

Крисоватий А. І.

ОПОДАТКУВАННЯ
І РИНОК:
УМОВИ ТА МОЖЛИВОСТІ
ПОЄДНАННЯ

 ИДАВНИЦТВО
КАРП ЮКА

Тернопіль 2000

У монографії досліджуються теоретико-фіскальні засади держави загального добробуту. В контексті аналізу фінансового господарства держави розглянуто концептуальні основи побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки. Охарактеризовано основні напрямки фінансової думки щодо оподаткування та підвалин податкового регулювання в державі. Розглядаються наукові принципи оподаткування і обґрунтовуються конкретні напрямки фіскального вибору при державотворенні. Проаналізовано особливості побудови податкових систем у світовій фіскальній практиці, а також становлення і розвиток оподаткування в країнах з перехідною економікою.

Книга розрахована на кваліфікованих читачів – викладачів, аспірантів, слухачів магістратури, студентів, практичних працівників фінансових і податкових органів, а також усіх хто має інтерес до теорії та практики оподаткування.

Рекомендовано до видання Вченою радою Тернопільської академії народного господарства (протокол № 4 від 5 квітня 2000р.).

Рецензенти:

- Доктор економічних наук, професор Гуцайлюк З.В.
(Тернопіль)
- Доктор економічних наук, професор Загорський В.С.
(Львів)
- Доктор економічних наук, професор Олексюк О.С.
(Тернопіль)

***“Оподаткування – найбільш гнучкий
і ефективний, але й небезпечний інструмент
соціальних реформ. Тут необхідно чітко
знати, що робити, аби результати
далеко не розійшлися з намірами.”***

Гуннар Мюрдаль

З М І С Т

<i>Передмова</i>	5
<i>Вступ</i>	8
РОЗДІЛ I. Теоретико-фіскальні засади держави загального добробуту	9
1.1. Концептуальні основи соціально-орієнтованої ринкової економіки	9
1.2. Податок як елемент фінансового господарства держави	15
1.3. Наукові принципи оподаткування і обґрунтування фіскального вибору.....	22
РОЗДІЛ II. Особливості побудови податкових систем у світовій фіскальній практиці	36
2.1. Неокласична доктрина фіскального адміністрування та її практичне втілення	36
2.2. Фіскі соціально-правові домінанти державотворення	94
2.3. Прагматизм оподаткування у європейському співтоваристві	153
2.4. Преференційне оподаткування і фіскальні екстерналії ...	166
РОЗДІЛ III. Становлення і розвиток оподаткування в країнах з перехідною економікою	184
3.1. Логос податкових реформ в посткомуністичних державах	184
3.2. “Тіньова економіка” і проблеми оподаткування	217
3.3. Податкова етика, ухилення від податків і імперативи фіскального контролю	225
<i>Висновки</i>	238
<i>Література</i>	239

ПЕРЕДМОВА

Людство стоїть на порозі третього тисячоліття. Відбуваються величезні зміни у світоглядних процесах, має місце трансформація владних структур, здійснюється вибір шляхів найбільш ефективного життєдіяльного параметру держави.

Україна, розпочавши перехід до ринкової економіки, щиро прагне якнайшвидше увійти до сучасного світового співтовариства на правах рівноправного партнера. Однак прийняття у лоно європейської цивілізації молодій країні залежить в першу чергу від побудови добре збалансованої оптимальної моделі фінансової системи, наповнення державного бюджету, зміцнення національної валюти. Саме державні фінанси, їх найраціональніше використання визначають матеріальну основу практичного реформування перехідної економіки, успішного подолання кризових негараздів, підвищення рівня соціального захисту населення. Вони є підвалинами економічного благополуччя держави й народу, центральною ланкою економічної доктрини країни.

Українська фінансова наука перебуває в ембріоному стані. За винятком праць Андрущенка В.Л., Василика В.Л., Суторміної В.М., Федосова В.М., відсутні фундаментальні дослідження з теоретичних та практичних проблем функціонування державних фінансів і особливо стержневого питання наповнення державного бюджету - оподаткування.

Приємно представити роботу "Оподаткування і ринок: умови і можливості поєднання", автор якої протягом останніх десяти років проводить дослідження в царині податкових відносин як на мікрорівні, так і на рівні формування податкової політики.

Оцінюючи стан розробки запропонованих проблем, слід підкреслити, що дослідження за системністю, оригінальністю, глибиною висвітлення, ієрархічністю, збагачує фінансову думку, дозволяє оцінити регулюючу функцію держави з позицій вирішення глобального завдання системної перебудови економіки, поглиблення її ринкової трансформації.

Правомірно, що Крисоватий А.І. передусім на основі концептуальних засад соціально-орієнтованої економіки ринкового типу, чи не вперше повною мірою розкриває податок як першооснову фінансового господарства держави, що дозволяє крок за кроком аналізувати та обґрунтувати принципи оподаткування,

визначення якісних і кількісних параметрів цього процесу. Склад і структура податкових систем, відношення суми податків до величини валового внутрішнього продукту, розмір податкових ставок - все це супроводжується як теоретичними аргументами, так і емпіричними пошуками.

Автор наполегливо доводить, що дієздатність держави, її регулююча функція проявляється через систему оподаткування. Якраз ця сфера є лезом протиріч між інтересами держави та інтересами платників - підприємців та громадян. Досягнення розумного оптимуму - важливе завдання податкової політики. Гармонізація інтересів значною мірою залежить від розуміння доцільності й необхідності здійснюваних за допомогою податків процесів впливу на господарське життя держави. У цьому зв'язку А.І. Крисоватий ставить непосильну проблему: знайти оптимальні рішення, які б дозволили не просто поєднати державні регулятори з паростками ринкових відносин, що лише пробивають собі дорогу, а й стали відчутними стимулами зміцнення останніх.

Новизна пропонованої праці полягає у тому, що після розробки основ держави загального добробуту автор досліджує особливості побудови податкових систем у світовій фіскальній практиці. Зримо відбираючи ті зерна, які можуть бути посіяні на теренах господарського механізму України, й зішпівши, вони забезпечать стабільніше фінансове становище держави, яке є об'єктивною умовою її економічного розвитку та зростання суспільного добробуту людей.

Істотне місце у монографії відведено аналізу становлення і розвитку податкових систем у країнах з перехідною економікою. Розкрито окремі тенденції, суперечності, підсумки та напрями реорганізації відповідних систем. Загальною тенденцією яких є те, що в податковому законодавстві таких країн головне місце займає фіскальна функція податків, і майже відсутні функції стимулювання та регулювання. Викладаючи думки, автор підводить до висновку, що оподаткування в будь-якій країні може бути незмінним вже тому, що воно виконує не тільки фіскальні опріорії, але є важливим інструментом державної політики, яка змінюється та прирікає на зміни й систему оподаткування. Процес удосконалення податкової системи України відбувається шляхом вивчення досвіду організації податкових систем та складових структур податкових служб зарубіжних країн. Ефективне використання пільг та знижок, які передбачені податковим законодавством може становити вагомий резерв інвестиційного потенціалу держави.

Основою авторського підходу до ухилень від сплати податків є бачення цієї проблеми через призму посилення дієздатності

держави. Бюрократизація економічних відносин, всесильність чиновництва, його зростаюча корумпованість в Україні пояснюється не надмірністю, а навпаки, низькою дієздатністю держави, її функціональною слабкістю.

Науковим доробком слід визнати успішну спробу А.І. Крисоватого окреслити основні напрямки наповненості бюджетів в країнах з перехідною економікою. Читач має звернути особливу увагу на принципові питання податкового тягаря, який ніби-то існує в Україні та проблему виміру індивідуальної платоспроможності громадян і принципу еквівалентності оцінки зустрічних послуг держави. Принцип платоспроможності спрямований на досягнення соціальних цілей держави, оскільки передбачає перерозподіл благ від багатих громадян до бідних, а принцип еквівалентності вимагає лише вирівнювання податкових платежів і зустрічних послуг держави. Водночас, із аналізом розвитку та проведенням податкових реформ у країнах, що стали на ринковий шлях господарювання, досліджуються тематично-проблемні аспекти ухилення від податків, розкривається податкова етика та імперативи фіскального контролю. Автор беззаперечно резюмує - основна проблема оподаткування полягає в адміністративно-організаційному вмінні забезпечити максимум державних доходів при зменшенні негараздів впливу цього процесу на важелі господарювання та стан економіки при мінімальному соціальному невдоволенні податкоплатників.

*Доктор економічних наук, професор
С.І. Юрій*

ВСТУП

Становлення податкової системи України в умовах побудови нової, соціально-орієнтованої економіки супроводжується вивченням і використанням нагромадженого світового досвіду фінансової діяльності держави. Перевірений часом і практикою, досвід соціально-ринкового господарства провідних західних країн міг би послужити хорошим прикладом для України.

Враховуючи подібність сьогоденної ситуації у нашій державі та умов, в яких опинилися країни Західної Європи після другої світової війни, і успіхи, яких вони досягли, модель соціально-орієнтованої ринкової економіки є однією з найкращих альтернатив у виборі шляху розвитку. Однак вона повинна максимально врахувати особливості сучасного розвитку України, ментальності її громадян, що дає підстави називати її власною, українсько-інтегративною. За будь-яких обставин, у соціально-ринковому господарстві дуже важливу роль відіграє державне регулювання економіки, одним із важелів якого є фінансово-бюджетні механізми. Україна може багато позитивного почерпнути в цій області із досвіду провідних розвинутих ринкових країн світу, насамперед, при вдосконаленні системи оподаткування.

Варто зазначити, що існує чимало досліджень на предмет соціально-ринкового господарства і навіть застосування цієї моделі в українських умовах, і окремо ще більше - про податки та оподаткування. Проте тема дослідження ролі податків і їх функціонування у ракурсі соціально-ринкового господарства, умов та можливостей їх поєднання для збалансування інтересів держави, платників податків та громадян-виборців у фінансовій літературі висвітлена у незначній мірі, а тому є практично новою, беручи до уваги її узагальнюючу направленість як щодо використання фіскально-податкового світового досвіду, так і врахування особливостей становлення соціально-орієнтованого ринку в Україні.

Розділ I

Теоретико-фіскальні засади держави загального добробуту.

1.1. Концептуальні основи соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Згідно із визначенням, термін “соціально-ринкове господарство” означає економічний лад на основі вільної ринкової економіки, що забезпечує економічну продуктивність і соціальну справедливість при високому ступені індивідуальної свободи. До соціальної ринкової економіки належать свобода споживання, зайнятості, вибору професії та роботи, а також соціальний захист і право на приватну власність. Соціальні компоненти цього ладу проявляються зокрема в обширній соціальній структурі, наголос в якій ставиться на економічній продуктивності в управляючій системі окремих осіб та соціальній спрямованості власності.

Із прийняттям нової Конституції 28 червня 1996 року в Україні закладено основи розвитку у напрямку соціально-орієнтованої економіки ринкового типу.

Поняття соціально-ринкове господарство поєднує в собі два різних значення: по-перше, економічний і соціальний устрій; по-друге, образ економічної і суспільної політики, якій може бути протиставлений реальний розвиток. Це є інспірований із неолібералізму образ західнонімецької політики після 1948 року. Він відрізняється від ортолібералізму великою близькістю до дійсності і сильним наголосом на соціально-політичні цілі і вимагає від носіїв економічної влади бути соціально свідомим своєї відповідальності. На думку польського економіста Лешека Бальцеровича, “батька” польської економічної реформи, соціально-ринкове господарство - це ліберальний ринковий капіталізм, доповнений такими формами діяльності держави, які повинні були зберігати властивий капіталістичний динамізм і при цьому пом'якшувати деякі небажані побічні ефекти (розумний інтервенціонізм). Дане поняття можна також інтерпретувати як ідею політичного устрою, мета якої – пов'язати вільну ініціативу, що розвивається у економіці, яка базується на конкуренції, із соціальним прогресом, який забезпечується економічними досягненнями. Сенс соціально-ринкового господарства полягає в тому, щоб пов'язати принципи свободи на ринку із досягненням соціальної рівноваги у суспільстві.

Концепція соціально-ринкового господарства відображає спробу віднайти реальний синтез суті рухів ринкових процесів і намагання об'єднати особисту свободу із соціальною справедливістю. Для цього повинно гарантуватися забезпечення повної зайнятості, стабільний рівень цін, врівноважений платіжний баланс, а також постійний довготривалий економічний ріст при значному обмеженні кон'юнктурних коливань.

У соціально-ринковій моделі господарства держава відіграє особливу роль, оскільки їй доручено широкомасштабну функцію. Вона може втручатися у ринково-економічні процеси, якщо економіка неспроможна саморегулюватися, або ці процеси ведуть до небажаних суспільних та соціальних результатів. Розрізняють наступні способи державного втручання у ринкові процеси: забезпечення ринку, вплив на ринок, регулювання ринку та керування ринком в рамках соціально-ринкового господарства. На практиці ці види втручання полягають у наступному:

- *забезпечення ринку. Воно складається із заходів, які складають правову основу для створення справжньої конкуренції, наприклад, законами, що забороняють недобросовісну конкуренцію, або обмежують її як таку, постанови про час закриття магазинів чи контроль якості продукції;*
- *вплив на ринок. Таким впливом може бути позиція або вказівки представників уряду, щодо економії енергії. Заклики міністерств типу "давайте пити більше молока", чи акції проти паління можна також вважати способом психологічного впливу на ринок;*
- *регулювання ринку. При перевищенні пропозиції на ринку складські заклади закупають продукти (наприклад, масло, м'ясо, пшениця і т.п.), зберігають їх, а потім продають при перевищенні попиту.*

Таким чином підтримується виробник у період великої пропозиції і знижується ризик недостатнього забезпечення споживачів при обмеженій пропозиції.

З метою регулювання ринку може бути застосована цілеспрямована зміна оподаткування.

Будь-яке втручання держави чи інших громадських інституцій не повинно заважати механізму ринкової економіки, чи скасовувати його дію. Вони повинні бути “єдині з ринком”. Рационалізація, контингентування (обмеження), заморожування цін та інші подібні заходи не повинні шкодити приватній ініціативі або її усувати.

Державне втручання до цих пір було помітне в наступних областях:

- *соціальна та розподільча політика;*
- *конкурентна політика (врегулювання законодавчим шляхом добросовісної конкуренції і обмеження недобросовісної (напр., заборон картелів) та розширення контрольних повноважень антимонопольного відомства);*
- *кон’юнктурна і структурна політика (секторна та регіональна. Особливе значення здобула в галузях охорони навколишнього середовища, розвитку досліджень та нових технологій);*
- *Загальногромадське підприємництво (координація громадським сектором, до якого належать транспорт, зв’язок, енергозабезпечення, і т.п., а також громадські блага, які надаються без спеціальної винагороди (школи, вузи, лікарні, управління, заклади культури)).*

Державне втручання в кожній із областей в умовах соціально-ринкового господарства є дуже важливим і ставить собі на меті досягнення цілей, які ставляться перед цією моделлю економіки і про які йшлося вище. Проте для їх досягнення чи не найважливішу і найістотнішу роль відіграє держава в області соціальної та розподільчої політики. Це безпосередньо стосується державних фінансів.

Концепція соціально-ринкового господарства базується на реалістичності природи людини. Вона виходить з того, що людина приймає рішення, які корисні в першу чергу їй самій або її близьким, наприклад, родині, соціальній групі. Людина виконує тим більше, чим очевидніше результат її діяльності позитивно впливає на власну долю. Ці тенденції зрушення свідомості людини прослідковуються і в Україні, але, на жаль, зараз часто-густо це проявляється в досить примітивному вигляді (наприклад, велика популярність “базарного бізнесу”). Теорія соціально-ринкового господарства є діаметрально протилежна ідеалістичному трактуванню людини, за яким окрема особа є зобов’язана передусім суспільству, де прагнення до щастя

відсувається на задній план, а навіть короточасне прагнення до будь-якого зиску проголошується чимось непристойним. Соціально-ринкове господарство визначає постійне прагнення людини до покращення своїх життєвих умов, що, поряд з її соціальною відповідальністю, власне, є рушієм добробуту суспільства. Як зазначає німецький дослідник, професор Віллі Крауз, соціально-ринкове господарство- синтез між ефективністю, динамікою ринків і високим рівнем соціальної безпеки. Керуючись даними переговорами, у проведенні своєї економічної і фінансової політики, випливають значні шанси у досягненні соціальної рівноваги у суспільстві, яка буде зумовлена здоровою економікою із зростаючим національним продуктом.

“В усьому розпізнавати економічні потенціали, використовувати усе для збереження і розвитку зовнішніх основ існування, постійно діяти рентабельно - у цьому полягає особлива перевага цього ладу” - так вважає Майнгард Мігель, керівник Боннського інституту господарства. З таким твердженням можна погодитись, і це головне, що ми повинні переймати від досвіду Німеччини.

Здавалося б, дуже просто: бери німецький досвід і переймай. Та насправді все значно складніше. Соціально-ринкова економіка являє собою істотну основу, але не єдиний вирішальний фактор економічного добробуту. Успіх визначають і такі величини що не піддаються виміру, наприклад, склад мислення, релігія, історія, ставлення до праці, тощо.

Наріжна проблема створення концепції економічної та фінансової політики набула актуальності не тільки через знищення та параліч виробництва. Сімдесятирічний тоталітарний режим спотворив психіку людини, а тому реформи не можна обмежити лише матеріальною сферою, але треба також врахувати процеси ґрунтовної зміни ментальності громадян і, найголовніше, їхнє ставлення до неупітливих змін в економічній системі України.

У суспільстві, яке стає дедалі неодноріднішим, виникають різні уявлення щодо подальшого розвитку. З огляду на майбутнє, правомірно розглядати стратегічну альтернативу, пов'язану з пошуком такої моделі, яка б щонайповніше врахувала, з одного боку, найпрогресивніші здобутки соціального прогресу розвинутих країн світу, а з іншого максимально враховувала особливості розвитку України. Тому цю модель умовно називають власною, українсько-інтегративною.

Зрештою, існують інші шляхи вибору моделі, які є діаметрально

протилежними і виключають вище зазначену альтернативу. Ними можуть бути: 1) створення абсолютно оригінальної української моделі, аналогів якої світова історія і практика ще не знає; 2) копіювання моделі певної країни, яка є вже готовою і розробленою та пройшла випробовування часом. Проте, як свідчать висновки теоретиків та науковців, ці варіанти не мають практичної перспективи для застосування в Україні.

На думку докторів економічних наук С.І.Пирожкова та В.А.Поповкіна, найперспективнішою для нашого суспільства, є інтегративна модель¹. Коротко викладаючи її риси, ця модель реформування українського суспільства передбачає створення змішаної соціально зорієнтованої економіки, де співіснуюватимуть різні форми власності й кожна з яких займатиме ту нішу, в якій вона забезпечить найкращі результати. Державний контроль над економікою буде обмежений регулятивною функцією й виключатиме безпосереднє втручання в конкретні справи підприємств, фірм, об'єднань та інших суб'єктів господарювання. Держава повинна лише підтримувати пріоритетні напрямки у сфері нових технологій і фундаментальних наук. До того ж відбувається витіснення державної бюрократії із сфери розпорядження власністю шляхом приватизації, акціонування. Пріоритетні права надаються підприємницькій діяльності, пов'язаній з розвитком виробництва. Інтегративна модель розвитку суспільства враховує складні взаємовідносини між демократією та ринковою економікою.

Стратегічний курс реформ буде пов'язаний із соціально зорієнтованою економікою. З одного боку, їй мають бути притаманні плюралізм форм власності та розвинена система ринкових відносин, з іншого - певна міра участі держави у забезпеченні ефективності економіки, регулюванні доходів населення та зайнятості, формування умов, що забезпечують задоволення соціально значущих потреб усього населення (освіта, охорона здоров'я, культура).

За переконаннями Іво Популяха, професора економіки мюнхенського Українського Вільного Університету, тільки ринковий лад спроможний подолати економічні труднощі в Україні. Власне, не йдеться про звичайну копію ліберальної системи минулого століття або німецького соціально-ринкового ладу. Треба якнайретельніше перевірити, яка форма ринкових систем (як відомо, їх багато) співзвучна економічним, соціальним та демократичним цілям України².

¹ В.М. Пушкарєва. История финансовой мысли и политики налогов. Москва, Инфра, 1996г. с. 59.

² Rogers D. Economic Times, - Reaging, 1995p. Vol. 4.35

Соціально-ринкова економіка часом визначається як третій шлях, проміжний між ринковою економікою, яка відстоює лібералізм, і керованою державою плановою економікою, яка відповідає марксистській традиції. Він може бути оптимальним вибором для України, оскільки, беручи до уваги вище сказані проблеми запозичення чужої моделі, вона передбачає врахування і поєднання свідомості і менталітету громадян із принципами ринкової економіки, яка повинна стати передумовою розвитку нашого народу і, зрештою, вже взято курс розвитку в даному напрямку. Для цього вже закладені необхідні основи на найвищому законодавчому рівні, а саме задекларовано в новій Конституції України, яка була прийнята 28 червня 1996 року. Так, статтею 1 Основного Закону проголошується, що “Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава”¹. Залишилось тільки найважливіше - впровадити задеклароване в життя, що у великій мірі залежить від позиції, яку займе держава.

Перехід до ринкових відносин не можливо уявити без втручання держави в соціально-економічне життя. За умов соціально-ринкового господарства воно здійснюється у кілька способів, найважливішим з яких є регулювання ринком. Глобальна мета державного регулювання конкретизується у спеціальних завданнях держави, таких як сприяння організації ринку і ринково-конкурентних відносин; вирішення економічних і економіко-організаційних питань, що висуваються окремими впливовими групами економічних суб'єктів; досягнення економічних, політичних, соціальних та фіскальних цілей, спрямованих на підтримку та збереження ринкового ладу в країні; корегування розподілу ресурсів з метою впливу на народногосподарську структуру та структуру національного продукту.

Кожне із завдань вимагає певної форми державної інтервенції. З одного боку, нею може бути пряме адміністративне втручання, з іншого - непрямий, суто економічний вплив. Залежно від мети розв'язуваного завдання і форми втручання в системі державного регулювання можна виділити два рівні: ринково-організаційний та фінансовий.

Перші трактати по державному управлінні появились в епоху меркантилізму в Німеччині на початку ХУІІІ ст. Згідно них, вся діяльність держави визначається моральними цінностями людини. Держава має право використовувати всі потрібні засоби для того, щоб кожний її суб'єкт виконував свої обов'язки, і ніхто не ставив би свої приватні

¹ Конституція України. Київ, 1999р.

блага вище державних. Держава слідкує за тим, щобні ріст народонаселення не випереджав росту засобів прожитання. В ім'я загальнодержавного блага державні органи повинні слідкувати за тим, щоб піддані були побожні і поважали та вірили в Бога. Демократія - правління бідноти. Простолюдину не під силу приймати участь у державних справах, так як він не готовий поставити вище своєї особистої корисності загальнодержавні блага¹. Така наука державного управління отримала назву "наука про поліцію". Виток філософії та політичної економії в XVIII-XIX столітті дозволив зробити певний крок вперед у теорії держави та державного управління. Від держави стали вимагати, щоб вона признана недоторканість особи, її права і свободи. В різних країнах Європи почали розроблятися концепції правової держави. Для визначення всієї сукупності функцій держави стали використовувати термін "адміністративна діяльність". Теоретичною основою концепції правової держави послужили економічні теорії фізіократів, У.Петті, А.Сміта, Д.Рікардо, І.Канта і ін.

1.2. Податок як елемент фінансового господарства держави.

По мірі свого розвитку вчення про державу відкривало нові можливості для пізнання суті фінансового господарства держави, а заодно і для в'яснення природи його першооснови - податків. Труднощі дослідження фінансового господарства держави заплочаються в тому, що дві науки - економічна і політична займалися проблемами державних доходів та видатків. Виділення фінансової науки в цілком самостійний сегмент, дозволило її на початку XX століття, використовуючи ідеї неокласиків і вчення про правову державу, обґрунтувати необхідність справляння податків, сформулювати визначення податку, словом, в'яснити природу податку, яка концептуально не змінюється і в кінці XX століття.²

Реальний процес оподаткування здійснюється державою і залежить від ступеня розвитку її демократичних форм. Тому дослідження природи податку фінансова наука веде в сфері вчення про державу. В свій час ще П.Прудон правильно підкреслював, що "по суті питання про податки виступають питаннями про державу".³

¹ Фрідман М. Конспект лекцій по науці про фінанси. Спб.1910р. с.15.

² В.М.Пукарьова. История финансовой мысли и политики налогов. Москва ИНФРА-М,1996р. с.56

³ В.М.Пушкарьова. История финансовой мысли и политики налогов. Москва, ИНФРА-М,1996р.с.56

Теоретично, економічна природа податку заключається у визначенні призначення податку, об'єкту оподаткування і джерела сплати, а також визначення того впливу, який чинить податок в кінцевому рахунку на суб'єктів оподаткування і на все народне господарство, як одне ціле.

Труднощі пізнання природи податку пояснюються тим, що податок - це одночасно економічне, господарське і політичне явище. Російський економіст М.М.Алексеев ще в ХІХ столітті відмітив цю особливість податку: "З одного боку, податок - один із елементів розподілу та перерозподілу... З другого боку, запровадження, справляння та використання податків є однією із функцій держави".¹

Тому основне завдання пізнання природи податків - прослідкувати еволюцію представлень про природу податку під впливом розвитку вчення про державу. В розвитку поглядів на роль держави можна виділити два напрямки, які дозволяють краще зрозуміти соціально-економічний та суспільний зміст податків. Перший - тезис про невиробничий характер державних послуг, який не тільки відділяв фінансове господарство від державного, але і протиставляв їх. Податок в цій концепції не зв'язаний з задоволенням соціально-економічних потреб суспільства, так як обслуговує невиробничі видатки держави. Другий напрямок пов'язаний із наявністю поглядів на господарську діяльність держави як складову частину народногосподарської діяльності, як потребу економічного і соціального розвитку. В поглядах на податок проходить поворот до розуміння податку в ринкових умовах, як до осмисленої необхідності.² Для суб'єктів господарювання податок може бути поганий або дуже поганий, оскільки він навіть і мінімальний скорочує реальні доходи податкоплатників. Але його сплата є обов'язковою для задоволення суспільних благ, і не залежить від бажання та волі конкретного платника.

Податок — універсальна вихідна категорія, яка виражає основні суттєві риси і властивості фінансів в будь-якій економічній системі ринкового типу. Не випадково, в умовах функціонування ринкової економіки податкова форма в системі фінансових відносин стає провідною. Аналіз податків як вихідної категорії, в якій проглядаються основні суттєві риси і властивості фінансів, дає правильний орієнтир для розгляду різних фінансових понять і категорій в чіткій відповідності до розвитку економічного процесу.

¹ Алексеев М.М. Взгляд на развитие учения о налоге. Харьков, 1870г. с.25

² В.М.Пушкарёва. История финансовой мысли и политика налогов. Москва, ИНФРА-М, 1996г. с.56

Чи не вперше науково-обгрунтовану характеристику податків дали представники англійської класичної політекономії Адам Сміт та Давид Рікардо. Адама Сміта нерідко називають фундатором наукової теорії податків. Він одним із перших вивів чотири найбільш загальних принципи оподаткування. Суть цих принципів полягає в наступному:

1. Піддані держави повинні приймати участь у її підтримці у відповідності до своєї платіжної спроможності, тобто пропорційно доходу, яким вони користуються під заступництвом держави.
2. Податок, який кожний платник платить, повинен бути чітко визначеним, а не довільним. Повинні бути визначені час, місце і розмір платежу.
3. Податки повинні стягуватись у найбільш вигідний час і найбільш вигідним способом для особи, що його сплачує.
4. Кожний податок повинен бути так побудований, щоб він брав із кишень населення якомога менше понад те, що він приносить скарбниці держави.

Завершив теорію податків англійської класичної політекономії Давид Рікардо. На його думку. "... податки складають ту частину продукту землі та праці країни, яка надходить у розпорядження уряду: вони завжди сплачуються або з капіталу, або з доходу країни ..." ¹. Він чіткіше, ніж А.Сміт, визначив завдання і особливості податків і довів, що податкове регулювання повинно заохочувати нагромадження та розширення виробництва. Давид Рікардо, як і Адам Сміт, доводив необхідність звільнення капіталу від оподаткування і виступав проти непрямих податків як таких, що збільшують витрати виробництва, зменшують прибуток і скорочують споживання. Досить вагомий внесок в розвиток природи податків вніс А.Вагнер. Він один із перших заявив, що "... податки, як примусові платежі окремих господарств, стягуються державою частиною для державних видатків, частиною для змін в розподіленні суспільного продукту ..." ². Іншими словами, Вагнер до чистого фіскального призначення податків додає і регулюючу направленість цих примусових платежів.

На відміну від професора Вагнера, який визначення податків базував на обов'язку особи давати тій державі, в якій ця особа проживає,

¹ Рікардо Д.: Начала политической экономии и налогового обложения // соч. в т. М.: Госполитиздат. — 1941. — Т.1.

² Проф. Озеров И.Х.: Основы финансовой науки // М.: /В.Н./.— 1917.— с.42.

кошти для виконання покладених на державу функцій, Є.Сакс обґрунтовує податок на чисто економічних явищах. “Держава задовольняє визначені потреби особи, а особа, в свою чергу, за це сплачує їй певну суму грошових коштів у вигляді податків”³. Таким чином, Є.Сакс визначення податків базує на понятті обміну — між державою і фізичною чи юридичною особою.

Лорія Уго Маццола доводив, що податки завжди розробляються і будуються тим класом, якому на даний час належить влада в державі. Тому класи, які мають владу, завжди будуть оподатковувати більше класи безвладні, і тільки коли вже нічого обкладати, або ж фіскальних надходжень не вистачає для нормального функціонування держави, то вони волею-неволею переносять частину обов’язкових платежів на себе.

Наприкінці ХІХ, на початку ХХ ст. в економічній теорії набув розвитку новий напрям — суб’єктивно-психологічний або маржиналізм. Представники цієї школи свої теорії оподаткування будували на суб’єктивно-психологічних концепціях.

Певний внесок у розвиток теорії податків зробили представники шведської школи — Кнут Віксель і його учень Є.Ліндаль. К.Віксель розглядав податки не ізольовано, як це робили представники маржиналістської теорії, а як засіб фінансування державних видатків. “Я застосовую сучасну концепцію граничної корисності та суб”єктивної вартості до суспільних послуг і податків індивідуальних осіб на ці послуги”.

К.Віксель пов’язував податкові принципи з формою податкового управління, чого не зробив до нього жоден дослідник природи податків. Впрацях Є.Лінделя податки розглядаються як своєрідна плата за державні суспільні послуги. Так само, як і К.Віксель, він вважав, що головною проблемою оподаткування виступає досягнення справедливості.

Теорія податків, вписана в концепцію добробуту та справедливості, найбільш повно розкривається в працях англійського економіста А.С.Пігу. На його думку, справляння податків проходить поза ринковими відносинами і не можна використовувати в оподаткуванні поняття граничної корисності. Основний принцип щодо податків за А.Пігу — принцип найменшої сукупності жертви.

При розкритті сутності податків не можливо не зупинитись на поглядах основоположника російської фінансової науки І.Х. Озерова. В своїй фундаментальній праці “Основи фінансової науки” він відзначає, що “... податки — це обов’язкові платежі, що сплачуються підданими держави для виконання покладених на неї функцій ...”². І.Х.Озеров

¹ Проф. Озеров І.Х.: Основи фінансової науки // М.: /В.Н./.— 1917.— с.64.

² Проф. Озеров І.Х.: Основи фінансової науки // М.: /В.Н./.— 1917.— с.42.

влучно назвав реорганізацію податків переважанням податків на другій вазі іншими важелями.

Дальшого розвитку теорія податків набула в поглядах представників кейнсіанської школи. Дж. Кейнс розробив принципово нову теорію податків, спрямовану на державне регулювання економіки в умовах ринкових відносин. Це регулювання здійснюється за допомогою різних економічних інструментів, в тому числі податків, які Кейнс розглядає як “вбудовані механізми гнучкості”, що амортизують кризові явища і рівномірно розподіляють податковий тягар в залежності від доходів¹.

Ідеї Дж. Кейнса дали початок новим методам теоретичного дослідження, що вписувались в концепцію “ефективного попиту”. Це дозволило вмонтувати рух податків в рух макро-економічних показників.

До 70-х років XX століття основну більшість ринкових теорій податків склали кейнсіанські положення. Проте в 70-ті роки розвиток виробничих відносин в країнах з ринковою економікою виявив суперечності кейнсіанських методів дослідження теорії податків та методів державного втручання. На зміну кейнсіанських та посткейнсіанських поглядів на суть та функції податків проходить неокласична теорія, одним із напрямів якої є неоконсерватизм. До представників цієї течії можна віднести американських економістів М. Уейденбаума, А. Вернса, Г. Стайна, У. Фелнера, Г. Уоліча, А. Лаффера; англійських — К. Джозефа, Дж. Хау, А. Селдона. На теорію податків вони дивляться з позицій скорочення “державного тягара” — податки повинні сплачувати ті особи, які одержують від держави суспільні товари та послуги.

Трансфerti населенню з державного бюджету мають бути формою повернення податків. Податки, які сплачують підприємці, ведуть до зростання витрат виробництва, інфляції, зниження продуктивності праці. Тому, на думку неоконсерваторів, необхідно звільнити приватну активність та ініціативу від державного податкового тягара.

Найбільшу популярність в фінансовій літературі неокласиків отримала податкова концепція А. Лаффера. Він обґрунтував і графічно дослідив залежність між прогресивністю оподаткування, доходами бюджету і обкладеною податками частиною національного виробництва.

Розвиток податкових теорій західної фінансової науки свідчить про тісне взаємопроникнення та взаємодоповнення

¹ Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. М.: Прогресс. — 1973.

неокласичних та кейнсіанських ідей. Внаслідок цього посилюються спроби інтегрувати їх у новому теоретичному напрямі, що сформувався у провідних економістів колишнього СРСР Андрющенка В.Л., Лушина С.І., Суторміної А.Н., Соколова В.О, Русакової Ю.А., Федосова В.М. та ін. Перехід від марксистсько-ленінських догматичних постулатів до науково-об'єктивних основ пізнання фінансової науки дозволив їм по новому дивитись на теоретичні основи податків. З цими економістами можна погодитись, що податки являють собою обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб, які встановлюються для утримання державних структур і для фінансового забезпечення виконання ними функцій держави.

Але не всі обов'язкові платежі, які надходять до централізованих грошових фондів держави, носять назву податки. Крім податків є ще податкові платежі. Характерними ознаками податків, які дозволяють відрізнити їх від податкових платежів, є те, що податки не мають ні елементів конкретного еквівалентного обміну, ні конкретного цільового призначення. В цьому полягає істотна відмінність податків від таких платежів, як плата, відрахування, збори та внески.

Однією з основних ознак податків є те, що вони характеризуються одностороннім рухом вартості від юридичних та фізичних осіб до держави.

Розуміння податку як обов'язкового платежу фізичних та юридичних осіб до бюджетів органів суспільної влади різних рівнів прийняте лише для практичних цілей. Будь-який податок, крім фіскальної та регулюючої дії, має ще побічні, зовнішні для фіскації соціальні наслідки. Тому податки варто розглядати не просто як економічну категорію, а як суспільно-соціальну.

Суспільна ціна податків вимірюється втратою частини особистого добробуту конкретними платниками із переміщенням цієї частини через бюджет до всього населення держави. Еволюція фінансового знання про суспільний характер податків нерозривно пов'язана із теоретичною концепцією державних благ. Під державним благом розуміються такі види благ, джерелом забезпечення якими є кошти органів державної влади. Такі блага, що носять характер суспільних, не виробляються приватною економікою, а забезпечуються тільки державою. Причому, якщо держава-орган з виробництва незамінних суспільних благ, то ці блага реалізуються споживачами за цінами, рівень яких установлюється за суспільною згодою. Ціною суспільних благ є податки, і оплата державних благ — єдине можливе використання

податкових надходжень. В результаті між державою-виробником суспільних благ і суспільством досягається еквівалентна мінова угода "блага - податки".

Розкриття суспільного призначення податків, як соціально-економічного поняття, неможливе без визначення функцій цієї категорії. Враховуючи те, що податки виступають необхідним елементом централізації частини вартості національного продукту в бюджеті для оплати державних суспільних благ і засобом перерозподілу цієї вартості між державою і юридичними та фізичними особами, можна констатувати факт, що податки виконують фіскальну і розподільчо-регулюючу функції.

Ці функції носять об'єктивний характер і існують з моменту виникнення податків. Але конкретні прояви їх ролі пов'язані з умовами суспільного розвитку. Тому пошук основних функцій — це хибний шлях дослідження податків як економічної категорії.

Фіскальна функція забезпечує об'єктивні умови для утворення матеріальної основи функціонування суспільства. Якраз з її допомогою реалізується велика частина суспільного призначення податків, проявляються конкретні форми утворення грошових фондів держави, які забезпечують виконання покладених на неї функцій.

Розподільчо-регулююча функція закладена в сутності кожного податку. Адже, як зазначалось, податки пов'язані з процесами перерозподілу вартісних пропорцій національного продукту між платниками податків та державою. Причому, розміри цих вартісних пропорцій безпосередньо регулюються за допомогою податків. Суть регулюючої функції полягає у впливі податків на різні сторони діяльності їх платників.

Використання податку як фінансового регулятора дуже складна справа, оскільки регулююча функція податків є об'єктивним явищем, а вплив податків на вище перераховані аспекти відбувається в залежності від податкової політики, що носить суб'єктивний характер.

Податкові відносини поєднують в собі одночасно ознаки фіскального і розподільчо-регулюючого характеру. Тому специфічне суспільне призначення податків знаходить своє вираження не в існуванні кожної функції окремо, а лише в їх єдності.

Із з'ясування суті податків та єдності їх функцій витікає важливий в теоретичному плані висновок про необхідність чіткого розмежування об'єктивного існування податків з притаманними їм функціями і процесу їх використання державою в проведенні податкової політики. Прояв податків та їх функцій в дії — об'єктивний процес, який виражає відносини базису. Податкова ж

політика, що проводиться державою через податковий механізм, використовуючи податки, — це відносини надбудови. Даний висновок дозволяє краще зрозуміти об'єктивність категорії податок і суб'єктивність дій держави, яка проводить податкову політику.

1.3. Наукові принципи оподаткування і обґрунтування фіскального вибору.

Безперечно, у нашій фінансовій системі є певні здобутки, які дозволяють її елементам нормально функціонувати. Проте є незліченна кількість проблем, які потрібно вирішувати і тим самим вдосконалювати податкову систему держави.

Одним із найважливіших моментів, чого було б варто при переході до ринку навчитися Україні, — це чіткому веденню бюджетно-податкової політики. Причому, ця політика обов'язково повинна базуватися на певному напрямку фінансової теорії. Фіскальною наукою розроблено різні теоретико-економічні обґрунтування фіскального вибору для конкретних економічних умов господарювання.

У світовій фінансовій науці розрізняють два підходи до теоретико-організаційного обґрунтування проблеми фінансового вибору.

Перший співзвучний із визнанням необхідної обов'язковості податків і податкових платежів. Податки, як ціни суспільних благ у цій концепції, одночасно виступають у двох аспектах – цільовому і примусовому. Даний напрямок фінансової думки базується на тезисі, запропонованому ще Е.Саксом – послух і примус є необхідними елементами податкової теорії.¹ В теоретичному трактуванні примусовий характер сплати обов'язкових платежів державі в обмін на суспільні блага у фінансовій літературі називають податком за Пігу. Корегулючі податки за Пігу є досить ефективним і відносно простим методом централізації валового внутрішнього продукту в руках держави. Побудова оподаткування базується на тому, що будь-якому податку, окрім чисто фіскального характеру, притаманні ще і інші, зовнішні для фіску соціально-економічні ефекти. Тим самим держава, суб'єктивно проводячи процес оподаткування, може регулювати проходження економічних і соціальних процесів у потрібній траєкторії без врахування поглядів і побажань податкоплатників.

На відміну від розуміння податку, як примусу, накладеного на законопослушних платників-виконавців, другий напрямок фіскальної науки визнає податок як громадянський обов'язок.

¹ Classics in the Theory of Public Finance. – P. 177.

Податок, що сплачується на основі свідомого індивідуального вибору і власної оцінки характеру державної діяльності виборцем – податкоплатником, одержав назву "податку Кларка", за іменем американського економіста Едварда Кларка.¹

В розумінні податку проходить певна зміна – від податку, як принципового обов'язкового платежу державі, до податку, як осмисленої необхідності. Податок Кларка теоретизував проблему фіскального вибору, як економічну теорію демократії, де існує згода громадян-виборців оплачувати податками зроблений ними вибір державотворення. Він науково пояснює залежність добробуту податкоплатників від власної поведінки.

Взаємозв'язок між суспільним вибором і оподаткуванням повною мірою реалізується лише в умовах свідомої й масової участі громадян-платників у діяльності державних інститутів. У світлі концепції Кларка демократія – це не лише свобода думки й законслухняної діяльності, але й обтяжливий фіскальний обов'язок свідомо оплачувати свободу.²

Чисте самооподаткування за Кларком, можливе тільки в умовах абсолютно досконалого громадянського суспільства, що в реальній суспільній практиці блокується недосконалим й корисливим товарно-грошовим фетишизмом людини, як біологічної істоти. Тому демократичному суспільству, що зробило вибір в бік соціально-орієнтованої ринкової економіки потрібно знаходити рівновагу між примусом і самооподаткуванням, між тяготами і вигодами оподаткування.

Податки в умовах переходу до ринкової економіки повинні використовуватись не тільки як джерело одержання доходів бюджету, але і як важливий інструмент фінансового регулювання економіки. В цих умовах особливої актуальності набувають дослідження теоретичних, методологічних і прагматичних підвалів податкової політики та формування податкової системи в соціально-орієнтованій державі.

Податкова політика — це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави. Формуючи свою податкову політику, держава шляхом збільшення, або скорочення державної маси податкових надходжень, зміни форм

¹ Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті. Львів. Каменяр. 2000р. ст. 187.

² Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті. Л.: Каменяр, 2000р. ст. 188.

оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей виробництва, територій, груп населення може сприяти зростанню чи спаданню господарської активності, створенню сприятливої кон'юнктури на ринку, умов для розвитку пріоритетних галузей економіки, реалізації збалансованої соціальної політики. Використовуючи ті, чи інші податкові пільги, держава регулює пропорції в економічній структурі виробництва й обміну, пропорції у розвитку продуктивних сил. Організація оподаткування справляє значний вплив на реалізацію суспільного продукту, темпи нагромадження капіталу і технічного оновлення виробничого потенціалу держави.

Податки в руках одних можуть виступати знаряддям та інструментом стабілізації та економічного процвітання в державі, а в руках інших — засобом нестабільності і економічного саморуйнування. Ось чому, думаючи про формування державних грошових фондів за рахунок податків і податкових платежів та встановлюючи нові види і форми оподаткування, державніцькі структури повинні проводити таку податкову політику, яка має паретооптимально поєднувати інтереси держави, платників податків і громадян виборців.

За інтерпретацією Паретто, оптимальною вважається всяка дія, яка приносить користь принаймні одній особі, не погіршуючи грошово-майнового стану чи добробуту когось іншого. Інакше кажучи, будь-які зміни в оподаткуванні будуть суспільно корисними і виправданими, якщо вони нікому не завдають збитків і при цьому приносять декому користь. Досягнення оптимуму Паретто в оподаткуванні потрібно розуміти як забезпечення фіскальних інтересів держави без погіршення економічної ефективності господарювання податкоплатників, а заодно і суспільного добробуту громадян-виборців, або покращення економічної ефективності діяльності податкоплатників без погіршення фіскальних інтересів держави і послаблення соціального захисту громадян-виборців. Досягти цього, на думку автора, можна за умови наукового поєднання наступних критеріїв:

- критерій *фіскальної достатності (інтереси держави)*;
- критерій *економічної ефективності (інтереси податкоплатників)*;
- критерій *соціальної справедливості (інтереси громадян-виборців)*;
- критерій *стабільності*;
- критерій *гнучкості*.

Критерій фіскальної достатності зводиться до того, що,

проводячи податкову політику, необхідно забезпечити таку величину податкових надходжень, яка є оптимально бажаною, виходячи із проголошеної економічної доктрини. Досліджуючи значення даного критерію, просвітлюється чітка пропорційна залежність між нормою оподаткування і величиною податкових надходжень: чим вища норма оподаткування, тим вищі розміри податкових надходжень. Залежність цю можна відобразити простою математичною формулою:

$$y = A_1 * T * B$$

де y — загальна величина податкових надходжень; A_1 — коефіцієнт регресії, який характеризує рівень залежності податкових надходжень від норми оподаткування, причому $A_1 < 1$; T — рівень оподаткування в державі; B — величина ВВП.

За допомогою графіка залежність між величиною податкових надходжень і рівнем оподаткування в державі відображається наступним чином (див. рис. 1):

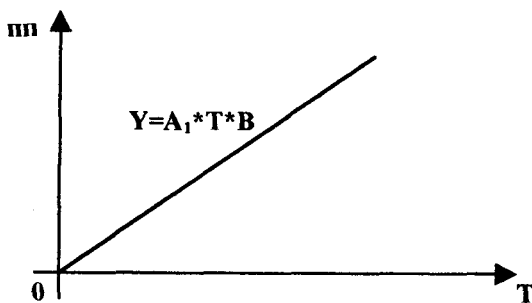

Рис. 1

При нульовому рівні оподаткування, податкові надходження будуть відсутні. При збільшенні норми оподаткування, податкові надходження до бюджету будуть збільшуватись, хоча темпи росту податкових надходжень будуть повільнішими, ніж темпи росту норми оподаткування. Але процес цей повинен проходити не хаотично та спонтанно, а у відповідності до критеріїв економічної ефективності та соціальної справедливості.

Залежність економічної ефективності діяльності суб'єктів господарювання від рівня оподаткування досліджується через аналіз величини чистого доходу (прибутку) суб'єкта господарювання. Формула основного показника фінансово-господарської діяльності відображається

наступним чином:

$$\text{ЧД} \rightarrow \begin{cases} \rightarrow 0, & \text{якщо } Д - (Н + 3П + П) \rightarrow 0, \text{ при } П \rightarrow 100\% \\ \rightarrow Д - (Н + 3П), & \text{якщо } П \rightarrow 0 \end{cases}$$

де ЧД — величина чистого доходу, прибутку; 3П — заробітна плата; Н — нарахування на зарплату; П — податки і податкові платежі;

Д — величина доходу.

Враховуючи це, математична функція залежності критерію економічної ефективності від рівня оподаткування має вигляд:

$$\text{ЧД} = \text{ВД} - \text{ВД} \cdot \text{А2}/\text{Т}$$

де ЧД — величина чистого доходу; А2 — коефіцієнт залежності чистого доходу від рівня оподаткування; Т — рівень оподаткування;

ВД — величина валових доходів. Причому

$$\text{А2}/\text{Т} \rightarrow 1, \text{ якщо } \text{Т} \rightarrow 100\%$$

Графік залежності має наступний вигляд (див. рис. 2):

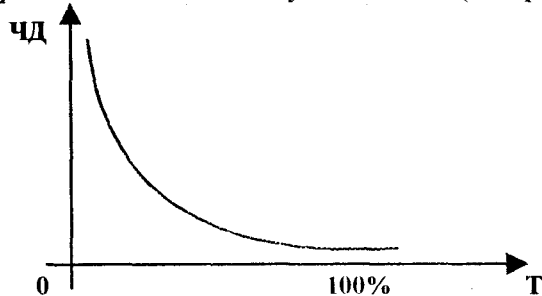

Рис. 2

Із графічного зображення видно, якщо рівень оподаткування в крайній прямій до 100%, то величина чистого доходу по гіперболічній кривій прямує до 0.

Суть критерію соціальної справедливості щодо встановлення рівня оподаткування необхідно розуміти в двох аспектах:

- скорочення реальних доходів конкретних платників внаслідок сплати податків та податкових платежів;
- повернення частини номінальних доходів до конкретних платників, перерозподілених з допомогою податків через бюджет у вигляді суспільних благ (національна безпека, правопорядок, охорона здоров'я, освіта, благоустрій та інші

трансфертні платежі).

Перший аспект критерію соціальної справедливості зображається наступною функціональною залежністю:

$$РД = НД - АЗТ \cdot БО$$

де РД — реальні доходи податкоплатників; НД — номінальні доходи податкоплатників; АЗ — коефіцієнт залежності величини реальних доходів податкоплатників від рівня оподаткування; Т — рівень оподаткування; БО — база оподаткування.

Графічне зображення залежності реальних доходів податкоплатників від рівня оподаткування відображається наступним графічним зображенням (див. рис. 3):

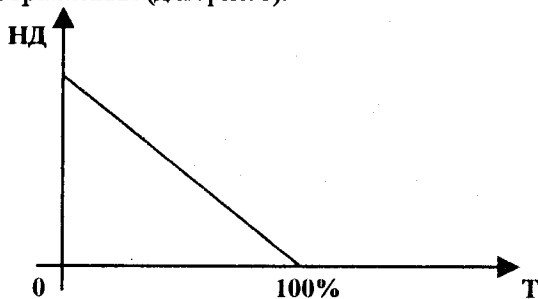

Рис. 3

З графіку видно, що розмір реальних доходів безпосередньо залежить від величини рівня оподаткування: чим вищий рівень оподаткування, тим нижчі реальні доходи конкретних податкоплатників.

Другий аспект критерію соціальної справедливості відображається наступною функціональною залежністю:

$$СБ = \sqrt[4]{Т} \cdot Пн$$

де СБ — фінансовані із бюджету суспільні блага та трансфертні платежі; Т — рівень оподаткування; А4 — коефіцієнт залежності величини суспільних благ від норми оподаткування; Пн — податкові надходження.

Графічне зображення буде наступним (див. рис. 4):

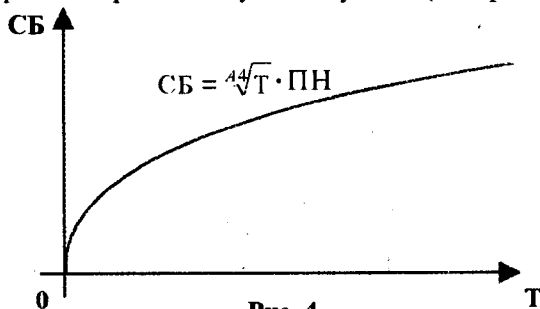

Рис. 4

Між величиною рівня оподаткування та розміром повернення раніше сплачених податків (правда це повернення відносно — через отримання фінансованих з бюджету суспільних благ та трансфертних платежів) існує певна параболічна залежність. При чому, збільшення норми оподаткування в державі веде до абсолютного зростання розміру трансфертних платежів з бюджету. Але темпи росту фінансованих з бюджету суспільних благ відстають від темпів росту рівня оподаткування.

В реальному суспільно-економічному житті критерії фіскальної достатності, економічної ефективності та соціальної справедливості взаємопов'язані, взаємозалежні і не можуть існувати окремо один від одного.

Для окремих держав можливі різні варіанти поєднання критеріїв при проведенні податкової політики. Все залежить від вибраних коефіцієнтів залежностей A1, A2, A3, A4, основою для встановлення яких є економічна доктрина держави.

Важливе місце у проведенні оптимальної податкової політики в державі відводиться і критерію стабільності. Ніякий закон, навіть найкращий, не запрацює в певну силу, якщо постійно приймати до нього поправки та зауваження.

Стабільність податкової політики передбачає незмінність правового регламентування справляння податків та зборів на протязі певного податкового періоду. За допомогою даного критерію досягається два позитивних явища:

- *суб'єкти господарювання внаслідок існування стабільного законодавства, що регламентує податкові взаємовідносини із державою, взмозі правильно вибрати напрямки фінансової стратегії і отримати заплановані прибутки;*
- *покращується податкова робота як платників податків, так і органів державної податкової адміністрації.*

Але необхідно зауважити і те, що податкова політика повинна бути стабільною тільки на протязі певного податкового періоду. Догматичність норм податкового регулювання входить в суперечку із реаліями економічного буття, і неврахування певних соціально-економічних змін у розвитку суспільства може призвести до непередбачених наслідків. Тому при проведенні податкової політики необхідно врахувати критерій гнучкості. Даний критерій передбачає, що внаслідок певних змін у соціально-економічному бутті суспільства необхідно змінювати прийоми, методи та форми державного регулювання економіки, зокрема і в сфері податків.

Критерій гнучкості діаметрально протилежний критерію стабільності. Критерій стабільності пов'язаний із податковою

тикою державного регулювання, що розробляється на певний час, тоді як критерій гнучкості є вже податкова стратегія. Оптиміальне врахування цих критеріїв забезпечує нормальні податкові взаємостосунки податкоплатників та держави.

Проявом на практиці податкової політики, яка проводиться в одній чи іншій державі і формується відповідними державними структурами виступає податкова система країни. За економічним змістом податкова система — це сукупність встановлених у країні податків та обов'язкових платежів, що надходять у бюджети різних рівнів бюджетної системи. Не дивлячись на різноманітність існуючих у світі податкових систем, існує ряд принципів, які визначають науковий підхід до характеристики внутрішньої сутності і суспільного призначення даного поняття.

Побудову і функціонування оптимальних податкових систем необхідно розглядати під кутом зору відповідності таким принципам:

1. Принцип вигоди і адміністративної зручності. Даний принцип наголошує на тому, щоб втрати добробуту в результаті сплати податків були сумірні для платників з тими вигодами, котрі вони отримують за рахунок фінансованих з податкових надходжень потреб і суспільних благ. Суть адміністративної зручності полягає в тому, що податкова система має бути максимально зручною для платників і для державних структур з точки зору змісту податкової роботи і податкового законодавства, механізму збирання податків та контролю над податковими процесами. Причому, на організацію справляння податків необхідно витрачати якомога меншу суму податкових надходжень.

З принципу вигоди і адміністративної зручності випливає, що державна діяльність у формі забезпечування державною службою послуг і суспільних благ має певну ціну, котра приймає форму податку. Ці "податкові" ціни одержали назву "ціни по Ліндалю" (за ім'ям шведського економіста Еріка Ліндаля, який вперше теоретизував це положення. Подібно до будь-якого ринку, рівновага при обміні "податки — блага" виникає в тому випадку, якщо податкові затрати на одиницю фінансованих державою суспільних благ та трансфертних платежів здійснюються з граничною вигодою для кожного споживача державних благ, платника податків.

2. Принцип платоспроможності. Цей принцип декларує, що тягар оподаткування повинен розподілятися згідно платоспроможності податкоплатника (розміру доходу,

обсягу споживання, вартості майна, тощо). З принципом платоспроможності пов'язані питання горизонтальної та вертикальної рівностей в оподаткуванні. Горизонтальна рівність передбачає, що податкоплатники з однаковою платоспроможністю і податковою базою по доходу чи майну сплачують однакові суми податків протягом певного періоду. Вертикальна рівність досягається в тому випадку, коли податкоплатники з різною платоспроможністю сплачують різні по величині суми податків, що диференціюються у відповідності з певними етичними принципами соціальної справедливості.

При формальній рівнозначності принципів вигоди і платоспроможності добре помітно, що принцип вигоди носить більш суб'єктивний характер. Справа в тому, що поняття вигоди і справедливості в оподаткуванні є відносним: те, що здається правильним і справедливим для одного платника, виглядає протилежним для іншого. Взагалі не існує і не може існувати податкової системи, котра б задовільняла усіх громадян, податкоплатників і державу в цілому одночасно. Суб'єктивний фактор — дуже важливий компонент теорії оподаткування. Навколо суб'єктивної мотивації явищ і процесів державних фінансів розвинувся навіть окремий напрямок фінансового знання — фіскальна соціологія.

У зв'язку із тим, що принцип платоспроможності більш об'єктивніший, він піддається кількісному виміру, особливо стосовно вертикальної рівності в оподаткуванні. Для вимірювання й оцінки даного положення використовується діаграма Лоренца і коефіцієнт Джіні. Діаграма Лоренца дозволяє зробити своєрідну паралель між податковими надходженнями до бюджету держави і сумарною величиною податкоплатників. Ідеально бажаним є той випадок, коли певна кількість платників, наприклад 20 відсотків від загальної величини, сплачують до бюджету відповідно двадцятивідсотковий розмір податкових надходжень (на рисунку це пряма лінія). Дійсний стан розподілу доходів і податкових зобов'язань, що існує на даний момент у тій чи іншій державі відображає крива лінія (див. рис. 5).

Коефіцієнт Джіні вимірює ступінь нерівномірності розподілу доходів і податкових зобов'язань шляхом вирахування відношення між кривою Лоренца, яка виражає дійсний стан розподілу доходів та податкових зобов'язань і ідеально рівномірним, бажаним розподілом.

$$\text{Коефіцієнт Джіні} = \text{Площа } A / (\text{Площа } A + \text{Площа } B)$$

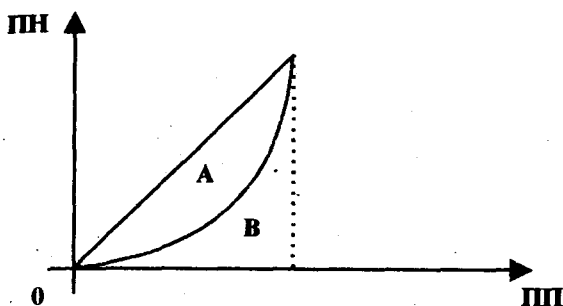
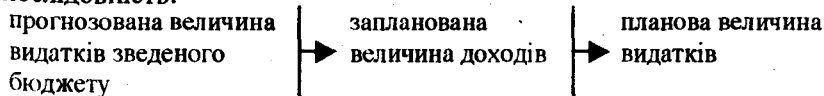

Рис. 5

Очевидно, що чим більше крива Лоренца відхиляється вниз, тобто чим більше вона вигнута, тим більша нерівномірність розподілу доходів і податкових зобов'язань, одним із факторів якого є оподаткування.

3. Принцип визначальної бази. В основу побудови певної податкової системи повинна бути покладена економічна доктрина держави. Економічна доктрина держави може базуватись на одному із напрямків економічної думки — класичному і неокласичному, кейнсіанському і посткейнсіанському, марксистському і немарксистському. Кожний напрям економічної теорії передбачає свою модель економічної, фінансової і податкової політики. Проте суть не стільки в положеннях самої теорії, скільки в її наявності. Визначивши свою економічну доктрину на основі того чи іншого напрямку теорії, держава розробляє стратегію і тактику досягнення поставленої мети.

Виходячи із вибраної соціально-економічної доктрини держави, в країні повинен формуватись середній рівень оподаткування, тобто та частина валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через бюджет з допомогою податків та податкових платежів шляхом побудови конкретної податкової системи. Проявом на практиці соціально-економічної доктрини держави виступає прогнозована величина видатків бюджетів. Якраз дана прогнозована (але ні в якому разі не запланована) величина і виступає визначальною базою для встановлення норми оподаткування в державі. У бюджетному плануванні, і зокрема, при плануванні податкових надходжень повинна прослідкуватись чітка послідовність:

Коли уважно проаналізувати норму оподаткування, наприклад, у скандинавських країнах і в Сполучених Штатах Америки, то можна зробити висновок про те, що норма оподаткування в скандинавських країнах майже у два рази перевищує цей показник у США. Проте суттєвого впливу на економічний прогрес і середньорічні величини приросту валового внутрішнього продукту (приріст ВВП у Швеції, як і в США коливається від 3-х до 6-ти процентів щорічно) норма оподаткування не чинить. Політика соціального захисту у скандинавських країнах спонукає до підвищення норми оподаткування. Але таке підвищення базується на граничній корисності обов'язкових платежів, і втрата соціального добробуту конкретного громадянина-податкоплатника при обміні "податки — блага" зводиться до мінімуму.

Разом із тим, необхідно констатувати і той факт, що не завжди підвищення норми оподаткування в країні призводить до збільшення величини податкових надходжень до казни держави. Широке розповсюдження при аналізі оптимальної норми оподаткування одержала теорія відомого американського економіста Артура Лаффера. Крива Лаффера, що є наріжним каменем даної теорії (дивись рис. 6), базується на спостереженні, що коли висота податкових ставок досягає певного критичного рівня (T_0), подальше підвищення норми оподаткування спричинює не збільшення, а навпаки, зменшення податкових надходжень.

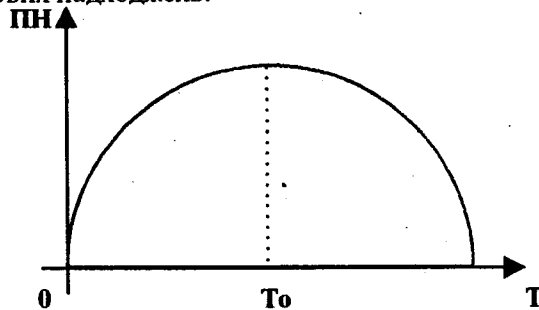

Рис. 6

де ПН — податкові надходження; Т — ставка податку, або норма оподаткування; T_0 — оптимальна норма оподаткування.

Зв'язок між висотою оподаткування і податковими надходженнями залежить від податкової бази, тобто об'єкта оподаткування. Тому Лаффер досліджував даний зв'язок з допомогою показника еластичності

податкової бази, який вимірюється як відношення процентної зміни величини об'єкта оподаткування до процентної зміни норми оподаткування, тобто податкових ставок, які застосовуються до даного об'єкта (бази) податку.

$$E_t = \frac{\Delta B/B}{\Delta T/T} = \frac{T \Delta B}{B \Delta T}$$

де E — еластичність податкової бази; B — вартісний вимір податкової бази (об'єкта оподаткування); T — норма оподаткування; ΔB — приріст, або процент збільшення податкової бази; ΔT — приріст, або процент збільшення норми оподаткування.

На величину податкових надходжень впливає і таке явище, як ухилення від сплати податків (див. рис. 7). Надмірне підвищення норми оподаткування веде до збільшення доходів тіньової економіки і згорання легального бізнесу, а заодно і скорочення податкової бази.

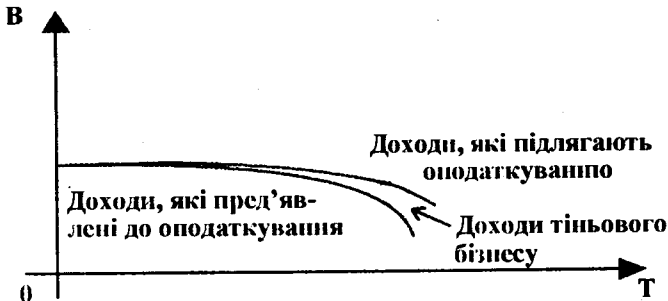

Рис. 7. Залежність ухилення від сплати податків від норми оподаткування.

де B — податкова база; T — норма оподаткування.

Відкриття Лаффера якраз і полягає в тому, що по мірі зростання податків, тобто норми оподаткування, податкова база стає більш еластичною, що якраз і зумовлює, починаючи з певного рівня висоти оподаткування, зменшення надходжень до бюджету за рахунок скорочення податкової бази і ухилення від сплати податків.

В соціально-орієнтованій державі ринкового типу досить важлива увага приділяється ефективності використання податкових надходжень. На макрорівні, суми сплачених податків і податкових платежів для всіх податкоплатників обов'язково повинні відповідати сумі фінансованих державою суспільних благ і трансфертних платежів, тобто сплата податків повинна відповідати граничній корисності частини вартості валового внутрішнього продукту, що централізовано вилучається у податкоплатників і перерозподіляється через бюджет

держави. Причому цей перерозподіл повинен проходити за умови найменшої суспільної жертви для кожного платника податку, яка не підкріплена отриманою частиною суспільних благ.

Ціною суспільних благ в соціально-ринковій державі виступають податки. І ефективність податкових взаємовідносин держави та її суб'єктів доцільно досліджувати через коефіцієнт співвідношення сум податкових платежів і фінансованих державою сум суспільних благ та трансфертних платежів:

$$K_c = \frac{СБТП}{ПН}$$

де K_c — коефіцієнт співвідношення; СБТП — суспільні блага і трансфертні платежі; ПН — податкові надходження.

Соціально-ринкове господарство взагалі передбачає наявність високого показника централізації валового внутрішнього продукту у руках держави, а заодно і високий рівень оподаткування. Але конкретного платника цікавить не так сам рівень оподаткування, як сумарна величина суспільного добробуту. У формалізованій теоретизації сумарна величина суспільного добробуту відображається через граничну корисність сплачених податків та податкових платежів.

Якщо коефіцієнт співвідношення СБ і ТП та сум сплачених податків і податкових платежів не опускається нижче 80 %, то можна говорити про те, що високий рівень оподаткування виправдовує себе, і гранична корисність вилучених державою обов'язкових зборів з фізичних і юридичних осіб не порушується. Для прикладу, в Швеції рівень оподаткування сягає 57% ВВП, але коефіцієнт співвідношення K_c близький до 86%. Тому суттєвого впливу на темпи економічного розвитку та соціальний добробут громадян, високий рівень оподаткування не чинить через те, що податки сплачуються з максимальною граничною корисністю - 86% і з мінімальною суспільною жертвою - 14%.

В Україні коефіцієнт K_c не перевищує 26%. Це говорить про те, що ефективність використання податкових надходжень в Україні у 3,3 рази нижча, ніж у Швеції. І для того, щоб забезпечити такий рівень фінансованих державою суспільних благ в Україні, як в Швеції, нам необхідно за діючого коефіцієнта K_c більше як у три рази збільшити рівень оподаткування. Звісно, що це не реально зробити, як з практичної, так і з теоретичної точки зору. Тому, на нашу думку, при реформуванні та реорганізації податкової системи України та її трансформації у соціально-орієнтоване ринкове господарство,

доцільно більше уваги звертати не на сам рівень оподаткування в державі, а на ефективність використання податкових надходжень за умов граничної корисності таких платежів для конкретних податкоплатників.

Розділ II

Особливості побудови податкових систем у світовій фіскальній практиці

2.1. Неокласична доктрина фіскального адміністрування та її практичне втілення.

Неокласична доктрина оподаткування та її основний напрямок – неоконсерватизм поступово відродився у фіскальній науці в 70 – 80 р.р. Ця парадигма відродилась під впливом посилення суперечностей ринкових умов господарювання, що були побудовані на основі кейнсіанської політики державного втручання як політики “точного настроювання”. За неокласичною теорією, приватна власність, ринкове господарство не повинні обмежуватися державним втручанням. Концепція “пропонування ресурсів”, як основа неоконсерватизму, передбачає, що заощадження зумовлюють ріст капітальних вкладень, а заодно і піднесення економічного зростання. Причому таке економічне зростання можливе лише за умови розробки довгострокової стратегії державного втручання у ринок, яка б забезпечила стабільну фінансову політику.

Неокласики у своїх поглядах роблять ставку на забезпечення пропонування ресурсів і достатності заощаджень. Звідси випливає їх вимога щодо значного зниження рівня податків та стимулювання процесів нагромадження. За неокласиками, податки, які сплачують суб'єкти бізнесу, ведуть до зростання адміністративно-накладних витрат, а заодно і до інфляції та зниження як продуктивності праці, так і реального добробуту громадян-виборців. Головний аргумент неокласичної школи стосовно податкової сфери – податки з прибутку підривають можливості нагромадження заощаджень та інвестицій, тобто негативно впливають на економічне зростання.¹ З критикою високих податків виступали у США Г.Гровс, Х.Луц, у Великобританії – Д.Міддлтон, Л.Емері. Американські економісти М.Уейденбаум, А.Бернс, Г. Уоліч, А.Лаффер та ін., обґрунтовуючи обмеження державного втручання та пониження норм оподаткування, у своїх наукових працях вимагали зменшення державних витратків.

У Великобританії економісти К.Джозеф, А.Селадон доводили необхідність послаблення “податкового тягара”, покладеного на бізнесову діяльність, при одночасному піднесенні значення ринку і приватної ініціативи.

За неокласичною парадигмою проводилися податкові

¹ Держава-податки-бізнес. В.М. Суторміна, В.М. Федоров, В.Л. Андрущенко Київ, Либідь, 1992р. с. 23.

реформи 80-х років в США. Теорії неокласиків стали основою податкової політики і в деяких європейських та азіатських державах, зокрема в Великобританії, Італії, Японії.

2.1.1. Податкова система Сполучених штатів Америки.

Загальний обсяг податкових надходжень складає в США 1/3 ВВП країни. Цей показник значно нижчий, ніж в інших високорозвинутих країнах, але в той самий час він значно перевищує показник будь-якого з мирних періодів, що передували другій світовій війні.

Таблиця 2.1.

Державні доходи в % до ВВП в 1993 р.	
Країна	Відношення податків до ВВП, %
Швеція	59
Бельгія	47
Німеччина	46
Італія	45
Великобританія	43
Канада	38
Австралія	33
США	32
Японія	30

Таблиця 2.2.

Джерела державних доходів США в 1995р. (у % до суми чистих державних доходів)

Джерело	Федераль- ний уряд	Уряди штатів, місцеві органи	Всього
Податки на прибуток і майно			
Особистий прибутковий податок	28,7	5,9	32,4
Соціальне страхування	22,6	3,3	28,1
Податок на прибуток корпорацій	5,8	1,4	7,2
Податок на власність (майно)	—	8,2	8,5
Податки на товари			
Акцизи і податок з продажу	2,8	13,6	16,1
Митні тарифи	1,0	—	1,0
Інші (в т. ч. неподаткові) поступлення	1,3	5,4	6,7
Всього	62,2	37,8	100,0
Федеральні субсидії урядам штатів і місцевим органам влади	-7,8	+7,8	—

В цій таблиці показано джерела державних доходів в США. Лише невеличка частина державних доходів поступає в формі

оплати послуг держави, а переважну частину становлять податки. Велика частина податків стягується Федеральним урядом, який потім перерозподіляє деякі з цих податків між штатами і місцевими органами влади.

Трьома головними джерелами державних доходів є: особистий прибутковий податок, відрахування на соціальне страхування, а також акцизні збори і податки з продажу. Останній компонент є найбільш значним джерелом доходів для урядів штатів.

Закон про податкову реформу 1986 р. скоротив податкові ставки на особисті прибутки і збільшив податки на корпорації, проте не зважаючи на це, особистий прибутковий податок, введений в 1913 р. в майбутньому залишиться найбільшим джерелом доходів держави.

Більш ніж четверта частина державних доходів становлять відрахування на соціальне страхування. Ці платежі дають право тим, хто їх здійснює, на отримання пенсії і виплат по непрацездатності. Через те, що платежі в систему соціального страхування не є добровільними, їх прийнято відносити швидше до податків, ніж до страхових внесків. Обов'язковість системи страхування аргументується тією обставиною, що деякі люди не достатньо передбачливі для того, щоб забезпечити свої власні потреби на старість, чи у випадку непрацездатності.

Податки з продажу та акцизні збори, які за своїм значенням стоять на другому місці, є податками, що стягуються із продажу певних товарів. На федеральному рівні є акцизи на алкогольні напої і тютюнові вироби, а також автомобілі, телефонні переговори, авіаційні квитки. На рівні штатів і місцевих органів влади важливим джерелом доходів виступають податки на продаж взагалі (при цьому деякі товари від них (податки на продаж) звільнюються).

Податок на прибуток корпорацій стягується з балансових доходів корпорацій. Податки на прибутки корпорацій в 1949 р. давали майже 25% поступлень Федерального уряду, але до 1985 р. ця доля зменшилась до 10%.

Закон про податкову реформу 1986 р. збільшив податки на прибутки корпорацій, в результаті чого вони склали 13 % загальної суми федеральних доходів.

Структура податків США подібно до податкових структур інших країн в цьому столітті піддавалась радикальним змінам.

Таблиця 2.3.

Структура податкових поступлень в США.
(у % до загальних податкових поступлень)

	Податок на прибуток, соціальне страхування	Податок на прибуток корпорацій	Податки на продаж, акцизи, мито	Податки на власність	Інші податки
1902	—	—	30,3	41,8	27,9
1927	7,8	11,1	12,8	38,8	29,5
1985	60,5	7,2	17,1	8,5	6,7

Як показано в таблиці 2.3. в 1902 р. більшість податкових поступлень було одержано з податків на власність і продаж, також з акцизних зборів і мита на імпортовані товари. Податків на особистий прибуток і прибутки корпорацій не існувало взагалі. Однак змінилась не тільки структура податків, але й їх загальна сума. Сукупність податкових поступлень в 1902 р. складала лише 8 % суми доходів держави (ВНП). Сьогодні податкові поступлення становлять понад 30 % ВНП. В значній мірі зростання відсотку податкових поступлень пояснюється зростанням державних видатків на соціальні потреби та виконання державою покладених на неї обов'язків.

Для сучасної американської податкової системи характерним є паралельне використання основних видів податків як Федеральним урядом, так і урядами штатів та місцевих органів влади. Це стосується податків на прибуток та акцизів на окремі товари, податків на спадок і відрахувань в фонди соціального страхування.

В результаті населення сплачує три види податків на прибуток: федеральний, штатний і місцевий; два види податку на майно і універсального акцизу: штатний і місцевий. В ціну ряду товарів широкого вжитку, тютюнових та горілочних виробів, палива включаться 5 видів акцизу (федеральний акциз, штатні і суміжні універсальні, специфічні акцизи).

Окремі податки стягуються або тільки федеральним урядом (мито), або урядами штатів та місцевими органами влади (податок на майно та універсальні акцизи).

Найбільш вагомими в сучасній податковій системі федерального уряду є податки на прибуток; в податкових системах штатів - універсальні та специфічні акцизи; в місцевих податкових системах - податки на майно.

Більше 70 % всіх податкових поступлень становлять прямі податки.

В прямих податках в даний час велику питому вагу займають федеральні податки на прибуток - більше 40 %.

Структура прямих і непрямих податків в США.

Прямі податки.

1. Податок з доходів фізичних осіб: федеральний прибутковий податок, податки штатів і місцеві.
2. Податок на прибуток корпорацій: федеральний податок на прибуток корпорацій, податки штатів і місцевих органів влади.
3. Податок на майно; стягується штатами і місцевими органами влади.
4. Внески на соціальне страхування: федеральний податок, податок штатів.
5. Податок із спадку - виступає федеральним податком, податком штатів і місцевих органів влади.
6. Збори на транспортні засоби, що стягуються з громадян.
7. Інші.

Непрямі податків

1. Акцизи та мито: федеральні податки, податки штатів та місцевих органів влади.
2. Федеральні внески приватних підприємців на соціальне страхування.
3. Збори з транспортних засобів та ін., стягуються на рівні штатів та місцевих органів влади з підприємців.

До прямих податків відносяться податки на прибуток та майно, податок із спадку, а також внески на соціальне страхування, які стягуються безпосередньо з заробітної плати.

До непрямих податків відносяться мито, різні акцизи, збори з транспортних засобів, внески підприємців на соціальне страхування, оскільки ці податки в основному включаються в собівартість продукції і їх фактичним платником виступав покупець.

На всіх рівнях стягуються:

- 1) *податки на особисті прибутки;*
- 2) *податки з прибутку корпорацій;*
- 3) *податки та внески у фонди соціального страхування;*
- 4) *податки на спадок;*
- 5) *акцизи.*

Відмінності між ними на різних рівнях полягають в порядку визначення суми, що оподатковується, величині ставок та питомої ваги в сукупних бюджетних надходженнях. Штати і місцеві органи стягують податки з роздрібною торгівлі більшості товарів, місцеві органи влади

одержують податок на рухоме і нерухоме майно.

Фінансовий контроль за сплатою податків.

В США питаннями стягнення і контролю за правильністю сплати податків займається спеціальний податковий апарат, який входить до складу міністерства фінансів. Це служба внутрішніх доходів США (СВД).

Служба внутрішніх доходів США (СВД)

Центральний апарат

7 регіональних податкових управлінь

58 податкових управлінь

1. Контроль за надходженням податків.
2. Правильність заповнення податкових декларацій.
3. Стягнення заборгованості по податках.
4. Повернення податкоплатнику переплачених сум.
5. Отримання штрафів з податкоплатників.

СВД відповідає за дотримання податкового законодавства платниками податків, випускає матеріали і інструкції по застосуванню федерального податкового законодавства, контролює правильність застосування податкового кодексу, включаючи стягування податків, проведення перевірок і захист інтересів держави в податкових суперечках. По податках, які стягуються в штатах і муніципалітетах, контроль за правильністю сплати здійснюється на місцях. Контроль за стягненням податків розрізняється в залежності від податкоплатників.

Податкова система і контроль за правильністю внесення податків побудовані, виходячи з принципу самооподаткування. Корпорації самі підраховують суми податку після відрахування всіх дозволених податкових знижок і заповнюють податкову декларацію. Корпорації повинні вносити очікувану суму податку самостійно.

Застосовують 3 основних методи стягнення податку:

1. Самооподаткування - оплата згідно заповненої податкоплатником декларації.
2. Стягнення податку у джерела доходу.
3. Очікувані податкові платежі.

Очікуваний податок - це сума попереднього очікуваного за

рік податку за відрахуванням очікуваної суми пільг.

Кожен штат має власну податкову службу, яка відповідає за стягнення встановлених в ньому податків. Як правило ця служба називається департаментом доходів. Голова цієї служби призначається виборчим головою виконавчої влади штату - губернатором і знаходиться під його керівництвом. В 3-х штатах голова податкової служби обирається на виборах всім населенням штату, а в деяких - департамент доходів керується комісією, яка призначається губернатором.

Податкові служби штатів організовані частіше по функціональному принципу, а не за принципом стягування окремих податків. Департамент доходів звично має великі структурні одиниці по: ідентифікації і реєстрації податкоплатників; розрахунках податків, пільгах, примусовому стягненню податків; консультації та допомозі податкоплатникам. В департаменті є ряд допоміжних служб: юридична, кадрова, засобів обслуговування й інформації.

Спільною сферою співпраці податкових служб США є активний обмін інформацією між Федерацією і штатами з ціллю кращого стягування податку з прибутку корпорацій і фізичних осіб. Федеральний закон уповноважив СВД передавати інформацію, пов'язану з федеральними податками, податковим службам штатів при умові, що вона буде використовуватись виключно в інтересах цих служб і надійно захищена від несанкціонованого розкриття і розповсюдження.

Форми ініціювання організації і здійснення співпраці між податковими службами Федерації і штатів досить різні і в певній мірі залежать від ініціатора. В області обміну інформацією ініціатором виступають податкові служби окремих штатів і їх контрагенти - окружні підрозділи СВД.

Існує декілька організацій, які керують податковими службами штатів і сприяють налагодженню координації і співпраці між ними. В задачі цих організацій входять: вдосконалення податкових систем штатів за допомогою обміну інформацією; досягнення більшої однорідності податкового законодавства штатів, зменшення складності систем оподаткування для податкоплатників; здійснення спільних адміністративних заходів.

Податкова реформа 1986 р.

На початку 80-х років США ввійшли в полосу чергової економічної кризи. Різко знизився життєвий рівень населення, знизилась економічна активність, збільшилась кількість безробітних. Крім загальновідомих факторів на це в значній мірі вплинула

розбалансованість податкової системи як Федерального уряду, так і урядів штатів, неефективність федеральних субсидій і обмеженість місцевої податкової бази.

Країна стала перед необхідністю кардинальної реформи податкової системи. Ініціатором її став Р.Рейган. В 1981 р. був прийнятий закон про податки з метою економічного оздоровлення, а в 1986 р. - закон про податкову реформу. В результаті цих заходів зменшився ступінь прогресивності прибуткового податку, розширилась податкова база і різко зменшилась кількість винятків, які зменшували граничні суми оподаткування. Метою реформи було зміцнення стимулів до праці, заощаджень і інвестицій.

Закон про податкову реформу 1986 р. був результатом значних змін в податковому законодавстві, що мали місце в 1978, 1981 і 1982 р. Можна виділити 3 найважливіші проблеми, які намагалася вирішити податкова реформа 1986 р.

Перша проблема - що оподатковувати дохід чи споживання? Діюча система оподатковує в основному дохід, який відображає величину продукту, що виробляється особою. В якості альтернативи часто пропонують податок на споживання, а саме на продаж.

Різницю між споживанням і доходами становлять заощадження. Відповідно, оподаткування споживання еквівалентне звільненні від прибуткового податку будь-яких сум, що заощаджуються. На практиці податкова система просувалась у напрямку звільнення заощаджень від прибуткового податку, вводячи такі види заощаджень, які звільнялися від оподаткування, наприклад, індивідуальні пенсійні рахунки (IRA). Кожній людині дозволялось вносити в IRA до \$2000 в рік, які вираховувалися із доходів, що оподатковуються. Основним твердженням на користь оподаткування споживання замість доходів є те, що в іншому випадку споживання оподатковувались двічі: перший раз, коли доходи, що заощаджуються, заробляються, і другий, коли ці заощадження в свою чергу породжують дохід (наприклад відсотки).

Одним із способів оподаткування споживання є податок на продаж чи на додану вартість. В цьому випадку люди платять податок на свої покупки. Альтернативний спосіб - це визначення споживання за мінусом заощадження з доходів. Заповнюючи регулярну декларацію про доходи, особа вираховує суму заощаджень, і оподатковується сума рівна доходам з вирахуванням заощаджень. Цей метод дає таку перевагу, що податок може бути прогресивним в тому випадку, коли гранична

податкова ставка росте разом з рівнем споживання.

На практиці закон про податкову реформу 1986 р. є сумішшю цих підходів. В принципі, він оподатковує доходи, однак деякі види заощаджень звільнені від податків.

Зменшення значення податку на прибуток корпорацій для доходів держави в період, що передував 1986 р., означало, що відносно непопулярний особистий прибутковий податок став нести на собі більшу долю податкового ярма. Зменшення величини податків на корпорації першочергово було не результатом скорочення офіційно ставки оподаткування, а швидше результатом включення великої кількості особливих податкових знижок, особливо на інвестиції.

Спеціальні податкові знижки не тільки скорочували загальну суму оподатковуваних доходів корпорацій, але й вносили викривлення в податкову систему. Податкові ставки дуже відрізнялись для різних галузей без будь-якого обґрунтування. Наприклад, авіаперевезення оподатковувались за ставкою – 13 % (вони субсидувались), тоді як виробництво бензину і видобуток вугілля оподатковувались за ставкою 31%.

Реформа 1986 р. зробила оподаткування більш одномірним для всіх галузей, скоротивши і стандартувавши знижки на інвестиції і амортизацію. Формально ставка податку на корпорації була скорочена з 42 до 35 %. Але внаслідок того, що інвестиційні і амортизаційні знижки були зменшені, сукупні податки на корпорації зросли.

З політичної точки зору найбільш сильним моментом податкової реформи 1986 р. була заявка про спрощення податкової системи. До 1986 р. пропозиції про скорочення концентрувались на двох елементах: на відміні багатьох винятків, які були джерелом зловживань, і скороченні числа різних граничних податкових ставок.

Закон про податкову реформу прирівняв податкову ставку на приріст капіталу до ставки податку на звичайний дохід. Відбулося скорочення діапазону граничних податкових ставок з 11-50 до 15-28%.

Федеральні податки США.

Податки, що стягуються федеральним урядом, однакові на всій території країни і служать основною статтею доходів федерального бюджету. Федеральне оподаткування переважно пряме, а питома вага наявних непрямих податків незначна.

Головне положення в федеральній податковій системі США займають три податки: податок на особистий прибуток, на

соціальне страхування, на прибуток корпорацій. Сукупні збори з цих податків складають більш ніж 90% доходів державного бюджету.

Крім цього, на федеральному рівні існують кілька акцизних зборів, а саме вибіркових податків з продажу (на бензин, тютюнові вироби, алкогольні напої) і податок із спадку.

Федеральний прибутковий податок сплачується всім населенням, що отримує доход від будь-якої підприємницької діяльності. Стягується з заробітної плати, відсотках по вкладах, дивідендах, ренті, пенсії. Частково оподатковуються пенсії та засоби по соціальному страхуванню.

Частка податкових надходжень по даному виду податку в федеральний бюджет складала:

1970 р. - 48,2 %; 1980 р. - 48,7 %; 1985 р. - 46,2 %; 1986 р. - 46,6 %; 1987 р. - 44,2 %; 1990 р. - понад 45 %; 1995 р. - 44,7 %.

Другий за значенням федеральний податок - податок на соціальне страхування стягується тільки із заробітної плати. Він має ряд специфічних рис. Перш за все він стягується в рівних долях як з найменших працівників, так і з підприємців. Це означає, що підприємець сплачує за кожного зайнятого в нього на підприємстві суму рівну розміру податку, що стягується з даного робітника.

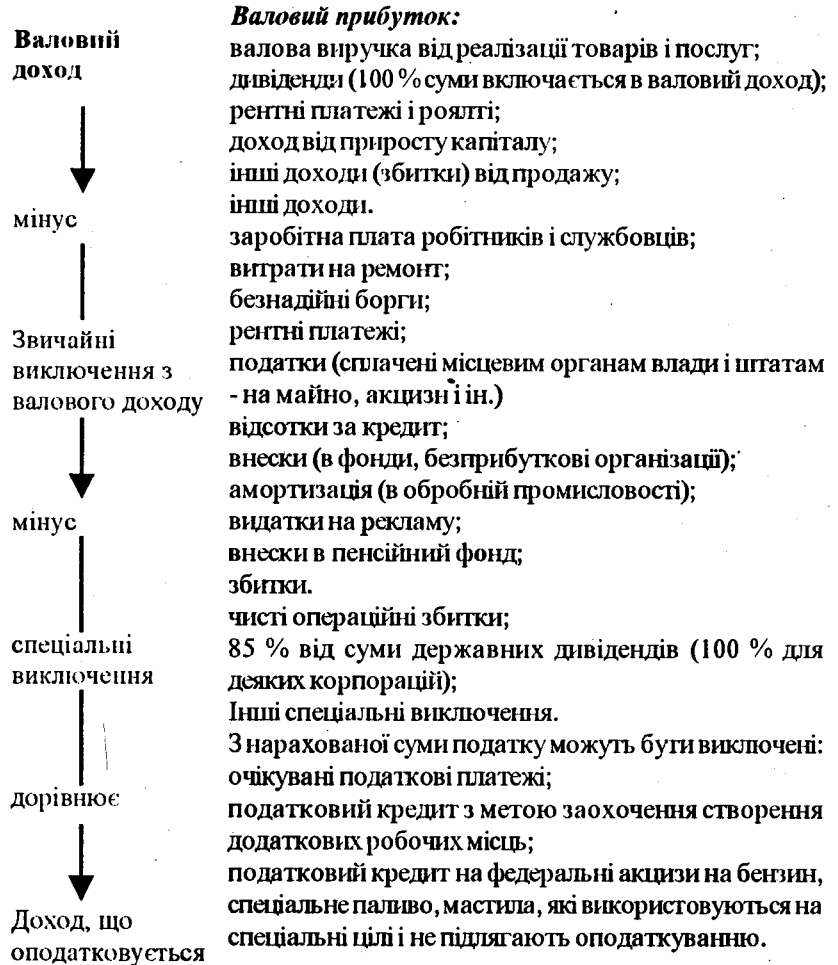
Слід зауважити, що податком на соціальне страхування оподатковується не вся заробітна плата, а тільки та її частина до певного рівня, що встановлена в законодавчому порядку (податкова база).

Третім значним федеральним податком є податок на прибуток корпорацій. Цим податком оподатковується валовий нерозподілений прибуток корпоративного бізнесу.

Прибуток розміром \$50000 в рік оподатковується по ставці 15 %, від \$50000 до \$75000 - 25%, вище цього рівня приймається максимальна ставка - 34 %.

Існування спеціального податку на прибуток корпорацій на практиці приводить до подвійного оподаткування частини доходів, що одержується корпораціями. Мова йде про частину прибутку, що розподіляється між власниками акцій у вигляді дивідендів. Спочатку з нього стягується податок на прибуток корпорацій, а потім ці ж самі кошти оподатковуються податком на прибуток як частина особистого доходу акціонерів.

Схема 1. Розрахунок і оподаткування прибутку корпорацій в США.

Фіскальне значення федеральних акцизів незначне, їх доля в податкових надходженнях до федерального бюджету знизилась з 13 % в

1960 р., 4 % в 1986 р., до 3,7 % в 1995 р.

Майже 90 % всіх сьогодні діючих акцизів припадає на горілчані (близько 40 %) та тютюнові (близько 20 %) вироби. З менш значних збереглися акцизи на сірники, вогнепальну зброю, рибальське спорядження та ін.

Мито дає незначну частину доходів федерального бюджету (з 1960 р. до початку 90-х р.р. його доля практично не змінилася і залишається нарівні 1,6 %). Мета даного податку - торговий протекціонізм по відношенню до деяких імпортованих товарів.

Податкові системи штатів та місцевих органів влади.

Незважаючи на сильні тенденції до централізації, США залишаються федерацією зі всіма характерними їй особливостями. Одна з них - юридична самостійність кожного штату в межах його кордонів. Штати наділені певними правами в області фінансів: вони самостійно складають, затверджують бюджет. Без погодження з органами центральної влади законодавчі органи штату можуть запроваджувати і відмінити багато видів податків.

Кожен штат і кожен місцевий орган влади має свою податкову систему, яка відрізняється як по структурі (прямі та непрямі податки) так і по розмірах податкових надходжень, а також своє податкове законодавство, що регулює ставки податків, порядок стягнення податків.

Так, наприклад, в бюджеті штату Орегон основною доходною статтею є прямі податки. В 1989 р. доход від особистого прибуткового податку і податку на прибуток корпорацій становив \$1,975 млрд., що склало 24 % доходної частини бюджету або 71 % всіх податкових надходжень.

Таблиця 2.4.

Доходні статті бюджету штату Орегон (1989р.).

Доходні статті	Розмір доходу, \$млрд.	% від загальної суми доходу
I. Міжбюджетні субсидії і дотації:		
1) від федерального уряду;	1,638	19,9
2) від місцевих органів влади.	0,030	0
II. Доходи від власних джерел:	4,162	50,6
1) податкові надходження:	2,786	33,9
• податок на майно;	—	—
• загальний податок з продажу;	—	—
• акцизи на бензин;	0,236	2,9
• акцизи на автомобілі;	0,217	2,6
• податок на прибуток фізичних осіб і податок на прибуток корпорацій;	1,974	24,0
• інші податки.	0,359	4,4
2) збори.	1,189	14,5
III. Доходи від діяльності державних підприємств:		
1) доходи від діяльності комунальних служб;	—	—
2) доходи від продажу спиртних напоїв.	0,150	1,8
IV. Фонди соціального страхування.	2,236	7,2

В штаті Техас податкова система зовсім інша. Вона практично повністю побудована на системі непрямих податків, а точніше - на податках з продажу. В 1989 р. ці податки принесли в казну \$9,849 млрд., або близько 32 % доходної частини бюджету, 67 % всіх податкових поступлень.

Серед місцевих податкових систем існують незначні відмінності. Об'єднує їх опора на прямі податки, зокрема податок на майно, який, як правило, дає 2/3 всіх податкових поступлень в казну місцевих бюджетів.

Таблиця 2.5.

Доходні статті бюджету штату Техас (1989р.).

Доходні статті	Розмір доходу, \$млрд.	% від загальної суми доходу
I. Міжбюджетні субсидії і дотації:		
1) від федерального уряду;	6,499	20,8
2) від місцевих органів влади.	0,036	0,1
II. Доходи від власних джерел:	19,494	62,4
1) податкові надходження:	14,716	47,1
• податок на майно;	—	—
• загальний податок з продажу;	7,621	24,4
• акцизи на бензин;	1,515	4,9
• акцизи на автомобілі;	0,713	2,9
• податок на прибуток фізичних осіб і податок на прибуток корпорацій;	4,863	15,6
• інші податки.	4,707	15,1
2) збори.	—	—
III. Доходи від діяльності державних підприємств:	—	—
1) доходи від діяльності комунальних служб;	—	—
2) доходи від продажу спиртних напоїв.	—	—
IV. Фонди соціального страхування.	5,227	16,7

Не зважаючи на деяку заплутаність податкових систем штатів і місцевих органів влади, можна виділити деякі спільні їх характеристики: податкові системи штатів опираються в основному на загальні та спеціальні податки з продажу, які складають в сумі майже половину всіх податкових надходжень; місцеві органи влади 3/4 всіх своїх зборів формують за рахунок податків на майно.

Податком на майно на місцях оподатковується поточна ринкова вартість рухомого і нерухомого майна як фізичних, так і юридичних осіб.

Деякі види нерухомого і рухомого майна повністю або частково звільняються від податку. До таких видів включаються нерухомість федерального уряду, урядів штатів і місцевих органів влади, безприбуткових корпорацій, благодійних організацій і т.п. В законодавствах штатів передбачаються деякі винятки: не оподатковується частина рухомого особистого майна, обладнання і запаси

сільськогосподарського призначення і т.п. Крім того, від штату до штату, розрізняється доля оціночної вартості майна, що оподатковується. Наприклад, в м.Бойсі-Сіті, штат Айдахо, вона становить 100 %, тому реальна та номінальна податкові ставки однакові - 1,95 %. В Нью-Йорку ця частка становить 8,9 % оціночної вартості майна. Згідно цього реальна та номінальна ставки суттєво відрізняються: 0,85 і 9,54 % відповідно. Маніпуляція податковим % оціночної вартості майна і розміром податкової ставки дає можливість штатам ефективно стягувати податок з майна фізичних та юридичних осіб.

Загальним податком з продажу оподатковується і валова виручка від реалізації на кожному етапі обігу товарів та послуг. Це відноситься як до продуктів кінцевого споживання, так і до проміжного. Введений в період важкої кризи 1929-30 р.р. в окремих штатах, цей вид податку швидко охопив всю країну. В даний час використовується практично всіма штатами, за винятком штатів Делавер, Орегон, Монтана і Нью-Гемпшир.

Слід відмітити, що в більш ніж в половині штатів даним податком не оподатковуються продукти харчування та практично у всіх штатах зроблені винятки для лікарських препаратів.

Ставки загального податку з продажу коливаються по штатах від 3 до 7 %, в Ред-Айленді і Нью-Джерсі вони становлять 7 %, в цілому по країні вони рівні 5 %.

Крім загального податку з продажу в штатах стягуються спеціальні податки-акцизи. Основні з них - на бензин, на страхові послуги, на комунальні послуги і тютюнові вироби.

Останнім часом обсяги штатного і місцевого оподаткування значно зросли. Доля податків штатів і місцевих органів влади в ВВП зростає з 5,9 % в 1949 р. до 8,9 в 1989 р., а їх питома вага в загальній сумі податкових надходжень трьох рівнів влади - з 22,3 до 44,2 %.

Бажання штатів та місцевих органів влади різко збільшити доходи в значній мірі пов'язано з тим, що саме на них лягла відповідальність за підтримання в функціональному стані всієї соціальної інфраструктури: будівництво і забезпечення середніх та спеціальних освітніх закладів, лікарень, поліклінік, дошкільних закладів і доріг, а також надання різних комунальних послуг, т.д. Однак фіскальні можливості штатів були обмежені. Справа в тому, що розширення їх економічних функцій не могло фінансуватися за рахунок "традиційних" джерел доходу, таких, як податок з продажу і податок на майно. Різке збільшення податкових ставок вступало в протиріччя з економічною політикою штатів наведеною на створення сприятливого інвестиційного клімату. Помірне

підвищення ставок і відміна багатьох діючих виключень при стягуванні податків на поч. 60-70-х р.р. не привела до вирішення проблеми дефіциту державного бюджету, який склав в 1980 р. без врахування федеральних субсидій \$64 млрд. або 15 % доходної частини бюджету штатів і місцевих органів влади. В окремих штатах дефіцит досягав 20 % всіх доходів з власних джерел доходів.

Загальна сума боргу стала \$335,603 млрд., або \$1481 на душу населення.

В даній ситуації уряд вдався до кардинальної зміни податкової системи. Одним з результатів реформи 80-х р.р. став перерозподіл доходу від податку па прибуток громадян на користь низових ешелонів влади. Штати і місцеві органи влади давно стягували податок на прибуток корпорацій, однак цей прибуток складав незначну долю бюджету. Так, якщо в 1948 р. податок на особистий прибуток і прибуток корпорацій складав всього 8,3 % всіх податкових надходжень бюджетів штатів і місцевих органів влади, то у 1989 р. - 26 %. Особливо велике значення вказані податки отримали на рівні штатів. В 1991 р. податок на особистий прибуток і податок на прибуток корпорацій приніс доходів бюджету штатів в розмірі \$119,636 млрд., що склало 38,6 % всіх податкових надходжень. Вони стали другим за розмірами джерелами податкових поступлень в бюджет штатів після загального і спеціального податків з продажу. Нова структура податкових надходжень значно вплинула на характер і форму оподаткування. З 1976 по 1989 р.р. питома вага прямих податків значно зросла з 57 до 64 %, що дозволяє говорити про перевагу в бюджетах місцевих органів влади прямих податків над непрямими і зниження ступеню регресивності штатних і місцевих податків.

В 38 штатах податкові ставки градуїровані, однак ступінь прогресії незначний. В середньому мінімальна ставка коливається від 0,5 до 6 %, а максимальна - від 6 до 12 %. Сума оподаткованого мінімуму змінюється з штату до штату від \$5 до 100, а максимуму від \$500 до 20000.

2.1.2. Податкова система Великобританії.

На батьківщині науки про оподаткування податкова система сформувалась в основному ще в XIX ст., хоча і зазнала з цього періоду значних змін. Саме до них можна віднести податкові реформи 1965, 1973, 1993 років, остання з яких внесла суттєві зміни в структуру податкової системи Великобританії, наблизивши її до структури податкових систем країн-членів Співного ринку.

На данній час в податковій реформі країни можна виділити два напрямки:

1) *вдосконалення управління особистого прибуткового податку з населення;*

2) *зміни в області оподаткування корпорацій.*

Серед комплексу фінансово-економічних заходів важливе місце займають податкові. Серед них виділяють такі:

- *зменшення нижньої межі ставки прибуткового податку з громадян (від 27 до 25 %);*
- *усунення багатоступінчатого поділу доходів населення і прогресивних ставок оподаткування, що застосовувались до них;*
- *значне збільшення особистих податкових ставок.*

Податкова система Великобританії складається з двох рівнів, таким чином вона включає:

- *центральні податки (прибутковий податок з громадян, податок на прибуток корпорацій, податок на доход від нафтового бізнесу, податок на спадщину, податок на додану вартість, акцизи, мито, гербові збори та інші обов'язкові платежі);*
- *місцеві податки (податок на майно та інші).*

Податки відіграють основну роль в формуванні доходної частини державного бюджету країни (біля 90 %).

Перелік основних податків Великобританії, а також їхніх ставок подано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Основні податки Великобританії станом на 1993 р.

Назва податку	Ставка у %
Прибутковий податок з громадян:	
• з доходом до 20700 ф.ст.	25
• з доходами більше 20700 ф.ст.	40
Податок на прибуток корпорацій:	35
• з прибутком більше 200000 ф.ст.	25
• з прибутком менше 200000 ф.ст.	30
Податок на приріст капіталу	0
Податок на спадщину:	40
• до 118000 ф.ст.	15
• більше 118000 ф.ст.	різні
Податок на додану вартість	0,5-2
Акцизи	
Гербовий збір	

На долю прибуткового податку з громадян припадає 64 % загальних поступлень до бюджету у вигляді прямих податків, а на долю податку на прибуток корпорацій - лише 19 %.

З таблиці видно, що ставки англійської системи оподаткування дещо відрізняються від ставок нашої національної системи оподаткування, зокрема, ставки ПДВ, прибуткового податку з громадян та інші особливості.

За останні 10-15 років значно зросли поступлення податку з нафтових компаній, їх доля складає 11,5 %. Прослідкувати податкові надходження центрального бюджету Великобританії можна із наступної таблиці.

Таблиця 2.7.

Податкові надходження до центрального бюджету Великобританії.

Назва доходів	1975/ 1976		1985/ 1986		1990/ 1991	
	млрд. ф.ст.	%	млрд. ф.ст.	%	млрд. ф.ст.	%
Доходи центрального бюджету з інших:	15.3	100	28.2	100	105.8	100
податки з прибутків	8.2	53.6	18.2	65.4	55.3	52.3
в тому числі:						
• прибутковий податок з громадян;	5.8	70.7	15.1	83	35.1	63.5
• корпоративний податок;						
• податок на прибуток з нафтового бізнесу;	1.6	19.5	1.9	10.4	10.7	19.3
• податок на приріст капіталу;	—	—	—	—	6.4	11.6
• податки на споживання.	0.1	1.2	0.4	2.2	0.93	1.7
в тому числі:	4.7	30.7	9.2	32.6	37.3	35.2
• податок на додану вартість;	4.7		5.8	63.1	18	48.3
• інші споживчі податки.	2.8	34	5.9	37.8	19.3	51.7
інші податки	4.7		5.8	63.1	18	48.3
	2.4	15.7	0.8	2.9	3.2	12.5

Виходячи з даних таблиці, видно, що надходження тільки від нафтових компаній складають 6,4 млрд. ф.ст.

Основою податкового законодавства Великобританії служать:

- законодавчий Акт від 1970 р. стосовно прибуткового податку з громадян, а також, податку з прибутку

корпорацій;

- *Акт від 1970 р. стосовно податку з доходів у вигляді приросту капіталу;*
- *Акт від 1983 р. стосовно податку на додану вартість.*

При цьому кожний рік повним бюджетом країни можуть бути визначені деякі поправки до діючих законодавчих актів.

Англійський парламент володіє законодавчою владою по відношенню до справляння податків в країні. Юридичне повноваження парламенту в цьому відношенні поширюються на Англію, Уельс, Шотландію та Пн. Ірландію.

Управління та регулювання податкової системи країни уряд здійснює за допомогою казначейства (Міністерства фінансів). Ця діяльність уряду також контролюється парламентом.

Казначейство Великобританії являє собою єдиний в своєму роді державний фінансовий інститут, який немає аналогів в інших країнах. Його повноваження є ширшими, ніж просто Міністерства фінансів за кордоном.

Казначейство Великобританії відповідає за розробку загальної економічної стратегії країни. З адміністративної точки зору воно являється управлінням, в склад якого входять перший лорд Казначейства Великобританії, він же прем'єр-міністр, міністр фінансів і молодші лорди. Значна кількість секторів виконує різні функції під керівництвом старших чиновників управління.

Податкове законодавство Великобританії затверджується урядом країни. Право регулювати питання практичного його застосування надається спеціальному органу - таємній раді, міністрам і Управлінню внутрішніми доходами. Повноваження цих органів визначені в парламентському акті, що приймається спеціально для встановлення сфери діяльності кожного з них. З метою роз'яснення і уточнення прав податкових органів даються інструкції, які, як правило, називаються "накази таємної ради" (наприклад, угода про уникнення подвійного оподаткування або "інструкція діючих податкових правил" прикладом якої є служба система справляння прибуткового податку з фізичних осіб).

Організація податкової служби покладена в основному на два урядових департаменти, що є підзвітними Казначейству Великобританії:

- *Управління внутрішніми доходами (УВД);*
- *Управління митами та акцизами (УМА).*

Формально УВД являється самостійною урядовою установою. В його функції входить безпосередній контроль за справлянням податків з юридичних та фізичних осіб (прибуткового податку,

корпоративного податку, податку на приріст капіталу і гербового збору). В адміністративному відношенні цей контроль здійснюється за допомогою контори головного податкового інспектора в Лондоні. Головному інспектору підвітні 700 районних контор, які здійснюють збір податків. В цих конторах працює штат податкових інспекторів, які займаються вивченням розрахункових та особистих рахунків, оцінюванням бази оподаткування, санкціонування перерахунку і повернення платежів, а також представленням інтересів УВД в спірних питаннях в суді.

Прес-органом УВД на відміну від ряду країн (США, Франції) не видаються публікації, які б роз'яснювали податкове законодавство в цілому. Найбільш поширеними являються спеціальні брошури, що публікуються УВД по певних питаннях.

У сфері діяльності УМА знаходиться вся система непрямого оподаткування (за виключенням гербового збору).

В загальному податкова система Великобританії є достатньо гнучкою і спрямована перш за все на розвиток власного товаровиробника. Про це свідчить досить низька ставка ПДВ - 15 %, а також інші аспекти податкової політики, що проводяться відносно національних корпорацій.

Особливості оподаткування фізичних осіб.

Сучасна система справляння прибуткового податку з населення була закладена реформою 1973 р.

Вперше цей податок був введений в 1799 р. як тимчасова міра з метою фінансування війни проти Наполеона, а з 1842 р. остаточно утвердився в англійській податковій практиці. Була встановлена єдина ставка, яка вважалася досить низькою - 3 %, і зберігалася вона протягом всього XIX ст.

В 1909 р. в бюджеті Л. Джорджа був введений план названий "зверхподаток" на доходи, що перевищували 5000 ф. ст. за рік (15000 ± в поточних цінах), ставка його дорівнювала 8 %.

Потреба в коштах в роки I світової війни призвела до збільшення ставки "зверхподатку" до 50 %.

Після, в умовах росту грошового доходу значення прибуткового податку ще більше зросло. Була запроваджена система щотижневого справляння даного податку, яка діє і зараз.

Особистий прибутковий податок сплачує все населення Великобританії, хоча існує поділ на резидентів і нерезидентів.

Доходи резидента Великобританії підлягають оподаткуванню незалежно від джерела їх виникнення. Нерезидент сплачує податки

лише з доходів, отриманих на території даної країни.

Прибутковий податок з фізичних осіб справляється не за сукупними прибутками, а за його частинами – “шедулами”.

Таблиця 2.8.

Шедулярний поділ доходів.

Шедула	Оподатковуються
Шедула А	доходи від власності на землю, будівлі та ін.
Шедула В	доходи від лісових масивів, що використовуються в комерційних цілях і не оподатковуються по шедулі D
Шедула С	доходи від державних цінних паперів, що випускаються в Великобританії, цінних паперів інших урядів, по яких виплачуються відсотки в Великобританії
Шедула D	прибутки від виробничої (комерційної) діяльності, доходи осіб вільних професій, доходи від цінних паперів, що не оподатковуються по шедулі С;
Шедула Е	доходи, отримані у вигляді відсотків по позиках;
Шедула F	доходи, отримані за кордоном і переведені в Великобританію (якщо це призводить до подвійного оподаткування);
	заробітна плата, пенсії і ін.
	дивіденди, а також інші доходи компаній, що розподіляються.

Для визначення належної до сплати суми прибуткового податку із фактично отриманого річного прибутку вираховуються податкові пільги.

На даний час в Великобританії кожна людина має право на суму доходу, що не оподатковується, т.зв. особисту скидку. Особиста скидка на 1990/1991 податковий рік складала 3005 ф. ст. в рік. Дохід, що перевищував цю суму, оподатковувався за базовою ставкою 25%. Ставка 40 % приміняється до суми доходів, якщо вони більші від 20700 ф. ст.

Податкове законодавство країни розглядає сімейну пару як єдиного податкоплатника. При цьому всі доходи сім'ї сумуються і вона має право на дві особисті скидки. Якщо в сім'ї є діти, то неоподаткована сума збільшується на 7 ф. ст. в тиждень.

З точки зору платника податку в такій системі є свої недоліки, оскільки оподаткування доходу чоловіка і дружини за прогресивними ставками як єдиного може становити більшу суму, ніж та, яка б була нарахована при оподаткуванні кожного доходу окремо.

В податковому законодавстві Великобританії, як і в ряді інших країн, особисті доходи поділяються як доходи у вигляді заробітку по найму, і доходи від інвестицій.

Стосовно оподаткування першого не виникає серйозних труднощів. Важче оподаткувати доходи від інвестицій, де база оподаткування включає проценти, дивіденди і чисті рентні платежі. Приріст капіталу не обкладається прибутковим податком, але дивіденди, отримані від дольової участі можуть обкладатися, хоча будь-який дохід, отриманий від продажу цієї долі прибутковим податком також не оподатковується. До 1965 р. ці доходи взагалі не оподатковувались, але з 1965 р. був введений спеціальний податок на приріст капіталу. Починаючи з 1982 р. дохід у вигляді приросту на капітал підраховувався після "коректування на інфляцію". Після цього 5900 ф. ст. не обкладалися податком, а залишкова сума оподатковувалась за ставкою 30 %.

В багатьох випадках платник сам подає податковому інспектору декларацію, де вказує свій очікуваний дохід. Останній розраховує суму прибуткового податку на основі отриманої інформації. Податок сплачується на протязі року 4 рівними долями. У випадку переплати чи недоплати, частинна сума повертається або стягується додатково.

Особливістю податкової системи Великобританії є те, що прибутковий податок як розраховується так і стягується на кумулятивній базі. В інших країнах кумулятивна база характерна тільки для нарахування податку. Податок сплачується кожний тиждень, виходячи з заробітку за цей тиждень.

Англійська податкова система прагне до забезпечення такої ситуації, при якій існує гарантія того, що в кожній окремій період року стягується вичачена сума - доля річного податку. Некумулятивна система кожний тиждень вираховує 1/52 частину річної податкової пільги. Кумулятивна система робить це подібно; але якщо тижневий дохід менший від суми тижневої пільги, то буде мати місце повернення податку.

Серед прямих податків, що стягуються з громадян в Великобританії існує також податок на спадок. Існує дві ставки цього податку - 0 і 40 %. Остання ставка застосовується, якщо сума спадку перевищує 118000 ф. ст. В момент здійснення передачі майна в дар, податок не сплачується, але якщо людина, що здійснює акт дарування помре на протязі 7 років, то дана угода підлягає оподаткуванню.

Одним з податків на споживання являється податок на додану вартість. В Великобританії він був введений з 1 квітня 1973 р. В цьому ж році країна вступила в ЄС. Всі прийняті законодавчі документи по відношенню до цього податку були зведені в єдиний законодавчий Акт про податок на додану вартість, прийнятий в 1983 р. Цей Акт поширюється на територію Англії, Пн. Ірландії, Шотландії, Уельсу,

включаючи острів Мен.

ПДВ входить в компетенцію УМА. Підприємець, як правило, кожний квартал заповнює податкову декларацію і переводить суму податку в управління чи отримує повернення переплачених сум. Декларація висилається в місячний термін після закінчення кварталу. За погодження з міністерством цей строк може бути продовжений ще на 7 днів.

Між УВД та УМА існує тісний зв'язок з приводу обміну інформацією.

Слід відмітити, що платниками ПДВ є як юридичні так і фізичні особи, що займаються підприємницькою діяльністю.

Реєстрації в управлінні для сплати ПДВ підлягають всі підприємці (включаючи і тих, що оподатковуються за нульовою ставкою), які мають чи очікують оборот, що перевищує 22100 ф. ст. за рік чи 7500 ф. ст. за календарний квартал. Про всі зміни, що стосуються зміни виду діяльності, місця діяльності і інше, підприємець повинен повідомляти УМА.

Якщо підприємець розраховує, що його оборот буде невеликим і складе меншу суму, ніж та, яка потрібна для реєстрації, він має право звернутись в 30 денний термін в своє податкове відділення з проханням про ліквідацію реєстрації.

На даний час в країні діють 2 ставки ПДВ - 15 і 0 %.

За нульовою ставкою оподатковуються такі види товарів і послуг: продовольчі товари, книги, ліки, імпортні і експортні товари, паливо та енергія для домашнього користування, плата за воду, будівництво житлових будинків, транспортні послуги, дитяча одяга, страхування, поштові та банківські послуги.

Серед непрямих податків 2 місце після ПДВ займають акцизи. Підакцизними товарами являються алкогольні напої, потіонові вироби, транспортні засоби, пальне. Ставка акцизного збору коливається в межах від 10 до 30 %.

Важливе місце займають внески на потреби соціального страхування, які призначені для виплати пенсій та різного роду допомог. Ставка цих внесків коливається від 2 до 9 %.

Найстарішим податком в Великобританії вважається гербовий збір. Вперше він був застосований в 1694 р. Цей податок справляється при оформленні певними особами деяких громадсько-правових угод. Комерційні і юридичні документи повинні мати спеціальний штамп, який підтверджує сплату даного збору. В деяких випадках ставки гербових зборів встановлюються у фіксованій формі (до 2 ф. ст.), в інших - використовується відсоткова ставка, тобто з вартості власності, яка зазначена в угоді стягується певний %.

Наприклад, при оформленні документів про передачу права власності (за виключенням цінних паперів), що має вартість понад 30000 ф. ст., ставка гербового збору складає 1 %, якщо вартість власності, що передається менша цієї суми, то гербовий збір не сплачується.

Важливим аспектом податкової системи являється оподаткування юридичних осіб.

Особливості оподаткування юридичних осіб.

Корпоративний податок чи податок на прибуток компаній в Великобританії був введений в 1965р. Цей податок замінив раніше діючу систему оподаткування юридичних осіб, яка полягала в обкладанні компаній нарівні з фізичними особами і крім того стягувався 15 %-ний податок на прибуток.

На зміну класичної системи корпоративного податку, що діяла в Великобританії з 1965 по 1973 рр., прийшла т. зв. "імпугаційна" система стягування корпоративного податку.

Корпоративний податок застосовується до всіх прибутків компаній-резидентів, отриманих ними на протязі податкового року. В поняття "компанія" англійське законодавство включає: корпоративні органи і некорпоративні асоціації, виключаючи товариства (вони оподатковуються як фізичні особи).

Резидентською компанією вважається корпоративний орган, якщо його діяльність здійснюється і контролюється в даній країні, тобто в цій країні знаходиться керівний орган компанії.

Ставка податку встановлюється бюджетом країни - 33 %. Обкладання здійснюється виходячи з розрахункових періодів, що не перевищують 12 місяців.

"Імпугаційній" системі притаманні 5 основних ознак:

- компанія сплачує корпоративний податок зі всіх її прибутків (розподілених та нерозподілених) по єдиній ставці;
- корпоративний податок не стягується з дивідендів безпосередньо в самій компанії;
- якщо компанія виплачує дивіденди, то вона повинна провести попередній платіж на розрахунок податку на прибуток" тобто "авансовий корпоративний податок", вирахований шляхом віднесення ставки податку до суми прибутку, що підлягає розподілу серед акціонерів;
- резиденту Великобританії, який отримує дивіденди,

дозволяється проводити вирахування на суму авансового платежу при сплаті прибуткового податку;

- *після закінчення розрахункового періоду сплачений компанією "авансовий корпоративний податок" вираховується з загальної суми зобов'язань на рахунок сплати корпоративного податку.*

Нерезидентська компанія, що проводить торгівлю в Великобританії через своє відділення обкладається корпоративним податком з:

- a) *доходу від торгівлі, що виникає через відділення;*
- b) *доходу від власності чи права власності, що використовується цим відділенням;*
- c) *приросту капіталу від активів цього відділення.*

Компанія, що не вважається резидентською також сплачує податок на прибуток з будь-якого доходу, що створюється в Великобританії і не підлягає обкладанню податком на приріст капіталу.

Нерезидентська компанія на відміну від резидентської не обкладається авансовим корпоративним податком з прибутку, що розподіляється.

Оподатковуваний дохід компанії розраховується шляхом вирахуванням з валового доходу всіх дозволених законодавством витрат, що проводяться в звітному податковому році.

Вирахуванням з валового доходу підлягають:

- *поточні витрати ділового характеру (оренда виробничих приміщень, вартість ремонту, витрати від валютних операцій в результаті зміни валютних курсів, а також поточні витрати особистого характеру, оренда житла, будь-які витрати невиробничого характеру, витрати на модернізацію приміщень);*
- *компенсаційні платежі при звільненні з роботи робітників та службовців, затрати на технічну професійну перепідготовку кадрів, платежі у вигляді премій та подарунків;*
- *витрати на юридичні консультації з питань фінансів компанії;*
- *ліцензійні платежі;*
- *представницькі витрати;*
- *витрати розважального характеру на працівників компанії;*

- *витрати на зарплату працівникам, водопостачання, електроенергію, газ, освітлення, опалення, телефон канцелярські товари, поштові перекази;*
- *внески в благодійні фонди;*
- *комерційні і некомерційні збитки;*
- *банківські послуги;*
- *прямі виробничі затрати (закупівля сировини, матеріалів);*
- *прострочені борги, що списуються в звітному періоді (але тільки комерційного характеру);*
- *витрати на науково-дослідні випробування.*

Слід відмітити, що для компаній, що видобувають нафту в Пн. морі встановлений спеціальний податковий режим.

Ці компанії сплачують нафтовий корпоративний податок за ставкою 75%. Вони не звільняються від сплати загального корпоративного податку.

Ще одною особливістю оподаткування нерезидентів є те, що вони на відміну від резидентів не сплачують податок на приріст капіталу.

Цей податок стягується при реалізації певних видів капітальних активів, які приносять прибуток (автомобілі, будинки, національні депозитні сертифікати, облігації і ін.).

Метою податку є обмеження розміру прибутку за спекулятивними угодами. Доходи визначаються як різниця між ринковою ціною даного майна і ціною його придбання. Податок справляється по вищій з діючих ставок прибуткового податку, якщо платником являється фізична особа, і по основній ставці податку на прибуток корпорацій, якщо платник – компанія.

Ще одним податком, який сплачують корпорації є податок на нерухоме майно (цим податком обкладається і нерухоме майно фізичних осіб).

Податковою базою є річна чиста вартість майна. Періодично проводиться переоцінка вартості майна з метою максимального наближення її суми до тієї, яку можна було б отримати, здавши дане майно в оренду.

В Англії та Уельсі оподатковувана вартість майна являла собою вартість оренди при умові визначенні її на відкритому ринку, при цьому наймач повинен за свій рахунок ремонтувати, утримувати та страхувати нерухомість.

Оскільки в Великобританії на протязі багатьох років вільного ринку в системі оренди житлових приміщень не існувало, то дуже важко було точно визначити рентну вартість.

Оцінка майна з метою податкообкладання здійснюється і раз на 10 років спеціальною компанією при УВД. Разом з тим, оцінка може бути оскаржена у незалежному суді чи земельному трибуналі. Основними платниками даного податку є орендатори квартиронаймачі. Разом з тим податкові органи можуть залучати власників нерухомості, що пустує.

Слід сказати, що даний податок є основним джерелом поступленн в місцеві бюджети. Ставку податку встановлює муніципалітет, виходячи з потреб в фінансових ресурсах, тому вони значно відрізняються по графствах і містах Великобританії, а також для промислових і житлових будівель.

Податок стягується один раз на півроку, щоквартально чи 10 разів на рік різними долями. Отже, доходи, які отримують місцеві органи влади, можна відобразити в таблиці.

Таблиця 2.9

Доходи місцевих органів влади (1993 р.).

	млн. ф. ст.	%
субсидії центральні	18495	60
податки з промислової власності	7367	24
податки з житлового фонду	5089	15,5
інше збори в місцевий бюджет	154,1	0,5

З таблиці видно, що лівова частка доходів (не враховуючи центральних субсидій) припадає на майнові податки, що стягуються з промислових компаній, хоча значна частина поступає із житлового фонду.

Законом встановлено ряд пільг стосовно обкладання цим податком малозабезпечених (податкові скидки, зменшені ставки податку на 50 %). Пільгами користуються також і благодійні організації. В промислових зонах розвитку податки з промислової комерційної власності не стягуються на протязі 10 років.

В квітні 1990 р. в Англії та Уельсі (а роком пізніше в Шотландії) перейшли до стягування подушного податку, який охоплював практично всіх громадян, що досягли 18 років. Він встановлювався самостійно місцевими органами влади і був напряму зв'язаний з рівнем їхніх витрат. Хоча досвід стягнення подушного податку виявився невдалим, і в 1993 р. йому на зміну прийшов новий муніципальний податок. Розмір цього податку встановлюється виходячи з вартості власності і для цього уряд вже розробив своєрідну шкалу співвідношення вартості нерухомості і ставки податку на неї.

Якщо говорити про Англію, то середньостатистична шкала цього податку виглядає так:

Таблиця 2.10.

Податок з нерухомості враховуючи диференціацію вартості.

Група	Вартість нерухомості, тис. ф. ст.	Розмір податку, ф. ст. за рік
A.	40	276
B.	46	298
C.	52	311
D.	68	355
E.	88	400
F.	120	490
G.	160	575
H.	>160	668

Як видно з таблиці, майно класифікується за однією з 8 оціночних категорій і після цього обкладається за диференційованою ставкою податку.

Таким чином, при встановленні визначених ставок податку, розмір муніципального податку (даного майнового податку) і витрати місцевих органів влади тісно пов'язані. І якщо який-небудь муніципалітет перевищує свої витрати, державі набагато легше проконтролювати це й прийняти відповідні міри.

Хоча муніципалітет може встановлювати і інші податки на місцеві потреби. Перелік місцевих зборів в різних графствах може значно відрізнятися.

В загальному система оподаткування юридичних осіб в Великобританії досить нескладна. Це викликано в першу чергу тим, що загальна кількість обов'язкових платежів є незначною, що забезпечує існування зручного механізму справляння податків.

Важливою особливістю податкової системи Великобританії в порівнянні з нашою національною, є її відносна стабільність. Це забезпечує приплив іноземних інвестицій в країну, притік капіталу, а отже, і ефективне функціонування економіки.

2.1.3. Податкова система Італії.

Розповідати про податкову систему Італії неможливо, не згадати історичне минуле. Багато важливих сторін життя сучасних держав мають своїм джерелом римське право. Саме в Стародавньому

Римі закладались підвалини державного підходу до оподаткування, хоча, податки, як основне джерело існування держави, були відомі ще у більш глибоку давнину.

В мирний час в Римі податків не було, а витрати на управління державою були мінімальними. Головною статтею видатків складали затрати на будівництво громадських установ. Ці витрати покривали за рахунок здачі в оренду суспільних земель. Але у військовий час громадяни Риму обкладались податками у відповідності зі своїм станом. Визначення суми податку (ценз) проводилося кожні 5 років чиновниками - цензорами. Мешканці Риму давали цензорам присягу про майновий стан. Як видно, ще тоді закладались основи декларацій по доходах. В IV - III ст. до н.е. Римська держава розросталась, завойовувала колонії. Відповідно, були зміни в оподаткуванні. В колоніях вводились комунальні (місцеві) податки, величина яких залежала від майнового стану податкоплатників. У випадку переможних війн податки знімалися, а необхідні кошти забезпечувались за рахунок контрибуцій з завойованих держав. Але комунальні податки з колоній стягувались регулярно. Єдиної податкової системи не існувало, не було й державних фінансових органів, які б могли професійно стягувати податки. Результатом була корупція, зниження державних податків. І в I ст. до Різдва Христового була економічна криза. Імператор Август Октавіан створив у всіх провінціях фінансові установи, які здійснювали контроль за оподаткуванням. Була знов проведена оцінка оподаткування провінцій, були складені земельні кадастри, проведено перепис майнового стану громадян.

Головним джерелом податків був земельний податок. Були й особливі форми оподаткування: податок на кількість фруктових дерев. Обкладались податками і інша власність: нерухомість, живий інвентар цінності. Кожен мешканець провінції повинен був платити подушний податок. Були й непрямі податки: податок з обороту за ставкою 1%;

податок з обороту по торгівлі рабами - 4%; податок на звільнення рабів - 5% від їх вартості. Пізніше був введений податок зі спадщини 5%. Стягували податки общини.

Вже в Римській імперії податки виконували не лише фіскальну функцію, але й відігравали роль додаткового стимулятора розвитку господарства.

В сучасній Італії, як і в багатьох розвинутих країнах, податковий надходження є основним джерелом доходів (більше 80% доходів державного бюджету). Значні зміни в структуру оподаткування вніс реформа 1973-74 років, яка усунула багатоступінчатість, фрагментарність і архаїчність оподаткування, наблизивши його до структур

податкових систем країн Європейського економічного союзу. Сучасна податкова система Італії побудована на 19 декретах, прийнятих в жовтні 1972 року, і на декретах про прямі податки, прийнятих в січні 1974 року. В 1994 році було прийнято декрет про відповідальність податкових органів за консультації, які надаються податкоплатникам. Слід також відмітити податкову амністію, яка була проведена в 1992 році і охопила період 1985-90 роки.

В результаті реформи 1974 року, найбільшому спрощенню підлягали прямі податки, які стягуються безпосередньо з доходів податкоплатників. Крім того, істотні зміни в практику стягнення певного виду податків внесла реформа 1988 року, яка торкнулась 3 основних податків:

- *прибутковий податок з фізичних осіб;*
- *прибутковий податок з юридичних осіб;*
- *місцевий прибутковий податок (з ф/о і ю/о).*

Взагалі прямі податки переважають над непрямими (в співвідношенні 58,7:41,3 за даними 1988 року).

Найважливіші принципи оподаткування закладені в Конституції Італійської Республіки. Передусім, в ній написано, що виконавчі органи влади не мають права встановлювати податки, вносити зміни в порядок їх установаження і стягнення. Дане право цілком і повністю належить парламенту країни як вищому законодавчому органу влади.

Таким чином, основою для утримання податків є наступні нормативні акти:

- *Закон, схвалений обома палатами парламенту;*
- *законодавчий декрет - виданий правлінням юридичний акт на основі делегованих йому парламентом функцій і директив;*
- *декрет-закон, що видається правлінням в надзвичайних ситуаціях.*

Другим важливим принципом оподаткування є зафіксований в конституції принцип пропорційності і прогресивності відрахувань. Зі всіх податкоплатників стягуються суми пропорційні розміру їх доходів з врахуванням прогресивності, тобто із збільшенням величини доходу відбувається прогресивне збільшення відрахувань, що стягуються.

Важливими є статті конституції про те, що проведення референдуму по відміні існуючих податкових законів є незаконним.

Особливості процедури стягнення податків з деяких видів доходів методом утримання їх у джерела за фіксованими ставками

фактично породили ще один прямий податок - на доходи від капіталу. До категорії прямих відносяться і податок зі спадщини і дарувань. Істотні зміни в практику стягнення прямих податків - прибуткового податку з фізичних і юридичних осіб, місцевого прибуткового податку, - внесла реформа 1988 року. Непрямі податки в якості об'єктів оподаткування мають різні види операцій, пов'язаних з просуванням товарів стадіями виробництва і обігу; наданням послуг; імпортом товарів; зміною власності тощо. Найбільш важливим є податок на додану вартість. Всі інші непрямі податки мають специфічні сфери застосування:

- *гербовий податок стягується державою за юридичне оформлення документів;*
- *реєстраційний податок доповнює гербовий в тих випадках, коли окрім оформлення документів необхідний їх запис до державних реєстраційних книг;*
- *податок на приріст вартості нерухомості стягується на користь місцевих органів влади у випадках продажу нерухомості з прибутком;*
- *інші виробничі й комерційні акцизи (на електроенергію, алкогольні напої, цукор, тютюн) і збори (при укладенні страхових контрактів, купівлі-продажу акцій і облігацій і при відмові державою т.зв. "концесійних послуг", т.т. видачі ліцензій, дозволів тощо);*
- *митні збори;*
- *податок з лото і лотерей.*

Найбільш важливими у фінансовому відношенні є два податки: прибутковий податок з фізичних осіб і податок на додану вартість. В загальній сумі податкових надходжень держави їх доля складає більше 50%.

Щорічно податкові управління перевіряють від 3 до 5% декларацій по доходах. Є декілька видів декларацій, встановлених в податковій системі. Одна з них являє собою найбільш просту форму декларації по доходах. Податкоплатник (який працює по найму чи знаходиться на пенсійному забезпеченні), і має ще інші джерела доходу і бажає скористатися перевагами відрахувань і знижок, заповнює цей зразок і надає його своєму роботодавцю чи в автоматизовані центри з питань оподаткування. Дебет і кредит на суму податку буде безпосередньо компенсований при видачі з/п, пенсій.

Інший зразок є поширеною формою, яка охоплює доходи,

одержані в результаті виробничої діяльності чи від володіння предметами, які приносять дохід. Його суб'єктами є фізичні особи, підприємці і особи вільної професії. Даний зразок повинен містити відомості в чіткому аналітичному порядку, наприклад: по доходах підприємств, домогосподарств тощо. Тут також вказуються і всі затрати, понесені в процесі одержання доходів. Наступний зразок використовується стосовно доходів компаній, товариств, які будуть віднесені у відповідних частках, квотах до окремих акціонерів, членів товариств для сплати податків.

Етакож зразок, який заповнюють товариства, що об'єднують капітали з відповідальністю учасників в межах вартості їх вкладів.

І, нарешті, є універсальний зразок для усіх податкоплатників, які перечислили певні грошові суми третім особам шляхом утримання податку при виплаті сум. В цій декларації повинні бути вказані всі податкоплатники, яким були виплачені доходи. Головною функцією даної декларації є те, що вона дає можливість податковим інспекціям проводити "перехресний" контроль між деклараціями платників, що одержують і видають грошові кошти.

Перевірки, що проводяться податковими органами, поділяються на вибіркові, шляхом жеребкування, і з інших причин.

Традиційне повідомлення про контролювання з боку податкових органів є завершаючим етапом виявлення доходів.

Основні види контролю, що використовуються податковими органами:

1. Аналітичний - на основі бухгалтерських записів і проводок.
2. Індуктивний - проводиться, якщо в декларації повністю не вказані джерела доходів, відсутні деякі проводки.
3. Частковий - проводиться безпосередньо по реєстру податкоплатників.
4. Скорочений контроль - заключається в тому, що при виявленні у податкоплатника платоспроможності, що перевищує ту, яка вказана в декларації, податкові бюро мають право вносити зміни у вказаний сукупний дохід.

В 1994 році було прийнято рішення про суцільну перевірку 3 категорій осіб, що займаються індивідуальною трудовою діяльністю.

Податкові спори розглядаються податковими комісіями трьох рівнів. В особливих випадках дозволяється звернення в касаційний суд. До 90% всіх спорів переважно виграють податкоплатники.

Способи стягнення податків з доходу існують наступні:

- *прямі перерахування;*
- *платіж;*
- *утримання податку при виплаті суми;*
- *стягнення шляхом податкового списку, податкового реєстру.*

Італійським законодавством були введені особливі правові норми кримінального характеру за податкові правопорушення. Правопорушення податкового характеру вважаються особливо важкими, якщо є: незаповнення декларації при доходах більше 50 млн. лір; виписка і використання фіктивних рахунків-фактур; заниження розміру доходів; невказаний порядок ведення бухгалтерських записів.

Важлива роль належить фінансовій гвардії або податковій міліції Італії. Вона існує з 1881 року. Сучасна структура і функції фінансової гвардії встановлені законом від 1959 року. Міністерство фінансів Італії займається тільки доходами.

Партнерами інформаційної системи є: торгова палата промисловців, робітників аграрного сектору і ремісників, податкова міліція, податковий архів і картотека податкоплатників, департамент по збору прямих податків, по врахуванні податку на додану вартість, відомство автомобільного реєстру громадських транспортних засобів.

Податки центрального бюджету.

Доходи державного бюджету Італії мобілізуються головним чином за рахунок податків. Решта коштів поступають в бюджет від розміщення державних облігаційних позик, від державних підприємств, залучення кредитів та ін.

Таблиця 2.11.

Структура доходів державного бюджету.

	1938/39 р.р.		1950/51 р.р.		1960/61 р.р.		1970 р.		1980 р.		1990 р.	
	млрд. лір	%	млрд. лір	%	млрд. лір	%	млрд. лір	%	млрд. лір	%	млрд. лір	%
1.Податки.	24	77,4	1284	64,5	3694	85,8	10252	80,7	13864	75,9	970	60,5
2 Доходи державних підприємств і майна	—	—	19	1	188	4,4	294	2,3	359	2	669	2,1
3 Позики.	—	—	228	11,4	298	6,9	1456	11,5	3166	17,3	8177	25,1
4.Інше.	—	—	461	23,1	125	2,9	708	5,5	867	4,8	3985	12,3
Всього	31	100	1992	100	4305	100	12710	100	18256	100	253	100

Надходження від податків в післявоєнні роки росли швидше, ніж національний доход. За 1951-1990 роки загальні доходи державної адміністрації, включаючи місцеві податки, збільшились майже в 12 разів. За цей період в національному доході частка всіх податкових платежів, в тому числі і податків, що надходили в місцеві бюджети, зросла з 15,7 до 20,1%. З 1951 по 1990 роки в національному доході частка податків, що стягуються тільки в державний бюджет, збільшилась з 13,2 до 17,8%, причому питома вага податків, що поступають в державний бюджет, по всіх податках зросла з 84 до 87,2%.

Сучасна податкова система Італії сформувалась в кінці 80-х років. Крім звичайних завдань вона повинна була створити фінансові умови для включення італійської економіки в загальний ринок Західної Європи. Але при цьому була збережена і певна національна специфіка.

Сучасна податкова система Італії побудована на прямих і непрямих податках.

До прямих податків належить прибутковий податок з фізичних осіб. Він є одним з найважливіших джерел формування державних доходів. Суб'єктами оподаткування є приватні особи, а об'єктом - їх доходи. Всі доходи приватних осіб в залежності від джерел утворення доходів поділяються на 5 категорій:

- *земельна власність, нерухомість і будівлі;*
- *капітал;*
- *робота по найму і вільні професії;*
- *підприємництво;*
- *інші джерела.*

Оподатковуваний дохід, одержаний від земельної власності, від сільськогосподарської діяльності, а також з будівель і споруд, нараховується кадастровим методом. Кожному виду нерухомої власності відповідає певний розмір доходу, який береться до уваги, незалежно від того, був він реально одержаний чи ні. Кадастрові оцінки переглядаються кожні 10 років, а в проміжках Міністерство фінансів має право вводити поправочні коефіцієнти.

Визначення доходів від вказаних видів нерухомості має ряд особливостей. При визначенні доходів від "володіння землею" в розрахунок приймаються ті види діяльності, які мають сільськогосподарський характер.

Доходи від сільськогосподарської діяльності виникають в результаті проведення сільськогосподарських робіт чи здачі землі в оренду. При цьому враховуються доходи, що отримуються як від

рослинництва, так і від тваринництва.

При нарахуванні доходів від будівель в розрахунок приймаються тільки міські будинки, дачні будівлі, інші споруди. Доход від будівель визначається згідно кадастрових коефіцієнтів, але в ряді випадків може бути виняток з загального правила. Так, скажімо, споруда не може використовуватися не по призначенню.

Доходи від капіталу включають різні види грошової ренти - відсотки по позиках, поточних і депозитних рахунках в банках, по облігаціях і інших видах цінних паперів, виграші по лотереях та інші. Особливість цієї категорії доходів в тому, що стягнення податку здійснюється переважно у джерела, тобто утримується при виплаті грошей банком. Ставка податку є єдина для всіх податкоплатників незалежно від розміру доходу. Існуюча диференціація стосується лише різновидів ренти. Відсотки по банківських рахунках обкладаються за ставкою 25%. З 1984 року доходи по облігаціях оподатковуються за ставкою 12,5% незалежно від того, хто є їх емітентом, (поширюється і на кредитні сертифікати терміном менше 18 місяців).

По іноземних позиках ставка податку збільшується до 30%. Державні цінні папери до серпня 1986 року звільнялися від оподаткування. Із змінами в законодавстві облігації внутрішньої державної позики обкладаються за ставкою 6,25%, а з 1.01.1987 року ставка зросла до 12,5%, що обумовлено бажанням державних органів фінансової влади реально оцінювати всі затрати, пов'язані з державним боргом.

Цей вид оподаткування є пропорційним і його ставка не залежить від розміру одержаного доходу.

Доходи осіб, що працюють по найму і вільних професій фактично охоплюють всі трудові доходи, і є головним джерелом поступлень прибуткового податку з громадян (більше 80%). До об'єктів оподаткування цим податком належать:

- заробітна плата;
- винагороди і компенсації, що одержуються в грошовій або натуральній формі (доплати за роботу в позаурочний час, доходи від участі в прибутках підприємства, надбавки за дітей та інших членів сім'ї, виплати по безробіттю, пенсії).

В податковому законодавстві відсутнє чітке визначення переліку вільних професій. В основному до таких доходів відносяться:

- 1) платня ревізора за проведену перевірку правильності заповнення звітності;

2) *гонорари журналістів;*

3) *винагорода за використання фабричної марки, за винахідництво і патент;*

4) *компенсації за вихід з товариства.*

З загальної суми доходів, що перераховані вище, дозволені відрахування на амортизацію існуючого і щойно придбаного обладнання (до 1 млн.лїр) по загальних ставках, затверджених Міністерством фінансів і на орендні платежі.

Якщо річний доход податкоплатника менше 18 тис.лїр, витрати, пов'язані з його діяльністю, визначаються за певною схемою. З перших 10 млн.лїр доходу витрати складають 10%, а з наступних 4 млн. - 25%, а з останніх 4 млн. - 20%. Цей метод дає можливість обмежити можливості осіб вільних професій по зниженню оподаткованого доходу.

Доходи від підприємництва включають доходи дрібної некорпорованої частини населення, яка має особисті комерційні підприємства. Існують особливості при визначенні доходів сімейних підприємств і дрібних підприємств, чий річний доход не перевищує 780 млн.лїр. Доходи сімейного підприємства повинні розподілятися пропорційно кількості і якості праці, що виконується членами сім'ї. Але у відносинах з податковими органами цей доход ділиться на рівні частини між усіма учасниками підприємства. Це давало можливість зменшувати об'єм оподаткованого доходу. Зараз доход, що розподіляється між учасниками, не може перевищувати 49% загального доходу підприємства.

Оподатковуваний доход сімейних підприємств визначається згідно з загальним положенням, але є деякі припущення. В зв'язку з тим, що дрібні підприємства ведуть бухгалтерську звітність за спрощеною схемою, не всі види витрат даного підприємства підтверджені. Для визначення цих витрат використовується наступне правило:

об'єм неврахованих витрат	доходи, млн.лїр
3%	до 12
1%	12-150
0,5%	150-180

Крім того, до доходів фізичних осіб відносять: прибуток від перепродажу землі, нерухомості, предметів мистецтва; доходи від власності за кордоном; платежі за разові і випадкові послуги.

Сукупний доход від всіх перерахованих вище джерел

коректується на суму дозволених відрахувань.

Згідно нового кодексу податкоплатник має право на відрахування з оподатковуваної суми наступних витрат:

- 1) суми сплаченого місцевого прибуткового податку;
- 2) орендної плати і інших платежів за нерухомість;
- 3) відсотки за іпотечний кредит;
- 4) витрати на лікування;
- 5) похоронні витрати на суму не більше 1 млн.лір;
- 6) витрати на освіту;
- 7) аліменти;
- 8) внески в систему соціального страхування;
- 9) внески на страхування життя і від нещасних випадків на суму не більше 2 млн. 500 тис.лір в рік;
- 10) витрати, пов'язані з виборчими компаніями;
- 11) витрати, пов'язані з поточним ремонтом, охороною творів мистецтва;
- 12) внески в фонд боротьби з голодом, максимальна сума 2% оподаткованого доходу;
- 13) допомога театральним об'єднанням, до 2% оподаткованого доходу;
- 14) витрати орендаря у зв'язку з ліквідацією договору оренди;
- 15) пожертви на користь церкви.

Введення додаткових вирахувань сприяє скороченню оподатковуваного доходу осіб з високим рівнем доходів. Всі вирахування повинні бути документально підтвердженими.

В 1990 році була внесена поправка в податковий кодекс. Такі вирахування, як орендна плата, платежі за нерухомість, відсотки по іпотечі, надання допомоги театральним об'єднанням тепер дозволені в розмірі 22% загальної суми, якщо вона не перевищує 6 млн.лір в рік. Якщо більше 6 млн.лір, використовується 10%-не вирахування.

Сума, що залишилася, представляє собою оподатковуваний дохід з якого нараховується сума податку.

Розрахунок здійснюється за ставками, побудованими за принципами складної прогресії. З 1990 року діє така шкала прибуткового податку:

Таблиця 2.12.

Оподаткований дохід (млн.лір)	Ставка податку (%)
до 6	12
6-12	22
12-30	28
30-50	34
50-100	41
100-150	48
150-300	53
300-600	58
понад 600	62

Одержана таким чином сума податку зменшується на суму індивідуальних пільг, розмір яких залежить від складу сім'ї: чим більша сім'я, тим більші пільги.

Вирахування на дружину, що знаходиться на утриманні, дозволені в розмірі 462 тис.лір. Крім сімейних пільг існують також відрахування для осіб найманої праці, як працюючих, так і тих, що на пенсії. Ці вирахування відображають середні витрати робітника на транспорт та інші потреби. На 1988 рік ці відрахування склали 516 тис.лір. Кожен рік розмір відрахувань збільшується на 20-25 тис.лір. Додаткові вирахування 228 тис. лір надаються особам найманої праці, чий річний дохід становить менше 11 млн.лір.

Податкове законодавство допускає також відрахування з податкової суми (150 тис.лір) для осіб вільних професій, якщо їх річний дохід менше 6 млн.лір.

Ставки прибуткового податку з фізичних осіб носять прогресивний характер. Зміни вносяться щорічно з врахуванням індексу інфляції. В 1993 році дохід до 7,2 млн.лір оподатковувався за ставкою 10%, від 7,2 млн. до 14,4 млн.лір - 22%, від 14,4 млн. до 30 млн.лір - 27% і т.д. до 50%.

Таблиця 2.13.

Шкала ставок з прибуткового податку.

Оподатковуваний доход, млн.лір	Ставка податку, %
до 7,2	10
7,2-14,4	22
14,4-30	27
понад 30	до 50

В 80-ті роки максимальна ставка прибуткового податку доходила до 62%. Прибутковий податок нараховується самим платником шляхом заповнення декларації по доходах, що подається в податкові органи.

Другим по доходності прямим податком є прибутковий податок з юридичних осіб. Він представляє собою універсальний інструмент оподаткування прибутку корпорацій. Цей податок поширюється на всі промислові, комерційні і кредитно-фінансові компанії на території країни, а також на їх іноземні філії. Його дія поширюється на дрібні приватні підприємства, які не мають статусу акціонерних товариств, але засновані на дольовій участі в капіталі (партнерства та кооперативи).

Таблиця 2.14.

Додаткові відрахування на дітей.

Кількість дітей	Дозволені вирахування			тис.лір
	Дружина з власними доходами	Дружина на утриманні	У випадку відсутності 1 з подружжя	
1	48	96	360	
2	96	192	456	
3	144	288	552	
4	192	384	648	
5	240	480	744	
6	288	576	840	
7	336	672	936	
8	384	768	1032	
на кожну наступну	48	96	96	

Об'єктом оподаткування є чистий дохід компанії в формі нерозподіленого прибутку, який розраховується за формулою: "валовий дохід компанії - витрати виробництва і витрати, необхідні для підтримки процесу комерційної діяльності".

Фінансові результати компанії для визначення

оподатковуваного доходу коректуються також на зміни вартості складських запасів (сировини) і незавершеного виробництва.

Згідно нового законодавства підприємства також можуть створювати фонд компенсації втрат по кредитах, щорічні відрахування в якій складають 0,5% загальної суми кредитів до тих пір, поки фонд не становитиме 5% балансового об'єму кредитів. Крім того, підприємства мають можливість створювати фонд втрат, спричинених коливаннями курсів іноземних валют.

Важливим елементом корпоративного податку є амортизаційні відрахування. Амортизація стосується всіх видів капіталовкладень, за винятком землі. Амортизаційні відрахування проводяться за нормами, встановленими Міністерством фінансів по галузях підприємництва і видах основних засобах.

Таблиця 2.15.

Норми щорічних відрахувань.

Види основних засобів	Щорічна амортизація (у % до балансової вартості)
Споруди	3-6
устаткування, обладнання	10
машини	10-16
інвентар	40
обладнання установ	12
автомобілі	20
електрообладнання	18

Відрахування в амортизаційний фонд можливі лише у випадку дійсного використання обладнання. Амортизаційні відрахування в перший рік експлуатації обладнання скорочуються на 50%.

Закон дозволяє списання обладнання в амортизаційний фонд повністю, якщо вартість одиниці обладнання не перевищує 1 млн лір. Практика амортизаційних відрахувань в Італії поширюється і на т.зв. "невідчутні активи": витрати на придбання патентів, ліцензій. Норма амортизації в цьому випадку залежить від терміну використання цих активів, а коли такі терміни визначити важко дозволено списувати до 20% в рік.

Спеціальні правила регулюють оподаткування доходів, одержаних за кордоном. Податки, сплачені там, дають право на податкові пільги в Італії, розмір яких може відрізнятись в залежності від країни. В тих випадках, коли між Італією і країною, де був

одержаний дохід, є договір про уникнення подвійного оподаткування, цей договір регулює % стягнення, який не може бути вище 2/3 від суми італійського прибуткового податку. Коли договір між країнами відсутній, пільгове стягнення лімітується 25%-ми. Таким чином, принцип універсальності оподаткування доходів, одержаних за кордоном, в Італії не існує, а ефективні ставки прибуткового податку коливаються від 33% до 75% від поточних ставок в залежності від країни походження.

З 1983 року податок стягується за єдиною ставкою - 36% на основі річного фінансового звіту компанії - є пропорційним.

Ці 2 податки - загальнодержавні. Крім них в Італії діє місцевий прибутковий податок, який представляє собою джерело формування власних засобів місцевих органів влади. Згідно податкової реформи він стягується центральним урядом. Цільовий характер цього податку проявляється в тому, що центральні фінансові органи цілком перераховують його місцевим органам. З 1977 року податок стягується за єдиною ставкою (15%) і поступає в державний бюджет. З 1982 року ставка зросла до 16,2%.

Платниками місцевого прибуткового податку є приватні особи і корпорації. Не підлягають оподаткуванню доходи від роботи по найму; % по цінних паперах і вкладях, якщо з них стягнений основний прибутковий податок з джерела; доходи, одержані за межами Італії.

По відношенню до корпорацій відмінності в нарахуванні оподатковуваного доходу на цілі основного і місцевого податків незначні. Із загального доходу компаній дозволяється вирахувати доходи, одержані від іноземних філіалів. Податкові нововведення 1987-88 років зводяться до розширення пільгових відрахувань з оподаткованої суми. Так, дозволені відрахування в розмірі 50% для осіб, що займаються сільським господарством, а також підприємств, чий річний дохід складає від 6 до 12 млн. лір. Кустарники та ремісники, а також дрібні торговці можуть зменшити свої доходи на 30%, якщо вони постачають продукти харчування в державні установи.

Всього 24% суми місцевих бюджетів Італії формуються за рахунок податків, що стягуються безпосередньо місцевими органами. А 76% перерозподіляються урядом виходячи з потреб регіонів. В якості критеріїв перерозподілу використовуються програми державних інвестицій, рівень безробіття і інше. З 1989 року близько 50% засобів, необхідних для розвитку територій, надходять від податків, що стягуються безпосередньо місцевими органами.

Податок зі спадщини і дарувань стосується майна, яке змінює

свого власника по одній з двох причин (смерті чи довічного дарування), причому для податкових цілей закон не робить між ними різниці. Об'єктом оподаткування є ринкова вартість майна, що успадковується. Ставки податку побудовані за принципом двійної прогресії: з одного боку, вони враховують величину успадкованого майна, а з другого - ступінь споріднення. Тому формула податку складається з двох частин, які розраховуються самостійно, проте стягуються одночасно. Перша - податок загальної вартості успадкованого чи дарованого майна, якщо його вартість перевищує 120 млн.лір. Друга - податок з частки, що одержується кожним спадкоємцем. Вона сплачується родичами, починаючи з братів і сестер. Чоловіки, батьки і діти від неї звільнені, і на них поширюється лише перша частина податку. Ця формула податку залишається незмінною з періоду податкової реформи. Шкала податків потерпіла істотні зміни після прийняття закону у 1986 році.

Таблиця 2.16.

**Шкала податку зі спадщини і дарування
(у % від оподаткованої суми).**

Вартість майна (млн.лір)	Податок з загальної вартості майна	Податок з частки кожного спадкоємця		
		Брати і сестри	Родичі 3 і 4 покоління	Інші спадкоємці
від 5 до 60	—	—	3	6
60-120	—	3	5	8
120-200	3	6	9	12
200-400	7	10	13	18
400-800	10	15	19	23
800-1500	15	20	24	28
1500-3000	22	24	26	31
понад 3000	27	25	27	33

З непрямих податків в Італії слід в першу чергу виділити податок на додану вартість, який був введений з січня 1973 року в порядку реалізації рішень країн-учасниць ЄС по зближенню фінансових систем, на 3 роки пізніше, ніж це було зроблено іншими країнами.

Податок на додану вартість стягується з покупця переважної більшості товарів і послуг на кожній стадії їх виробництва і просування її до кінцевого споживача. При цьому сума податку, що додається до вартості товару, визначається виходячи з його ринкової ціни і встановленої ставки податку. Загальна вартість виробу, включаючи

податок, оплачується покупцями на наступній стадії виробництва продукції і входить в її собівартість без ПДВ. В той самий час податок, що сплачується сьогодні підприємствами в бюджет, являє собою різницю між податком, включеним у вартість товару і податком, який відшкодований виробникам за поставку матеріалів і комплектуючих виробів. Таким чином, податок розраховується пропорційно вартості, доданої на відповідній стадії обробки.

Проміжними платниками податку на додану вартість є промислові, торгівці, ремісники, а також різні організації, в т.ч. державні, які поставляють суспільству товари і послуги в ході їх нормальної діяльності. Юридична межа кожної стадії визначена актом купівлі-продажу, т.т. зміною власника. Закон проте не звільняє від податку угоди, де цієї зміни не відбувається, наприклад репті і лізингові операції.

Податок на додану вартість стягується за диференційними ставками:

- *пільгова* - 4%;
- *основна* - 9%;
- *дві підвищені* - 19 і 38%;
- *нульова ставка, яка застосовується до експорту товарів і послуг.*

Спеціальні акцизи мають друге за величиною фіскальне значення серед непрямих податків. Найбільш значні надходження забезпечує акциз на нафту і нафтопродукти. Другим доходним об'єктом непрямого оподаткування є потіонові виробн. Особлива категорія непрямих податків - податки з ділових операцій, представлені такими фіскальними інструментами як гербовий, реєстраційний і концесійний податок.

Гербовий податок стягується в формі продажу державою спеціального гербового паперу чи гербових марок, що вимагаються законом для належного оформлення різноманітних комерційних документів. Всі нотаріальні операції обов'язково оподатковуються гербовим збором. Розмір гербового податку диференційований за видами документів, а в середній окремих документів залежить від суми угоди. Ціна фірмових бланків коливається від 400 до 1500 лір за 1 лист.

Реєстраційний податок сплачується в тих випадках, коли угода повинна бути зареєстрована державою у відповідних книгах. Згідно закону реєстрація необхідна кожний раз, коли має місце перехід прав власності на нерухомість.

Об'єктом оподаткування є грошова сума, згадана в реєстраційному документі. Ставка податку для різних видів документів коливається від 0,5 до 8,0%. При продажі нерухомості

сплачується максимальна ставка.

Концесійний податок стягується в ряді випадків додатково до реєстраційного податку. Він стосується ділових операцій, де держава дає свою згоду, дозвіл чи ліцензію. Спеціальні інструкції перераховують близько 120 документів, що підпадають під оподаткування. Розмір податку встановлений для кожного виду актів.

Податок па рекламу є муніципальним. Ним обкладаються рекламні оголошення і інші види реклами, розміщені в громадських місцях і відкриті для доступу публіки. Ставки залежать від фінансового стану муніципалітету, а також диференціюються від видів і цілей рекламної діяльності.

Податок на автотранспорт має подвійний характер (він функціонує як державний і місцевий). Ним обкладаються всі власники транспортних засобів. Ставка податку диференційована в залежності від об'єму циліндрів і потужності.

Податок на використання громадських площ встановлюються муніципалітетами. Для визначення ставки податку громадські площі розбиваються на класи і категорії.

Державні комісійні збори накладаються на певні види адміністративних актів: видача паспортів і прав. Збори сплачуються як в момент видачі, так і у випадку поновлення документів.

Місцеві ліцензійні збори встановлюються за право сезонної торгівлі в громадських місцях, за одержання предметів антикваріату. Існують також цільові збори: шкільний податковий збір, збір за використання державних земельних ділянок.

Оподаткування і стимулювання інвестицій в Італії.

Згідно італійського законодавства іноземні громадяни, що проживають за кордоном чи в Італії, можуть вільно інвестувати в будь-якій формі свої капітали в цій країні і вільно репатриювати їх. Як правило, іноземний інвестор не повинен просити дозволу на ввіз і вивіз капіталу: якщо іноземний капітал направляється в галузі державного значення, то вимагається одержати спеціальний дозвіл. Такими галузями є: судноплавство і суднобудування, авіатранспорт, страхування і банківська справа.

Іноземні підприємці обкладаються такими ж податками, як і національні. Головними видами прямих податків в Італії є пропорційні прибутковий податок з юридичних осіб (ІРПЕГ), місцевий прибутковий податок (ІЛОР), а також прогресивний податок з фізичних осіб (ІРПЕФ).

Ставка податку ІРПЕГ на оподаткований прибуток 36% - для торгових і промислових підприємств. Доходи приватних фінансових установ обкладаються за ставкою 7,5%, державних фінансових компаній - 6,25%.

Ставка ІЛОР -16,2%. Мінімальна ставка ІРПЕФ - 10% для оподатковуваного доходу до 6,8 млн.лір. Доходи вище цієї суми оподатковуються за прогресивною шкалою.

В Італії досить розвинута система стимулювання як національних, так і іноземних інвестицій. Основними засобами стимулювання інвестицій є податкові і кредитні пільги, а також субсидії. Особливо великих масштабів досягло стимулювання інвестицій у відсталих південних районах країни. Так, компанії, створені для діяльності промисловості Півдня, звільняються на 10 років від сплати ІРПЕГ і ІЛОР. Компанії, що купують землю в південних районах для будівництва промислових підприємств у спеціальних консорціумах, створених для розвитку місцевої економіки звільняються від сплати поземельного реєстраційного і іпотечного податків. Існують і інші податкові пільги для підприємств, що діють на Півдні.

Для будівництва нових і субсидування модернізації і розширення діючих підприємств в Південних районах, надаються субсидії в залежності від об'єму інвестицій.

Субсидії для пріоритетних галузей і найбільш відсталих районів можуть збільшуватись на 20%. Загальний об'єм державних фінансових коштів, що надаються в формі кредитів і субсидій, не повинен перевищувати 70% суми інвестицій.

Різноманітні заходи по стимулюванню інвестицій як національних, так і іноземних, здійснюються для розвитку відсталих зон в інших регіонах Італії, організації і розширення діяльності малих і середніх підприємств.

Уряд надає також різноманітні пільги податкового характеру по операціях, пов'язаних із державним страхуванням і фінансуванням експортних кредитів. Одним із засобів стимулювання експорту є звільнення експортерів від сплати ПДВ. Італія практикує таку форму експортної премії як повернення митних зборів за раніше імпортований і підлягаючий переробці товар. Велику роль відіграють пільгові тарифи при перевезенні експортних товарів державними залізницями, при використанні електроенергії державних електростанцій при їх виробництві.

2.1.4. Податкова система Японії.

Враховуючи те, що Японія є унітарною державою, податкова система тут є двохрівневою, тобто є загальнодержавні і місцеві податки.

Система оподаткування, яка діє сьогодні була створена в результаті податкової реформи проведеної в квітні 1989 р. До особливостей проведення реформи можна віднести побудову діючої системи вирівнювання оподаткування процесів отримання доходів та процесів споживання. Поступове збільшування частки товарів споживчого характеру сприяє цьому.

Характеризуючи податкову систему, можна відмітити, що вона носить централізований характер, оскільки 2/3 доходів зведеного бюджету припадає на поступлення загальнодержавних податків. Місцеві бюджети формуються в основному за рахунок відрахувань від загальнодержавних податків. Загальнодержавні податки включають в себе 25 обов'язкових платежів, що надходять до бюджетів різних рівнів. Є велика кількість місцевих податків, проте виділяють ≈ 30 базових місцевих податків.

Проте, не дивлячись на різноманітність податків, їх групують в 3 основні групи:

1. Прямі податки прибуткової групи.
2. Майнові податки.
3. Споживчі податки (прямі і непрямі).

Виключенням з цієї класифікації є окремі місцеві податки:

1. Підприємницький податок нараховується на прибуток, що оподатковується та стягується по трьох ставках, величина кожної з них може дещо відрізнятись в залежності від префектури. Так для Токіо він встановлений в межах від 6 до 12,6 % прибутку в залежності від статутного капіталу компанії та величини самого прибутку.
2. Корпоративний муніципальний податок представляє собою сукупність 2 податків: префектурного і міського, або (як у випадку з Токіо) міського і районного. Податкові ставки можуть відрізнятись в залежності від місця, але максимальна ставка для префектурного (для Токіо - міського) податку - 6 %, міського (районного) - 4,7 % (розраховується від суми загальнодержавного податку).
3. Вирівнювальний податок представляє собою суму, що підлягає сплаті і яка є фіксованою, величина якої (від 50 тис. до 3750 тис. єн) визначається по відповідній таблиці,

залежить від розміру капіталу юридичної особи та числа працюючих на ньому і розподіляється між містом і префектурою у відношенні 4 до 1.

Таким чином, максимально можливий розмір всіх прямих податків, які повинно сплачувати підприємство з 1990 р. може скласти менше 58 % від об'єму річного прибутку, не враховуючи сплати фіксованої суми вирівнюваного податку.

Очікується, що ефективна ставка всіх видів корпоративних податків у сукупності складає $\approx 51,6\%$ (у 1990 р. фінансовому році - 48,9 % проти 31,6 % в США, 24,3 % у Великобританії).

У зв'язку із інтернаціоналізацією господарства, ростом міжнародного поділу праці, розподілом транснаціональних монополій, зміною структури міжнародної торгівлі роль митних зборів як джерела доходів після II світової війни постійно зменшується. Рівень митних зборів на більшість сільськогосподарських товарів в Японії до середини 80-х років складала 20 % і більше.

Місцеве оподаткування є складовою частиною системи оподаткування розвинутих країн. Вся система фінансування виробничої і соціальної сфери, підготовка і перепідготовка кадрів, комунальне житлово-побутове обслуговування здійснюється через місцеві органи влади.

Соціальне забезпечення включає різні види грошових виплат (пенсії, допомоги та ін.) і надання пільгових послуг непрацеспроможним і безробітним. В залежності від джерел фінансування соціальне забезпечення поділяється на соціальне страхування - забезпечення непрацездатних за рахунок бюджетних коштів і на виробниче страхування - за рахунок коштів, фондів, створених на виробництвах для виплати пенсії.

Джерелом фінансування соціального забезпечення є автономні фонди державного та місцевих бюджетів, пенсійні фонди підприємств.

Фонди державного соціального страхування створюються за рахунок внесків працюючих, підприємств і дотацій з бюджету. Ресурси цих фондів доповнюються з інвестицій самого фонду.

Внески працюючих у фонди соціального страхування представляють собою прямі відрахування із заробітної плати та інших особистих доходів, а внески підприємств - по формі, прямі відрахування з їх доходів, а по суті - це непряме оподаткування всіх споживачів, оскільки через механізм цін ці суми в основному перекладаються на широкі верстви населення.

Джерелом внесків є частина оплати їх праці, тобто

відрахування з необхідного продукту. Ці внески не стосуються прибутку і доданої вартості: вони завжди включаються підприємцем в видатки виробництва.

Внески на соціальне страхування, що є обов'язковим, представляють форму податкового платежу. Це другий прибутковий податок, причому більший від першого.

В Японії існує досить добре розвинута система стимулювання як національних, так і іноземних інвестицій, основні цілі якої можна звести до створення сприятливих умов для подальшого розвитку, що здійснюється в рамках національної економічної структурної перебудови, а також для підвищення економічного росту відносно менш розвинутих регіонів країни. Для іноземних підприємств в Японії найбільш важливе значення має система стимулювання інвестицій у периферійних регіонах країни. Більшість іноземних підприємств, що мають досвід роботи на японському ринку, знають, що організація виробничої діяльності у таких регіонах потребує не тільки набагато менших затрат, але може бути здійснена в менші строки і відносно простіше.

Основними засобами стимулювання інвестицій, бажаних з точки зору сприяння вирішенню питань, що стоять перед країною в сфері економіки, є податкові пільги, субсидії і ін.

Система податкових пільг, що діє в даний час базується на різного роду законах про регіональний розвиток і заключається в основному в заходах по зменшенню або навіть повному звільненні від оподаткування місцевими податками.

Субсидії поділяються на національні і місцевих органів самоуправління. Національні субсидії використовуються лише при переносі виробничих потужностей з промислового забезпечення районів і при створенні соціальної інфраструктури та інфраструктури захисту навколишнього середовища: величина субсидій залежить від розмірів розширення або знову побудованих заводських площ. Система при субсидуванні регіональних зайнятостей побудована на дотаціях - від 18 тис. до 29 тис. єн в місяць на кожного робітника, що отримує роботу в регіонах з малим ступенем зайнятості у результаті будівництва нових і розширення діючих виробничих або інших потужностей і дається строком на рік.

Прямі податки:

а) податок на прибуток

Податок на прибуток з юридичних осіб (корпоративний податок) виник недовго. Він отримав розповсюдження в зв'язку із розвитком форм бізнесу, заснованих на принципі обмеженої

відповідальності - на відміну від принципу повної відповідальності, при якому будь-яка особа, яка здійснює комерційну діяльність, відповідає за борги, що виникли, та по зобов'язаннях не тільки вкладеним в неї капіталом, але й всім своїм майном.

Корпоративний податок стягується з чистого прибутку компаній. Системи оподаткування прибутку визначаються підходом до вирішення питання про скорочення т. зв. економічного подвійного оподаткування прибутку, тобто одночасне оподаткування прибутку на рівні компаній та на рівні акціонерів, що отримують дивіденди. Прибуток компаній може складатись з двох частин: розподіленого і нерозподіленого. В Японії склалися такі форми оподаткування:

1. Система зменшеного оподаткування прибутку на рівні компаній на основі різних ставок, при цьому прибуток, що розподіляється оподатковується по більшій ставці.

2. Система зменшення оподаткування прибутку на рівні акціонерів.

Є часткове звільнення від податку дивідендів незалежно від того, чи були вони утримані з розподіленого прибутку у вигляді корпоративного податку, чи ні.

Звичайні юридичні особи: з капіталом більше 100 млн. єн	37,5
Інші юридичні особи:	
• податок на прибуток або частину прибутку, що не перевищує 8 млн. єн	28
• податок на частину прибутку, що перевищує 8 млн. єн	37,5
Кооперативні і прирівняні до них юридичні особи	27
Громадські і прирівняні до них юридичні особи	27
Юридичні особи акціонерного типу:	
• податок на прибуток або частину прибутку, що не перевищує 8 млн. єн	28
• податок на частину прибутку, що перевищує 8 млн. єн	37,5
Медичні заклади та установи з особливим статусом	27

Ставка податку на прибуток з корпорацій в Японії складає 42 % з розподіленого прибутку. З 1 квітня 1990 р. знизилась ставка загального корпоративного податку.

Особлива ставка податку на прибуток або ту частину прибутку, що не перевищує 8 млн. єн, фактично є пільговою ставкою для малих та середніх підприємств.

б) майнові податки;

Особливістю майнових податків є те, що для всіх платників податків як юридичних і фізичних осіб існує єдиний податок на майно у розмірі 1,4 % від вартості майна.

Нараховується і сплачується такий податок 1 раз в рік.

До податкової бази входять:

а) будівлі;**б) споруди та нерухоме майно;****с) земля, що знаходиться у приватній власності.**

Також до особливості майнових податків у Японії є те, що окрім річчю сплати податку передбачається оплата податків по майну в момент переходу власності на майно, причому сплачує той, хто втрачає власність на нього.

Окрім майнових податків, що стягуються в процесі переходу власності, стягуються ще податки на дарування і спадщину, причому податкові надходження від майнових податків повністю зараховуються до державного бюджету.

На протязі 6 останніх років постійно збільшуються надходження від майнових податків, хоча структура і склад, а також ставки їх залишаються незмінними. Це пояснюється різким ростом вартості земельної ділянки (у Токіо – найдорожча в світі земля).

Споживчі податки.

Центральною ланкою реформи податкової системи стало введення нового непрямого споживчого податку, який не мав аналогу в раніше діючій системі і який нагадував по своїй суті податок на додану вартість (value - added tax), який широко використовується в країнах Західної Європи. Цим податком обкладаються в принципі будь-які (за виключенням ряду прямо названих в законодавстві випадків) угоди по продажу товарів і надання послуг. Перші практичні кроки до введення даного податку зроблені і в Японії. Податок сплачується на різних етапах виробництва і реалізації товарів, проте обкладається лише додана вартість. Виділення доданої вартості в кожній ланці виробництва і реалізації мав своє важливе значення:

а) чітко розмежовуються всі елементи ціни товару, що закликає виробника знижувати видатки виробництва;**б) в процесі розрахунків по податку держава отримує відомості про темпи оборотності промислового та торгового капіталу, тим самим полегшуються задачі макроекономічного**

програмування;

- с) державі поступають доходи ще до реалізації товару населенню - єдиному і кінцевому платнику повної суми податку.

Споживчий податок (ПДВ) викликав незадоволення японського населення, так як він став великим тягарем для робітників, і може викликати інфляційні наслідки.

Введення нового податку стало причиною втрати правлячою ліберально-демократичною партією більшості місць в палаті радників. Хоча новий уряд Японії заявив, що перегляне правила і норми стягнення цього податку, ні про який перегляд його мова не йде, так як 3 %-ний споживчий податок є одним з найважливіших джерел поповнення бюджету.

Податок на споживання є важливим джерелом поступлень в бюджет країни. Згідно класифікації ОССР до податків на споживання відносяться загальні податки на споживання (податок на додану вартість, податок з продаж на деяких стадіях руху товарів і послуг) і податки по окремих видах товарів і послуг (акцизи): на алкогольні напої, тютюнові вироби, паливо і транспорт.

Податок на додану вартість дозволяє точно і швидко проводити податкові операції за допомогою сучасної техніки і налагодженої системи документообороту (без технічного обладнання використання VAT неможливо). Окрім того, введення податку на додану вартість більше ефективний в порівнянні з податком з продажу в гуртовій торгівлі для створення пільгових умов оподаткування окремих товарів та послуг. Податок на додану вартість здатний значно підвищити обсяги поступлень до бюджету країни в порівнянні з іншими податками.

Податок на додану вартість представляє прямий багатоступеневий податок, що стягується на кожному етапі руху товару від виробника до споживача. Об'єктом оподаткування виступає додана вартість, тобто вартість, яку кожен учасник товарообороту додає до вартості товару чи послуги.

Можна побудувати найпростішу схему, в якій фігурують так звані вихідні товари (inputs), якими може служити сировина, транспорт, рента, реклама і т. д. і вироблені товари (outputs).

Додана вартість (VA) можна розрахувати як суму заробітної плати, що виплачують (V) та прибутку, що отримується (m).

$$VA = V + m$$

З іншого боку, жодну вартість не можна представити як

різницю сум поступлень за продажу продукцію (outputs - O) і проведених затрат (inputs - I).

$$\text{VAT} = O - I$$

При розрахунку податку на додану вартість використовується чотири методи його визначення:

- 1) *прямий аддитивний, або бухгалтерський;*
- 2) *непрямий аддитивний;*
- 3) *метод прямого вирахування;*
- 4) *непрямий метод вирахування або заліковий метод по рахунках.*

Якщо умовно прийняти ставку податку за "R", то розрахунок податку згідно з перерахованим методом буде мати вигляд:

- 1) $R(V+m) = \text{VAT};$
- 2) $RV + Rm = \text{VAT};$
- 3) $R(O-I) = \text{VAT};$
- 4) $R(O-I) = \text{VAT}.$

Найбільшого використання набув четвертий метод розрахунку податку на додану вартість. На практиці його використання не потребує визначення власне доданої вартості. Замість цього ставка застосовується до її компонентів (затрат і кінцевої вартості продукції). Цей метод зручний тим, що:

- a) дозволяє використовувати ставку податку безпосередньо при угоді, що дає перевагу технічного і юридичного характеру;
- b) наявність рахунку фактурн, в якому відображаються податки, стає самим важливим і принциповим моментом здійснення угоди і інформації про податкові зобов'язання.

Використання рахунку-фактури з вказанням здійсненої угоди дає можливість для прослідкування руху товару з цілпо продажу.

- c) щоб використовувати перший та другий методи розрахунку податку, тобто методи засновані на балансах, необхідно визначити прибуток. Але оскільки в балансах компанії здійснені операції по продажу не поділяються на види товарної продукції у відповідності з діючими ставками податку, а також не виділяються по видах закупки товарів, то стає ясно, що в цьому випадку може використовуватись лише єдина ставка податку на додану вартість. Четвертий метод дає можливість використання диференційованої ставки податку.

Третій метод незручний тим, що використання ставки податку до показника, що отримується в результаті вирахування витрат із вартості продукції, що випускається, то він також незручний, як і 2 методи, для єдиної ставки податку. На практиці незручно розраховувати додану вартість щомісяця, оскільки закупівля і продаж можуть коліватись в часі.

Таким чином, четвертий метод найбільш практичний. Податкові обов'язки можуть розраховуватись щонеділі, щомісяця, щоквартально або щорічно. Цей метод дозволяє найбільш повно обміняти товари і використовувати більше ніж 1 ставку.

Ставка споживчого податку складає 3% (окрім автомобілів, при продажі яких до 1991 р. застосовувався 6%-ний податок), сума податку включаться в продажну ціну товару.

	Виробник сировини	Виробник готової продукції	Гуртовий продавець	Роздрібний продавець	Споживач
Обсяг продажу нарахований податок	20000 єн	50000 єн	70000 єн	100000 єн	103000 єн
вартість купленої сировини	600 єн (1)	1500 єн(2)	2100 єн(3)	3000 єн(4)	
раніше нарахований податок на сировину	—	20000 єн	50000 єн	70000 єн	
реально сплачений податок	600 єн (1)	600 єн(1)	1500 єн(2)	2100 єн(3)	
	600 єн (1) (А)	900 єн(2)- (1) (Б)	600 єн(3)- (2)(В)	900 єн(4)- (3)(Г)	(А)+(Б)+(В)+ (Г) включається в ціну і веде до її збільшення на суму вищого податку (3000 єн).

Податком обкладаються всі етапи проходження товару через виробничу та збутову мережу, але при цьому на кожному наступному етапі податок вираховується лише з суми, доданої у вартість товару в результаті його подальшої обробки або руху до споживача.

З таблиці видно, що податок, який виплачується на різних стадіях руху товарів в кінцевому рахунку включається в кінцеву ціну товару і перекладається на споживача. Схема обкладання споживчим податком передбачає кілька пільгових варіантів з метою створення певних переваг для малого бізнесу. Повністю від оподаткування споживчим податком звільняються компанії (підприємці), чий об'єм продажу не перевищує 30 млн. єн.

Споживчий податок розповсюджується на операції по імпорту. Податок виплачує отримувач імпортного вантажу. Експортні операції звільняються від оподаткування: в це визначення включаються експорт товарів, міжнародні транспортні і теплокомунікаційні послуги, ремонт іноземних суден і т. ін.

Одночасно із введенням споживчого податку були переглянуті, головним чином, в бік зниження ставки прямих податків. Для фізичних осіб замість існуюваних раніше 12 податкових ставок, що коливаються в залежності від величини доходу від 10,5 % до 70 % введено 5 ставок подоходного податку - також в залежності від річного доходу - від 10 до 50%.

Робота податкових органів по контролю за справлянням податків.

В цілях обліку, службового розгляду та вивчення платники податків поділяються на тих, хто отримує підприємницький дохід і тих, хто отримує ін. доходи. До першої групи відносяться: промислові і торгові підприємці, фермери, лікарі, правовики. Далі вони діляться на отримувачів поточного доходу, доходу від сільського господарства і доходу від іншого виду діяльності.

В 1991 р. в Японії діяли 2,5 млн. корпоративних підприємств. Як правило, вони повинні подавати податкову декларацію керівнику окружної податкової служби на протязі 2-х місяців після завершення їх звітного періоду. Більша частина декларації корпоративного податку надається добровільно і представляється точно, головним чином, завдяки чіткому керівництву обкладання податків та покращенню перевірки рахунків податковими органами. Так співвідношення тих, що подали декларацію до тих, що повинні були це зробити, збільшилось з 58,5 % в 1950 р. до 93,4 % в 1970 р. і в 1990 р. складала 92,7 %.

Більшість платників податків виконує свої податкові зобов'язання шляхом представлення податкової декларації в березні. Деякі, однак, забувають подавати декларації, або через неуважність

представляють неточно, або, свідомо змінюючи доход, що обкладається, чи подають неправильно. Податкові службовці виявляють тих, хто не подав декларацію, перевіряють отримані декларації, щоб визначити правильне їх заповнення. Перевірка здійснюється шляхом співставлення показників платіжних вимог, що додаються до декларації, і даних, які були накопичені податковою службою по кожному платнику податку.

Тих платників, що припустились помилки, повідомляють про це, просять представити виправлену декларацію. Якщо платник не відповідає на це звернення керівник податкової служби дає розпорядження для виправлення помилок або для визначення доходу, що обкладається податком. Тих, хто приховав значну величину доходу, що обкладається податком, виділяють для повної перевірки рахунків, податкові органи продовжують строки для більш довгої перевірки, якщо приховання доходів було здійснено особливо складним способом, перевірку проводить особливий перевіряючий податкової служби, або відділ перевірки рахунків районного податкового управління.

Спосіб перевірки не завжди однаковий і залежить від виду діяльності, розміру виробництва та стану ведення рахунків. При необхідності перевіряються також підприємства та банки, які мають ділові відносини з платником податків, оскільки ділова активність стає дедалі складнішою та різноманітною, а способи ухилення від податків - більш продуманими. Якщо результати перевірки рахунків відображають помилки, загальні для багатьох платників, у певній галузі, податкові органи розробляють вказівки з метою їх усунення.

Для покращення порядку самообкладання корпорації податкові органи використовують "порядок якісної перевірки", при якій корпорації розподіляються по рівню їх підпаданню податкам і перевіряються існуючим для кожного виду способом. Корпорації, чії декларації вважаються точними, звільняються від перевірки рахунків на тривалій час. Корпорації з капіталом більше 100 млн. єн та іноземні перевіряються районними податковими управліннями, іншими податковими службами.

Податкова декларація, представлена корпорацією, передається перевіряючим, які розглядають правильність її заповнення і точність приведених даних. При цьому показники декларації порівнюються з даними інших корпорацій, що задіяні в тій же галузі і, що мають такі ж обороти, співставляються з показниками за попередній рік, а також з накопиченими даними

тро її діяльність.

Для глобальної перевірки декларації розподіляються по галузям і видам діяльності. Кожна група перевіряючих вивчає умови діяльності, прибутковість в галузі, накопичує дані і наводить справки згідно особливостей управління кожної корпорації. Якщо перевірка декларації приведе до висновку про заниження вказаного доходу податкові працівники приступають до повної перевірки діяльності корпорації. Кожна перевірка має свої особливості, проте звичайно вона розпочинається з вивчення стану ведення рахунків, збереження звітності і товарів на складах, потім скрупульозно вивчаються книги рахунків. Перевірка стосується також корпорацій та банків, що мають ділові стосунки з корпорацією.

Повна перевірка проводиться перевіряючими з групи перевірки рахунків податкової служби. Перевірку великих корпорацій веде особливий перевіряючий податкової служби. Коли підозрюється велике міжнародне ухилення від податку, що потребує багатосторонньої перевірки, в податковій службі створюється особлива бригада перевіряючих або перевіркою займається відділ перевірки вищого податкового управління.

В 1990 р. було проведено 180,9 тис. повних перевірок (7,6 % всіх корпорацій) на рівні податкових служб. З них 153,5 тис. завершилися уточненням заявлених доходів або виявленням нових (84,8 %), 55,8 тис. перевірок знайшли навмисне приховування доходів (30,8%).

Порядок самообкладання застосовується і до податків на спадок та дарування. Оскільки спадок і дарування отримують рідко, то платники мало думають про ці податки і погано знають їх управління. Тому для податкових органів важливо виявити тих, хто повинен подавати декларації. Після перевірки накопичених даних податкові органи направляють бланк декларації та порядок його заповнення особі, яка має, як рахується, податкові зобов'язання. Окрім того, податкові органи пояснюють платникам способи оцінки майна і визначення величини податку.

3 квітня 1992 р. порядок самообкладання розповсюджується і на непрямі податки, наприклад, на бензин, винний податок. Перевірка виробників алкогольних напоїв проводиться для виявлення матеріалів, що застосовуються, способів виготовлення, уточнення даних виробників і якості виробів.

Податкова служба Японії відчуває сильний пресинг

інтернаціоналізації її економіки. Перевірки останніх років показують, що багато платників ухиляються від сплати податків, укладаючи зовнішні угоди в податкових сховищах (податкових гаванях). Національне податкове управління пробує приміняти відповідні заходи проти такої практики. Наприклад, воно перевіряє рахунки великих підприємств із зовнішніми підрозділами, зосереджуючись на угодах підрозділів. Оскільки їх партнери розміщені не на території Японії, і зовнішня торгова практика вирізняється від японської, перевірка рахунків по зовнішнім угодам є досить трудомісткою. Національні органи намагаються підвищити свої можливості шляхом обміну даними з іншими податковими органами на основі податкових узгоджень, відправки перевіряючих за кордон і збору даних в інших країнах.

В 1985 р. було перевірено 32 випадки зовнішнього ухилення від податків та виявлено 6,6 млрд. єн, в 1990 р. - 79 випадків та 16,6 млрд. єн.

Особливо прискіпливій перевірці підлягають цінові угоди з метою виявлення розподілу доходу між головним підприємством, що знаходиться на території Японії, та його зовнішніми підрозділами, а також справедливого розподілу податкових доходів між країнами.

Податки, внесені платниками та утримані у джерел доходу, обліковуються на урядовому рівні в головному відділенні Банку Японії.

За даними Національного податкового управління, співвідношення оплачених податків до зобов'язань по національним доходам знаходиться в Японії на досить високому рівні. Так, в 1965 р. вона складала 94 %, в 1985 - 95,8 %, а в 1990 р. - 94,4 %. За ці роки помітно зменшилась доля доходів, сплачених за попередній рік - з 4,4 % в 1965 р. до 1,8 % в 1985 р.; в 1995 р. вона склала 1,2 %.

Найбільш зручним способом сплати податків вважається перерахунок коштів з банківських рахунків платника. При цьому податкова служба посиляє платіжну вимогу, виписану на ім'я платника, фінансовій установі, в якій той має депозит. Ця установа від імені платника вносить податок шляхом перерахування коштів з його рахунку і висилає квитанцію в податковий орган.

Такий порядок роботи податкових службовців помітно зменшує випадки відстрочки платежу. Використання цього способу особливо підтримується при самообкладанні прибутковим податком на споживання. В 1998 р. його сплачували 79 % платників.

Коли платник помилково переплачує податок або представляє декларацію про повернення переплати, вона йому беззаперечно повертається. Це робиться після того, як в ході вивчення представленої декларації або його рахунків підтверджується переплата, причому без додаткового прохання. Переплата повертається на банківський рахунок або видається готівкою в коштовому відділенні.

Якщо платник не вніс податок у встановлений час, податковий орган посилає йому повідомлення з проханням сплатити податок на протязі.

50 днів після встановленого строку. Якщо податок не внесений на протязі 10 днів після повідомлення, податковий орган приступає до стягнення несплаченого податку. І розпочинається воно з виявлення активів боржника та їх арешту, щоб не дозволити йому розпоряджатися ними. При не внесенні платником податку навіть після арешту активів, податковий орган приступає до розпродажу його активів, щоб вирученими коштами погасити його податкову боргованість. При будь-якому іншому примусовому переведенні активів платника податку в готівку, його обов'язки по національним податкам стоять вище всіх інших його суспільних і особистих боргів. Деякі винятки робляться для приватних кредиторів, щоб порядок правління несплаченого податку відповідав нормам цивільного права.

Звичайно платник може внести податок до встановленого терміну, однак при деяких обставинах податковий орган може вимагати дострокової оплати податку. Так, якщо ухилення від плати податку або банкрутство платника ставлять під загрозу виконання ним податкових зобов'язань, податковий орган може вимагати дострокового внесення податку або примусово стягувати його до встановленого терміну шляхом арешту та розпродажу його активів.

Справляння національних податків потребує прийняття заходів, що забезпечують своєчасне їх надходження. Проте, якщо плата податку створює надзвичайні для платника труднощі, податковий орган може суттєво послабити порядок його правління. Так, якщо справляння податку загрожує добробуту його ім'я або нормальної роботи підприємства, якщо він не може платити податок через стихійне лихо, хворобу або у випадку закриття підприємства, якщо розпродаж його активів позбавляє його сім'ю засобів існування, то йому може бути надана відстрочка у сплаті податку.

2.2. Фіск і соціально-правові домінанти державотворення.

Соціально-правова демократична держава – це устрій велферізму, який передбачає соціальну і матеріальну захищеність людей, що неспроможні забезпечити собі належний рівень існування. Ідеологія і практика держави загального добробуту отримала поширення в країнах Західної Європи після Другої світової війни. Вона знайшла своє відображення в побудові соціально-орієнтованої економіки ринкового типу в Німеччині, Франції, Швеції і в деяких інших європейських державах. Основою податкової практики в цих країнах є новий теоретичний напрям, який інтегрував в собі взаємопроникнення неокласичних і кейнсіанських ідей державотворення. Розбіжності в поглядах кейнсіанців та неокласиків впливають із відмінностей у їхніх загальних теоріях. Кейнсіанська податкова теорія розвивалася з умов “попиту” та забезпечення фінансування державних послуг. Податки розглядалися як “механізми гнучкості”, що мали демократичне забарвлення. Адже вони забезпечували розподіл податкового тягара у відповідності з доходами та підтримували зайнятість через досягнення “ефективного попиту”. Концепція “ефективного попиту” допомагала аналізувати рух макропоказників – національного продукту, фондів нагромадження, заощадження та споживання, тобто досліджувати відтворювальний процес у цілому. Вона дала можливість “вписати” рух податків у рух макропоказників. Кейнсіанські ідеї базуються на висновку, що податкові надходження залежать не тільки від змін у податкових ставках, а й від коливань величини бази оподаткування.

Аналіз податків в контексті побудови ринкового державного устрою вимагає з'ясування оптимального рівня податків та їхнього впливу на збалансованість у приватному секторі. Дж. Кейнс розробив, а пізніше його послідовники адаптували на практиці принципово нову теорію податків, спрямовану на регулювання економіки в умовах ринкового господарства з одночасним посиленням і приватної бізнесової ініціативи і соціального захисту малозабезпечених верств населення.

В 90-ті роки проявилися суперечності кейнсіанських методів державного втручання в ринок. Американські економісти, і зокрема Ф.А. фон Хайек, звинуватили Дж. Кейнса в розвитку нестабільності та інфляції, проголосивши його “носієм соціалістичних ідей”.¹

Але життя доказало, що суперечності між кейнсіанською та

¹ Степаненко В.А., Сутормина В.Н., Федосов В.М. Критика буржуазних реформістських теорій капіталізму. К.: Наукова думка, 1979р., ст. 232.

неокласичною теоріями не такі вже нерозв'язні. Хоча економічна доктрина консерваторів і економічна доктрина кейнсіанців по суті є двома способами регулювання ринкової економіки, суперечності між ними не є антагоністичними. Вони не виключають можливостей синтезу та розробки нових теоретико-економічних основ державотворення, що використовують елементи різних концепцій. Це доказали німецькі економісти Ф. Неймарк, П. Лозе, Г. Шмальдерс, французькі К. Гамбіс, Ж. Леонард, Р. Мюзнек та ін., які заклали нове економічне підґрунтя для обґрунтування фінального вибору в соціально-орієнтованій економіці ринкового типу. На їх ідеї і базується практика оподаткування в провідних європейських країнах, зокрема в Німеччині, Франції та Швеції.

2.2.1. Податкова система Німеччини.

В будь-якій країні з федеральним устроєм центральною проблемою є розмежування повноважень центральної влади і суб'єктів федерації, а також розподіл фінансових джерел їх здійснення.

Під час виникнення в 1871 р. Германської імперії встановлення всіх основних прямих податків залишалось прерогативою держав, що до неї входили (сучасних земель). Імперія мала право на встановлення мита і загальноімперських податків на предмети споживання: тютюн, пиво, горілку, цукор, сіль.

Закріплення права збору мита і акцизів поклало початок створенню єдиного економічного простору. Але для фінансування загальних видатків цього було недостатньо. Джерелом засобів виявились доходи від поштового і телеграфного відомства і матринуляріні внески окремих земель, котрі мали характер подушного характеру створення єдиного економічного простору. Щоб покрити непередбачені потреби передбачалась можливість використання кредитів.

Цілі податкової політики визначив канцлер Німеччини Отто Бісмарк (1815-1898 рр.) при обговоренні питань про введення мита на сільськогосподарські продукти. В своїй промові в рейстазі 2 травня 1879 р. він висловився слідуючим чином: "Я не даю докір теперішньому становищу в тому, що воно занадто багато вимагає від прямих податків і занадто мало - від непрямих, і я добиваюсь того, щоб відмінити прямі податки, а надходження від них замінити непрямими податками. Тягар прямих податків в Пруссії з допомогою різних надбавок для провінції, округу, общини досягнуло на мою думку, такого рівня, який не може більше бути терпимим".

Регулярні матринуляріні внески окремих держав ставили

імперію в залежність від них. Це і визначило шляхи розвитку податкової системи Німеччини. В 90-і роки минулого століття були введені гербові збори на цінні папери, векселя, гральні карти, в 1906 р. - податок зі спадку, в 1913 р. - податок на майно і одночасно податок на приріст капіталу. З 1916 р. Німеччина активно використовувала можливості прямого оподаткування. Розвивалось і непряме оподаткування, оскільки акцизів і мита не вистачало на покриття видатків, пов'язаних з військовою поразкою. В липні 1918 р. Німеччина ввела податок з обороту спочатку за ставкою 0,5 %. Він проіснував до переходу до оподаткування доданої чи зановоствореної вартості, що відбулося лише в 60-і роки.

В грудні 1919 р. з затвердженням Імперських правил оподаткування, розроблених міністром фінансів Ерцбергом, почалася найбільша податкова реформа. Її головне значення в тому, що було ліквідовано фінансовий суверенітет земель. Держава отримала виключне право стягнення податків і управління ними. Було підвищено податок з обороту, введено оподаткування предметів розкоші, додатковий податок сплачували власники великих маєтностей. Діючі 26 земельних законів про податковий податок були замінені імперським податком з диференційованою шкалою і максимальною ставкою оподаткування 60%.

Ці та інші засоби дозволили в 5 разів збільшити видатки держави на соціальні потреби. Великі фінансові труднощі, які виникли в результаті економічних і соціальних наслідків I світової війни, призвели до посилення централізації у сфері оподаткування. В результаті в Веймарській республіці було створено єдине фінансове управління, контролююче поступлення всіх видів податків незалежно від їх наступного розподілу. Це фінансове управління функціонувало до травня 1945 р.

Економічний розвиток післявоєнної Німеччини багато в чому пов'язаний з ім'ям видатного економіста і державного діяча, колишнього міністра господарства, а потім Канцлера ФРН професора Людвіга Ерхарда.

Л. Ерхард виступав за вільні ринкові відносини. Це вимагало визначеної і немалої самостійності господарюючих суб'єктів, общин, земель, що несумісно з жорсткою централізацією фінансових ресурсів. В післявоєнній Німеччині було законодавчо встановлено, що державні задачі повинні розподілятися між федерацією і землями, що до неї входять. При цьому федерація і землі окремо несуть видатки, що виникають при виконанні ними своїх функцій, федерація і землі самостійні в питаннях свого бюджетного устрою. Принципи

незалежного ведення бюджету діють з врахуванням необхідної взаємної ув'язки загальнодержавних і земельних інтересів при вирішенні конкретних задач і забезпечення фінансування. Поряд з федеральною державою і землями носіями певних суспільно-соціальних функцій виступають общини, що володіють місцевими бюджетами. Ключові позиції в податковому законодавстві належить федерації. Тоді ж для забезпечення фінансування всіх трьох рівнів управління податкова система Німеччини побудована таким чином, що найбільші джерела поступлень формують одразу два чи три бюджети. Так податковий податок з фізичних осіб розподіляється наступним чином: 42,5 % надходжень направляється в федеральний бюджет, 42,5 % - в бюджет відповідної землі і 15 % - в місцевий бюджет.

Німеччина - одна з небагатьох країн, де використовується не лише вертикальне, але й горизонтальне вирівнювання доходів. Високодохідні землі, як, наприклад, Баварія, Вюртенберг, Пн. Рейн-Вестфальдія, перераховують частину своїх фінансових ресурсів менш доходним землям, таким як Саксонія, Шлезвіг-Гольштейн. Це явилось підсумком багаторічного розвитку податкової системи.

Л. Ерхард признавав досить справедливим побажання всіх громадян і господарських кіл знизувати податковий тягар. Але при цьому важливі засоби досягнення цілі: якщо вдасться досягнути необхідної стабілізації видатків і розвиток продуктивності буде рости тими ж темпами, легко собі уявити і вирахувати, яке пониження податків виявиться можливим. Тільки таким шляхом можна досягнути справжнього і реалістичного рішення податкової проблеми.

З часів Л. Ерхарда в Німеччині вкоренились найважливіші принципи системи оподаткування:

- податки по можливості мінімальні;
- мінімально необхідні витрати на їх стягнення;
- податки не можуть перешкоджати конкуренції, змінювати чиї-небудь шанси;
- податки відповідають структурній політиці;
- податки спрямовані на більш справедливий розподіл прибутків;
- система повинна опиратись на повагу до приватного життя людини. В зв'язку з оподаткуванням людина повинна мінімально відкривати своє приватне життя державі. Податковий працівник не має право розголошувати відомості про податкоплатника;

- *податкова система включає подвійне оподаткування;*
- *величина податків відповідає розміру державних послуг, включає захист людини і все, що громадянин може отримати від держави.*

В Німеччині діє досить розгалужена і різноманітна система податків, що охоплює всі сторони життєдіяльності суспільства. Це пов'язано з тим, що податки в ФРН розглядаються як головний засіб впливу держави на розвиток економіки країни.

Податкове законодавство і роз'яснення про порядок його використання лише по 4 видах податків (податок на доход, промисловий, корпоративний і податок на додану вартість) нараховує 2652 сторінки друкованого шрифту. Всього нараховується близько 50 видів податків.

Всі податки поділяються на федеральні, земельні, суспільні (федеральні і земельні), муніципальні, обшинні податки і церковні податки.

Федеральні податки не підлягають ніякому перерозподілу. Вони включають надходження в бюджет від обкладання продукції споживного попиту: бензину та іншого нафтового пального (5,6 %), тютюну (31 %), винно-горілчаних виробів (0,8 %) і інші. В загальному, бюджетні податкові збори від продажу ряду споживних товарів (пиво, кава, цукор та ін.) також відіграють певну роль. Але більш важливим компонентом являються податки на майно і транспортні засоби.

В обшинних зборах вирішальну роль відіграють промисловий і поземельний податки. На відміну від федеральних і земельних, які повністю залишаються в бюджетах відповідних управлінських рівнів, обшинний промисловий податок частково (коло 18 %) передається в розпорядження федерації і землі.

Землі мають законодавчу компетенцію:

- *якщо не існує передумов для конкуруючого законодавства федерації;*
- *якщо у випадку конкуруючого законодавства федерація не користується своїми правами;*
- *а також по відношенню до споживчих податків на специфічні форми використання доходів.*

Федерація вирішує питання про розподіл податків між землею і федерацією про частку муніципальних органів в податку на доход, про фінансову підсудність та ін. Федеральні закони про податки, частка яких належать землям і муніципалітетам, потребують згоди бундестагу.

Федерації належить збори від слідуючих податків:

а) федеральні податки

- монополії на спирто-горілчані вироби;
- мито;
- податок на рух капіталу;
- страховий податок;
- вексельний податок;
- збори у межах ЄС;
- податки на предмети споживання, за виключенням податку на пиво.

б) частка від сумісних податків

- податок на зарплату і фіксований податок на дохід (42,5%);
- нефіксовані податки з доходу на капітал і податок з корпорацій (50%);
- податок на додану вартість, враховуючи податок з імпортного обороту (65%);
- частина промислового податку (близько 9%).

До основних податків відносяться податок на дохід, в тому числі і в вигляді податку на заробітну плату: 42,5 % отримує федерація, 42,5 % - землі і 15 % - общини; ПДВ ділиться між федерацією і землями в пропорції 63 % і 37 %. Досить цікавий принцип розподілу належної землям суми між окремими землями: 75 % (від 37 %) розподіляють з врахуванням кількості населення, а 25% - в залежності від економічного потенціалу землі. Критерій - досягнення землею 92 % середнього прибутку середніх земель. Слідуючим є корпораційний податок, його сума ділиться порівну між федерацією і землями. Також промисловий податок, земельний податок, податок на майно, податок на дохід з капіталу. Сума перерахованих податків складає близько 92 % від загальної суми податків.

В розпорядження общин і міст надходять:

а) земельні податки:

- податок на майно;
- податок на спадок;
- податок з придбання земельної ділянки;
- податок з власників транспортних засобів;
- податок на пиво;
- податок на лотереї і перегони;
- пожежний податок;
- податок із ігрових будинків.

б) частина сумісних з федерацією податків:

- *податок на зарплату і фіксований податок на дохід (42,5 %);*
- *нефіксовані податки на капітал і податок з корпорацій (50 %);*
- *податок з обороту (враховуючи податок з імпортного обороту) (35 %);*
- *частина промислового податку (близько 9 %).*

Кожна земля (община) може вводити будь-який податок, та він повинен повторювати федеральні податки. Неможна також збільшувати ставки федеральних податків.

Муніципалітетам належить збір від наступних податків:

а) сумісні федеральні і земельні податки:

- *промисловий податок (82 %);*
- *земельний податок;*
- *місцеві споживчі і інші податки (податок на утримання собак, податок на напої);*
- *податок на зарплату і фіксований податок на дохід (15 %).*

Необхідно особливо відмітити церковний податок, який складає 8-9% від суми податку на дохід/податку на зарплату. Кошти з податкових інспекцій переводяться в центральну касу церкви, а звітди розподіляється по окремих церквах. Сума церковного податку виключається з доходу при заповненні податкових декларацій. Дані кошти церква використовує на утримання належних їй шкіл, дитячих садків, домів пристарілих, притулків. Вона повністю фінансує приблизно половину всіх шкіл і дитячих садків в країні.

Таким чином, крім виділення з федерального бюджету засобів на вирівнювання економіки територій країни, діє на практиці система розподілу надходжень податків між федеральними, земельними і общинними бюджетами, що також рівноцінно активному впливу "центру на місці". Одночасно федерація і землі ведуть своє бюджетне господарство самостійно і незалежно один від одного, тобто несуть самостійну відповідальність за планування і виконання своїх бюджетів, а також за їх контроль.

Найважливіші прямі податки Німеччини.

Одним з найважливіших прямих податків в Німеччині, що стягується з фізичних осіб є податок на дохід (особистий прибутковий податок). Ним обкладається заробітна плата осіб, що працюють по найму, доходи осіб вільних професій (гонорари), доходи на капітал,

проценти по банківських вкладах, оренда, здача житлових приміщень, індивідуальна трудова діяльність та ін. В основу оподаткування закладено принцип рівного податку на рівний дохід незалежно від його джерела.

З січня 1993 р. неоподатковуваний мінімум доходу складає DM4752 в рік для неодружених і DM9504 - для сімейних громадян. В межах від DM4753 до DM18056 в рік для неодружених і DM9505 до DM36070 для сімейних громадян стягується податок в розмірі 22 % (нижня ставка). В межах DM18036/36071 до DM130031/260063 дохід обкладається на основі прогресивних ставок від 22 до 56 %. Доходи більше DM130032/260064 в рік обкладаються єдиною ставкою нарівні 56 %.

При визначенні податку на зарплату застосовуються такі спеціальні інструменти як "податкові класи", "податкові карти" і "податкові таблиці".

6 податкових класів групують робітників і службовців в залежності від їх сімейного стану, числа працюючих, сумісного чи окремого ведення обліку отримуваних доходів, наявності дітей.

До I класу відносяться неодружені робітники без дітей і ті з одружених, вдівці чи розведені, у яких відсутні умови для включення в більш сприятливі IV і III класи.

До II класу включені неодружені, розлучені чи вдівці, які мають на утриманні не менше 1 дитини, якщо їм належить вільна від податку сума в DM4752 в рік.

До III класу віднесені одружені робітники і якщо в сім'ї працює лише один з подружжя. Якщо працюють обидва, то один з них по спільній згоді переходить в IV клас.

Клас IV включає сім'ї з працюючим подружжям, тобто коли працюють чоловік і дружина, і оподатковуються окремо.

Клас V - це одружені робітники, в сім'ї працюють і чоловік і дружина, але один з них, по спільній згоді, включений в III клас.

Клас VI - призначений для робітників, які отримують заробіток в кількох місцях, з метою їх обліку.

Податкові таблиці враховують не лише податкові класи, а також і кількість дітей в сім'ї, на чому утриманні вони знаходяться, сумісний чи відокремлений облік доходів. Крім того, в податкових таблицях враховано ряд доходів, що звільнені від оподаткування. До них відносяться, наприклад, зарплата, що звільняється за умовами найму від податку, в DM480 в рік; різдвяні виплати - DM600; спеціальні видатки (включаючи видатки на різні види страхування життя, підвищення ділової кваліфікації і ін.) в розрахунку DM270 на одного працюючого і DM540 на сім'ю, та ін.

Податок утримується з заробітної плати на основі податкової карти. В карті, яка заповнюється в общині по місцю проживання, посвідчується податковий клас, кількість дітей, віросповідування працюючого. Далі в неї заноситься сума звільнення від податку по досягненні працюючим 64-річного віку, фіксована сума звільнення для осіб з фізичними недоліками (інвалідів) з тим, щоб ці суми були враховані в роботодавця і фінансового відомства (общин, землі).

На протязі календарного терміну сума податку з доходу / податку на заробітну плату може відхилятися від належного сплати по підсумку за рік. Кінцевий перерахунок відбувається за підсумком за рік. Кінцевий перерахунок відбувається за підсумками календарного року.

Наступним прямим податком, що теж займає не останнє місце в надходженнях до бюджету, є земельний податок.

Він є податком на нерухоме майно. Об'єкти оподаткування - підприємства сільського і лісового господарства, земельні ділянки, які належать компаніям і приватним особам, а також споруди, що знаходяться на цих ділянках. Стягнення податку здійснюється общиною. Ставка земельного податку складається з двох частин основної ставки, яка встановлюється в централізованому порядку для окремих видів нерухомого майна і надбавки общини, яка визначається в залежності від стану місцевих фінансів.

В відповідності з законодавством про земельний податок від 1974 р. розрізняють 2 види цього податку: земельний податок А (для підприємств сільського і лісового господарства) і земельний податок В (для земельних ділянок і споруд компаній і приватних осіб). Розрізняють наступні ставки податку:

- для підприємств сільського і лісового господарства - 0,6 %;
- для незабудованих ділянок землі - 0,35 %;
- для забудованих ділянок землі - 0,35 %;
- для ділянок землі, зайнятих будинком на 1 сім'ю
 - перші DM75 тис. вартості будинку - 0,26 %;
 - залишок вартості будинку - 0,35 %;
- для ділянок землі, що зайняті будинком на 2 сім'ї - 0,31 %

Земельний податок з сільськогосподарських і промислових підприємств у відповідності з законодавством дозволяється розраховувати як видатки з прибутку, що підлягає оподаткуванню. Платіж є обов'язковим і незалежить від фінансових результатів, чи доходів приватної особи.

Від сплати земельного податку звільнені державні установи, церкви, заклади дошкільного виховання, лікарні, інтернати та ін., а

також земельні ділянки, призначені для використання в наукових цілях.

В межах стимулювання житлового будівництва ФРН дозволено не виплачувати перші 10 років земельний податок з нових побудованих житлових будинків.

Земельний податок стягується, як правило, щоквартально в формі авансових платежів на рівні поступлень за минулий рік. Сума належного сплати податку визначається 1 раз в 3 роки, при змінах в нерухомому майні здійснюється перерахунок.

Наступним є корпоративний податок. Діючі сьогодні положення про корпоративний податок введено у відповідності з податковою реформою 1977 р., а також з наступними змінами і доповненнями.

Цей податок стягується з фактично отриманого прибутку, що підлягає оподаткуванню, і розподіляється між федеральним і земельними бюджетами.

В загальних податках зведеного бюджету питома вага цього податку складає на протязі вже багатьох років в середньому 6 %, що не заважає йому відігравати значну роль в регулюванні виробничо-фінансової діяльності великих і середніх компаній ФРН, яким в рамках законодавства належить статус корпорацій (акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю і ін.), оскільки в їх податкових зобов'язаннях займає одне з провідних місць.

В ФРН встановлені 2 базові (основні) ставки корпоративного податку на прибуток, що підлягає оподаткуванню. Якщо прибуток не розподіляється, то ставка податку становить 50 %, а на прибуток, що розподіляється у вигляді дивідендів - 36 %.

Оскільки прибуток, що розподіляється включається в власний прибуток акціонерів, які також підлягають оподаткуванню прибутковим податком, виникає ситуація подвійного оподаткування цієї частини прибутку підприємств.

В зв'язку з цим слід підкреслити, що в ФРН і інших країнах ЄС система податку на прибуток підприємств виключає подвійне оподаткування прибутку, що розподіляється. Це досягається з допомогою т. зв. системи заліку, при якій податок на прибуток, що розподіляється, сплачений компанією, враховується при оподаткуванні доходів акціонерів через податок на доход.

В зв'язку з податковою реформою в межах країн членів ЄС базова ставка корпоративного податку знижена в 1990 р. з 56 до 50 %. При цьому податок на прибуток, що розподіляється, в розмірі 36 % залишився незмінним.

Основний ефект, який досягається при діючій системі

оподаткування і системі заліку, полягає в тому, що прибутку підприємства обкладається податком лише один раз.

Податок на доходи з капіталу.

Цей податок є однією з форм податку на дохід і стягується фізичних осіб, безпосередньо при виплаті доходів з капіталу - дивідендів і процентів. Загальна питома вага цього податку в зведеному державному бюджеті складає - 2 %. Оподаткуванню підлягає сума дивідендів, розрахованих після сплати корпоративного податку. Сума податку на доходи з капіталу, виплачена власниками капіталу, враховується при визначенні загальної величини податку з доходу на сукупний дохід податкоплатника. Ставка податку на доходи з капіталу залежить від виду отриманого прибутку.

На дивіденди з акцій, доходи від участі в капіталі товариств обмеженою відповідальністю і різної участі в капіталі приватних підприємств і кооперативів ставка податку встановлюється на рівні 25 %.

З 1 січня 1989 р. в межах податкової реформи в ФРН введені обов'язок банків перераховувати податок на грошові внески в банківських установах (з терміном більше 3 міс.), страхових компаній і процентів цінних паперів (облігацій, депозитних сертифікатів і т. ін.), виходячи з ставки 10 %.

Введення такого порядку пояснюється тим, що більше 80 % вкладників не платять податку з доходу по процентах, хоча цей вид доходу у відповідності з законом повинен обкладатись податком і в податковій декларації є відповідна стаття.

Податок на майно є податком на нетто майно (за мінусом заборгованостей) юридичних і фізичних осіб. Оподаткуванню підлягає

- майно підприємств сільського і лісового господарства;
- нерухоме майно юридичних і фізичних осіб;
- виробниче майно компаній;
- окремі види особистого майна.

Правовою основою майнового оподаткування є закон від 1974 р. з наступними змінами, у відповідності з якими всі поступлення від цього податку направляються в бюджетні земель.

Для оподаткування особистого і виробничого майна застосовуються різні ставки податку. Ставка податку на майно юридичних осіб становить 0,6 %. Оподаткуванню підлягає майно підприємств за мінусом суми заборгованості, зобов'язань по соціальним платежам, пенсійним внескам та ін.

Важливим елементом оподаткування майна є оцінка вартості

майна компанії і фізичної особи. У відповідності з законодавством оподаткування підлягає "одинична вартість майна". В основі оцінки одиничної вартості майна лежить підсумкова оцінка всіх елементів майна виходячи з доходності. Нерухоме майно фірми включається по ціні його реалізації на момент оцінки, рухоме майно - по залишковій вартості, цінні папери і участі - по курсовій вартості.

Встановлена мінімальна величина майна компанії, що не підлягає оподаткуванню. Оподаткуванню підлягає особисте майно, а також цінні папери, банківські рахунки, вклади в страхові компанії, предмети мистецтва, дорогоцінні каміння, приватні літаки, яхти та ін. предмети розкоші.

Для податкоплатників встановлено неоподатковуваний мінімум майна в DM70 тис., для подружжя - DM140 тис., також передбачені відрахування на кожен дитину в розмірі DM70 тис.

Коротка характеристика непрямих податків.

Серед податків на юридичних осіб найбільш високі доходи приносять державі податок на додану вартість.

По своїй суті - це непрямий податок на особисте і суспільне споживання, який стягується на всіх стадіях руху товару чи послуг до споживача. Об'єктом оподаткування є оборот (тобто поставки товару, надання різних видів послуг виробничого і невиробничого характеру за певну плату). Оплата включає всі види затрат покупця на придбання товару (послуги), але за вирахуванням податку з обороту. Закон визначає характер поставок і пільг по оподаткуванню. Наприклад, оподаткуванню не підлягають поставки товару на експорт, для морського флоту і цивільної авіації, кредитні операції і операції з цінними паперами, а також підприємства сільського і лісового господарства.

Податок для кожного об'єкту оподаткування в принципі складає 14 %. Діє також пільгова ставка податку в розмірі 7 %, зокрема для продуктів харчування (крім спиртних напоїв і оборотів кафе, ресторанів), для громадського транспорту, засобів інформації (книги, журнали, газети) і предмети мистецтва.

В якості суб'єкта оподаткування визначений "підприємець", тобто той, хто постійно самостійно здійснює виробничу, торгову та ін. діяльність з ціллю отримання прибутку, тобто фізична або юридична особа.

Підприємець-постачальник продукції перераховує в дохід бюджету суму податку на додану вартість одразу після виписки платіжної вимоги, не чекаючи оплати і перерахування коштів

замовником. Цей порядок застосовується на практиці і підкріплений Законом про податок з обороту від 26 листопада 1979 р.

На практиці кожний підприємець здійснює багато угод. Закон каже, що податок визначається на базі угод за календарний рік. Але той самий закон зобов'язує підприємця не пізніше 10 числа місяця, що слідує за звітним подати податкову декларацію у встановленій формі.

Проведення самоперевірки розрахунків з фінансовими відомствами (розрахунки підприємця на протязі року здійснює самостійно, без втручання фінансового відомства) дозволяє підприємцю своєчасно враховувати зміни умов взаємопоставок (звільнення від оподаткування, окремі облік різних ставок податків і т.ін.). Подання декларацій дозволяє фінансовому відомству вести вибірковий контроль за підприємцями і застосовувати, у випадку необхідності, відповідні міри по отриманню податку.

По закінченні календарного року, але не пізніше 31 травня наступного року, підприємець зобов'язаний надати фінансовому відомству податкову декларацію за рік. Якщо є різниця між сплаченими і належними до сплати сумами, то вона або додатково вноситься або повертається підприємцю на протязі місяця.

Законом передбачені такі особливості податку на додану вартість

- *підприємці, у яких оборот за минулий календарний рік не перевищує DM20000, а в поточному році не перевищить DM100000, звільняються від сплати податку. Але в цьому випадку він втрачає право повернення йому сум податку, виставлених на його рахунок. Цей підприємець є платником податку з доходу, а не ПДВ. Він має право відмовитися від належного йому звільнення від сплати ПДВ і вести податкові розрахунки на загальних підставах;*
- *якщо підприємець отримує в поточному році доход не вище DM60000, то він отримує право на регресивне оподаткування до 80 % від належної до сплати суми податку.*

Перевага діючого в ФРН системи податку на додану вартість - в першу чергу можливість контролю кожної фази кругообігу суспільного продукту і взаємоперевірка учасників.

Промисловий податок також відноситься до числа непрямих податків. Він складається з 2 частин: податку на капітал і податку на доход. Він регулюється Законом від 14.05.1984 р. Даний податок

відіграє значну роль в фінансах ФРН, являючись важливим джерелом в доходах бюджетів общин.

Об'єктом оподаткування цим податком є т. зв. промислове підприємство, яке займається будь-яким видом діяльності за виключенням сільського, лісового господарства і індустріальної діяльності. Не обкладаються цим податком і особи вільних професій.

Стягнення податку проводиться в порядку розподілу доходу від сплати одного із основних податків - корпоративного. Таким чином, він зменшує прибуток належний оподаткуванню прямими податками.

Для розрахунку суми промислового податку фінансові органи приймають суму, вираховану по затвердженім законом ставкам. Таких ставок 2: від промислового доходу (5%) і промислового капіталу (0,2 % від вартості виробничих фондів, належних оподаткуванню). Фінансовий орган землі повідомляє общині розрахункову величину податку, яка є мінімальною для конкретної общини. В свою чергу община встановлює самостійно поправочний коефіцієнт до суми податку. В цілому, як вважають спеціалісти Мінфіну ФРН і Торгово-промислової палати, застосування промислового податку здійснило позитивний вплив на розвиток місцевого господарства. Але в зв'язку з проведенням єдиної податкової політики в рамках країн-членів ЄС передбачається відміна промислового податку, оскільки в інших країнах його не існує.

Податки на споживання.

У відповідності з податковим законодавством ФРН податки на споживання визначаються як збори, якими обкладаються споживання або використання окремих товарів.

Оподаткування товарів здійснюється, як правило, на етапі виробництва або при ввезенні товарів з-за кордону. Розрізняють 4 основних групи товарів, які підлягають оподаткуванню:

1. Товари, які оподатковуються і відрахування від яких надходять в бюджет федерації (акцизи). Ставки федеральних акцизів такі:

- бензин – DM0,98-1,08 на літр, в залежності від вмісту в ньому свинця;
- мазут для опалення – DM0,094 на кг;
- тютюнові вироби – DM0,13 на 1 сигарету;
- підсмажена кава - DM4,3 на 1кг,
- міцні спиртні напої - DM2550 на 100 літрів;
- шампанське - DM2 на 0,75 літра;

доля таких надходжень в федеральний бюджет складає більше 20 % всіх податкових доходів центрального уряду.

2. Товари, податкові надходження від яких направляються в

бюджет земель. В основному це податок на пиво.

3. Товари, які обкладаються податком на імпорتنі обороти, обкладаючи цим податком підлягають більшості виробів, які ввозяться в країну. Податок на імпорتنі обороти одночасно є формою ПДВ.

4. Товари, що обкладаються місцевими податками (податок на деякі алкогольні, безалкогольні напої, плата за ліцензії) на торгівлю на розлив і утримання кафе, податки на собак.

Податки на споживання є однією з найбільш ефективних в фіскальному відношенні форм оподаткування. Контроль за правильністю відрахувань у більшості з них покладений на митну службу, але по радю місцевих податків цей контроль здійснюють фінансові відомства.

Регулювання податкової системи ФРН.

Податки в ФРН розглядаються урядом як головний засіб впливу держави на розвиток економіки країни, їх місце в бюджеті досить високе. В загальних доходах бюджету податки складають $\approx 80\%$. Враховуючи це, важливо відмітити і практику визначення цього важливого джерела бюджету: задовго до початку роботи над складанням проектів бюджетів федерації, земель і общин на період, що планується, збирається "Робоча група по оцінці податків". В цю групу входять експерти з федерації, земель і общин, а також з федерального статистичного відомства і науково-дослідних інститутів, які оцінюють рівень очікуваних податкових надходжень. В основі такої оцінки лежить прогноз передбачуваного загальноекономічного розвитку. В даний момент визначається робота фінансової системи і насамперед Мініфіну федерації, по визначенню мінімуму видатків бюджету. До обов'язків федерального Міністра фінансів відноситься не лише контроль за економним витрачанням грошових засобів, але й зміна чи скорочення тих чи інших вимог в зв'язку з загальною економічною ситуацією, якщо балансування бюджету не може бути забезпечене іншим чином. Звідси багаточисельні варіанти розроблених проектів бюджету федерації, і завдання працівників Мініфіну полягає в тому, щоб привести до відповідності рівень видатків з реальними доходами.

У всій роботі по складанню бюджету повинні враховуватися рекомендації Ради по фінансовому плануванню, котра в своїй роботі координує дії федерації, земель і общин в сфері фінансового господарства.

Характерно, що при складанні проектів бюджету земель і

общин по доходам орієнтиром виступають доходи конкретних територій (землі і общини) на душу населення. У земель з високим рівнем цих доходів частково засоби вилучаються і перерозподіляються серед земель з рівнем доходів нижче середнього.

В ФРН приділяється багато уваги проведенню в життя регіональної політики.

Як відомо, багато федеральних земель не одне століття були самостійними державами. Це обумовило формування значних побутових (і навіть етнічних) відмінностей у населення. Звідси необхідність постійних пошуків оптимальних взаємовідносин в межах "вертикального і горизонтального податково-фінансового вирівнювання". Мова йде не лише про ефективну взаємодію між федерацією (центральною владою) і землями (включаючи общини).

Не менш важливе значення набуває диференційований горизонтальний перерозподіл фінансових засобів між самими землями (і общинами), які знаходяться на різних рівнях соціально-економічного розвитку.

Все це здійснюється в межах спеціальної програми "покращення регіональної господарської структури". Контроль за її виконанням здійснюють сумісно федерація і землі.

Вказана програма доповнюється "Програмою відбудови Європейської економіки" (ERP). Обидві програми базуються на класифікації всіх економічних зон ФРН, а райони, які потребують фінансової підтримки, визначаються з допомогою спеціального індикатора.

Застосування податкового законодавства, включаючи питання процесу стягнення податків, оскарження і відповідальності, регулюється положенням про податки і платежі, прийнятим законом від 16 березня 1977 р. зі змінами від 25 липня 1988 р.

Положення визначає суб'єкти і об'єкти податкової політики, загальний порядок стягнення податків і основу їх зміни, правові міри, які випливають з невиконання фізичними чи юридичними особами своїх податкових зобов'язань, процедуру перевірки даних про доходи податкоплатників.

Спеціальні закони по кожному із існуючих в ФРН видів податків, регулюючи всі пов'язані з ними конкретні питання.

Податкоплатники можуть вдаватися до консультації податкових консультантів, вповноважених по податках, адвокатів, аудиторів. Всі інші фізичні та юридичні особи (крім встановлених законом включень), що надають консультаційні послуги караються

грошовим штрафом до DM10000. Питання податкових консультацій регулюються спеціальним "Законом про податкові консультації".

Платник податків має право скористатися судовою допомогою у випадку незгоди з рішенням державних податкових органів. Ці питання входять в компетенцію спеціальних фінансових судів, які є повністю незалежними. Звернення до них можливе лише у тому випадку, коли суперечка не була вирішена несудовим шляхом на основі Положення про збори.

На практиці існує слідуючий порядок збору податків:

Бланк податкової декларації висилається платнику поштою. Це означає, що він зареєстрований і повинен до кінця травня здати декларацію.

При непредставленні на протязі місяця декларації (після попередження) накладається штраф в DM5000. Потім знову посиляється попередження, слідує повторний штраф. Після чого можна звернутися до суду. Податкова інспекція може визначити податок без декларації, на основі доходів минулого року. По податку на заробітну плату, ПДВ розрахунок проводять самі підприємства (сплата на протязі місяця).

Скарги на неправильне стягнення податку приймаються на протязі місяця після отримання повідомлення про сплату податку. Податок на доход повинен бути сплачений на протязі місяця після отримання повідомлення, за кожен місяць прострочки (на протязі 15 міс.) нараховується пеня в розмірі 1 % від суми податку. З 16 місяця пеня збільшується до 6 %. Обкладання пені відбувається на протязі 4 років. З неплательниками мають справу конфіскатори з фінансової каси податкової інспекції. Якщо і це не допомагає, то суд може винести вирок до 5 років тюрми, а до крупних неплательників - до 10 років.

При дрібних неплатажах податковою інспекцією накладається штраф, який фіксується в поліційній карті платника. Якщо це зроблено ненавмисно, штраф складає DM10000 і запис у картку не робиться.

Вищою фінансовою судовою інстанцією ФРН є Федеральний фінансовий суд в Мюнхені. Податкову систему ФРН регулюють також акти міжнародного права, до яких відносяться угоди про уникнення подвійного оподаткування, правові положення, регулюють зовнішньоекономічні зв'язки і інші міжнародно-правові документи, що містять податкові питання, особливо "угода про створення ЄС". Закон про дотримання податкової рівноправності в зовнішніх відносинах і покращенні податкової конкурентоздатності при закордонних інвестиціях від 8.09.1972 р. є тою правовою базою, на основі якої здійснюються спеціальні збори для провешення сумісних

аграрної політики Співтовариства.

Для управління питаннями податкової політики ФРН існують спеціальні фінансові відомства на рівні земель. Головні митні відомства управляють митною політикою і непрямими податками на споживання.

2.2.2. Податкова система Франції.

Франція вирізняється високою часткою обов'язкових відрахувань у ВВП (45,6%). Рівень Франції значно перевищує середній для країн ОЕСР - 37,1%, ЄС - 41,9%. Динаміка частки податків у національному продукті Франції визначається глибокими економічними та функціональними перетвореннями, здійснюваними на державному рівні. Створення сучасної інфраструктури, значного державного сектора із щорічними великими інвестиціями, субсидування експортерів товарів, послуг і капіталу, НДДКР, широкій всеохоплюючій системі соціального страхування, - все це фінансувалося державою на основі зростання податків. У країні з традиційним непрямим оподаткуванням, якою є Франція, поступово збільшувалися надходження від прямих податків та внесків на соціальне страхування. Другою особливістю податкової системи є те, що за показниками частки внесків на соціальне страхування в загальній сумі податків у НП та у ВВП (понад 40% і майже 20% відповідно) Франція посідає одне з перших місць серед країн ОЕСР. Наприклад, частка внесків на соц. страхування у ВВП Великобританії займає 7%, США - 8,4%, Німеччини 13,7%, Італії 14%. Третьою особливістю є низький рівень прямого оподаткування і високий непрямого. Частка податку з доходів фізичних осіб у ВВП у Франції (6%) в два рази менша, ніж по ЄС і ОЕСР (11,6%). За часткою податків на прибуток акціонерних товариств у ВВП (1,9%) Франція значно поступається США (2,1%), Великобританії (4,4%), Італії (4%). Частка податку з доходів фізичних осіб у ВВП - 13,3%, при середньому рівні ЄС - 27,3%, ОЕСР - 31,7%, США - 35,3%, Великобританії - 26,7%. При цьому у Франції висока частка надходжень від податків на товари і послуги. Завдяки зростанню надходжень по прямих податках та внесках на соц. страхування, а також реформі універсального акцизу (ПДВ) була створена можливість збільшити податкові надходження й фінансувати економічні та соціальні програми.

Висока норма народжуваності, що формувалась при підтримці держави (24-26% на поч. 70-х років), зумовила відносно великі темпи економічного зростання. В промисловому виробництві та міжнародній торгівлі країн із розвинутою ринковою економікою

Франція з початку 70-х років міцно посідає четверте місце, відтиснувши Великобританію, третє за масштабами банківської діяльності.

Криза 1980-1982 рр. прискорила процес перебудови французького промислового виробництва. Уряд активно заохочував шляхом податкових пільг списання застарілого устаткування, надавав фінансову допомогу компаніям, які модернізували виробництво. Внаслідок цих заходів конкурентоспроможність французьких товарів на світовому ринку відчутно підвищилась.

Друга половина 80-х років - це період значного приросту інвестицій (6%). Податкові пільги в умовах економічного піднесення сприяли розвитку новостворених підприємств і дали змогу розширити систему самофінансування (87% інвестицій були власні кошти). В 1987 р. була знижена ставка податку на прибуток компанії із 50 до 45%, а максимальна ставка ПДВ із 33% до 28%. Зменшення податкових надходжень зумовило спад частки податків у ВВП до 44%. Відносне зменшення податкових надходжень пов'язане з хронічною дефіцитністю бюджету та зростанням державного боргу. Дві третини суми одержаної від денационалізації державних підприємств, проведеної в 1986-88 рр., були спрямовані на погашення державного боргу. Програма приватизації державної власності у Франції передбачала зменшення масштабів, рівня державного регулювання й перетворення значної частини населення у власників.

У Франції, як і в більшості країн Західної Європи, в 1990 р. темпи економічного зростання знизилися. Але спад темпів економічного зростання не погіршив стану державних фінансів: бюджетний дефіцит відносно ВВП продовжував скорочуватися (в 1990 р. він дорівнював 1,2% ВВП).

Стрімке піднесення в економіці Франції, що почалось весною 1994 р., сповільнилось в 1995-96 рр., так і не переросло в циклічний підйом. З 1995 р. темпи економічного росту знизились: на кварталному рівні приріст ВВП був близький до нуля. Економіка стала пробуксовувати через зниження експорту, сповільнення капіталовкладень і особистого споживання. З середини 1996 р. спостерігалось незначне піднесення експорту. Характеризуючи економічну ситуацію в кінці 1996 року, багато спеціалістів писали, що господарство країни знаходиться у "в'ялому піднесенні". Французька економіка переживає зараз одну із самих великих структурних криз. Збільшився дефіцит державного бюджету через зниження державних податкових надходжень при зростанні витрат, в т.ч. пов'язаних із обслуговуванням боргу. Зростає дефіцит системи соціального страхування - в 1990-93 рр.

Різке зростання витрат і скорочення надходжень через безробіття довели дефіцит системи до 56,4 млрд. FFf (1993 р.) проти 0.4 млрд. в 1989р. В 1993 р. дефіцит системи соціального страхування був приєднаний до державного бюджету і включений в державний борг для централізованого погашення. Франція займає друге місце у світі після США за обсягами іноземних капіталовкладень в економіку - в 1994-95 рр. прямі іноземні інвестиції склали біля 60,7 млрд. FFf в рік.

Фінансова система Франції складається з державного бюджету, приєднаних бюджетів, спеціальних рахунків казначейства, фондів соціального страхування, фінансів державних підприємств і місцевих фінансів. Податкова система є головним джерелом надходжень в центральний бюджет, яка складає 90% його доходної бази. Податкова система Франції складна, так як включає багато прямих і непрямих податків, акцизів і зборів. Коли француз витрачає 100 FFf, він платить 50% податків. У Франції нараховується біля 30 основних податків, 100 різних відрахувань, а також внески в соціальні фонди, місцеві податки і збори. Переважаючими податками за сумою надходжень є непрямі (ПДВ-50% суми непрямих податків). Існує чіткий розподіл податків на ті, що поступають в центральний бюджет і на місцеві податки. Це пов'язано з політикою розширення місцевих бюджетів на принципах самофінансування і бездефіцитності. Збір місцевих і центральних податків здійснюється єдиною податковою службою. Місцеві податки складають трохи більше третини від суми податків, що надходять в місцеві бюджети. З 1982 р., проводиться політика децентралізації, яка заключається в розширенні прав місцевих органів самоуправління в сфері благоустрою, професійної підготовки кадрів, містобудівництва, екології. Місцеві податки складають 40% доходної бази місцевих органів.

Переважають 2 види місцевих податків: податок на підприємства, що вноситься у вигляді промислового податку; податки на сім'ю, які складаються з податку на житло, земельного податку на будівлі, податку на землю.

Податкова політика Франції складається під дією таких факторів: темпи розвитку, фінансовий стан галузі, рівень інфляції, безробіття, політики уряду. Все це визначає такі характерні риси податкової системи: стимулювання впливу на підвищення ефективності економіки, соціальна направленість, врахування територіальних аспектів розвитку. Формування функцій системи здійснюється через пільги і привілеї, шляхом соціальних правил формування податкової бази і методів

використання податків.

Податки у Франції мають особливості і традиції. Податкову систему вирізняє системність на широкій законодавчій базі (оподаткування знаходиться в компетенції парламенту). Використання податків спирається на закони національної асамблеї при голосуванні державного бюджету, декрети. Жорстка законодавча регламентація дозволяє централізовано управляти всією податковою системою. Централізація доповнюється гнучкістю, можливістю щорічно законодавчо уточнювати ставки податків і приводити податкову політику у відповідність до змін політичної і економічної кон'юнктури. Правила ж використання податків досить стабільні. Податки взаємозв'язані між собою і є цілісною системою. Існує механізм захисту доходів від подвійного оподаткування. Широкі права надані місцевим органам, які мають можливість самостійно встановлювати розмір ставок місцевих податків. Багаточисельні пільги і виключення ускладнюють податки, затрудняють їх розуміння. Тому податкова система повинна переслідувати чисто фінансові інтереси і не потрібно ускладнювати її стимулюючими функціями.

Нині перед Францією, як і перед іншими країнами ЄС, постало завдання реформи податкової системи у зв'язку з утворенням єдиного економічного простору, тобто єдиного внутрішнього ринку. У відповідності із зобов'язаннями Франції в рамках ЄС на протязі останніх років спостерігається стійка тенденція до зниження розміру ставок податків з одночасним розширенням податкової бази за рахунок відміни існуючих пільг і привілеїв. Для Франції таке проведення реформ пов'язане з великими труднощами, бо доведеться змінювати співвідношення між прямими і непрямими податками, структуру місцевих податків, переглядати ставки внесків на соціальне страхування.

В червні 1996 р. був опублікований текст урядової доповіді про оподаткування і оголошено про масштабну податкову реформу 1997 - 2001 років. Її мета - привести податкову систему у відповідність з європейськими стандартами і стабілізувати економічний ріст. Уряд пропонує позбавитись багатьох складних податкових знижок, знизити ставки подоходного податку до рівня інших західноєвропейських країн, провести широку реформу податку на компанії, що стягується центральними і місцевими органами. До 2001 р. пропонується зменшити подоходний податок (на 75 млрд. FFr), знизити мінімальний і максимальний рівень оподаткування (відповідно до 7% і 47% проти 12 і 56,8% в 1996 р.), підвищити обов'язкові відрахування в фонд соціального страхування (до 3,4% проти 2,4%). Були підвищені

непрямі податки на бензин, алкоголь, сигарети, ліквідовані деякі фіскальні привілеї для представників біля 100 професій. Влада вирішила створити новий пенсійний фонд з особливими фіскальними пільгами для тих, хто хотів би збільшити розмір отримуваних пенсій, відмінити до 2001 р. податок для 1,5 млн. сімей, що мають менше 3 дітей. Дефіцит консолідованого державного бюджету в 1996 р. склав 4,25% ВВП. На порядку денному подолання скорочення витрат в 1997 р., так як дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати 3% ВВП. Підвищену увагу уряд приділяв стану системи соціального забезпечення, так як витрати на соціальне забезпечення складають значну частину бюджетних витрат, система на 85% фінансується не за рахунок податків, а з вирахувань, що розраховані за платіжними відомостями підприємств.

Офіційні прогнози на 1997 р. передбачають збільшення темпів росту ВВП до 2,2%, капіталовкладень до 3,8%, особистого споживання до 1,6%. Інфляція складе 1,8%. Приватні організації передбачають невисокі темпи росту, в'ялу інвестиційну активність при незначному підвищенні рівня запасів. Кількість безробітних буде зростати і досягне 12,6% економічно активного населення.

Податкова служба знаходиться в складі Міністерства економіки, фінансів і бюджету. Очолює її Головне Податкове Управління (ГПУ) - підпорядковується міністру-делегату по бюджету. ГПУ керує діяльністю 82,4 тис чоловік - 45% зайнятих в системі Міністерства економіки, фінансів і бюджету. Бюджет ГПУ рівний 9,9 млрд. FFfr. ГПУ по усій країні має 830 податкових центрів і 16 інформаційних центрів. Податкові центри розраховують податкову базу, збирають платежі, контролюють правильність сплати податків. ГПУ проводить податкову політику в масштабах всієї країни і контролює звітність за всіма податковими надходженнями і зборами. ГПУ стягує 50% сукупного доходу центральних і місцевих бюджетів, забезпечує 80% всіх доходних надходжень бюджету. До завдань податкового управління відносяться: забезпечення діяльності кадастру і його служб, публікація правових актів, документів; управління державною власністю і майном держави; розробка і здійснення економічного регулювання у тих галузях діяльності, які підлягають непрямому оподаткуванню.

ГПУ має жорстку вертикальну побудову: генеральний директор, при якому працюють кабінет радників, місія експертиз і зв'язку; центральні служби: персоналу і бюджету, організації і інформації, податків і земельних операцій, спірних питань; служби

національної компетенції: національна податкова школа, національна школа кадастру, національне управління перевірки податкового стану, управління внутрішньої і зовнішньої перевірки, національне управління податкових розслідувань; служби регіональної компетенції: регіональні податкові дирекції; служби департаментської компетенції: податкові управління департаментів.

В побудові ГПУ ведуче місце за обсягом і важливістю роботи належить низовій ланці - податковим управлінням департаментів, організаційна структура яких: служби обчислення бази податків і контролю, служби стягування податків, головна податкова інспекція.

ГПУ є ведучим управлінням в Міністерстві економіки, фінансів і бюджету, на його потреби відпущено 29% усього бюджету міністерства. Проводячи комп'ютерне переоснащення податкових служб, ГПУ створило регіональні інформаційні центри, спеціальну систему допомоги адміністративному управлінню, що забезпечує єдину інформаційну сітку для керівників всіх рівнів, з метою централізації стягування податків ГПУ проводить політику реорганізації, направлену на створення комплексних податкових центрів.

В 1987 р. в службу ГПУ було надано біля 53 млн. податкових декларацій: про доходи, результати діяльності, обороти, спадщини. Було надано податкових кредитів і пільг за подоходним податком біля 891 млн. FFg. ГПУ в 1987 р. розрахувало біля 56 млн. ставок прямих місцевих податків, з яких 28 млн. - для земельних податків; 25 млн. - для податку на житло; 2,9 млн. - для промислового податку. Заборгованість за податковими платежами склала 64 млрд. FFg (85% платежів за ПДВ). ГПУ розповсюдив серед податкоплатників 2 336 млн. авізо з вказанням дати платежу, 658 тис. персональних повідомлень.

Перевірка об'єктивності і правильності декларованих відомостей здійснюється спеціальними службовцями - контролерами податків. Контроль здійснюється шляхом камеральних перевірок податкових декларацій і документальних, якщо податкова служба виявила невідповідності в документах. В області перевірки і складання результатів балансу діяльності підприємств "лояльні методи контролю" зросли на 7,3% - 49,5 тис (казна поповнилась коштами - 16,4 млн. FFg). Обсяг методів "жорсткого контролю" скоротився на 31,4%, надходження до бюджету склали 2,3 млн. FFg.

Вибірочний контроль за відомостями став більш ефективним, суттєво розширився перелік гарантій, що надаються платнику у випадку перевірки. Складена хартія прав і обов'язків податкових

платників. Для ревізії діяльності великих підприємств використовуються два методи: координування контролю (перевірка всіх сфер діяльності підприємства); контроль за автоматизованими системами б/о. Контроль за діяльністю малих підприємств проводиться у вигляді допомоги при складанні зведеного балансу діяльності.

Розроблена і впроваджена сітка комп'ютерного аналізу на базі інформаційних сіток місцевих податкових управлінь і служб. Діє система управління інформацією по співставленню даних про внесення податкових платежів, яка дозволила скоротити обсяг технічної роботи, що виконується службовцями фіскальних установ.

При ухиленні від сплати податків діє жорстка система відповідальності (аж до кримінальної). Найчастіше ухилення відбувається при неправильному обліку в зв'язку з продажем без фактур чи по фіктивних рахунках, з випискою дружніх векселів. Від прогресивного податку легально ухиляється 8% реального доходу. Розповсюдженням методом є оголошення підприємств збитковими. 40% (з 250 тис. компаній) звільнені від сплати податку, хоч за оцінками експертів не більше 10% цих фірм є хронічно збитковими. Для ухилення від сплати податків використовують створення холдингових компаній в країнах, де діє більш пільговий податковий режим. Незважаючи на санкції (штраф від 3,6 тис. до 18 тис. FFf, кримінальна відповідальність до 5 місяців) ухилення від сплати податків у Франції складає близько 50 млрд. FFf - 20-25% державного бюджету, що рівносильно витратам на освіту.

Помилка в заповненні декларації веде за собою сплату податку зі штрафом в розмірі 0,75% в місяць. При умисному укритті доходу податок стягується в подвійному розмірі. Податкова система поширюється на державну систему бухгалтерського обліку, яка є обов'язковою для всіх податкоплатників.

В більшості країн є тільки одна можливість опротестувати виставлену для платежу за податком суму - звернутися в суд. Французьке податкове законодавство передбачає можливість "попередньої реклами податковим службам", яку можна подати до початку терміну платежу в вищестоячу інстанцію податкової інспекції. Це дозволяє оперативно вирішити спір чи більш грамотно почати справу в суді. Цим можна пояснити малу кількість касаційних скарг в судові органи.

ГПУ проводить також операції з нерухомим майном, підтверджує надання прав на нього чи їх передачу. Разом з Міністерством юстиції ГПУ працює над удосконаленням земельного

законодавства, здійснює управління державною власністю, виступає в якості експерта по оцінці і встановленню сум податкових платежів з державної власності, виступає гарантом при проведенні операцій з нею; бере участь в загальнонаціональній програмі землеустрою. ГПУ проводить політику роз'яснення суті законодавства в галузі оподаткування. Зусилля сконцентровані на прийомі і інформуванні платників, спрощенні процедур звітності і попередження порушень. Проводяться спеціальні зустрічі-консультації по проблемах непрямого оподаткування, процедурі податкового контролю, податкових гарантій. Була впроваджена в практику єдина декларація річного доходу, створена єдина система подання даних для податкових служб.

Міжнародне співробітництво ГПУ розвивається у двох основних напрямках: кооперування з країнами, що розвиваються, і надання їм допомоги в підготовці персоналу податкових установ; уніфікація податкового законодавства і правових актів в рамках ЄС і перспективи створення єдиного європейського рівня.

Податки центрального бюджету.

Система податків і зборів впливає на структуру і динаміку виробництва, прискорення науково-технічного прогресу. За допомогою податків можна стимулювати ділову активність, проводити протекційну економічну політику чи забезпечувати повну свободу ринку. Зібраний високорозвинутими країнами досвід використання і розвитку податкової системи для забезпечення фінансового і соціального добробуту, регулювання економіки має велике практичне значення для України. Податкова система Франції окрім фіскальної функції, здійснює регулювання внутрішнього ринку, забезпечує соціальний розвиток і стимулює зовнішньоекономічні зв'язки. При множинності податків можна прослідкувати тенденцію до мінімізації чи оптимізації податків. Реформа податкової системи направлена на загальне пониження податкового тягара.

Податкова система Франції складна, так як включає в себе багато прямих і непрямих податків, акцизів, зборів. Французька система оподаткування схожа на величезну піраміду, близько 60% якої становлять непрямі податки. Більше 80% податків платять фізичні особи, а подорожний податок на акціонерні товариства складає лише 1/10 доходів загального бюджету. Французька податкова система включає: прямі податки (38% податкових

надходжень загального бюджету) і непрямі (56,3%).

В доходах бюджету центрального уряду податкові надходження складають 93%. В доходах загального бюджету і рахунків спеціального призначення в 1986 р. - тільки 5,6% становлять доходи нефіскального призначення і 1% доходів за рахунками спеціального призначення.

Основним непрямим податком є податок на додану вартість (ПДВ) - на нього в 1989 р. припадало 41,4% доходів державного бюджету. Внутрішній податок на нафтопродукти давав в 1991 р. 7,3% доходів бюджету - 13,3% надходжень від непрямих податків. Основну роль відіграє подоходний податок з фізичних осіб $\approx 20\%$ податкових надходжень державного бюджету. Частка податку на прибуток акціонерних товариств (корпоративний податок) знизилась в 1976-84 рр. з 11,1% до 8,5% і зросла в 1991 до 10,6%. Характеризуючи структуру доходів французької системи, англійський журнал "Економіст" визначив її як дивну. В 1989р. 44% ВВП забиралось у вигляді податків і податкових платежів, 17% ВВП витрачав центральний уряд. Решта надходжень припадала на частку місцевих органів, системи соціального страхування. Скорочення подоходного податку і ПДВ компенсується підвищенням внесків в систему соціального страхування. Подальша модернізація французької податкової системи буде йти в напрямку стабілізації частки податкових надходжень в ВВП.

Податки, що стягуються в Франції можна поділити на 3 групи:

- *подоходні податки, що стягуються в момент отримання доходу;*
- *податки на споживання;*
- *податки на капітал, що стягуються з власності.*

Французька податкова система цікава тим, що саме в цій країні був розроблений і вперше в 1954 році впроваджений податок на додану вартість (ПДВ), що став основним непрямим податком в Україні. ПДВ у Франції набув сучасної форми 1.01.1968р., коли вступив в силу закон №66-10. Своєю метою закон ставив об'єднання, спрощення і узагальнення порядку стягування і обчислення ПДВ для того, щоб перетворити його на сучасний податок на здійснені витрати. Переваги ПДВ: 1) його важче уникнути; 2) з ним пов'язано менше економічних порушень; 3) він в більшій мірі підвищує зацікавленість в рості доходів. ПДВ використовується в балансах країн, в т.ч. в 17 західноєвропейських.

ПДВ у Франції є ведучою ланкою бюджетної системи, на нього

припадає близько 40% доходів центрального бюджету. ПДВ стягується в доходи центрального і місцевого бюджетів - спочатку в центральний, а потім частина поступає в місцеві бюджети. Це податок на споживання, який зачіпає всі товари і послуги, спожиті чи використані на території країни, тобто податок використовується для всіх угод промислового і торгового характеру, що заключені у Франції, включаючи території Корсики і Монако. Операції, пов'язані із зовнішнім ринком (експорт) від ПДВ звільнені. Базою оподаткування ПДВ є ціна, при цьому виключаються витрати, які вже були оподатковані. Тобто справляння податку здійснюється методом часткових платежів на кожному етапі виробництва і обігу. ПДВ рівний різниці між податками, що сплачуються при продажі і при купівлі. Імпортні товари обкладаються за внутрішньою ставкою і за ставками, передбаченими митним тарифом. ПДВ має загальний характер, охоплює всі продажі і покупки товарів, в т.ч. і ті, які здійснюються для власних потреб, всі операції обігу і трансфери, що збільшують продукцію компаній, їх обладнання і нерухомість.

Оплата податку на додану вартість визначається характером здійснюваної угоди і не враховує фінансовий стан податкоплатника. Ставка податку єдина незалежно від ціни товару, до якого вона використовується. Об'єктом оподаткування є продажна ціна товару чи послуги. Крім роздрібної ціни, сюди включаються всі мита і збори, крім ПДВ. З загальної суми вираховується розмір податку, сплаченого постачальниками сировини і напівфабрикатів. При продажі товарів підприємство повністю компенсує всі свої затрати по сплаті ПДВ і додає податок на створену на підприємстві вартість. Саме ця частина ПДВ, що включається в продажну ціну, перераховується в бюджет. Весь тягар податку лягає не на підприємство, а на кінцевого споживача даної продукції. У Франції самі високі ставки ПДВ, але є тенденція зниження їх до середньоєвропейських (14-20%). Функціонує 4 ставки ПДВ Основна ставка рівна на сьогодні 18,6% - на всі види товарів і послуг. Підвищена ставка - 28% використовується для деяких товарів і послуг: автомобілі, кінофототовари, алкоголь, тютюнові вироби, парфумерія, окремі предмети розкоші. До недавнього часу підвищена ставка мала розмір 33,33%. Понижена ставка - 7% встановлена на товари культурного вжитку (книги). Сама низька ставка 5,5% - використовується для товарів і послуг першої необхідності. До цієї категорії відносять більшість продуктів харчування, крім шоколаду і алкогольних напоїв, продукція сільського господарства.

медикаменти, житло, транспорт, туристичні і готельні послуги, вантажні і пасажирські перевезення, масові культурні заходи, обіди для робітників підприємств.

В законодавстві Франції передбачено два види звільнення від ПДВ: кінцеве і можливе. До кінцевого відноситься компенсація ПДВ по експорту і компенсація в результаті різних ставок при купівлі і продажу. На ст. 25 фінансового законодавства 1992 р. встановлено, що підприємства можуть звільнитись від сплати ПДВ в тому випадку, якщо за попередній фінансовий рік їх оборот не перевищив 70 тис. FFfr. В цьому випадку вони користуються режимом звільнення від ПДВ з початку року, наступного за звітним. Крім того від ПДВ звільняється:

- діяльність державних установ, направлена на здійснення адміністративних, соціальних, виховних, культурних і спортивних функцій;
- медицина і освіта;
- деякі "вільні професії": приватна викладацька діяльність, приватні лікарні, люди, які займаються духовною творчістю.

Звільняються всі види страхування, казино, лотереї.

Є види діяльності, де передбачено можливе звільнення від ПДВ, тобто платнику надається можливість вибрати, що платити: ПДВ чи подоходний податок. Це здача в оренду приміщень для економічної діяльності; фінансова і банківська справа; літературна, артистична, спортивна діяльність; муніципальне господарство.

Пільги по ПДВ не багаточисленні і в основному надаються малим підприємствам. Якщо сума ПДВ складає менше 1350 FFfr - підприємства звільнені від його сплати (таких підприємств біля 54 тис. з 3 млн. платників). При сумі ПДВ 1350 FFfr - 5400 FFfr надається знижка. Пільги по ПДВ мають підприємства, що здійснюють інвестиції.

Підприємство, що оподатковується ПДВ, щомісячно подає податковим органам декларацію, що містить перелік товарів, що підлягають продажу і розмір обороту. ПДВ платиться в момент подання декларації, раз в місяць. Продавець вносить податок з виручки після реалізації товарів. Існують також квартальні і річні терміни сплати ПДВ в залежності від обсягу товарообороту. Використовуються два види відстрочки: 1) при поставці товарів на експорт; 2) при поставці кольорових металів.

Французька податкова система досить сприятлива для

експорту по самій своїй суті і по місцю, яке займає в ній ПДВ. ПДВ дозволяє уникнути тягаря податку для експортних товарів, водночас дозволяє обкладати ПДВ іноземні товари. Переваги ПДВ мають тенденцію до скорочення, так як податок розповсюдився на інші країни. Особливі постанови дозволяють звільняти від ПДВ товари і послуги, що призначені для експорту. Товари і послуги, що експортуються одною із країн ЄС в інші, вільні від ПДВ.

ПДВ стимулює скорочення часу просування і обігу товарів, полегшує зовнішньоекономічний оборот. ПДВ використовується як засіб регулювання економіки. Механізм справляння ПДВ надає державі інформацію про фінансовий стан держави, галузі, фірми.

Податок на додану вартість поглинає більше 10 акцизів, значення яких падає (5,6% від непрямих податків). Деякі товари оподатковуються двічі. Деякі акцизи стягуються на користь держави, інші переказуються в бюджети місцевих органів влади.

Серед підакцизних товарів в першу чергу виділяють алкогольні напої, тютюнові вироби, сірники, вироби з дорогоцінних металів, цукор і кондитерські вироби, пиво і мінеральні води, деякі види автомобільного транспорту, літаючі апарати. Непрямими податками, крім ПДВ, оподатковується також електроенергія (на користь місцевих органів), телевізійна реклама. В деяких районах місцеві органи влади вводять туристичний збір.

До числа податків на споживання входять і митні збори. Вони забезпечують лише 1/10 поступлень від непрямих податків - 7% доходів бюджету. Це викликано їх відміною в середині ЄС, введенням уніфікованого митного кодексу в торгівлі країн спільного ринку з третіми країнами. Основною метою митних зборів є не отримання доходу, а охорона внутрішнього ринку, національної промисловості і сільського господарства. Митні збори виступають інструментом державної економічної політики. Вони повинні зрівнювати ціни на імпортовані товари і аналогічні товари внутрішнього ринку. Як правило, митні збори стягуються з ціни товару. Але іноді використовуються специфічні критерії: вага, площа і т.д. Такі види мит використовуються до напоїв, тютюнових виробів, кінофільмів.

До доходів центрального бюджету відносять реєстраційний і гербовий збори, що використовується для обкладання юридичних актів, якими оформляють перехід різних видів власності. До актів, які оподатковуються належать:

- *акти, що встановлюють передачу власності, що дозволяють використання, підтверджують передачу*

- права оренди чи отримання прибутку;*
- акти, що дозволяють використовувати власність, закріплюють право рибальства і полювання;*
- акти передачі соціальних прав;*
- акти, що фіксують створення, приєднання, закриття діяльності компаній;*
- акти, що встановлюють розподіл майна;*
- описи рухомого майна.*

Реєстраційні збори у Франції поділяються на три категорії: тягуються по твердій, пропорційній і прогресивній ставці. Понижена ставка використовується при продажі житлового будинку, насаджень, власності в сільській місцевості. Звільняються від сплати реєстраційного збору на придбання угоди центральних органів влади, державних наукових установ, соціальних чи благодійних організацій, придбання в інтересах перебудови міста. Реєстраційні і гербові збори відносять до групи податків на власність.

Податки на власність приносять бюджету Франції значні доходи. Оподаткуванню підлягає майно, майнові права і цінні папери, що знаходяться у власності на перше січня. До майна відносяться будівлі промислових підприємств, рухоме майно, акції, облігації і т.д. Деякі види майна повністю чи частково звільнені від податку на власність, в т.ч. майно для використання в рамках професійної діяльності, окремі види с/г майна, предмети старовини, художні і колекційні вироби. Податку на власність підлягають особи з загальною чистою власністю, що перевищує 100 000 FFfr. Податок носить прогресивний характер. При цьому сума податку на власність і податку на власність не повинна перевищувати 15% всього доходу.

Податок зі спадщини і дарування був введений в 1798 р. їм оподатковуються фізичні особи: резиденти при всіх видах переходу права власності; нерезиденти при переході права власності на власність, що знаходиться на території Франції. В країні діють єдині ставки оподаткування при переході права власності як в результаті дарування, так і спадщини. Неоподатковувана сума для подружжя становить 330 000 FFfr, для батьків і дітей - 300 000 FFfr. Суми, вищі від вказаних, оподатковуються за ставкою 5-40%. Неоподатковувана сума для братів і сестер - 100 000 FFfr; 35% податку на спадщину до 150 000 FFfr; 45% на вищу суму. Інші близькі родичі оподатковуються за ставкою 55% на суму, що перевищує 100 000 FFfr.

Податком неоподатковуються дари на користь держави, департаментів, комун, благодійних організацій.

Податок на великі достатки був введений в дію в 1982 р. і відмінений в 1987 р. Замість нього стягується "податок солідарності на багатство". За характером це цільовий податок, що стягується з власників майна і доходів, вартістю вище 3,6 млн. FFr (максимальна ставка 1%), і призначений для фінансування соціальних програм, підтримки малозабезпечених сімей.

В групу податків на власність входить соціальний податок на заробітну плату. У Франції його сплачують роботодавці. Об'єктом оподаткування служить фонд заробітної плати в грошовій і натуральній формі, включаючи обов'язкові збори, що відносяться до заробітної плати. Податок носить прогресивний характер. Він вноситься в бюджет за ставкою 4,5% для фонду заробітної плати в сумі 35900 FFr, 8,5% - в інтервалі 35901 - 71700 FFr і 13,6% для виплат вище вказаної суми.

Крім цього роботодавці сплачують податок на професійну освіту за ставкою 0,55% річного фонду оплати праці з надбавкою 0,1%. Мета цього податку - фінансування розвитку професійно-технічної освіти в країні. Якщо на підприємстві зайнято 10 і більше чоловік, то підприємець повинен брати участь у фінансуванні довгострокової професійної підготовки у нього на підприємстві. Розмір податку складає 1,2% загальної суми з/п. Для підприємств, що використовують тимчасову робочу силу, ставка складає 2%. Додатковим збір в 0,3% повинен направлятися на професійну підготовку молоді. Підприємці, на яких працюють 10 і більше чоловік повинні прямо чи не прямо брати участь у фінансуванні житлового будівництва. Вони можуть напряму інвестувати кошти в будівництво житла, можуть надавати позики своїм робітникам, чи переказувати відповідну суму в державну казну. Незалежно від форми участі, на цілі житлового будівництва потрібно відраховувати 0,65% річного фонду оплати праці.

Серед інших державних зборів, що відносяться до цієї ж групи, слід відмітити податок на автотранспортні засоби підприємств і компаній. Його сплачують юридичні особи, що використовують власні автотранспортні засоби. Ставка залежить від кількості автомобілей і потужності їх двигунів. Сюди ж відноситься мито, що стягується із загальних витрат фінансових установ, таких як кредитні установи і страхові компанії.

Подоходні податки сплачують підприємства і фізичні особи.

Податок з підприємств займає 10,6% структури державного бюджету Франції. В підприємств оподатковується підйігас чистий прибуток, який вигіачасться з врахуванням сальдо всіх операцій. Він рівний різниці між доходами і вигратами, здійсненими в інтересах виробничої діяльності. Загальна ставка податку складає 34%, в окремих випадках вона може підвищуватися до 42%. Більш низька ставка використовується для прибутку від землекористування і від вкладів в цінні папери: 10-24%. Податком на прибуток акціонерних товариств оподатковуються анонімні, командітні, акціонерні компанії з обмеженою відповідальністю, установи і органи центральної державної влади, органи департаментів і комун, що мають фінансову автономію. Податок на акціонерні товариства - один з видів прямих податків, що поступає в центральний бюджет. Його частка в податкових надходженнях має тенденцію до зниження. Франція проводить політику зниження ставок з 50% до 42% до доходів, що йдуть на виплату дивідендів; 39% до доходів, що направляються на цілі розвитку підприємства. Така політика ставить за мету сконцентрувати в руках підприємців більше коштів для гнучкого реагування на зміни ринкової кон'юнктури. Оподатковуються чистий прибуток, що рівний різниці між вартістю активів на момент закриття річного балансу за вирахуванням нових вкладень, зроблених акціонерним товариством із власних коштів і з доданням авансом виданої акціонерам частини прибутку на протязі року. Франція має договори з країнами, які передбачають правила виключного оподаткування в одній з двох держав: де створений дохід чи де проживає власник доходу. Доходи від нерухомості оподатковуються тільки в країні, де знаходиться нерухомість. Виробничі і торгові прибутки - тільки в країні, де постійно знаходиться підприємство. У Франції відсутній прямий механізм пільг по податку на дохід підприємств в цілях стимулювання експорту (протирічить ГАТТ/ВТО). Існують податкові пільги для фірм, що створюють філіали за кордоном, їх прибуток звільняється від сплати податків у Франції до тих пір, поки він не переказується в країну базування і не розподіляється між акціонерами у вигляді дивідендів. Фірма має право відкладати на протязі шести років затрати на ризик в складі витрат майбутніх періодів в межах суми вкладеного капіталу. Потім наступних 5 років ця скидка компенсується фірмою державі.

Для стимулювання інвестицій у Франції створений "фонд участі". Фізичні і юридичні особи вираховують внески у цей фонд з

прибутку, що підлягає оподаткуванню. В ряді випадків передбачаються прямі відрахування з податку 10% від приросту інвестицій в розвиток виробництва.

Кожне підприємство зобов'язане щорічно складати детальну декларацію про доходи і подавати її в податкове відомство протягом 3 місяців після складення щорічного бухгалтерського звіту чи до 1 квітня року, наступного за звітним. Сплата податку здійснюється 5 раз в рік: 4 рази, виходячи із суми доходів, отриманих в минулому році, п'ятий раз згідно фактичних результатів за рік на основі зведеної декларації.

Існує цілий ряд пільг при стягуванні податку на акціонерні товариства, що дозволяють підприємствам сконцентрувати фінансові ресурси для створення виробництва і підвищення фінансової стійкості. На відміну від інших країн, норми амортизації у Франції не встановлюються, їх рівень визначається, виходячи з норм, що історично склалися в кожній галузі - амортизація повинна бути максимально наближена до реальних умов кожного підприємства. Якщо ж акціонерне товариство використовує іншу норму амортизації, воно повинно довести податковому інспектору її необхідність. Використовують 2 режими списання амортизації: лінійна і прискорена. При лінійній - вартість обладнання розподіляється пропорційно терміну його служби, а при прискореній - з використанням відповідного коефіцієнта, який дозволяє в перший рік служби списати до 50% вартості обладнання. Режим прискореної амортизації надається законним шляхом на промислове обладнання, особливо енергозберігаюче. Деколи держава надає підприємству особливу фінансову допомогу у вигляді прискореної амортизації.

У Франції діє правило повної відповідальності філіалу фірми за результати діяльності, і дохід кожного філіалу оподатковується окремо, незалежно від результатів в цілому по фірмі. З 1988 р. фірми отримали право платити податок по сальдо доходів і втрат по своїх філіях. Це правило діє, якщо фірма володіє не менше 95% акцій своїх філіалів. Деякі великі фірми отримали дозвіл на фіскальну консолідацію результатів діяльності французьких і закордонних філіалів.

Податковий авуар - компенсація подвійного оподаткування власників акцій, які оподатковуються податком як фізичні особи. Оподатковується також дохід акціонерного товариства. Розмір податкового авуару рівний половині вартості розподілених дивідендів.⁴

У Франції існують пільги для новостворених акціонерних товариств на протязі 5 років.

На території Франції утворюються соціальні зони, де підприємства отримують скидку з податку по його розміру чи часу сплати. Спостерігається тенденція до підтримки підприємств не у вигляді пільг для збільшення затрат на придбання обладнання, а у вигляді зменшення ставок на дохід. Це дозволяє підприємству мати більше коштів для використання у будь-яких напрямках.

У Франції існує спеціальна система стимулювання інвестицій в науку. Передбачаються податкові кредити в розмірі 50% щорічного приросту вкладень в наукові дослідження, базою відрахування приросту вкладень служить рік, в якому ці вкладення були менші від поточного року. Сума податку, що сплачується збитковими підприємствами, обчислюється, виходячи з обсягу товарообороту.

Оподаткування доходів від перепродажу майна - різниця між ціною продажу і купівлі оподатковується за двома ставками: 42%, якщо акт продажі здійснений протягом 3 років володіння майном; 15% після 2 років. Це стимулює підприємства до концентрування капіталу і направлено проти спекуляції.

Від оподаткування також звільняється 25% від суми приросту затрат підприємства на професійну підготовку. Підприємство може бути повністю звільнене від оподаткування цих затрат в районах з високим рівнем безробіття.

Податкова політика французької держави у сфері оподаткування підприємств спрямована на стримання відпливу капіталу за межі країни і стимулювання інвестиційного процесу.

Окремо слід виділити організацію оподаткування кооперативів, що здійснюють 65% переробки сільськогосподарської продукції. Важливу роль в їх становленні відіграє податкова політика і державний захист.

Особливості оподаткування кооперативів:

- звільнення від сплати податку на прибуток;
- використання мінімальної ставки ПДВ - 5,5%
- промисловий податок використовується до зниженої на 50% бази податку;
- податок на будівлі не використовується;
- податок на землю сплачується в загальному порядку.

Одне з найважливіших місць в групі подоходних податків займає подоходний податок з фізичних осіб. Його питома вага в державному бюджеті Франції перевищує 18% (20% податкових доходів центрального бюджету). Уряд Франції активно використовує подоходний податок для проведення своєї соціальної

політики. Подоходний податок є інструментом стимулювання і надання допомоги малозабезпеченим, стимулювання вкладень населення в заощадження, нерухомість, цінні папери. Все це створює складну систему розрахунку податку і використання багаточисленних пільг, ускладнює його, скорочує податкову базу - з 25 млн. податкоплатників фактично його платять 13 млн. ~ 52% (в Німеччині 84%; в Великобританії 66%). Податок носить всезагальний характер. Потенційним платником є фізичні особи країни, підприємства і кооперативи (малі сімейні). Податок єдиний, але приймає до уваги економічне, соціальне, сімейне положення, вік. Податок є прогресивним: ставка 0-56.8% в залежності від доходів платника. Щорічно шкала уточнюється, що дозволяє врахувати інфляційні процеси.

Подоходний податок повинні сплачувати всі, хто проживає у Франції, з доходів, отриманих в країні і за кордоном. Оподатковувано підлягає дохід не окремої фізичної особи, а сім'ї (всі громадяни з 18 річного віку - 25 млн. платників). Податок стягується щорічно з доходу, що декларується на початку року згідно результатів попереднього фінансового року.

Під доходами розуміють всі грошові надходження, отримані протягом звітного року: заробітні плати, премії і винагороди, пенсії, рента, доходи від рухомого майна, доходи від землеволодіння, сільськогосподарської діяльності, доходи від промислової і комерційної діяльності, доходи некомерційного характеру, прибуток від операцій з цінними паперами. Приймаються до уваги і разові доходи, отримані у випадку передачі права власності. Доходи податкоплатників діляться на 7 категорій:

1. Оплата праці.
2. Земельні доходи.
3. Доходи від оборотного капіталу (дивіденди і проценти).
4. Доходи від перепродажу.
5. Доходи від виробничої і торгової діяльності підприємств.
6. Некомерційні доходи.
7. Сільськогосподарські доходи.

Для розрахунку податку чистий дохід в сім'ї розподіляється на частини (коефіцієнт сім'ї - в залежності від кількості членів сім'ї), потім визначається відповідна сума податку за відповідними ставками на одну частину). Загальний розмір податку визначається додаванням сум податку на кожну частину. Податок може бути скороченим на 25% суми витрат, пов'язаних з утриманням дітей в дошкільних закладах, надання допомоги пристарілим, оплатою відсотків за кредит, страхуванням життя і купівлею акцій. Прогресивні податкові ставки враховують коефіцієнт сім'ї.

1. При розрахунку податку і заробітної плати можлива 10% знижка, тобто із суми заробітної плати вираховуються: внески на соціальне страхування, витрати на вивчення професії, професійні витрати. Заробітна плата зменшується на 20% — знижка за примусову чесність (немає можливості уникнення). Знижки не використовуються до заробітної плати більше 500 тис. FFg.
2. Із земельного доходу вираховуються: 15% при оренді будівель; 10% при оренді землі; витрати на утримання будівель, суми податку на будівлі і землі.
3. Доходи від оборотного капіталу зменшуються на витрати, пов'язані на витрати з послуг банку. Для подружжя 16 тис. FFg першої загальної суми дивідендів неоподатковуються (для окремої особи 8 тис. FFg.)
4. Доходи від перепродажі:
 - а) доходи від перепродажу будівель - зменшується на процент інфляції і використовується 5% в рік для захисту від спекуляції; через 20 років володіння надається 100% знижка. Звільняються від оподаткування доходи від основного житла. Чистий прибуток від продаж нерухомості попередньо оподатковується в розмірі 25% в момент реєстрації угоди. Сплачена сума вираховується із суми податку на доходи фізичних осіб;
 - б) доходи від перепродажу цінних паперів - чисті втрати можуть бути перенесені на майбутній дохід, але не більше ніж на 5 років. Прибутки, отримані від операції з цінними паперами, включаючи сертифікати на акціонерні права, оподатковуються за ставкою 16%. Податок стягується в тому випадку, коли щорічний розмір доходів від них не перевищує певний ліміт, який переглядається досить часто. На початку 90-х років оподаткування починалось із суми 307,6 тис. FFg.

Прибуток, отриманий від операцій з рухомим майном, відмінним від цінних паперів, оподатковується податком, якщо він є результатом угоди на суму більше 20 тис. FFg. Є 3 ставки податку: 4,5% і 7% для предметів творчості і 7,5% для угод з дорогоцінними металами.

5. Доходи від виробничої і торгової діяльності підприємств - із загальної суми доходів виключаються витрати на виробництво, продаж (сировина, амортизація, заробітна плата, кредитори). Є знижки і спеціальні правила для малих підприємств.

Згідно французького законодавства дохід директора (власника фірми) розглядається як дивідендний дохід, але він не підпадає під податковий кредит на розподілений прибуток. Дохід керівника не розглядається як заробітна плата, тому не підлягає під 10 і 20% стандартні знижки.

У Франції використовується оподаткування приросту капіталу - суб'єктами оподаткування є фізичні особи і партнери, що не підлягають оподаткуванню податком на прибуток акціонерних товариств.

6. Некомерційні доходи - оподатковуються доходи осіб вільних професій - гонорари менші 175 тис. FFf мають пільги при оподаткуванні.

7. При оподаткуванні сільськогосподарських доходів існує 3 режими оподаткування:

- колективні пільги - дохід менший 500 тис. FFf (розраховується податковими службами);
- дохід 500-750 тис. (дохід визначає селянин);
- доходи більші 750 тис. FFf - правила такі ж, як у комерсантів.

Для розрахунку податку чистий дохід сім'ї розподіляється так:

незаміжня, холостяк	1 частина
подружжя пара	2 частини
одна дитина	0,5 частини додатково
дві дитини	1 частина додатково
три дитини	2 частини додатково

Потім визначається сума за ставками на одну частину (при низьких податках - менше 4,4 тис. FFf є знижки). За декларацією податкова служба розраховує податок, розмір якого повідомляє платнику, який повинен сплатити його до кінця вересня. Існуюча практика справляння податку критикується: багаточисленна система пільг, розрахунок податку дуже складний, шкала ставок дуже різка, податок стягується не в момент отримання доходів, а значно пізніше.

В 90-і роки подоходний податок на фізичних осіб доповнений соціальними відрахуваннями, що мають податковий характер. Загальне соціальне відрахування, встановлене Законом про фінанси в 1991 році становить 1,1% всіх доходів від рухомого і нерухомого майна. Крім того, є соціальні відрахування, що обчислюються на базі доходів, отриманих у вигляді процентів за вкладом. Є і спеціальний податок на соціальне забезпечення, загальні витрати на який в 1996 році склали 15-20% загальної заробітної плати робітників і 35-45% для роботодавців.

Регіональні питання податкової системи Франції.

Важливе місце в податковій системі Франції займають місцеві податки. Місцеві органи - це регіони, департаменти, комуни і т.д. Місцеві органи влади є важливими суб'єктами економічного життя. Загальні затрати місцевих адміністративних органів на початок 90-х років складали більше 10% ВВП (для порівняння в 1970 році ця величина складала 7,3%). Загальна величина місцевих бюджетів доходить до 60% державного бюджету країни, їх динаміка характеризується швидким ростом.

Кілька десятиліть у Франції проводиться курс на реформування місцевих фінансів з метою розширення автономії територіальних одиниць. Особливо великі перетворення відбулись в 80-ті роки в ході реформування системи державного управління. Основним нормативним актом реформи став закон від 2.03.1982 "Про права і свободи комун, департаментів, регіонів", відомий як закон про децентралізацію. Згідно закону повинні бути врегульовані питання, що торкаються розмежування повноважень між центральною владою і місцевими органами; розподілу державних ресурсів на основі нових правил місцевого оподаткування і кредитування місцевих органів; адміністративною організацією регіонів; форм співробітництва між комунами, департаментами і регіонами.

На сьогоднішній у Франції склалась трьохланкова система адміністративно-територіального поділу (регіон - департамент - комуна). Відміна попереднього контролю за рішенням органів, в тому числі в сфері фінансів, звузила границі контролю. Регіони були створені в 1972 році в рамках раніше існуючих округів (24 регіони). В кожному регіоні створена рахункова палата, яка контролює фінансову діяльність місцевих колективів.

Територія Франції поділена на 95 департаментів і територію Бельфор. Відповідальність за проведення економічної і соціальної політики в департаменті несе держава. Фінансові операції здійснює казначей департаменту. У Франції діє 38 тис. комун.

Незважаючи на реформування, французька система державних фінансів в порівнянні з середнім рівнем європейських країн залишається надзвичайно централізованою. За рахунок державних субсидій місцеві бюджети забезпечували 40% своїх доходів. В 1994 році загальна сума державної допомоги місцевим бюджетам складала 254,65 млрд. FFfr - 20% витрати державного бюджету. В 1987-1990 роках приріст державних субсидій в місцеві бюджети складав 4,4% в рік, а державні витрати підвищувалися щорічно на 0,8%; 60% субсидій центрального уряду направлялось на поточні соціальні витрати; 40% — на капітальне будівництво.

Потреби в державному фінансуванні місцевих бюджетів

обумовлені великими відмінностями між багатими і бідними територіальними одиницями. На початку 90-х років розмір ВВП на одного жителя в центральному регіоні Іль-де-Франс на 74% перевищував середній рівень по решті регіонів. Впливають також і відмінності в ставках місцевих податків (чим більший регіон, тим більший податковий прес). Наприклад, ставка житлового податку (основний прямий місцевий податок) коливається від 0,68 в Іль-де-Франс, до 2,25 в Нор-Па-де-Кале. Серед департаментів ставки житлового податку коливаються від 3,64% до 8,82%, ставки на незабудовані ділянки від 4,36 до 96,98%. В 1992 році потенційно можлива сума податкових доходів на одного жителя (при середньонаціональному рівні прийнятому за 100%) коливається в рамках 69,5% в малих комунах (менше 2 тис. жителів) до 124,5% у великих (більше 50 тис. жителів).

Відмінності в чисельності населення, неодинаковий рівень розвитку економічної і соціальної інфраструктури породжує диференціацію в витратах місцевих бюджетів в розрахунку на одного жителя. На початку 90-х середня величина витрат в бюджетах регіонів становила 305 FFf на одного жителя; в окремих регіонах показник не перевищував 228-255 FFf; у відносно розвинутих регіонах - 414-422 FFf. В комунах витрати на одного жителя коливались від 4204 FFf до 8000 FFf.

Державні субсидії і дотації використовуються для того, щоб вирівнювати доходи окремих місцевих бюджетів, зокрема отримані від оподаткування. У Франції використовуються такі групи державних допомог: фінансова допомога, призначена для компенсації втрат в податкових надходженнях; компенсації, обумовлені розширенням компетенції місцевих органів влади; компенсації витрат. В ході реформ по децентралізації місцеві бюджети втратили деякі джерела податкових надходжень (відмінений податок на заробітну плату, база професійного податку зменшилась на 16%). Місцевим органам компенсуються витрати за ПДВ, що стягуються із загальної суми інвестицій спеціальних органів влади. Центральний уряд передав місцевим бюджетам поступлення від ряду прямих і непрямих податків: від податку на легкові автомобілі (8,7 млрд. FFf); податку що справляється при переході права власності (7,5 млрд. FFf); податку на видачу технічного паспорту; податку на реєстрацію і на земельну рекламу. Введено 4 додаткові місцеві податкові ставки; в 1990 році ці ставки замінили існуючі раніше сумарні надбавки до 4 основних прямих податків до центрального бюджету. В результаті намітилась тенденція як абсолютного, так і відносного зростання надходжень по місцевих податках (частка податків в місцевих бюджетах складає 40%

доходів).

У Франції існує розмежування податкових надходжень між 3 автономними гілками місцевої влади: регіонами, департаментами і комунами.

Структура податкових надходжень регіонів. В цілому в 1989 р. надходження за непрямими податками в бюджетах регіонів склали 6,565 млрд. FFf, їх частина зросла в порівнянні з 1988 р. на 23,8%. Збільшилась частка надходжень від прямих податків в загальній структурі - 57,7% прями податки; 42,3% — непрямі (в 1988 р. відповідно 54,4 і 45,6%). В структурі непрямих податків, що справляються в бюджети регіонів: 54,5% складають платежі за реєстрацією техпаспорта на автомобілі; 39,9% — різні надбавки до ставок непрямих податків. В бюджетному огляді (1989 р.) регіон Іль-де-Франс був поданий окремо. Податкові надходження тут склали в 1988 р. 50,1% від загальної суми доходів (3,843 млрд. FFf). Тут є 2 основних джерела податкових поступлень: 1) спеціальний податок на обладнання - 1,319 млрд. FFf; 2) сумарна надбавка - спеціальний податок на право реєстрації - 1,31 млрд. FFf; інші податки - податки на видачу реєстраційних посвідчень - 526 млн. FFf; податок на будівництво службових будівель - 520 млн. FFf.

Департаменти.

В цілому у Франції у 1989 р. податкові поступлення склали 76,188 млрд. FFf (70,301 в 1988 р.). Податкове джерело складає 52% суми надходжень і покриває 78,6% загальних затрат сукупних бюджетів департаментів. Прямі податки склали 51,554 млрд. FFf. Серед них ведучими були надходження від 4 основних прямих податків. Ріст ставок прямих податків склав 7,2% (тенденція до зниження). Непрямі податки в 1989 р. склали 24,634 млрд. FFf; ріст поступлень від них 11%; їх частка знизилась з 16,4 в 1988 р. до 15,8 у 1989 р. Частка податкових платежів зросла в 1989 р. на 10,2%. Прямі податки склали 37,9% фіскальних надходжень; непрямі 62%. Відношення прямих податків до загального обсягу промислового виробництва 11,5-11,6%; за непрямими податками 19,1%. Надходження від непрямих податків - 1,279 млрд. FFf - 9% загальної суми податкових доходів столиці Франції. В заморських територіях і департаментах: прямі податки 495 млн. FFf; непрямі 613 млн. FFf (32,8%). Існує тенденція до збільшення місцевого оподаткування. Місцеве оподаткування складається з прямих і непрямих податків. З системи місцевих податків слід виділити 4 основних:

- *земельний податок на забудовані ділянки;*
- *земельний податок на незабудовані ділянки;*
- *податок на житло;*
- *професійний податок.*

Існує також ряд додаткових податків. База для обчислення місцевих прямих податків співпадає з базою для стягування загальнодержавних прямих податків, але з 1988 р. використовують коефіцієнт-дефлятор, на який множиться база обчислюється перед визначенням суми податкових платежів (0,962). Ставки податків визначаються місцевими органами влади (генеральними владами, муніципальними радами) при визначенні бюджету на наступний рік. При цьому ставки не можуть перевищувати законодавче встановленого максимуму:

- *ставка промислового податку не може перевищувати аналогічної ставки минулого року. У випадку, якщо ставка нижче по країні, використовується механізм коректування;*
- *ставка поземельного податку не може перевищувати минулорічний;*
- *загальні ставки податків обмежені.*

Щодо поземельного податку, то існує 2 його види: податок на землю під забудовою та податок на незабудовану землю. Земельний податок на забудовані ділянки стягується з усієї нерухомості - будівель, споруд, резервуарів, силосних башт і т.д., а також з ділянок призначених для промислового чи комерційного використання. Оцінка землі під забудовою визначається за її орендною вартістю, яка переглядається кожні 6 років. Частина, що оподатковується, рівна половині кадастрової орендної вартості ділянки. До уваги приймаються витрати на управління власністю, страхування, амортизація, догляд, ремонт. Від даного податку звільняється державна власність, власність територіальних одиниць і загальнонаціональних об'єднань; будівлі, що знаходяться за межами міст і призначені для сільськогосподарського використання; звільняються будівлі, що належать іноземним державам і призначені для організації представництв; будівлі, збудовані в поточному році (до 2 років). Звільнені від цього податку фізичні особи віком старше 75 років і особи, що отримують спеціальні допомоги із суспільних фондів чи допомоги по інвалідності. На початок 90-х років ставка поземельного податку під забудови становила в міських комунах 6,92%, у міських округах - 3,35%, ставка податку на незабудовані земельні ділянки відповідно 16,32% і 7,12%. Податок на будівлі вноситься диференційованими ставками в бюджети комуни (більша частина), департаменту (половина від ставки внесків в бюджети комуни) і регіону (3% від ставки комуни).

Об'єктом податку на незабудовані ділянки є земля, з будь-якою природною характеристикою: ниви, дороги, річки, укріплення, кладовища, парки, луки, ліси, квартали, болота, ділянки під забудову

Кадастровий дохід, який служить базою податку, встановлений на рівні 80% кадастрової орендної вартості ділянки. Вартість землі визначається за її продажною ціною, податкові ставки та пільги встановлюються місцевими властями. Загальна оцінка землі проводилася в 1962 році (80 млн. учасників). Від податків звільняються ділянки, що знаходяться в державній власності, по яких був сплачений податок на забудовані ділянки. Можуть тимчасово звільнитись від податку штучні лісонасадження, ділянки, призначені для розвитку сільськогосподарського виробництва.

Місцеві органи Франції стягують податок на житло, що походить від старого реального побудинкового податку. Податок на житло стягується як з власників житлових будинків, так і з орендарів. Власники житлових будинків сплачують два податки: на будівлі і на житло; квартиронаймачі - на житло. Об'єктами податку є житлові приміщення: будинки, вілли, квартири, а також гаражі, підсобні, кладові кімнати і інші. Житлові будинки та квартири, в яких ніхто не мешкає, також підлягають оподаткуванню. Під оподаткування підпадають і ті приміщення, які використовуються з виробничою метою, але є складовою частиною квартири чи будинку (прийомна лікаря, перукаря, кравця). У цьому разі об'єкт може бути віднесений до промислового податку або податку на житло. З оподаткування виключаються приміщення, що використовуються в соціальних цілях: для проживання учнів шкіл, університетів, пансіонатів; зайняті під контори державних і громадських організацій тощо. Цілком звільняються від податку на житло вдови, інваліди, особи старше 60 років, за певних умов. Оцінка житлових приміщень проводиться на основі кадастру, останній раз його було складено в 1970 р.; кадастрова вартість щорічно підлягає корегуванню залежно від зміни цін і курсу франка. Податок, оснований на вартості житла, враховує ступінь комфортності, згідно тарифу на 1 квадратний метр. Вартість житла визначається за декларацією, що заповнюється власником. Податок на житло сплачується всіма податкоплатниками (25 млн.), 20% з них отримують державну допомогу на сплату податку шляхом зниження подоходного податку. База оподаткування визначається, виходячи зі складу сім'ї: на перших двох членів включається 10% кадастрової вартості, оподатковуваної за мінімальною ставкою, і 15-20% — за максимальною, на решту членів сім'ї - 15% за мінімальною та 20-25% — за максимальною. Середня ставка податку на житло на початку 90-х років становила в міських комунах 7,57%, міських округах - 3%.

Основним джерелом податкових поступлень місцевих бюджетів (43,4%) є промисловий (професійний) податок.

Промисловий податок сплачується щорічно фізичними і юридичними особами, що займаються постійною виробничою діяльністю, не одержують від неї заробітної плати і не звільняються від сплати даного податку. Виробнича діяльність визначена законом як діяльність спрямована на одержання прибутку. Особи, що сплачують прибутковий податок, не повинні сплачувати промисловий. Податок не стягується з доходів осіб "вільних професій". Податок сплачується у всіх адміністративно-територіальних одиницях, де у суб'єкта оподаткування є виробництво. Не оподатковується податком діяльність громадян Франції за її межами, громадські організації культурно-освітнього, спортивно-оздоровчого і туристичного характеру, організації чи приватні особи, що видають газети і журнали, дрібні приватні ферми скотарського напрямку, ремісники і ремісничі підприємства, вдови і вдівці, що мають не більше одного найманого робітника. Місцеві органи вправі звільнити деяких суб'єктів податку від його сплати на певний час. Нові підприємства одержують можливість не сплачувати податок протягом перших п'ятих років, знижки одержують підприємства, що сприяють зростанню зайнятості. Припускається зниження ставки для певних видів діяльності (видовищні заходи).

База промислового податку складається з 2 сум: вартість приміщення 8% від першопочаткової вартості, вартість обладнання і майна - 16%; фонд заробітної плати або доходу ~ 18% його величини. Ставка промислового податку встановлюється місцевими органами самостійно. Держава отримує 7,6% надходжень в місцеві бюджети; 8,6% іде на користь суспільних організацій. Всі суб'єкти заповнюють податкову декларацію для сплати промислового податку (верхня межа - не більше 5% загальної суми доданої вартості). Держава може компенсувати частину податку (компенсація комуні чи підприємству). Промисловий податок не пов'язаний з результатами діяльності і стримує інвестиції в основні фонди, приріст чисельності зайнятих, тому розглядається як недостатньо гнучкий.

Місцеві органи Франції справляють також податок на професію, що являє собою модернізований податок на патенти. Він стягується з будь-якої фізичної або юридичної особи, що займається торгово-промисловою діяльністю, а також з осіб "вільних професій".

Окрім досить значних податків, описаних вище, місцеві органи стягують і дрібні податки:

- спеціальний податок на обладнання;
- спеціальний регіональний податок на право реєстрації;
- податок на видачу реєстраційних посвідчень;

- *податок на прибирання території;*
- *мито за утримання сільськогосподарської палати, що стягується понад податок на незабудовані ділянки з тої ж бази;*
- *мито на утримання торгово-промислової палати, що вноситься тими, хто сплачує промисловий податок;*
- *мито на утримання Палати ремесла: сплачується підприємствами, які повинні бути включені в реєстр підприємств і ремесел;*
- *місцеві збори на освоєння шахт і родовищ;*
- *збори на встановлення електроосвітлення;*
- *податок на продаж будівель, що переказуються в бюджети департаментів;*
- *мито на автотранспортні засоби;*
- *податок на перевищення допустимого ліміту густоти забудови;*
- *податок на перевищення межі зайнятості площі;*
- *податок на озеленення, що вноситься в бюджети департаментів.*

Існують і деякі інші податки і збори.

Прямі податки забезпечують місцевим органам влади Франції 55-58% надходжень, решта припадає на непрямі податки. Основою надходжень по непрямим податках є надбавка в розмірі 2,5% до державного податку на додану вартість.

Діючі на території метрополії правила стягування податків повинні застосовуватися без змін в заморських територіях. Однак існують деякі відмінності, зокрема пільги для сприяння розвитку промисловості і будівництва.

Кілька зауважень щодо порівняння бюджетних доходів та видатків в Україні та Франції.

Фінансова система Франції складається з бюджетів трьох рівнів: урядового, місцевого та бюджету соціального захисту.

Кожний рівень самостійно визначає свій бюджет. "Центральний" бюджет готується урядом, опрацьовується і приймається парламентом. Місцевий бюджет складається з бюджетів 22-х провінцій, 96-ти департаментів та 36551-ї комуни, причому кожна територіальна одиниця має свою, створену шляхом виборів, асамблею, яка визначає бюджет даної територіальної одиниці. Бюджет соціального захисту визначає спеціальна, незалежна від уряду організація, яка складається на паритетній основі з представників робітників та роботодавців; цей бюджет парламентом не затверджується. Такий розподіл праці стосовно бюджетного

процесу, що нагадує систему, існуючу в Україні та багатьох інших країнах, зумовлює існування окремих документів (та різних методологій) для кожного типу бюджету, про що і йдеться у першій частині даної статті.

Попри автономність бюджетів вони дуже тісно пов'язані між собою і держава має невпинно рухатися у напрямку консолідації усіх типів бюджетів. Це особливо доцільно у контексті Маастріхтського Договору 1993 р., який вимагає від держав-членів ЄС, що мають бажання увійти до майбутнього валютного союзу, поваги до кількох "критеріїв конвергенції", серед яких головне місце належить дефіциту бюджету та державному боргу; ці критерії мають бути однаковими для всіх держав-членів ЄС і слід визнати, що досягти цієї мети можна за допомогою системи національних рахунків. Бюджети різних типів консоліднуються тільки у національних рахунках сектору загального державного управління. Тому друга частина даної етапі присвячена саме цьому виду національних рахунків.

Наведені дані дають змогу порівняти системи національних рахунків у Франції та Україні.

Адміністративна структура національних фінансів Франції.

а) Державний бюджет.

Закон про фінанси, що приймається щорічно, визначає Загальний бюджет, який містить у собі доходи та видатки центрального державного управління, а також спеціальні цільові рахунки Казначейства, що співвідносять даний доход з даним видатком; загальна сума цих цільових рахунків складає менш ніж 3% загального бюджету.

Подана нижче таблиця містить доходи та видатки Загального бюджету, а також баланс цільових фондів. Французькі франки переведені у долари США за середнім курсом 1996 року - 5,10 франків за 1 долар США.

Таблиця 2.17.

Загальний бюджет та цільові фонди Франції у 1996 році

(млрд. дол. США)

Доходи		Видатки	
Податок на додану вартість	149.3	Обслуговування боргу	44.4
Прибутковий податок з громадян	60.8	Пенсії державним службовцям (цивільним)	24.2
Податок на прибуток підприємств	30.5	Освіта	62.3
Податок на нафтопродукти	29.1	Культура і мистецтво	3.0
Інші непрямі податки	27.1	Фундаментальні дослідження (у цивільних галузях)	5.7
Інші прямі податки	25.1	Національна оборона (вкл. пенсії військовослужбовцям, НД і ДК роботи, закупівлю озброєння та військової техніки)	47.3
Неподаткові надходження	22.7	Органи охорони порядку	15.4
		Судова система	4.6
Відрахування з податкових надходжень	-47.2	Міжнародна діяльність	4.4
Відрахування до місцевих бюджетів	-32.1	Житлово-комунальне та сільське господарство, промисловість тощо	37.3
Відрахування до бюджету Європейського Союзу	-17.4	Соціальний захист, молодіжні програми, охорона навколишнього середовища тощо	39.9
Всього	247.9	Всього	302.2
Дефіцит Загального бюджету	54.3	ВВП	1541.2
Дефіцит цільових фондів	2.1		
Дефіцит	56.4	Дефіцит (у % до ВВП)	3.66

Бюджетні видатки на заробітну плату складають 80,4 млрд. доларів США (з них 14,8 - військовослужбовцям), субсидії - 23,9 млрд. доларів США (з них 9,4 млрд. поточні, а 14,5 - капітальні), видатки

на матеріали - 14,5 млрд. доларів США, інвестиції - 19,5 млрд. доларів (з них 14,2 млрд. - у озброєння та військову техніку).

б) Місцеві бюджети.

Місцеві бюджети різних рівнів мають бути збалансованими, приймаючи до уваги дотації з центрального бюджету та можливість запозичень на комерційній основі. Подана нижче таблиця відображає розподіл видатків та доходів місцевих бюджетів різного типу.

Таблиця 2.18.

Місцеві бюджети Франції у 1996 році

(млрд. дол. США)

	Видатки	Податкові надходження	Інші неподаткові надходження
Провінції	13.9	7.4	6.4
Департаменти	44.5	24.1	20.4
Комуни	87.2	40.6	46.5
Всього	145.6	72.1	73.4

Джерела податкових надходжень бувають як однаковими для місцевих бюджетів усіх рівнів, так і специфічними для кожного даного рівня. Подана нижче таблиця показує, які саме податки (або яка їх частина) надходять до бюджетів різних рівнів.

Таблиця 2.19.

Місцеві бюджети Франції у 1996 році

(млрд. дол. США)

	Комуни	Департамент	Провінції	Всього
Податок на житло (сплачується орендарями та власниками)	7.9	3.5	1.0	12.4
Плата за забудовану землю (сплачується власником)	9.5	4.0	1.1	14.6
Плата за незабудовану землю (сплачується власником)	1.0	0.2	0.0	1.2

Податок на підприємства (сплачується усіма підприємствами)	17.7	7.7	2.4	27.8
Інші прямі податки	4.0	0.1	-	4.1
Всього прямих податків	40.1	15.5	4.5	60.1
Податок на реєстрацію землі (при зміні власника)	-	2.9	-	2.9
Податок на автомобілі (щорічно сплачується кожним власником)	-	2.3	-	2.3
Податок на електроенергію (сплачується відповідно до споживання)	0.9	0.5	-	1.4
Додатковий податок на зміну права власності	0.6	0.0	0.7	1.4
Податок на реєстрацію автомобіля (сплачується власником)	-	-	1.3	1.3
Плата за отримання прав водія	-	-	0.1	0.1
Інші непрямі податки	0.4	0.0	0.0	0,5
Всього непрямих податків	2.0	5.8	2.1	9.9
Плата за прибирання сміття	1.2			1.2
Податки та збори, пов'язані з життєдіяльністю міст	0.6	0.2	0.1	0.9
Всього податків	43.9	21.5	6.7	72.1

Подані вище податки складають депо менше ніж половину усіх джерел надходжень до місцевих бюджетів.

В 1997 році 44% ВВП перерозподілялось за рахунок податків;

лише 17% ВВП витрачав центральний уряд, решта припадала на частку місцевих органів влади, систему соцстраху і бюджет ЄС. Місцеві органи витрачають 6% ВВП. Подальша модернізація французької податкової системи буде йти в руслі курсу на стабілізацію частки податків в ВВП і поступового її зниження. Місцеві податки Франції виконують перерозподільчі функції, проте місцеві бюджети незалежні одне від одного. Місцеве самоуправління має обмежену ступінь свободи і базується на законодавчих актах з оподаткування. Базу для оподаткування визначає держава, а податкові ставки - адміністративні ради. Граничний рівень ставок встановлюється законодавством. Самофінансування регіонів базується на принципі бюджетної рівноваги, тому первинними в бюджетному плануванні регіонів є визначення їх витрат. Перерозподіл коштів між комунами здійснюється департаментами, а з державного бюджету виділяються цільові субсидії для вирівнювання економічного стану окремих територій. У Франції існує перерозподіл доходів комун через центральний бюджет. Кошти центрального бюджету направляються в місцеві у вигляді дотацій і субсидій (1/4 обсягу місцевих бюджетів). Повну свободу місцеві органи мають у залученні власних коштів (податки на спортивні споруди, доходи від ринків) - їх частка у сумі податків - 0,6%. Для вирішення спільних питань комуни можуть об'єднуватись в союзи і стягувати кошти в казну союзу. Однак загальний принцип встановлення податків, відсутність правил на введення нових податків, необхідність голосування за розмір ставок значно обмежують права місцевих органів влади в питаннях оподаткування. Саме тому у Франції проводиться курс на децентралізацію і збільшення повноважень місцевих органів влади.

2.2.3. Податкова система Швеції.

Тенденції розвитку шведської системи оподаткування типова для західних податкових систем, що є закономірним для країн з відкритою економікою. Для фінансової політики характерна направленість на розширення функцій держави, які разом з вирішенням традиційних задач (в числі останніх особлива увага приділяється соціальній сфері) стає також активним суб'єктом економічного життя суспільства. Однак ця тенденція має серйозний опір зі сторони підприємницьких кіл.

Реалізація цілого ряду економічних та соціальних програм потребувала додаткових грошових засобів і в кінці-кінців викликала

суттєвий ріст державних витрат і звичайно ж посилення податкового пресу, що серйозно загостило фінансовий стан в країні. Масштабність участі держави в перерозподільчому процесі - особливість шведської фінансової системи в порівнянні з іншими країнами, де, не дивлячись на аналогічні процеси, витрати центральних і місцевих бюджетів, спеціальних урядових фондів в ВВП в 1996 р. становили: в США - 39,6 %; Японії - 32,8 %; Франції - 52,4 %; Англії - 48,5 %; Італії - 58,2 %.

Зростаючі потреби держави в грошових засобах в зв'язку з розширенням його функцій не могли не викликати посилення фінансової функції податків за рахунок як розширення податкової бази раніше встановлених податків, так і введення нових форм прямого і непрямого оподаткування. До середини 80-х р.р. загальний рівень оподаткування досягав 50% ВВП, що також вище відповідного показника в інших країнах: в США - 29 %, Японії - 27, Англії - 39, Франції - 45. До цього часу в Швеції склалась розгалужена податкова система, яка охоплює доходи практично від усіх видів діяльності фізичних та юридичних осіб, а також майно, яке належить податкоплатникам, в якій би формі воно не виступало. Найбільшу питому вагу в структурі податків займають:

- *податок на корпорації складає в даний час 28 %. Але до 1991р. він був на рівні 52 %, тобто одним з найбільш високих серед розвинутих країн, до 1994 р. - 30 %;*
- *податок на додану вартість стягується в бюджет за ставкою 25 %. Для продовольчих товарів ставка знижується до 21 %, для готельних послуг до 12 %. Від сплати ПДВ, крім експортних товарів, звільняються медичні послуги, банківські операції, патентне діло, послуги закладів культури. Пільги поширюються на деякі види обладнання;*
- *податок на доход з капіталу - стягується за ставкою 30 %. В поняття капіталу включається, крім цінних паперів, процентів по вкладах, також володіння землею;*
- *акцизами обкладається деяка група товарів: алкоголь, тютюн, бензин, енергія;*
- *податок на спадщину і дарування ступінчастий - від 10 до 60 %. Спадщина (дарування) до 200000 крон для*

подружжя і по 50000 крон для кожної дитини не оподатковується. Вища ставка застосовується для далеких родичів і при вартості, яка перевищує 8 млн. крон;

- місцеві податки є значними по своїй величині. В Швеції два рівні місцевих органів влади. Країна складається з 24 ленів і 284 комун. Їх виборчі органи серед ін. функцій вирішують питання встановлення місцевих податків. Види податків визначає Рикстаг, а ставки встановлюють лени та комуни;*
- прибутковий податок у відповідності з адміністративно-територіальним поділом країни стягується в таких формах: національний податок в розмірі 20 % з доходів, які перевищують 170000 крон в рік, місцевий прибутковий податок, який дуже відрізняється в різних місцевостях, але в середньому сплачується 13 % ленам, 17 - комунам і 1,1 - церкві. Всі особи, включаючи Побужжя, оподатковуються прибутковим податком індивідуально;*
- податок на майно, навпаки враховує загальну власність сім'ї. Сплачують його тільки фізичні особи. Майно вартістю менше 400000 крон від податку звільняється. В рамках 400000-600000 крон податок складає 1,5 %, вище 1,8 млн. крон - 3 %.*

Одну із найбільших статей доходу бюджету Швеції складають соціальні платежі у вигляді нарахування на фонд оплати праці. Загальна сума нарахування становить 38 %. Якщо мова йде не про найманого робітника, а про власника фірми, то структура соціальних платежів дещо змінюється, та загальна питома вага їх навіть дещо вища, а саме 39,3 %.

На масштаби оподаткування великий вплив має ріст пенсійних виплат по старості, непрацездатності і при втраті особи, що забезпечує родину (особу). Крім цього, з бюджету фінансуються програми соціальної допомоги малозабезпеченим верствам населення (багатодітним сім'ям, субсидії малозабезпеченим і інвалідам і т.ін.). Держава надає серйозну допомогу в науково-технічних розробках, надаючи промисловим фірмам на вигідних і невигідних умовах субсидії. Як правило, відносини з ДБ реалізуються через відповідні міністерства. Так, Управління науковим розвитком,

міністерство промисловості звертають увагу на головні напрямки технічного розвитку фінансування різних наукових розробок і програм.

Щодо механізму оподаткування в Швеції слід зазначити, що однією з відмінних рис податкової системи Швеції є сприятливість в прийнятті законів. Так, закон про державний податок на доходи поряд з механізмом оподаткування (розрахунок оподатковуваного податком доходу і т.д.) базується на прийнятому в 1928 р. законі про комунальний податок. Він включає в себе цілу підсистему місцевих та регіональних податкових відносин фірм та населення, який охоплює практично всі грошові поступлення не тільки в грошовій, але й в натуральній формі від: комерційної діяльності, служби, капіталу, до будь-якої тимчасової діяльності, земельної власності та ін. нерухомості.

В структурі закону про комунальний податок викликає інтерес оподаткування комерційної діяльності. Відповідний закон вступив в силу в 1969 р. і є одним з провідних в податкових відносинах, неодноразово підлягав змінам і доповненням. Тим самим закон еластично реагував на стан поточної кон'юнктури, забезпечуючи збереження інтересів комерсантів і держави в розвитку економіки країни. Держава (по всіх рівнях влади) в здійсненні податкової політики прагнула охопити законом (і одночасно легалізувати) всі можливі види доходів, наприклад, навіть "чайові" водіїв таксі. В цілому оподатковується прибуток від будь-якої діяльності, яка розраховується як різниця між доходом і законодавчо допустимими відрахуваннями з нього.

Порядок визначення оподатковуваного доходу при таксації державного та комунального прибуткового податків не тільки встановлює техніку розрахунку доходів, але й реалізує політику стимулювання чи обмеження різних форм діяльності (при цьому не менше ніж спеціальні закони про пільги та санкції).

Загальний метод, який застосовується в шведській податковій системі полягає в тому, що спочатку визначаються всі доходи від різних джерел (окремо по кожному виду діяльності), з яких потім віднімаються відповідні витрати, а отримані в результаті чисті доходи по кожному із джерел дають сукупний дохід податкоплатника - базу оподаткування. Слід відмітити, що включення цих витрат, які змінюють базу оподаткування, є одним із найважливіших моментів податкової політики в цілому.

Шведські акціонерні компанії та економічні асоціації (в

основному кооперативи) оподатковуються державним пропорційним прибутковим податком в розмірі 52 %. З 1984 по 1990 р.р. вони також були зобов'язані платити податок на "поділ прибутків" в фонди працюючих в розмірі 20 % чистого прибутку або 6 % фонду зарплати з врахуванням інфляції. Цей податок вираховується з податкової бази прибуткового податку. В сумі ці два податки складають приблизно 57 %.

Прибутки торгових та командитних товариств податками не обкладаються, їх платять власники.

Доход компанії визначається у відповідності з даними бухгалтерського обліку. Для визначення чистого прибутку за мінусом поточних витрат, до яких відносяться оренда плати і додаткові пільги та привілеї, проценти, ремонт, реклама і т.п. Звичайні поточні податкові платежі, які фірма платить в процесі діяльності, - митні збори, ліцензійні та гербові збори і т.п. - також вираховується, як і іноземні податки, які не підпадають під односторонні умови чи звільнені від них за договором.

Приватні та акціонерні компанії мають право відстрочки оподаткування прибутків шляхом відчислення їх в неоподатковувані відкриті чи приховані резерви. Щоб фірма без значних матеріальних запасів могла мати резерви, вводиться система резерву заробітної плати. Ці відрахування додаються до прибутку наступного періоду і тільки тоді оподатковуються. При використанні цього резерву накладаються деякі обмеження, пов'язані з оцінкою матеріальних запасів.

Компанії можуть розміщувати до 50 % чистого прибутку до відрахування податків в загальний інвестиційний фонд, який є резервом для майбутніх капіталовкладень. Ця умова вираховується із податкової бази. Але всі 100 % відрахувань (до 1989 р. - 75 %, ще раніше - 50 %) повинні бути розміщені на спеціальному безпроцентному інвестиційному рахунку в Ріскбанку.

Контроль за використанням фондів знаходиться в руках уряду. Він може дозволити компанії використовувати частину чи весь резерв на цілі, які дозволено законом: будівництво будівель, придбання нових машин та обладнання, розвідання корисних копалин чи сприяння розвитку експорту.

При використанні з дозволу уряду інвестиційних ресурсів на одну з цих цілей знята сума не оподатковується. При певних умовах компанія може зробити додаткове "інвестиційне відрахування" в розмірі 20 % для машин та обладнання і 10 % для інших інвестицій

відвикористаної суми. Якщо ж резерв використовується без дозволу уряду, то знята сума плюс штрафні 20 % додаються до прибутку, який оподатковується.

Після 5 років з часу відчислення в резерв 30 % суми можна використовувати без дозволу уряду на любую законну ціль. В цьому випадку компанія не користується додатковим інвестиційним відрахуванням.

Крім загальних інвестиційних резервів є і інші аналогічні системи. Наприклад, в 1988р. компанії чий чистий прибуток перевищував 500 тис. крон, повинні були помістити 10 % свого прибутку на так званий рахунок обслуговування. Резерв на обслуговування може використовуватися для перепідготовки чи дослідницьких робіт в середині компанії. При неправильному використанні інвестиційний резерв оподатковується при додаванні 30 % до суми. Те саме відбувається при невикористанні цих засобів за 7 років.

В Швеції застосовується практика прискореної амортизації, як засіб для процесу накопичення, прискорення, оновлення та модернізації машини та обладнання з метою підвищення конкурентоздатності на світових ринках.

В Швеції використовувались різні методи амортизації. Прийнята в 1938 р. політика вільної амортизації дозволяла компаніям списувати вартість машини і обладнання на їх власний розсуд.

В 1955 р. вільна амортизація була замінена більш жорсткою політикою (тіс і до тепер), згідно з якою почали застосовуватись 2 методи амортизаційних відрахувань: розрахунок амортизації по конторських книгах і запланована амортизація. Ці 2 методи відносяться тільки до амортизації машини та обладнання.

Компанії можуть списувати машини та обладнання одним із цих методів. Будь-який податкоплатник, який має конторські книги, може користуватися методом розрахунку амортизації по конторських книгах. Цей метод має 2 варіанти: по-перше, розрахунок амортизації по методу залишку, що залишається, коли значна частина амортизаційних відрахувань здійснюється в перші роки використання основного капіталу, по-друге, рівномірний чи лінійний метод. У будь-якому випадку машини та обладнання списуються по будь-якій нормі амортизаційних відрахувань, але не вище 30 % їх загальної вартості (по першому варіанту). В той же час щорічні відрахування не можуть бути менші 20 % початкової вартості основного капіталу (за другим варіантом), тобто вартість машини та обладнання повинна бути повністю списана за протязі 5 років.

Як альтернативний метод амортизації запланована амортизація, доступна фірмам та ін. асоціаціям, які не застосовують метод амортизації по конторським книгам.

Запланована амортизація дуже рідко використовується великими компаніями. Згідно цього методу, кожна стаття в списку машин та обладнання списується по рівномірному методу по нормі, яка відповідає оцінним термінам її корисної служби. За цим методом компанія може списувати до 25 % залишкової вартості всього парку машин та обладнання.

Для компанії, що процвітає та розширяється і використовує правила оцінки матеріальних запасів, амортизацію та ресурси для майбутніх інвестицій, ефективна податкова ставка на прибутки компаній значно нижча номінальної 52 % і складає лише 20-25 %, а в деяких фірмах до 10 %.

В принципі прибутки компаній підлягають подвійному оподаткуванню, тобто компанія платить спочатку податок з них, а потім акціонери з дивідендів. Але все ж таки є ряд виключень. Для полегшення можливості компаніями залучення капіталу шляхом випуску нових акцій влада дозволяє відрахування на суму, яка виплачена за ці нові акції. Відрахування можуть бути використані на протязі 20 років, починаючи з року, коли були випущені акції, але в будь-який рік не може перевищити розміру дивідендів, які отримані по нових акціях чи 10 % виплаченої за них суми. З 1984 р. було введено загальне відрахування по дивідендам для компаній, які не зареєстровані на біржі. Правила дозволяють відрахування 70 % від дивідендів, що виплачуються. Щорічне відрахування не може перевищувати 15 % акціонерного капіталу або 700000 крон.

Реформа податкової системи, яка вступила в силу з 1994 р. знижує прибутковий податок на компанії до 28 %. Але одночасно розширюється податкова база шляхом відміни деяких методів вирівнювання прибутків.

Податки з населення в Швеції.

При оподаткуванні особистих доходів населення головною вимогою є те, що податкова система повинна відповідати уявленню суспільства про соціальну справедливість. Мова, передусім, йде про виконання двох основних принципів: податки сплачуються прямо пропорційно доходам, які отримуються і залежать від їх розміру. З цієї позиції для малозабезпечених верств населення існують податкові пільги.

Основними податками, що стягуються з фізичних осіб, є державний податок на доходи і комунальний (місцевий) прибутковий податок. В першому та другому випадку базою для оподаткування є сукупний дохід, який перевищує неоподаткований мінімум. Діє прогресивна ставка при нарахуванні державного податку і єдина (в 1 %) ставка для комунального прибуткового податку.

Населенню при оподаткуванні надається ряд пільг, наприклад, в суму доходу не включаються: компенсації отримані у випадку виробничого травматизму; стипендії, які призначені на освіту; позика за навчання і компенсації за дорожні витрати; спеціальні виплати, які нараховуються учасникам системи освіти по ринку робочої сили та інші прирівнені до них виплати; виплати на дітей, які мають загальний характер і пролонгований строк дії; позика в готівкових засобах, яка виплачується по безробіттю з державних засобів; виплати по інвалідності; комунальна дотація на квартиру і виплати на житло і т.п. У всіх випадках потрібно дотримуватися ряду умов, які визначаються відповідними положеннями уряду чи інших органів влади, особливо у відношенні виплат, які в загальному випадку представляють собою оподатковуваний дохід від служби.

Важливо також, що при оподаткуванні приймаються податкові можливості платника: якщо на протязі податкового року його здатність сплачувати податки зменшилась, то після розгляду цього питання управлінням по податкам оподатковуваний дохід може бути зменшений за рахунок додаткового відрахування. Податкові можливості при цьому оцінюються з урахуванням, з одного боку, доходів та майна, з іншого - прожиткового мінімуму для всіх незабезпечених членів сім'ї. Так, якщо податкові можливості податкоплатника значно знижені в зв'язку з хворобою, нещасним випадком, утриманням близьких родичів чи по інших обставинам, то вирахований дохід знижується (крім вищевказаного основного рахунку, ще на додаткову суму в зв'язку з обставинами, що склалися). Якщо прибутки податкоплатника після відрахувань від них поточних податків при відсутності специфічних (вищевказаних) обставин будуть нижче прожиткового мінімуму, то податкоплатник також має право на відрахування по зниженню податкових можливостей.

Уряд, чи назначений урядом орган державної влади, видає

докладний опис прожиткового мінімуму, який включає в себе всі звичайні витрати на прожиття (крім квартплати, яка розраховується по особливому і додається до нормальної суми). Особлива увага звертається на правильність оцінки умов отримання прибутків. Якщо податкоплатник мав понижені витрати на проживання (ніж у звичайних випадках), то прожитковий мінімум рахується менше нормальної суми у відповідному степені.

Таким чином, зниження рівня прогресивного оподаткування направлене на безпосереднє збільшення грошових засобів населення. Встановлене в Швеції законодавство, безперечно, дозволяє активніше використовувати вказані засоби на соціальні потреби в порівнянні з їх перерозподілом через бюджет.

Та обставина, що при рішенні економічних проблем (на відміну від соціальних) роль держави помітна лише з позиції розподілу бюджетних ресурсів, зовсім не означає, що держава приймає меншу участь в економіці, ніж в соціальній сфері. Головна роль в регулюванні економічних процесів, як відомо належить системі пільг, які є своєрідним орієнтиром передусім для юридичних осіб при виборі сфери вкладення капіталу. Характерною рисою економічних пільг є їх зв'язок із рухливістю економічної кон'юнктури. Звідси їх відносна короткостроковість стосовно конкретних об'єктів.

В довгостроковому плані можна говорити лише про загальний стабільний перелік пільг, до яких відносяться рішення галузевих, територіальних проблем, стимулювання науково-технічного прогресу і т.п. Пільги падаються, як правило, на визначені цілі і на визначений термін. Коли час закінчується вони продовжуються, знижуються чи відмінюються, якщо ціль досягнута або стає менш актуальною.

Шведські акціонерні компанії та ін. юридичні особи, наприклад, при нарахуванні чистого доходу, мають право на вирахування суми, яка призначена на внесення в загальний фонд капіталовкладень, в розмірі 50 % встановленого річного доходу (до сплати податків в бюджет). Законом регламентується також використання даного фонду. Дозвіл на використання засобів фонду може даватися лише на такий період і супроводжуватися такими умовами, які диктуються ситуацією на ринку та іншими обставинами. В якості умов видачі дозволу державне промислове відомство може визначити, що будівельні та капітальні роботи повинні проводитись підприємствами в тому порядку, який визначить відомство. Приймаються також перехідні постанови уряду, що коректують порядок використання загального

фонду капіталовкладень (цілі і строки). В якості особливих пріоритетів в останній час виділені галузеві проблеми, раціональні та екологічні.

Заслуговує на увагу технічна сторона порядку формування та використання загального фонду капіталовкладень. Підприємства, що вирішили його створити, повинні перерахувати відповідну суму в державний банк на безпроцентний рахунок. Банк виплачує грошові засоби з рахунку лише по повідомленню державного промислового відомства про дозвіл на використання фонду, в якому повинен бути вказаний день, коли банк може виплатити відповідну суму. Законом встановлено, що суми, які є відрахованими в загальний фонд капіталовкладень, можуть використовуватись тільки після фактично проведених затрат. Після 5 років з початку того календарного року, коли були внесені платежі на рахунок для капіталовкладень, підприємство може без особливого дозволу взяти з рахунку 30 %, однак використовуватись вони повинні згідно із цілями, визначеними Законом.

Законами про вкладення - на тимчасовий рахунок прибутків (1980 р.); на особливий рахунок капіталовкладень (1982 р.); на рахунок оновлення (1984 р.) - встановлено, що шведські акціонерні товариства, об'єднання та ощадні банки повинні вносити засоби на безпроцентні рахунки в Державному банку. При цьому на рахунок прибутку вноситься - 25 %, на особливий рахунок капіталовкладень - 20 %, на рахунок оновлення - 10 % від встановленого (до розподілу) річного доходу.

Вклади можуть не робитися: на тимчасовий фонд прибутку і особливий рахунок капіталовкладень, якщо встановлений річний дохід не перевищує 1 млн. крон; на рахунок оновлення, якщо цей дохід не перевищує 500 тис. крон. Але тільки уряд при наявності підстав може звільнити повністю чи частково від внесків на вказані рахунки. Сума вкладів підлягає відніманню при оподаткуванні. Якщо ж підприємство ухиляється від даних вкладів, то в якості прибутку до оподаткування вводиться особливе (в 100 %) доповнення до суми, яка не перерахована на рахунки Державного банку.

Враховуючи обов'язковий характер формування названих фондів, їх чітку цілеспрямованість зрозуміло, що підприємствам вигідніше робити необхідні капіталовкладення, чим ухилятися від них. Не важко помітити, що ті суми, які не перераховуються в Державний банк, при штрафній санкції в 100 і 50 % повністю

відраховуються у вигляді податку в бюджет: держава всеодно використовує названі суми в потрібному напрямку, але вже по бюджетних каналах. Це означає, що більша частина прибутку компанії використовується відповідно до Законів.

Не дивлячись на те, що при вирішенні економічних проблем головний наголос робиться на юридичні особи, держава прагне вирішувати ці проблеми і при оподаткуванні прибутків фізичних осіб, сприяє розвитку ділової активності людей, зайнятих комерційною діяльністю і одобрює витрати, пов'язані з її розвитком. Так, наприклад, в якості прибутку від служби не враховуються пільги на утримання персоналу: на охолоджуючі напої і харчування, яке в зв'язку з умовами роботи не може рахуватись в якості обіду; традиційні знижки при купівлі товарів чи послуг і т.п. У відповідності до Закону про загальний резерв капіталовкладень при розрахунку чистого доходу фізична особа має право на відрахування (до половини чистого доходу) суми відрахувань в загальний резерв капіталовкладень, який по багатьом позиціям є аналогом загального фонду капіталовкладень, який створюється юридичними особами.

У відповідності до Закону про допомогу кредитування експорту експортно-кредитна комісія може дати згоду на кредитування експорту, якщо він вважається важливим з т.зв. суспільної економіки та зайнятості, а також, якщо конкурент має іноземний кредит. Експортний кредит дається покупцям на суму більшої половини узгодженої вартості нерухомого майна. Кредитування здійснюється через банк чи ін. установу.

Уряд може назначити додаткові умови допомоги по кредитуванню експорту, яка залежить від міжнародного напрямку державної допомоги і від державних гарантій кредитування експорту.

Допомога експортному кредиту означає, що підприємство замість того, щоб користуватись знижкою може отримати державну виплату по фінансуванню експортного кредиту на протязі оподатковуваних років. Допомога складає 50 % витрат, які мають право на підтримку. Коли виплату зроблено, звістка про це поступає податковій владі комуни, де знаходиться експортне підприємство. Існують і ін. пільги та санкції, використовуючи які підприємства можуть повністю уникнути оподаткування прибутку. Але для багатьох підприємств це не стільки пільги, скільки обов'язок направляти прибуток на цілі, які вказані урядом.

2.3. Прагматизм оподаткування у Європейському співтоваристві.

Європейське співтовариство (ЄС) або так званий "спільний ринок" с об'єднанням держав, які прагнуть до політичної та економічної єдності при частковому відмовленні від своїх національних суверенітетів. Цілі, заради яких об'єдналися ці країни, зводяться до створення митного союзу у межах даного співтовариства, формування спільного ринку робочої сили, послуг та капіталів, проведення єдиної торгової політики щодо інших країн, утворення економічного і валютного союзу та проведення спільної політики у галузі сільського господарства і транспорту, зближення економічного законодавства учасників. В основі цих цілей лежить прагнення даних країн розширити ринки збуту й територіальну сферу своєї діяльності, що дасть змогу значно підвищити економічну могутність.

Угрупування країн учасниць ЄС завоювало досить міцні позиції на світовому ринку. На них припадало понад 40% промислового виробництва, 50% експорту, 30% прямих зарубіжних інвестицій розвинутих країн.

До 1970 р. коніти Спільного ринку формувались за рахунок конітів бюджетів країн - членів ЄС. З квітня 1976 року спільний ринок оперує власними конітами, незалежно від бюджету країн, що до нього входять. За підсумками Маастрихтської угоди було створено Європейську Фінансову Раду в якості праобразу Європейського Центрального банку.

Власні коніти ЄС складаються з:

- *ввізного мита, яке компенсує різницю в цінах на товари, що імпортуються ззовні співтовариства;*
- *відрахувань за цукор (близько 7% загальних доходів);*
- *мита за Загальним митним тарифом за винятком мита Європейського об'єднання вугілля і сталі (у 1986 році - 24,3% загальних доходів);*
- *певної частки відрахувань від податків на додану вартість (близько 2,6%) доходів.*

Сума податкових надходжень в бюджет ЄС в 1989 році склала 48,8 млрд. \$ 2,6% від загальної суми податкових надходжень у всіх країнах ЄС.

У 1988 році було прийнято на Раді глав держав урядів країн-членів нову систему фінансування Спільного ринку. У відповідності з цією системою на коніти бюджету ЄС віділяється 1,2 - 1,3% валового суспільного продукту усіх держав, що відповідає значному (майже

20%) збільшення бюджету даної організації.

Видатки Спільного ринку:

- *субсидії та інші видатки сільському господарству (близько 73%);*
- *субсидії на проведення в життя регіональної політики - надання фінансової підтримки менш розвиненим регіонам (5,8%);*
- *видатки по субсидуванню наукових досліджень і дослідно-конструкторських розробок, фінансові кошти, які виділяються на енергетику, промисловість і транспорт (2,6%);*
- *економічна допомога країнам, що розвиваються (3,8%);*
- *адміністративні видатки (4,7%);*
- *інші видатки.*

Систему оподаткування і витрат бюджету, що практикується в країнах ЄС можна назвати скоріше скоординованою відповідно до інтересів кожної держави, ніж уніфікованою, але її головна перевага в тому, що вона відповідає інтересам країн-членів.

Податкові системи країн Європейського співтовариства складаються під дією різних економічних, політичних і соціальних умов. Великий вплив на них має податкова політика, за допомогою якої держава вирішує різні питання: заохочення внутрішнього споживання або, навпаки, його обмеження, стимулювання інновацій, інвестицій у загальному плані, а також по пріоритетних галузях та регіонах, заохочення експорту, розвиток економічної та соціальної інфраструктури, тощо. Податкові системи суттєво відрізняються за набором податків, їх структурою, способом справляння, ставками, фіскальними повноваженнями, податковими пільгами. До загальних рис податкових систем належать: пошук шляхів підвищення податкових доходів держави; побудова податкової системи на базі загальноприйнятих принципів економічної теорії про рівність, справедливність і ефективність оподаткування.

Податкові системи не є оптимальними, що дало привід економістам і соціологам розробити ряд вимог для створення більш оптимальної системи:

- *розподіл тягаря податків має бути рівномірним: кожен сплачує свою "справедливу частку";*
- *податки не повинні впливати на прийняття суб'єктами економічних рішень, чи такий вплив має*

бути мінімальним;

- *в тих випадках, коли перед податковою політикою поставлені інші цілі (наприклад, заохочення інвестицій) необхідно звести до мінімуму можливе порушення рівноваги між соціальною справедливістю та економічною ефективністю;*
- *податкова структура має сприяти стабілізації економічна економічному зростанню;*
- *вона повинна бути зрозумілою для платника, а управління нею - справедливим, заснованим на законах;*
- *витрати на управління податковою системою мають бути мінімальними.*

Сучасна податкова система країн із розвинутою ринковою економікою ґрунтується на трьох найважливіших податках: особистому прибутковому, на соціальне страхування та на додану вартість. Порівняно з ними податок па прибуток корпорації, майновий, зі спадщини та дарувань посідають другорядні місця. В 1990 р. частка особистого податку становила у Данії - 51%, Канаді - 39,4%, Франції - 11,4%. Податки на соціальне страхування займають найбільшу питому вагу у західноєвропейських країнах: У Франції 40,9%, Німеччині 34,2%, Іспанії - 32,4%. Важливою тенденцією є пониження ПДВ; в країнах ЄС він складає від 16% до 30% податкових доходів. Податок з корпорацій становить від 5-6% загальної суми податків у Франції до 20-22% в Японії. Надходження по майновому податку коливаються від 0,05% (Італія) до 11% (Великобританія).

Слід також виділити певні тенденції і наслідки сучасних податкових систем: - універсальний податок на споживання не впливає на вибір товарів, а акцизи впливають:

- *податковий податок впливає на вибір між теперішнім і майбутнім споживанням;*
- *частковий податок на доходи від капіталів порушує інвестиційний процес;*
- *при рості податкових ставок ефективність податкової системи спочатку підвищується і досягає максимуму, а потім потімжується;*
- *витрати прогресивного податкового оподаткування значно вищі пропорційного;*
- *вибір між податками є компромісом між*

ефективністю податкової системи і її справедливістю;

- *оптимальної системи можна досягти шляхом оподаткування товарів, пов'язаних з відпочинком і споживанням осіб з високими доходами, субсидування товарів, що споживаються людьми з низькими доходами.*

Загальна картина структури податків в розвинутих країнах така: відносна залежність економіки окремих країн від податків; частка податків на споживання збільшувалась, а частка акцизів знижувалась; проїїнов рух в сторону збільшення податку і внесків у фонди соціального страхування.

Основні риси сучасних податкових систем розвинутих країн.

1. Сучасним податковим системам властива вагома частка податкових надходжень бюджету у ВВП. На початок 90-х років вона становила у США - 30%, Японії - 31%, Англії - 37%, Канаді - 37%, Німеччині - 38%, Італії - 40%, Франції - 44%, Данії - 52%, Швеції - 61%. Відмінності у загальному рівні оподаткування висвітлюють існування зв'язку між часткою податкових надходжень у ВВП і моделлю ринкової економіки з властивою їй формою і масштабами державного регулювання. Більшості країн властиве помірне оподаткування, що має на меті створення сприятливого податкового клімату для господарської діяльності і ефективного розв'язання соціальних проблем.
2. Важливою характеристикою сучасних податкових систем є їхня структура: співвідношення прямих і непрямих податків. У США, Японії, Англії переважають прямі податки, у Франції непрямі - 56%; податки на споживання, акцизи, внески підприємців у фонди соц. страхування. Німеччина і Італія мають досить урівноважену структуру. Існує закономірна залежність у співвідношенні прямих і непрямих податків від життєвого рівня, досконалості механізму стягнення податків, рівня податкової культури. Зміна співвідношення прямих і непрямих податків на користь перших стала наслідком зростання податкової культури, орієнтованості західних суспільств на соціальний компроміс. У Франції і Німеччині непрямі податки традиційно відіграють значну роль. Значні масштаби непрямого оподаткування у Франції зумовлені

також особливостями соціально-економічної політики, спрямованої на стимулювання за допомогою податків господарської діяльності, що потребує застосування широкого спектру пільг для корпорацій та розв'язання найважливіших соціальних проблем, що зумовлює застосування значних пільг щодо особистого прибуткового оподаткування (у Франції податковий податок сплачує лише 52% платників). Значна роль непрямих податків викликана також їх високою фінансовою ефективністю і використанням їх для збалансування місцевих бюджетів (Німеччина).

3. Важливим аспектом структури податкової системи є структура прямих податків, яка характеризує залежність співвідношення між податком на прибуток корпорації і особистим прибутковим податком від структури НД.
4. Структура непрямих податків характеризується закономірним зменшенням питомої ваги специфічних і збільшення питомої ваги універсальних акцизів. Ця тенденція стала наслідком політики ЄС, спрямованої на використання ПДВ і об'єктивними перевагами податку (високою фінансовою ефективністю, високою еластичністю споживання підаткованих товарів, нейтральністю ПДВ щодо ринкового механізму ціноутворення).

Країнам з високорозвинутою ринковою економікою характерні такі податкові проблеми:

- податкова система досить складна для розуміння платників і ефективного управління зі сторони податкових органів;
- особисте податкове оподаткування характеризується несправедливістю;
- високі граничні ставки податків негативно впливають на процес прийняття економічних рішень;
- оподаткування компаній стимулює їх інвестиції і перебудову балансу не по економічних, а по податкових причинах. Це негативно впливає на якість капіталовкладень і розподіл обмежених ресурсів;
- великі відмінності в ставках особистого оподаткування і оподаткування компаній стимулює компанії приймати рішення про інкорпорацію за податковими причинами;

- *податкові системи тяжіють до прямих податків, що посилює перераховані вище недоліки.*

Реформа особистого податку включає: розширення бази оподаткування; перебудова ставок; більш однорідний режим оподаткування різних джерел доходу. Реформа податків з доходів компаній включає: зменшення податкових пільг і податкових ставок. Важливою рисою багатьох реформ є підвищення ролі ПДВ.

В 1986 році країни ЄС підписали єдиний європейський акт і прийняли зобов'язання про створення єдиного внутрішнього ринку, що означає відміну будь-яких бар'єрів, уніфікацію правил, зближення законодавства, зміцнення валютного співробітництва і прийняття необхідних мір, що повинно привести до вільного руху товарів, послуг, людей і капіталів і створило для всіх учасників інтеграції рівні умови конкуренції в усіх сферах діяльності. Завершення створення єдиного внутрішнього ринку передбачає об'єднання національних ринків, перетворення їх у Спільний ринок з 320 млн., споживачів, створення умов для розширення і динамічного розвитку ринку, забезпечення його гнучкості для використання людьми матеріальних і фінансових ресурсів.

Міри, направлені на знищення існуючих границь в середній співдружності. Вони включають:

- 1) фізичні кордони;
- 2) технічні кордони чи нетарифні бар'єри;
- 3) податкові кордони, які є головною перешкодою на шляху вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, і одним з факторів, що визначає умови конкуренції.

Податкові питання можна розділити на 2 групи:

- 1) ті зміни, які потрібно здійснити, щоб вирівняти "ігрову площадку";
- 2) податкові наслідки пристосування ЄС до можливостей і ризиків.

Значення податкового фактору збільшується і в результаті уникнення нефіскальних бар'єрів, яке буде мати вплив на економічну поведінку компаній і змінить податкові умови їх діяльності.

Податкова система країн ЄС сильно диференційована і відрізняється за багатьма параметрами (податкова база, ставки, типи податків). Гармонізація податкових систем ставить завдання ліквідації національних відмінностей в ціні, заробітній платі, соціальному страхуванню і рівню заощаджень. Аналіз даних про податки ЄС свідчить:

1. Частка податків у ВВП неоднакова: найбільша в Німеччині

- і Франції (більше 40%), найменша в Греції (26-28%);
2. Неоднакове співвідношення між прямими і непрямими податками та внесками на соцстрах. Найбільш пухка вага прямих податків у Франції, найбільш висока в Нідерландах, Великобританії, Данії; внески на соцстрах у Франції, Італії - 35-43%; Великобританії 17-20%; Данії 4-6% загальної суми податкових надходжень;
 3. Рівень оподаткування на душу населення у Франції і Німеччині в 2 - 2,2 рази вищий, ніж в Італії.

На практиці гармонізація в податковій сфері реалізується набагато повільніше і важче, ніж було заплановано засновниками "Єдиної Європи", оскільки країни-учасники не бажають поступатися суверенними правами держави щодо стягування і розпорядження податками. Прийняті чи запропоновані на розгляд Ради ЄС міри зачіпають всю податкову структуру і податкові бази, ставки ж залишаються в компетенції національної влади. Зусилля органів ЄС сконцентровані на двох основних напрямках - гармонізація ставок ПДВ і впровадження акцизних зборів; уніфікація податків на доходи від цінних паперів і банківських вкладів.

Питання податкової гармонізації в ЄС звичайно пов'язують з кроками по зближенню системи ПДВ і акцизів. Хоча з часом потрібною стане гармонізація прямих податків на доходи компаній, у цій сфері зроблено багато пропозицій, але процес відстає від прогресу в області створення уніфікованої системи ПДВ і митних зборів.

Створення митного союзу загострило конкурентну боротьбу за ринки збуту всередині ЄС. Відміна мит, які для ряду товарів носили протекціоністський характер, порушили економічну структуру і господарські зв'язки всередині національних господарств.

Зміна ділової конкуренції на ринку може сама по собі викликати зближення податкових систем. Наряду з уніфікацією податкової бази оподаткування компаній і податкових ставок гармонізація повинна розповсюдитись і такі сфери, як оподаткування операцій з цінними паперами. Діюча податкова система є важливим елементом в процесі прийняття ділових рішень якщо при їх прийнятті необхідно враховувати податкове законодавство кількох країн, то податкові умови набувають невід'язковий характер, а оцінка податкових зобов'язань стає дуже складною. Невід'язковості в області податкової політики посилюється тими процесами, які відбуваються в міжнародних масштабах (посилення боротьби з податковими зловживаннями в рамках податкових угод

про уникнення подвійного оподаткування, законодавчі кроки по обмеженню діяльності податкових схованок, міжнародне співробітництво в податкових питаннях - положення про взаєморозуміння в податкових угодах; Конвенція ОЕСР про взаємодопомогу і попередження уникнення від сплати податків).

“Неможливо підтримати ефективну конкуренцію на Спільному ринку при збереженні відмінностей в справлянні непрямих податків”, - відмічалось в документах ЄС з кінця 60-х років. Водночас питання про зближення ставок непрямих податків як необхідна умова відміни фіскальних кордонів є найбільш дискусійним. Пропозиції Комісії по непрямим податках можуть бути здійснені тільки при односторонній згоді усіх.

Найбільш суттєвими є зміни в системі ПДВ, який заміняє цілу серію інших непрямих податків. З 1977 року ПДВ розраховується в ЄС за єдиною системою, хоч зберігалася значна диференціація за кількістю ставок і за їх рівнем. Величина ПДВ коливається від 38% на деякі предмети розкоші в Італії, до 0% на товари першої необхідності у Великобританії. В Білій Книзі (1987 р.) КЄС запропонований комплекс мір по зближенню ставок ПДВ і акцизів країн-учасниць в рамках програми створення єдиного ринку. Пропозиції комісії відносно ПДВ включають 3 основні компоненти:

- *відміна оподаткування імпорту і використання нульової ставки при експорті;*
- *зближення рівня ставок;*
- *створення системи клірингових розрахунків.*

Пропонується ввести систему з двох ставок (в межах 14-20%); пільгова ставка 4-9%; підвищена ставка на паливо, тютюн, алкоголь. Перехід на дві ставки і перегруповування товарів і послуг виключать різні ціни на одні товари і зниження на інші. З одного боку уніфікація ПДВ має велике значення для уникнення фіскальних границь і забезпечення надійного джерела власних доходів бюджету ЄС, з другого боку вона пов'язана з подоланням великих відмінностей і національних особливостей, утмелення самостійності країни, зачіпає процес формування державних податкових доходів, тому виникають протиріччя між вимогами економічної інтеграції і небажанням поступитись національним інтересам.

Відхилення ставок податку на 5 пунктів не має суттєвого впливу на конкуренцію між сусідніми країнами. В умовах ЄС для вільної дії ринкових сил достатньо обмежити відхилення 2,5 пункти

Наприклад, якщо середня ставка процента на товар складає 16,5%, в країнах-учасниках може одночасно діяти до 5 різних податкових ставок.

Крім цього, було передбачено зміну механізму дії ПДВ. В світовій практиці непрямі податки стягуються на основі двох принципів: принципу країни виникнення і принципу країни призначення. Згідно першого, податки стягуються при експорті і поступають в бюджет країни-виробника. При використанні другого принципу ПДВ справляється на стадії реалізації незалежно від місця виробництва товару. В цьому випадку використовують митне врегулювання, тобто, стягуючи податок з імпортованих товарів, компенсують його експортерам. Однак при цьому порядку розрахунків деякі країни можуть стримувати інтуїтивний прибуток. Це рівнозначно введенню тасмних митних бар'єрів і субсидуванню експорту, що є порушенням правил ЄС. Перехід на принцип країни виникнення в торгівлі товарами власного виробництва тісно пов'язаний з відміною митного контролю на внутрішніх кордонах Союзу (система переміщення товарів всередині ЄС аналогічна тій, яка існує на території окремої країни).

В своїй програмі КЕС зробила акцент на скорочення кількості національних ставок ПДВ, а не на ідентифікацію їх абсолютних значень. Пропозиції КЕС викликали сильну реакцію національних адміністрацій і приватного бізнесу. У випадку реалізації даної директиви багато країн стикнулись би з великими проблемами бюджетного і економічного характеру. Данія і Ірландія ризикують втратити значну частину своїх податкових надходжень, а Люксембург міг би втратити багато фірм. Для фірм будуть низькі ставки сприяють розширенню ринків збуту; зміна ставок змінює фінансові потоки між фірмовими зв'язками, тому вони пропонують встановити єдині ставки.

В травні 1989 р. КЕС рекомендувала єдину ставку - 15%, надавши країнам ЄС право самим встановити графік її впровадження і зберігати нульові ставки. В грудні 1991 року Рада міністрів ЄС затвердила кінцевий проєкт. Відповідно до нього з 1.01.93 р. почався перехідний період, на протязі якого митні податкові бар'єри будуть ліквідуватися. Повна реалізація заходів Білої книги в податковій сфері відкладена.

Щодо гармонізації акцизних зборів, то комісія пропонувала уніфікувати ставки акцизів, тобто провести радикальні зміни всієї системи оподаткування, що призведе до суттєвих змін в державних доходах і буде мати значні соціально-економічні наслідки.

Крім гармонізації непрямих податків не менш важливе значення має і регулювання прямих податків. Вільний рух капіталів вимагає

прийняття всіма країнами такої системи прямого оподаткування, яка б забезпечила однаковий податковий підхід до підприємницької діяльності, до доходів від банківських вкладів і цінних паперів на всій території ЄС. Дана проблема безпосередньо пов'язана з лібералізацією руху капіталів і створенням єдиного фінансового простору. Це передбачає повну свободу фінансовими послугами, вибору місця розміщення фінансових структур, вкладення капіталу і отримання кредиту в будь-якій валюті ЄС. Приватним фірмам ЄС це відкриває додаткові можливості для розширення джерел фінансування, зниження фінансових витрат, підвищення мобільності на ринках капіталів. Все це буде сприяти укріпленню промислової бази ЄС.

Але при збереженні сьогоденних відмінностей в області оподаткування і регулювання фінансової діяльності об'єднання ринків і капіталів ЄС може викликати серйозні диспропорції в їх русі. Так, в Бельгії і Франції доходи по облігаціях оподатковуються 25% податком, в Ірландії - 35%. Гармонізація податків на доходи від фінансової діяльності направлена на оптимізацію структурних інвестицій в рамках ЄС. Пропозиція КЄС встановити єдиний податок на доходи від вкладів і облігацій в розмірі 15% і посилює контроль за його сплатою була відкинута Люксембургом, Великобританією, Німеччиною. Тому Комісія обмежилась координацією дій податкових служб в галузі обміну інформацією.

Далекі від гармонізації і справляння податків з корпорацій і значні відмінності як в системах таксації, так і рівня ставок.

В залежності від об'єкту оподаткування, чисті доходи, що обкладаються корпоративним податком в країнах Європейського співтовариства, розподіляються на такі види:

1. звичайні доходи – прибутки, які отримують суб'єкти господарювання від основної статутної діяльності. В більшості країн ЄС вони оподатковуються за пропорційними ставками;
2. капіталізовані доходи – доходи, що формуються в результаті перерозподілу та продажу матеріальних і нематеріальних активів фірм, які знаходились на балансі не менше як 6 місяців. Ставки податку на капіталізовані доходи в країнах ЄС суттєво відрізняються, причому в одних країнах ставки корпоративного податку на такі доходи дещо вищі від ставок податку на звичайний дохід, а в інших – навпаки. В більшості країн-членів ЄС до складу капіталізованого доходу включаються і доходи від приросту капіталу;

3. дивідендний дохід – дохід від володіння акціями інших акціонерних товариств та корпорацій. Щодо оподаткування дивідендного доходу, в країнах Європейського співтовариства існує чотири варіанти комплексного підходу до справляння корпоративного податку:

- *класична система оподаткування – передбачає загальний підхід до оподаткування чистих доходів корпорацій, незалежно від напрямків розподілу прибутків на нерозподілену і на частину, що розподіляється для виплати дивідендів. Дана система є досить простою, але містить один суттєвий недолік – подвійне оподаткування дивідендів;*
- *розподільне оподаткування прибутків, що розподіляються для виплати дивідендів та прибутків, що не розподіляються і поповнюють власні активи корпорацій;*
- *система пониження ставок оподаткування на рівні акціонерів. При такій системі акціонери, що отримують дивіденди або повністю звільняються від сплати корпоративного податку на дивідендний дохід, або податок, сплачений акціонерами, зараховується при сплаті податку, нарахованого із загальної суми прибутку;*
- *система повного звільнення прибутків, що розподіляються для виплати дивідендів, від корпоративного податку.*

ЄС стоїть перед дилемою вибору між заліковою і класичною системами оподаткування компаній (класична - подвійне оподаткування прибутків компаній і дивідендів за однаковою ставкою). Нідерланди і Люксембург використовують класичну систему; Бельгія, Данія, Ірландія, Великобританія - залікову, при якій авансовий податок, що сплачується компанією, зменшує особисте оподаткування акціонерів; Німеччина і Франція - система подвійних ставок, при якій розподілений прибуток оподатковується меншим податком, ніж нерозподілений.

Періодично КЕС виступала за введення напівзалікової системи, що передбачає часткове уникнення подвійного оподаткування дивідендів, шляхом надання податкової знижки акціонерам. Зараз КЕС виступає за введення повної залікової системи, яка більше підходить

для забезпечення вільного руху капіталу. Проект директиви про організацію податкової системи обкладання компаній був опублікований в 1975 р. (ставки 45 - 55%), але він не отримав достатньої підтримки і не реалізований до цих пір.

Першочергове значення мають і питання гармонізації податкової бази і податкових ставок. Зараз країна самостійно вирішує питання про визначення податкової бази і податкової ставки. Має місце велика різноманітність податкових ставок і видів податків. Податкові ставки в країнах ЄС коливаються кругом 36%, при 33% в Великобританії і 50% в Німеччині.

Податки в країнах ЄС можна поділити на такі види:

- *національні чи федеральні податки (ставки від 35 до 50%);*
- *місцеві податки (в деяких країнах 6-20%);*
- *податок на ринкову вартість капіталу.*

Спостерігається тенденція до зниження ставок оподаткування компаній і можливо вдасться встановити єдину пріинїятну для всіх країи ставку.

Уніфікація податкової бази - уніфікація правил визначення прибутку підприємства, що підлягає оподаткуванню і введено єдиних правил обліку, в результаті членн ЄС не зможуть використовувати податкове стимулювання шляхом різних підходів до визначення податкової бази.

Амортизаційні відрахування - в запропонованих правилах прискорена амортизація стане неможливою, а період податкового списання стане рівним періоду економічного списання. Це суттєво обмежить податкове стимулювання деяких галузей і регіонів, знизить інвестиції. Доходи і збитки від капіталу, що підлягають оподаткуванню, слід обчислювати як різницю між реальною вартістю активу і його вартістю за податковим балансовим звітом. Доходи від капіталу підлягають оподаткуванню на прибуток підприємства, збитки вираховуються з прибутку. Оцінка товарно-матеріальних запасів проводиться індивідуально за їх купівельною ціною чи за витратами виробництва. Вирахування з прибутку підлягають тільки ті витрати, які об'єктивно пов'язані з діяльністю підприємства і ведуть до створення доходу, що оподатковується. Збитки, понесені в поточному фінансовому році, можуть бути за вибором підприємства компенсовані за рахунок прибутку одного чи трьох попередніх фінансових років чи за рахунок прибутку наступних фінансових років. Пропонується ввести єдині

залікову систему оподаткування, єдині ставки податку на розподілений і нерозподілений прибуток, пропонується додаткова знижка. Податок з дивідендів встановити не більше 25%.

В ЄС існувала проблема транснаціональних компаній (подвійне оподаткування). В липні 1990р. в ЄС були прийняті важливі рішення для уникнення податкових бар'єрів на шляху транснаціональної діяльності західноєвропейських компаній. Це директива про єдину систему оподаткування материнських фірм і їх філіалів і конвенція про уникнення подвійного оподаткування прибутку асоційованих підприємств. В цих документах містяться загальні обов'язкові правила, які країни-учасниці повинні дотримуватись при стягуванні податків з вказаних компаній. Національні податкові відомства повинні або звільнити від оподаткування величину прибутку, яка переказується в іноземну компанію філіалами, розміщеними на їх території, або враховувати податки, сплачені цими філіалами, при оподаткуванні материнської компанії. Західноєвропейські фірми надають велике значення угоді, що досягнута на рівні ЄС у цих питаннях. Директива по оподаткуванню транснаціональних об'єднань, яка дозволила би компаніям компенсувати втрати філіалів по одній країні прибутками в іншій, зустріла опір зі сторони країн-учасниць. Це було зв'язано з тим, що в різних державах податки в корпорації мають різну питому вагу в бюджеті (в Ірландії 2% бюджетних доходів; Великобританії - 11%, Люксембургу - 17%).

Згідно з Єдиним Європейським актом рішення по податкових питаннях повинні прийматися одностороннє, а після 1999 р. намічено запуск єдиного економічного, валютного і політичного союзу.

Повна гармонізація прямих податків передбачає вирішення таких питань: співвідношення між акціонерним капіталом і залученими коштами, оподаткування процентів; облік нематеріальних активів. Досягнення головної цілі гармонізації прямих податків - уніфікований підхід до визначення податкової бази - пов'язані з великими труднощами, які визначаються широким діапазоном відмінності національних інтересів, внутрішніх потреб, умов і обставин. Однак країни ЄС повинні вирішувати дані питання, бо не вдасться створити єдиний ринок. Стратегія в сфері оподаткування ЄС має за мету:

- сприяти підвищенню конкурентноздатності європейських фірм на світовому ринку;
- забезпечити податковий нейтралітет на рівні ЄС і не допускати дискорунцій;

- *удосконалити національні податкові законодавства з ціллю зробити їх більш відкритими, простими, стабільними.*

До середини 80-х років податкові заходи ЄС проводилися в основному з метою уникнення порушень в торгівлі між країнами-членами. Тепер політика ЄС направлена на подолання фіскальних кордонів, фінансування бюджету і координації бюджетної політики. Фінансування бюджету ЄС за рахунок податків потребує обов'язкової гармонізації сфери оподаткування для забезпечення відносної рівності внесків кожної країни.

Податкова інтеграція вимагає встановлення єдиного рівня податків відносно системи мікроскопічних показників, єдиного співвідношення між прямими і непрямими податками та внесками на соціальне страхування (це впливає на рівень зовнішньоторгових цін: створюється стан, при якому конкурентна здатність товарів країн з високою часткою непрямих податків підвищується). Союз ще не досягнув значних успіхів в сфері гармонізації податків, хоч цей процес вже давно має закріплену договірну основу.

Європейські країни, як повноправні члени ЄС, беруть активну участь у виробленні спільних рішень і компромісів у сфері оподаткування і їх податкові системи повинні зазнати значних змін (в тому числі і не вигідних для уряду і компаній) під впливом інтеграційних процесів в Європі. Але процес інтеграції вже не зупинити, хоч заходи у сфері податків здійснюються повільно, що пов'язано з труднощами процесу пристосування економіки країн-членів один до одної, боротьбою за ринки і небажання поступатись своїм суверенітетом. Створення спільного ринку дозволить країнам-членам ЄС зайняти чільне місце у світовій економіці, що дозволить залагодити деякі незручності і бюджетні втрати ряду країн, які вони понесуть в результаті уніфікації податкової системи.

2.4. Преференційне оподаткування і фіскальні екстерналії.

На даний час відомо багато різноманітних видів та форм преференційного оподаткування. В основному, фіскальні екстерналії існують у вільних економічних зонах (ВЕЗ). Вони функціонують в різних куточках світу (на острівних територіях Великобританії, в Карибському та Тихоокеанському регіоні, в Європі, Африці, Центральній та Пд. Америці) і постійно удосконалюються і розвиваються. Одіак можна виділити характерні риси, що притаманні кожній з них. Це:

- *локальність території;*
- *дія на даній території особливого, більш пільгового юридичного і фінансово-економічного режиму - зони відносно автономії щодо економічних і законодавчих умов, що існують в цілому в країні; в деяких випадках місцевій адміністрації надається право прийняття рішень по широкому колу економічних питань. Поряд з цим діяльність суб'єктів ВЕЗ спирається на всебічну урядову підтримку і гарантії;*
- *наявність певної спеціалізації економічної діяльності.*

Мета, яку переслідують країни, що створюють ВЕЗ, може бути різна - в залежності від рівня їх економічного розвитку, соціально-економічних обставин, конкретних географічних та інших особливостей. Для багатьох країн найважливішою метою ВЕЗ є створення нових робочих місць. Даний аспект має особливе значення для країн з надлишком працездатного населення. Для країн, що розвиваються, пріоритетом може стати залучення високих технологій, розвиток експортного потенціалу, підвищення рівня кваліфікації робочої сили.

Відносно механізмів оподаткування виділяють дві групи країн, які розглядають як податкові гавані:

1. Країни, що розвиваються і проводять політику залучення іноземних капіталів. Вони встановлюють для іноземних суб'єктів низькі ставки (Ангильські острови, Гон-Конг), або взагалі відмінюють оподаткування капіталу, який імпортується (Багамські, Бермудські о-ви). Ця група країн не має податкових угод з іншими країнами, що забезпечує конфіденційність фінансової інформації, відсутність юридичних зобов'язань по сплаті податку в країні їх резидентства.
2. Країни, що забезпечують відносно пільгин в оподаткуванні деяких видів доходу, що обумовлені специфікою внутрішнього податкового законодавства (Люксембург, Швейцарія та інші).

Відмінність податкових гаваней від оффшорних зон в тому, що в перших подібні пільги надаються всім іноземним (нерідко і всім національним) компаніям, а в других - тим іноземним компаніям, котрі здійснюють операції з нерезидентами (т.зв. оффшорним компаніям). Однак в багатьох випадках різниці між цими гаванями і центрами провести вже неможливо.

Однією з головних особливостей оффшорної зони був дозвіл банківської і кредитної діяльності в іноземній валюті. При цьому

внутрішній (національний) ринок позичкових капіталів ізолювався від зовнішнього шляхом відділення рахунків резидентів від рахунків нерезидентів. Останнім надавалися певні податкові пільги і звільнення від валютного контролю. Кредитні установи, що знаходилися в офшорному центрі користувалися територією країни для проведення операцій тільки за її межами, не являючись інтегральною частиною її економіки. Прикладом офшорного фінансового центру можна назвати Нью-Йорк. Починаючи з 1981, року в Нью-Йорку була створена т.зв. вільна банківська зона, в рамках якої для операцій з нерезидентами було відмінено ряд правил і обмежень, які продовжували діяти на внутрішньому ринку капіталів. Після створення Нью-Йоркської банківської зони ведучим сектором економіки штату Нью-Йорк (по частці в валовому продукті) з початку 80-х років і по сьогодні є фінанси (52%).

На початок другого тисячоліття крупними фінансовими центрами офшорного бізнесу стали, крім Нью-Йорка, Лондон, Париж, Брюссель, Люксембург, а також велика кількість невеликих, переважно з дрібних держав (Багамські, Бермудські, Кайманові о-ви, Панама, Вануату, Джерсі та ін.). Розвиток системи транснаціональних банків дозволяє розміщати і відкривати в більшості офшорних центрів відділення або філіали і широко використовувати їх для проведення операцій на світовому рівні.

Можна сказати, що завдяки введенню офшорних зон сформувався в своєму нинішньому вигляді інститут транснаціональних банків. Вирахувано, що найбільший прибуток отримують учасники офшорних зон, що зайняті в банківській сфері. В США на початку 80-х років 2/3 операцій банківських транснаціональних корпорацій здійснювали в міжнародній фінансовій сфері. Американські ТНК створили за межами своєї країни "другу економіку" - комплекс закордонних підприємств (філіалів, дочірніх компаній), - котра не поступається по своєму потенціалу національним економікам ФРН, Франції, Англії і може навіть прирівнятися до економіки США.

З середини XX ст., в епоху НТП, з'явилося наступне покоління вільних зон, в котрих об'єдналися наука і виробництво високих технологій. Це науково-технічні зони або технополіси (технопарки, інноваційні центри), що обводнюються під назвою "інноваційні зони", яких зараз у світі нараховується біля 300. Сьогодні інновації є визначальним фактором національних економік розвинутих держав (Японії, США).

На жаль, в Україні при переході до ринку так і не було

створено дієвої системи протекціоналізму по відношенню до власних інновацій. Разом з тим, в умовах дефіциту ресурсів, і перш за все фінансових, для України найбільш прийнятна саме інноваційна модель розвитку, що дозволяє найбільш повно використовувати її власний інтелектуальний потенціал, бо за інтелектом - майбутнє.

2.4.1. Види оффшорних компаній.

Під оффшорною компанією розуміють приватну, що належить громадянам, тобто фізичним особам або компаніям (юридичним особам), але не державі, іноземну або національну компанію, що зареєстрована в державі, законодавство якої передбачає оффшорний статус для компанії особливого роду, яка не здійснює своєї господарської діяльності на території даної країни.

Володіння оффшорною компанією може бути відкритим і координційним (гасмним). В другому випадку встановити реальних власників практично неможливо.

Оффшорні компанії вигідно відрізняються:

- *спрощеною процедурою реєстрації;*
- *низькою ставкою корпоративного податку або взагалі його відсутністю;*
- *мінімальним обсягом і спрощеною процедурою щорічної звітності.*

При виконанні певних умов податок на прибуток або несплачується взагалі, або сплачується в символічному розмірі. Головними же умовами є управління за кордоном і відсутність доходів з джерел в країні реєстрації (крім банківського кредиту).

За допомогою оффшорних компаній звичайно досягаються 2 взаємопов'язані цілі: по-перше, захист від надлишкового оподаткування; по-друге, отримання статусу найбільшого благосприяння для інвестування. На практиці власник, що проживає в країні з високим рівнем оподаткування реєструє своє підприємство в іншій країні, де рівень оподаткування значно нижчий. Для фізичних осіб з високим рівнем доходів одним з шляхів зниження оподаткування є зміна статусу на юридичну особу і законне зменшення податку. До речі, розкриття імен власників компанії можливе лише у випадку слідства, а більшість оффшорних центрів, і Швейцарія в тому числі, не відносять до кримінальних правопорушень порушення податкового і митного законодавства.

Простота і дешевизна реєстрації (близько \$1-2 тис.),

можливість користування відносно недорогими послугами місцевих секретарських і фінансових фірм, що спеціалізуються на управлінні оффшорними компаніями, роблять їх вигідними для здійснення комерційної, фінансової, страхової та іншої діяльності.

Однак, поряд з масою позитивних моментів оффшорного бізнесу, існує ряд проблем. Немає сенсу відкривати просто оффшорну компанію, оскільки з усіх засобів, що перераховані в таку фірму, необхідно спочатку заплатити податки в повному обсязі. Тому необхідно вибрати регіон, з яким є угода про уникнення подвійного оподаткування.

Оффшорні компанії можуть викликати недовіру у органів влади, інших приватних фірм, котрі не наважуються заключати з ними контракти, а також у банків, котрі неохотнич надають їм кредити. Причина проста: коли оффшор порушив свої зобов'язання, то де шукати винних: на Валутату, в Коста-Ріці чи ще в якійсь екзотичній країні? Тому необхідне для крупних операцій одностворення компанії в менш гостинних країнах, в комбінації з оффшорними структурними елементами.

Як створити оффшорну компанію? Цим займаються спеціалізовані консалтингові компанії за кордоном. Вони беруть на себе підготовку документів, державну реєстрацію компанії, доставку документів замовнику, відкриття рахунку в банку. За бажанням замовника, вони можуть і надалі опікуватися фірмою, навіть складати щорічну звітність і подавати її на розгляд.

У спрощеному вигляді ринок оффшорних компаній має 3-рівневу будову:

- I рівень** - адвокатські контори в країні реєстрації;
- II рівень** - адвокатські контори в розвинутих країнах;
- III рівень** - місцеві агенти (фірми, дистрибутори) адвокатських контор в західних країнах.

Страхові компанії.

Страхування сучасних ринків в звичайних страхових компаніях обходиться компаніям все дорожче. Деякі компанії створюють свої власні страхові філіали для страхування власних ризиків. Створення капітальних страхових компаній особливо вигідно тим компаніям, котрі мають можливості включати страхові премії в собівартість продукції. Така методика самострахування через переказ страхового резерву в оффшорну компанію особливо приваблива тим, що доходи, отримані від використання цього резерву капітальною компанією, не обкладаються податками.

Сучасний європейський підхід до страхової справи, якій прийнятий також у всіх основних офшорних юрисдикціях, поділяє страхові продукти на 2 категорії: "страхування життя" і "страхування, що пов'язане із страхуванням життя", або інше страхування. На практиці даний поділ виражається в розрізі в процедурах ліцензування, вимогах до формування резервів, нормах (маржі) платоспроможності. Страхування життя регулюється суворіше, ніж інші види страхування. На ринках страхування життя спеціалізуються Великобританія, Німеччина, а також Нідерланди і Ірландія. По інших видах страхування лідерами є Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Швейцарія і Великобританія, на долю яких припадає 88% страхових премій від даних видів страхування в Європі.

Для компаній, що зареєстровані в офшорних зонах, найчастіше потрібно отримати спеціальний дозвіл влади даної країни для здійснення діяльності на її території і з її резидентами. Проте, це правило не стосується каптивних страхування, страхування інших офшорних компаній, добровільного страхування експортно-імпорتنих операцій і міжнародних кредитів, а також перестрахування. Для компаній, що здійснюють страхування життя та здоров'я, застосовуються жорсткі умови щодо маржі платоспроможності і до гарантійного фонду; дані вимоги стосуються і генеральних страхових компаній, що створюються в офшорних зонах. До офшорних компаній типу ехерт і каптивних страхових компаній застосовуються пільгові або нульові ставки і коефіцієнти.

В різних офшорних зонах вимоги до страхових компаній різні. Розглянемо їх на прикладі 2 офшорних юрисдикцій - о. Джерсі і о. Мен.

За останні роки Джерсі отримав велику популярність серед замовників каптивних страхових і перестраховочних компаній, оскільки острів знаходиться в зоні дії європейського страхового простору, а законодавство і економічне середовище на Джерсі сприятливі для розвитку бізнесу і, зокрема, страхового. В 1983 році на Джерсі був прийнятий Закон про страховий бізнес, вимоги якого до засновників даних компаній досить жорсткі:

- *стійкий фінансовий стан;*
- *досвід в страховій справі і перестрахованні;*
- *підтримання певного співвідношення "резерви-премії";*
- *перестраховування в першокласних перестраховочних компаніях;*

- кваліфікований персонал;
- вигідність страхового бізнесу для економіки острова та деякі інші.

Щоб отримати дозвіл на здійснення страхової діяльності, необхідно представити Уповноваженому по комерційних справах бізнес-план на 3 роки вперед, внести першопочатковий капітал не менше \$100 тис. Щорічно проводиться перевірка відповідності діяльності закону і ліцензії. Засновники можуть вибрати для свого філіалу одну з двох юридичних форм:

- 1) компанія-резидент для цілей оподаткування;
- 2) компанія, звільнена від податків - *exert*. В даному випадку компанія буде платити тільки щорічний збір в сумі £500.

Головна умова даного бізнесу на Джерсі - щоб сумарний податок, що сплачується компанією в бюджет острова, не був менший 2% її прибутків.

Острів Мен, розташований в центрі Британських островів, має власний парламент, приймає власні закони і відповідає за проведення фінансової і соціальної політики, але він підзвітний Великобританії. Як і Джерсі, підтримує специфічні відносини з ЄС. За останні роки страховий бізнес на острові розвивається особливо інтенсивно. Багато ТНК відкрили свої капітальні страхові філіали на ньому (загальне число страхових компаній на острові на 1996 рік було близько 150). Страхові і перестрахові компанії, як правило, спеціалізуються на певних групах ризиків і діють тільки за межами острова. Страхова компанія, що є нерезидентом о-ва Мен, але здійснює свою діяльність на його території через своє відділення, сплачує податковий податок за ставкою 20%. Якщо страхова компанія веде свою діяльність виключно за межами о-ва, використовуючи її як місце реєстрації і управління, то вона подає заяву на ім'я Ассесора податкового податку на звільнення від сплати податків на прибутки від страхової діяльності; а також на доходи від інвестування, дивідендів і зарплату директорів. Звітність складається щорічно після аудиторської перевірки і кожен квартал складається і подається в Управління страхування фінансовий поточний звіт. Управління страхування і призначений ним Інспектор (Супервізор) здійснюють нагляд за страховими компаніями.

Компанії на о-ві Мен можуть створюватися лише у формі компанії з обмеженою відповідальністю. Допускається обмеження відповідальності акціями або гарантією. Особа бенефіціарних

власників страхової компанії повинна бути розкрита для органів влади.

В світі нараховується близько 1500 таких компаній переважно на Бермудських островах.

Інвестиційні компанії.

Інвестиційні компанії створюються в оффшорних центрах і податкових гаванях звичайно у вигляді фондів, активи котрих складаються з цінних паперів, іншої власності і готівки. На основі цих активів вони можуть випускати і власні акції. Інвестиційні компанії у формі фондів звичайно управляються спеціально створеними для цього на місці дочірніми фірмами. Статус фірми потребує наявності довіреної особи і фінансового радника (часто це брокерська фірма або комерційний банк з якого-небудь великого фінансового центру).

Вигідність створення інвестиційних компаній в центрах перш за все в тому, що в більшості в цих точках немає податку на доходи від приросту капіталу, котрий понижус дохідність фінансових операцій.

Кращими місцями для інвестиційних компаній є Нормандські о-ви., о-в Мен, в певній мірі Люксембург. Звичайно створюються вони професійними фінансовими організаціями і окремими особами (банками, брокерами).

Оффшорний банк.

Взагалі жоден великий міжнародний банк не обходився без відкриття власного оффшорного філіалу чи відділення. В міжнародних банківських кругах відомо, що в сучасних умовах запустити ефективну фінансову схему і організувати податкове планування практично неможливо без виходу в оффшорні зони. В світі існує кілька оффшорних зон, що мають давню репутацію світових фінансових і банківських центрів: Кайманові о-ви, Багамські о-ви, О.Кіпр, о. Мен, о-ва Гернзі та Джерсі, Мальта та інші. Не дивлячись на те, що території цих країн невеликі, їх роль в світових фінансах може порівнюватись з роллю економічних гігантів.

Банки засновуються в оффшорних і податкових гаванях перш за все для здійснення операцій на ринку євровалют. Основна маса подібних банків зареєстрована в основних центрах євровалютного ринку - Люксембурзі (центр випуску єврооблігацій, тут відсутні вимоги до банківських резервів і діє ліберальне законодавство в відношенні холдингових компаній, що дозволяє ефективно поєднувати діяльність банків з діяльністю холдингів).

В Швейцарії (відсутній валютний контроль, немає гербового

збору), а також в Лондоні та Нью-Йорку з їх спеціальними пільгами для офшорних банків (подібні пільги є в Ірландії).

Найбільш розповсюдженою формою офшорного підрозділу, що створюється іноземними банками, є т.зв. "банк без персоналу". Це відділення або філіал, управління яким здійснює інший банк (місцевий) по договору із засновником. Місцевий банк ніби надає оболонку для функціонування іноземного відділення чи філіалу.

Офшорні банки, незалежно від країни інкорпорації, мають цілий ряд переваг, зокрема:

- банку не потрібно відкривати власний офіс, чим досягається економія на адміністративних видатках;
- банк отримує вихід на міжнародні євровалютні ринки розміщення депозитів і синдікованих кредитів;
- прибуток, який отримує офшорне відділення чи філіал, накопичується в офшорній зоні і репатріюється лише в необхідних кількостях і з такою регулярністю, яка дозволяє досягати зниження податків;
- євровалютні депозити офшорного підрозділу можуть бути використані материнським банком в країні його місцезнаходження;
- офшорний банк має право надавати послуги іншим офшорним компаніям;
- офшорний банк нараховує проценти по клієнтським депозитам, котрі не обкладаються податками у джерела.

Діяльність офшорних банків в великих фінансових центрах в значній степені контролюється органами влади даних країн. Для здійснення контролю над діяльністю таких банків в малих країнах і територіях в Лондоні діє Offshore Group of Banking Supervisors, котра охоплює 15 офшорних центрів, в тому числі Гібралтар, Кіпр, о-в Мен, Нормандські о-ва.

В результаті рівень секретності операцій і вкладів офшорних банків знижується.

Корабельні компанії.

Офшорні корабельні компанії поділяються на:

- *кораблевласницькі (shipping companies);*
- *корабле-користувацькі (ship-management companies).*

Перший тип націлений на володіння одним кораблем чи

флотом. Кораблевласник відповідає за відповідність кораблів прийнятим міжнародним стандартам і регулярне проведення інспекцій, оформляє приписку кораблів і отримання прапора, слідкує за їх технічним станом. Кораблевласницькі компанії можуть також фінансувати купівлю, будівництво чи ремонт кораблів, отримувати кредити під заставу кораблів і т.ін.

Другий тип створений для управління кораблевласницькими компаніями і конкретними кораблями, найму персоналу, в тому числі командного складу, фрахтових і чартерних контрактів і т.ін. В світовій практиці є багато прикладів, коли кораблевласницькі і управлінські функції поєднуються в одній особі, але рахується, що подія володіння і управління забезпечує більшу стабільність бізнесу, бо ризики володіння і ризики управління значно відрізняються і можуть впливати на бізнес в різний час і при різних обставинах.

Вже давно для цілей кораблеволодіння і управління використовуються оффшорні юрисдикції, що дозволяють отримати максимальні податкові пільги, не знижуючи при цьому рівня сервісу, необхідного для нормального функціонування кораблів. Так, наприклад, на о. Мен чи на Кіпрі, оффшор замість податку на прибуток платить невеликий щорічний реєстраційний збір.

Однак, разом з тим оффшорна приписка не завжди є повною гарантією звільнення від податків в інших країнах, що мають свої власні поняття терміну резидентності для цілей оподаткування. В світовій практиці оподаткування кораблів діє цілий ряд факторів, що включають, крім місця приписки, наявність договору про уникнення подвійного оподаткування (з однієї сторони, між країною приписки і країною походження акціонерів, і, з іншої сторони, між країною приписки і країною, з якою здійснюється бізнес); наявність сприятливого законодавства в країні походження акціонерів, що дозволяє акумулювати прибуток за кордоном і не сплачувати податків в країні походження акціонерів аж до репатріації прибутку.

Так, наприклад, не кожна оффшорна корабельна компанія, що зареєстрована в податковій гавані (т.т. в зоні з низьким або нульовим оподаткуванням), зможе повністю використати дану перевагу, якщо вона здійснює свій бізнес з США. Справа в тім, що у відповідності з Актом про податкову реформу 1986 року, нарезидентні США, що отримують доход від використання, найму чи оренди корабля чи контейнера, що використовується даним кораблем між США та іншою країною, або тільки в водах США, повинні заплатити податок з 50% доходів, що

отримані таким чином (100% у випадку операцій тільки в територіальних водах США) по ставці 14%.

Іноді для підвищення респектабельності свого бізнесу кораблевласники реєструють корабель в офшорній юрисдикції, і тим самим мінімізують податок на капітал і дивіденди, а управління бізнесом здійснюють з іншої юрисдикції, наприклад, з Великобританії. Тоді частина податкових переваг нівелюється, бо в Великобританії поняття резидентності для цілей оподаткування включає в себе і місце володіння, і місце управління. Тобто доходи управлінської компанії, одержані в Великобританії або в іншій країні світу, обкладаються податком в Великобританії на глобальній основі, але можуть бути зменшені, якщо є в наявності договір про уникнення подвійного оподаткування на суму податку, що виплачений в країні, з якою підписаний даний договір, при пред'явленні відповідного свідоцтва податкових органів даної країни.

Найчастіше корабельні компанії реєструються в Ліберії і Панамі, а з європейських країн - в Сан-Маріно та на Кіпрі.

Холдингові компанії.

Крупні компанії з міжнародними активами організовують свою власність створенням офшорного холдингу. Це дозволяє їм мінімізувати вплив різних фінансових режимів, податкових систем, валютних ризиків, політичних ризиків і практик ведення бухгалтерського обліку.

Англійське слово "holding" означає "володіння". Холдинг можна визначити так: це компанія, котра спеціалізується головним чином на прямих інвестиціях в інші компанії і отримує доходи у формі дивідендів та %. Слід визначити, що володіння портфельними інвестиціями не дає компанії статус холдингу. Можна виділити 3 основні функції, які виконує холдинг:

1. Одною з основних функцій холдинга є володіння іноземними філіалами. Офшорний холдинг, що створений в якості проміжної ланки між кінцевим власником і закордонними філіалами, дозволяє уникнути відображення рахунків філіалів на рахунках кінцевого власника, приховати зв'язок між кінцевим власником та його активами, а також скасувати деякі інші обмеження і забезпечити додаткову гнучкість в управлінні.
2. Другою функцією холдинга є управління фінансами. Компанія, що володіє активами в різних частинах світу, має потребу в механізмі балансування різних податкових систем, фінансових потоків, руху доходів. Запуск такого механізму

в країні походження кінцевого власника може призвести до катастрофічних податкових наслідків. Тому створення офшорного холдингу є реальним виходом з цієї ситуації, при якій різні проблеми зводяться до купи в спільному центрі, і при цьому центр не стає більш незахищеним. Такий фінансовий центр може накопичувати прибутки філіалів, контролювати їх валютне становище, використовувати накопичені засоби для реінвестування в ті філіали, котрі цього потребують.

3. Третьою функцією холдинга є управління інвестиціями. Найоптимальніший спосіб розміщення інвестицій за кордоном - не напругу, а через власного посередника (т.т. холдинг). Ця форма дуже часто використовується при інвестуванні в статутні капітали компаній або в нерухомість.

Щоб усі ці параметри з'єдналися в одне ціле, потрібно створювати холдинги там, де є сприятлива економічна і правова кон'юнктура. Перш за все мова йде про такі країни, як Голландія і Люксембург.

Створення холдинга потребує наявності у його засновника суттєвих фінансових ресурсів, бо створення і підтримка об'ємних міжнародних структур завжди означає великі довгострокові затрати. Більш того, сучасна холдингова структура ніколи не буває однорідною, а, як правило, включає в себе різні спеціалізовані елементи, наприклад, капітальний банк, страхову компанію, інвестиційні, брокерські, лізингові та інші підрозділи - поряд з традиційними торговими елементами, з яких найчастіше починається утворення холдингів. Крупні холдинги можуть вимагати створення спеціалізованої управлінської компанії, більш розвинуті холдингові структури включають 1 або кілька трастів і фондів, що забезпечують фінансову і функціональну стійкість протягом багатьох десятиріч, а іноді і століть.

Законодавство холдингових країн включає ряд вимог, що стосуються мінімального розміру виплаченого капіталу, кількості і статусу акціонерів директорів, формату щорічної звітності. Але для збереження податкових пільг і спрощених вимог для звітності діяльність компанії повинна бути націлена головним чином на пасивне володіння, плюс фінансування і інвестування по встановленому законом формату. Якщо холдинг напряму вміщується в управління компаніями, що належать йому, або надає кредити компаніям, що не належать до однієї групи, його статус може бути відізнаний. Якщо порушення були незначними, то холдинг не ліквідується, але пільгові ставки оподаткування (4%) скасовується,

а прибуток оподатковується за непільговими ставками (45%).

Найбільша кількість холдингів у світі розташовано в Ліхтенштейні (близько 20 тис.), Швейцарії (10 тис.) і Люксембурзі (2 тис.). Є деякі певні пільги для холдингів і в Нідерландах - там не обкладаються податком дивіденди, що отримує місцева компанія від участі в капіталі інших компаній.

2.4.2. Національні особливості діяльності і фінансового регулювання оффшорного бізнесу в деяких країнах.

Набір зон з пільговим оподаткуванням (зон, на території яких можна зареєструвати оффшорну компанію) досить широкий: в нього входить ряд європейських країн (Швейцарія, Люксембург, Кіпр, Ірландія і т. д.) і їх території (о. Мен, о-ва Джерсі і Гернзі та ін.), північноамериканських країн (штат Делавер в США, Багамські о-ва і т. д.), Далекий Схід, Африка. Такі великий вибір заплутує підприємця і підприємець робить помилки, перша з яких - вибір країни, з якою (або на території якої) він буде вести бізнес (реєструвати оффшорну компанію).

Вибір залежить перш за все від того, яка з пільг, що обумовлено оффшорним статутом компанії, цікавить підприємця більше за інші.

Існують доки з фіксованим оподаткуванням, тобто таким, котре не залежить від річного обороту (прибутку компанії): Кіпр, Швейцарія, Люксембург і Делавер до них не належать. Тут потрібно враховувати, що на більшості оффшорних територій податків як таких взагалі немає, їх замінюють щорічні платежі за підтвердження оффшорного статусу, надання юридичної адреси і послуги номінальних директорів. До таких "безподаткових" країн відносяться: Співдружність Багамських о-вів, о. Мен, Гернзі, Джерсі, Панама, Ліберія та інші.

Існують зони з мінімумом звітності (включаючи європейські країни і Делавер - там необхідний як мінімум щорічний аудит, котрий коштує не \$1 тис.); для здійснення аудиторської перевірки в свою чергу, потрібно вести б/о за правилами вибраної країни, тобто наймати місцевого бухгалтера, що обійдеться в \$20 тис. і більше в рік.

А, наприклад, на Багамських о-вах, о. Мен, в Панамі звітності взагалі немає жодної.

Великі переваги острівних територій полягають в політичній стабільності в порівнянні з іншими територіями. Тільки на о. Мен зареєстровано більш ніж 50 тис. компаній. При використанні їх засобу платежу відсутні будь-які обмеження в валютній сфері. На території о-ва зареєстровані і діють близько 50 міжнародних банків при

високому рівні конфіденційності. Досить лояльні і податкові ставки.

Напрацьовується практика роботи офшорних компаній і в країнах СНД. В Калмикії як іноземні компанії, так і компанії ближнього зарубіжжя, зареєстровані, але які не працюють в Калмикії, звільняються від сплати податку на утримання житлового фонду (1,5% від обсягу реалізації) до 1 січня 1999 року. До цього ж часу діяли пільги по податку на прибуток. Спільні підприємства з часткою іноземного капіталу більше 50% звільняються від сплати податку з виручки у твердій валюті і обов'язкового їх продажу банку строком на 5 років з моменту реєстрації.

Для здійснення офшорного бізнесу на території України чи Росії потребується реєстрація (статті на облік) в податкових органах і представити установчі документи на державній мові і нотаріально завірити.

Згідно українського законодавства, купівля офшорних компаній розцінюється як інвестиційна діяльність, яка може здійснюватись тільки з дозволу Національного банку України і підлягає обов'язковому декларуванню. Враховуючи нестабільність політичної і економічної ситуації, не можна бути впевненими, що уряд не почне вимагати не тільки незаконні, але і всі інші інвестиції за кордоном повернути в Україну. Тому оптимальним шляхом для наших підприємців є створення офшорної компанії, засновники якої невідомі особи (1 особа - власник всіх акцій компанії). Згідно законодавства деяких країн, отримавши акції на пред'явника, можна забезпечити:

- а) повну конфіденційність інформації про власників компанії;
- б) можливість перепродажу компанії при необхідності.

Кіпр.

Кіпр відомий в світі як міжнародний діловий, фінансовий і комерційний центр.

Значним елементом кіпрської економіки є офшорний сектор. Переваги Кіпра як ділового центру заключаються в його стратегічному положенні, високорозвинутій інфраструктурі, низьких ставках податків. Офшорні компанії платять податки в розмірі всього 4,25%; а офшорні філіали і товариства, котрі управляються і контролюються з території Кіпра, повністю звільняються від податків.

Іноземний персонал офшорної компанії, що працює на Кіпрі, платить податки по зменшеним ставкам - від 0 до 20%. Послуги, що надані за межами Кіпру, не обкладаються податками в інших країнах, якщо відповідні податки сплачені на Кіпрі. Сприятливе відношення уряду Кіпру до іноземної ділової активності і виконання ним

зобов'язань по підтриманню оффшорної індустрії вигідно впливає на економіку Кіпру.

Для створення на Кіпрі оффшорних банків і компаній, що управляються фондами, необхідний дозвіл ЦБ Кіпру. Такий дозвіл може бути даний, якщо заявник відповідає вимогам ЦБ. Оскільки дані вимоги досить об'ємні і складні, спочатку рекомендується отримати кваліфіковану пораду.

Стратегічне положення, пільгове оподаткування, наявність договорів про уникнення подвійного оподаткування (Кіпр заключає такі договори практично зі всіма країнами Центральної Європи і СНД, а також зі всіма країнами Західної Європи і Пн. Америки) відіграють важливу роль в розвитку Кіпру як світового центру пароплавства. Кіпр пропонує повне звільнення від податку на прибутки і дивіденди, що отримують компанії, зайняті в сфері вантажоперевезень, а також від прибуткового податку на зарплату командного складу і членів екіпажів суден, що плавають в міжнародних водах. А переваги, що надаються в сфері вантажоперевезень, відіграли свою роль і в розвитку Кіпру як спеціалізованого центру по управлінню пароплавством. Більш 630 кораблів, включаючи танкери, контейнеровози, сухогрузи і баржі управляються зараз професійними кіпрськими компаніями.

Місцева політика економічного розвитку з використанням великого набору пільг і стимулів надає додаткові можливості іноземним інвесторам. Кіпрський уряд максимально спростив умови отримання віз і дозволив (отримувати їх) іноземним громадянам. Метою цих заходів є залучення іноземців як в якості Інвесторів, так і для постійного проживання на Кіпрі. Іноземці, що проживають на Кіпрі, мають право без обмежень відкривати банківські рахунки у будь-яких іноземних валютах, а також т.зв. "зовнішні рахунки", деноміновані в кіпрських фунтах, з яких кошти можуть вільно переводитись за кордон без будь-яких обмежень.

Дуже сприятливі умови на Кіпрі для роботи капітивних страхових компаній, котрі звільняються від виконання цілого ряду статей Закону про компанії, що стосуються страхування. Каптивною компанією є компанія, що знаходиться і заснована в повному володінні компанії-засновника або групи компаній і приватних осіб, що мають спільний інтерес в страхуванні ризиків цієї групи.

Кіпрське страхування має хорошу репутацію за кордоном, що дозволяє даним компаніям виходити на міжнародні ринки

Китай.

Хоча процес підключення Китаю до міжнародного інвестиційного співробітництва і мав суттєву специфіку (надвплив дешевої робочої сили, притік перш за все капіталу закордонних співвітчизників), вихідні умови початку економічної реформи в Китаї - нестабільність економіки, надмірна централізація управління, слабкорозвита інфраструктура, відсутність досвіду роботи з іноземними інвесторами і відповідних структур, нерозробленість законодавства - багато в чому співпадають з тим, що є в наявності в сучасній Україні. Що характерно, створення в приморському поясі КНР районів з пільговим режимом залучення іноземного капіталу допомогло нейтралізувати вплив несприятливих факторів реформи і сприяло валовому приросту іноземних інвестицій.

Вирішення цієї задачі забезпечувалось наявністю продуманої довгострокової стратегії розвитку спеціальних зон, що вирізнялись високою адаптацією до змінних умов і гнучкістю в реалізації. В Китаї на протязі 10 років експериментальним шляхом була створена, почала функціонувати система спеціальних регіональних формувань: особливих економічних зон (найбільш відома зона - Шеньчжень), відкритих міст і їх своїми зонами техніко-економічного розвитку (з середини 80-х років) і відкритих регіонів (з 1987 року). В результаті, в приморських провінціях і в основних містах Китаю було сформоване сприятливе організаційне середовище, що продемонструвало іноземним інвесторам можливість вибору каналу виходу на китайський ринок в залежності від власних пріоритетів.

Інтереси китайської сторони були представлені чітко визначеними цілями стимулювання виробництва товарів народного вжитку, експорту, високотехнологічних виробництв і відповідною диференціацією умов розміщення іноземних інвестицій, котрі ставали тим сприятливішими, чим точніше іноземний вкладник враховував інтерес приймаючої сторони. Найбільш пільговий режим створювався в порівняно невеликих особливих економічних зонах, а також компактних зонах техніко-економічного розвитку, що дозволило проводити сміливі експерименти в зовнішньо-економічній реформі. Відкриті міста і регіони – об'ємні по території - пропонували менші пільги, але привабливі умови в порівнянні з основною територією країни. Вся система була розрахована на поступове "замановання" іноземного капіталу в економіку Китаю, по мірі укріплення його позицій на початкових етапах і появи впевненості в перспективах нормальної роботи в незвичайних умовах переважно планової економіки.

Велике значення для іноземних інвесторів мала чіткість регламентації умов розміщення капіталу по видах зон і в самих зональних утвореннях (величина податкових пільг, вартість, строки оренди землі і приміщень, митні пільги).

Китайський уряд пішов на значні фінансові видатки по проектуванню інфраструктури зон, готуючись до прийому інвесторів. При цьому в основному використовувались не дотаційні форми фінансування, а повернені. Пільгові позики державних банків (на 7-10 років) під 4% річних - засоби комерційних банків Китаю. Більшість зон отримали право акумулювати на протязі 5-8 років в своєму бюджеті податкові платежі підприємств-учасників. На даний час більша частина зон вже нагромадила засоби для розрахунків по отриманих займах.

Вся система зон і особливих районів ефективно управляється як на макрорівні (спеціальними департаментами в уряді країни, провінції, міст), так і всередині самих зон, причому головна мета роботи – як найкращі умови діяльності іноземних інвесторів. Все це, звичайно ж дає свої плоди і багато в чому допомогло стабілізації економіки Китаю.

Росія.

Постановою Уряду Російської Федерації від 19 червня 1994 року в Росії була утворена зона, - зона економічного благосприяння Інгусетія. На відміну від офшорних зон, що створені в інших країнах, Інгусетія мала ряд специфічних, тільки їй притаманних рис.

Рішення про створення даної зони було продиктоване, в першу чергу, прагненням надати економічну підтримку республіці, залучити капітал для підйому її економіки, в т.ч. для будівництва її столиці. Однак не був створений механізм функціонування зони, адекватний задачам, котрі переслідувались при її створенні.

Адміністрація Інгусетії передала право реєстрації компанії з пільговим оподаткуванням корпорації "БІН". На кінець травня 1995 року з 2067 зареєстрованих в зоні підприємств лише 19 (0,01%) фактично функціонували там. Всі решту здійснювали свою діяльність за межами зони і зареєструвались там виключно для того, щоб уникнути оподаткування, так як по законодавству Російської Федерації податки сплачуються по місцю знаходження юридичної адреси платника. Із загального числа тільки 10% склали підприємства з іноземними капіталами.

Що ж отримала Інгусетія від діяльності даної офшорної

зони? 19,5 млрд. руб. перечислила компанія "БІН" у фонд розвитку республіки на 1 січня 1995 року із загальної суми 46,2 млрд.руб., що отримала "БІН" на її розрахунковий рахунок. На потреби самої компанії було витрачено 9,9 млрд.руб., з яких 4,3 млрд.руб. - на рекламу. Очевидно, що для самої Інгушетії ефект від діяльності зони був мінімальний.

Разом з тим, діяльність зони викликала негативні наслідки для поступлення податків в бюджет інших, особливо прикордонних з зоною регіонів Російської Федерації, а також в Федеральний бюджет. Так 160 підприємств, що здійснювали свій бізнес із території Ставропольського краю, були зареєстровані в Інгушетії, в т.ч. і гігант "Ставропольнефтепродукт". В результаті, в бюджет краю недопоступило майже 20 млрд.руб. Та ж ситуація виникла і в Ростовській обл., де діяли 42 підприємства, зареєстровані в зоні економічного благосприяння, серед яких такі великі підприємства, як "Донської табак", "Електронструмент", "Гранит" та інші. Бюджет області недоотримав близько 80 млрд.руб. Навіть відносно далека Башкирія недорахувалась в своєму бюджеті 1,5 млрд.руб. Загальні втрати регіонів від діяльності російських підприємств, зареєстрованих в зоні Інгушетії склали на 1995 рік близько 2 трлн.руб.

Висновок із цього можна зробити такий: таку форму оффшорної зони, котра дозволяє підприємствам, що діють в сусідніх регіонах, ухилятися від податків, напевно можна вважати вдалою. Зона в Інгушетії була створена з метою експерименту, що діяв до 1 липня 1995 року. Але всі центральні і місцеві відомства активно виступили за припинення цього експерименту.

Основним недоліком зони в Інгушетії було те, що практично не залучалися іноземні інвестиції, в той час, як за кордоном саме в цьому бачать головну мету створення оффшорних зон. А поступлення в республіку доходів, що пов'язані із створенням зони, виявились дуже низькими.

Однак невдалий експеримент по створенні оффшорної зони в Інгушетії не означає, що ця форма взагалі непридатна для країн з перехідною економікою. Важливо лише, щоб функціонування оффшорної зони не уповільнювало розвиток інших територій тієї ж країни, а пільги для національних компаній надавали б лише у випадку окремому, економічно доцільному.

Розділ III

Становлення і розвиток оподаткування в країнах з перехідною економікою

3.1. Логос податкових реформ в посткомуністичних державах.

Найскладнішим завданням податкової реформи в країнах з перехідною економікою є своєчасна заміна прямої постсоціалістичної системи перерозподілу доходів непрямою ринково - орієнтованою для того, щоб гарантувати як відповідне зростання доходів населення, так і сприяння новому податковому середовищу розвитку ринкових відносин і всієї системи приватного підприємництва. Суть і обсяги змін у системі оподаткування в країнах Східної Європи і колишнього Радянського Союзу є головним питанням даного розділу.

В економіках радянського типу розподіл ресурсів регулювався центральним планом. Це був кількісний план розміщення інвестицій і випуску продукції в державному секторі. В принципі, перед плановиками стояло завдання визначення оптимального для економіки розміщення економічних ресурсів, з забезпеченням балансу між попитом і пропозицією, як на мікро- так і на макроекономічному рівнях. Еквівалентом центрального плану був фінансовий план, який складався з державного бюджету, плану кредитування підприємств державного сектора, плану обігу готівкових грошей в країні і плану надходження іноземної валюти. При адміністративному призначенні цін і кількісних показників фінансовий план по суті був не чим іншим, як завданням для бухгалтерського обліку, яке мало дві основні мети: з одного боку, фінансовий план мав відображати узгодженість матеріального плану, якому був підпорядкований, і з другого він повинен був стати інструментом, який допомагав у здійсненні економічних операцій.

Управління державним бюджетом в економіках Радянського типу принципово відрізнялося від подібного управління західного типу: воно виявляло собою систему управління всіма видами розрахунків у країні. Фактично всі платежі здійснювались через державний фінансовий сектор, який складався з державного монобанку і різних фондів. Угоди між підприємствами здійснювались шляхом дебетування і кредитування цільових розрахунків у монобанку. Втручання уряду в систему заощаджень і інвестицій підприємств здійснювались переважно через державний бюджет, зокрема через податок з обороту і шляхом

повного перерахування залишків прибутків підприємств.

Той факт, що переважна більшість фінансових потоків спрямовувалась через державні підприємства, має кілька пояснень. Переважна частина доходу держави могла бути зібрана за рахунок обмеженої кількості податків, що стягувалися з державних підприємств. Оскільки різних типів цих підприємств було небагато і контролювалися вони суворо, управлінські витрати по збиранню податків і ухилення від сплати податків були мінімальними. Більше того, податки могли регулюватися заднім числом, що робило узаконені податкові ставки непотрібними. Оскільки ціни не виконували розподільчої функції, податкова система в принципі була "непогрібною". Непрямі податки доповнювалися контролем за зарплатою, який по суті передбачав стягування податку на дохід, а також низькими процентними ставками, які виконували функції податку на фінансові заощадження і субсидії фірми, які одержували кредит. В результаті, на підприємствах державного сектора могли накопичуватися великі нерозподілені доходи. Пізніше ці доходи стягувалися за допомогою податків з обороту, податків на прибуток і нарахування на заробітну плату. Державні доходи могли використовуватися на підтримання збиткових підприємств, інвестиційні витрати, а також фінансування соціальних виплат. Структура соціальних виплат охоплювала дотаційне стримування цін на споживчі товари, які разом з гарантованою зайнятістю і безплатними чи дотаційними послугами становили ефективну систему соціального захисту.

Податок з обороту, який був основною формою непрямого оподаткування, визначав різницю між цінами виробника і споживача. Ці ціни встановлювалися незалежно одні від одних. Оскільки ціни встановлювалися незалежно одні від одних, з'явилась велика кількість різних ставок податку з обороту. Ці ставки часто змінювалися з метою виконання задуманих рішень. Оскільки держава визначала обсяги виробництва, виробничі витрати і всі види цін, такі поняття, як прибуток і податок на нього, мало що значили.

Податок на прибуток був механізмом, за допомогою якого держава забирала фінансовий нерозподілений прибуток підприємств. Оскільки держава була єдиним власником підприємств, не було їй необхідності розрізняти поняття дивідендів і податків. Усі рішення щодо змін у виробництві приймає держава, тому ці різні податки не мали ніякого впливу ні на ефективність виробництва, ні на його стимулювання. Це означало, що не було великої різниці в тому, який вид податку обирався для досягнення запланованого рівня державних доходів.

Урядовий бюджет (тобто фінансовий план) відігравав дуже

обмежену роль не лише у розподілі ресурсів, а й у стабілізації економіки. Стабілізація за допомогою управління бюджетною системою ставала необхідною лише тоді, коли траплялись виробничі чи зовнішні стреси, або коли в усій системі виникали дисбаланси попиту, зумовлені змінами в споживчому попиті домашніх господарств (Gregory I Stuart, 1986).

Бюджет повністю перебував під урядовим контролем, тому збалансованість бюджету могла бути гарантованою, а бюджетний дефіцит найчастіше був незначним (Cheasny, 1992).

Відповідно до міжнародних конвенцій доходи від податків можна розподіляти на такі три основні категорії:

- 1) *прямі податки на дохід і внески по соціальному страхуванню;*
- 2) *внутрішні непрямі податки;*
- 3) *податки на зовнішньоторговельну діяльність.*

У таблиці 3.1. подано структуру доходів від податків в економічних системах індустріальних країн, країн, що розвиваються і країн з економікою перехідного періоду. Дані таблиці свідчать, що структура податків при оцінці їх за цими трьома категоріями наприкінці 1980-х років (тобто в період, що передував проведенню реформ) виявились схожими з індустріальними країнами і в країнах з перехідними економіками. Остання група країн одержувала приблизно дві третини своїх бюджетних надходжень за рахунок податків на дохід і внесків по соціальному страхуванню. І лише третину надходжень вони одержували через непрямі внутрішні податки, практично не розраховуючи на зовнішньоторговельні податки. Схожість середніх показників індустріальних і перехідних економік не є несподіваною, враховуючи рівень індустріалізації в країнах Східної Європи і колишнього Радянського Союзу і те, що саме промислові підприємства були основним джерелом податкових надходжень. Країни ж, що розвиваються одержували приблизно третину доходів по кожній з трьох згаданих категорій податків. В цих країнах, де індустріальна база в цілому є значно менш розвинутою, залежність від "бар'єрних податків" (тобто від торговельних податків і акцизів) і від оподаткування внутрішніх угод (тобто податку на продаж і податку на додану вартість) є більшою, а від прямих податків (на дохід і соціальне страхування) - меншою, ніж в індустріально розвинутих країнах і в країнах з економікою перехідного періоду (Burgess і Stern, 1995).

Таблиця 3.1.

**Середній склад податків по категоріях в різних групах країн
(у % від суми податкових надходжень)**

Група країн	Податки на дохід і соціальне страхування	Внутрішні непрямі податки	Податки на зовнішню торгівлю та інші податки
Промислово розвинуті країни, 1989 рік	68,1%	28,4%	3,5%
Країни, що розвиваються, 1989 рік	38,2%	30,4%	31,4%
Країни перехідного періоду 1991 рік	57,6%	39,1%	3,3%
Країни перехідного періоду 1995 рік	60,1%	30,9%	9,0%

Джерела: Burgess і Stern (1995).

В період між 1989 і 1995 роками структура податків перехідних економік змістилася в бік зменшення залежності від податків на доходи підприємств до більшої залежності від податків на зовнішню торгівлю. Ця тенденція була, скоріше всього, короткостроковою реакцією на необхідність задоволення зростаючої потреби в державних доходах і означала зростаючу неспроможність податкових систем країн Східної Європи і колишнього Радянського Союзу адекватно збільшити бюджетні надходження іншими, менш викривленими способами.

В цьому відношенні перехідні економіки поступово наближаються до податкових систем країн, що розвиваються. Втім схожість середніх показників 1989 року для країн перехідного періоду і західних індустріальних країн за даними таблиці 3.1. може бути оманливою, оскільки вона приховує докорінні відмінності в структурі та функціонуванні цих двох типів податкових систем. Невелике зміння середнього показника за період між 1989 і 1995 роком також не дає повного уявлення щодо тих змін у податкових системах країн, які відбувалися, зокрема тому, що типи податків, приховані за загальними назвами цих категорій, істотно змінилися. Наприклад, у багатьох країнах ступінчасті податки з обороту, що накладаються на численні промислові товари, з великою кількістю податкових ставок було замінено системами податків на додану вартість, які менше викривлюють систему ціноутворення і поширюються за межі виробничої сфери. Зміни в

оподаткуванні були, однак, здебільшого процесом “на даний випадок” і їх успіх був неоднорідним. Спочатку, ймовірно, вони одержать більше користі від застосування внутрішніх непрямих і торгових податків.

Подальший розвиток, який передбачає введення широкої системи податків на особистий дохід, ймовірно, на більш пізніх стадіях переходу до ринку перемістять середній показник назад у напрямі середнього показника індустріально розвинутих країн. Коли закінчиться реформування податкових систем, різні країни виявляться в різному становищі, заповнивши проміжок між країнами, що розвиваються, та індустріальними країнами в залежності від досягнутого рівня економічного розвитку.

Сумарні рівні податків і витрат у відсотку від ВВП наведено в таблиці 3.2.

Податки, зокрема в 1989 році, за міжнародними стандартами були досить високими (як і можна було очікувати в економічних системах, де папуг держава).

Зниження податків між 1989 і 1993 роками відбувалося внаслідок загального зменшення ролі державного регулювання. В таблиці 3.2. можна помітити одну характерну рису, яка полягає в том, що хоча рівні бюджетних надходжень помітно знизились, зниження урядових витрат було значно менш відчутним. Навпаки, майже у половині країн перехідного періоду рівні витрат збільшилися. Подібна політика щодо урядових витрат відображає, зокрема, політичні ускладнення, пов'язані з проблемами, що виникають при скороченні таких статей витрат, як трансферти збитковим підприємствам, зарплата і постачання державного сектора, цінні дотації і соціальні витрати. Ця невідповідність у динаміці змін податкових надходжень і витрат у період реформування податкової системи призвела до різкого зростання бюджетного дефіциту більшості країн з перехідною економікою. В 16 з 23 країн, за якими є порівняльні дані, бюджетне становище погіршилося і в багатьох випадках досить істотно (див. таблицю 3.2.). Беручи до уваги труднощі, зв'язані з позичковим і грошовим інфляційним фінансуванням у перехідних економіках, можна зробити висновок, що суть цих ускладнень полягає в тому, що макроекономічна стабільність залежить від глибоких і постійних бюджетних корекцій протягом короткострокового і середньострокового періодів.

Таблиця 3.2.

Бюджетні баланси країн перехідного періоду (в % від ВВП)

Країна	До реформи /після реформи	Сумарні надходження		Сумарні витрати		Бюджетний баланс	
		до	після	до	після	до	після
Албанія	1989/1993	51.3	28.0	56.8	44.1	-5.5	-16.1
Азербайджан	1991/1993	35.6	38.4	40.7	52.0	-5.1	-13.6
Білорусь	1991/1993	49.1	47.5	45.5	56.9	3.6	-9.4
Болгарія	1989/1993	60.0	30.6	61.4	45.7	-1.4	-15.1
Вірменія	1991/1993	26.0	20.4	27.9	68.6	-1.9	-48.2
Грузія	1991/1993	29.9	12.5	33.0	46.3	-3.1	-33.8
Естонія	1991/1993	36.4	32.5	31.8	33.9	4.6	-1.4
Казахстан	1991/1993	35.4	22.4	35.4	23.5	0.0	-1.1
Киргизстан	1991/1992	38.0	12.7	35.9	26.2	2.1	-13.5
Латвія	1991/1993	37.4	33.5	31.0	32.5	6.4	1.0
Литва	1991/1993	50.0	25.1	53.8	29.7	-3.8	-4.6
Македонія	1991/1993	36.8	34.3	40.4	45.0	-3.6	-10.7
Молдова	1993		17.1		25.9		-8.8
Польща	1989/1992	41.4	44.0	48.8	50.7	-7.4	-6.7
Росія	1991/1993	41.0	33.8	49.5	41.8	-9.5	-8.0
Румунія	1989/1993	51.1	30.9	42.7	31.0	8.4	-0.1
Словаччина	1989/1993	62.1	48.0	64.5	55.5	-2.4	-7.5
Словенія	1993		49.8		49.4		0.4
Таджикистан	1989	41.1		38.6		2.5	
Туркменістан	1991/1992	30.1	45.0	32.0	31.0	-1.9	14.0
Угорщина	1989/1993	48.5	47.5	49.3	54.5	-0.8	-7.0
Узбекистан	1991/1992	35.0	33.5	35.9	46.5	-0.9	-13.3
Україна	1991/1993	38.3	42.3	51.9	55.6	-13.6	-13.3
Хорватія	1991/1993	34.2	33.8	39.0	34.8	-4.8	-1.0
Чехія	1989/1993	62.1	49.0	64.5	48.5	-2.4	0.5
в середньому		41.2	33.9	43.0	42.9	-1.8	-9.0

Розгляд змін у структурі податків є корисним для розуміння причин загального зниження доходів та податкових надходжень які відображено в таблиці 3.2. В таблиці 3.3. подано розгорнуту характеристику податків за їх типом по країнах з перехідною економікою в процентах ВВП.

Таблиця 3.3.

Структура податкових надходжень країн перехідного періоду (в % ВВП)

Країна	До реформи (Д) після П	Сума надходження		Надходжен. від податків		Податки на дохід пріоритетні		Персональні		Внутр. податки на товари і послуги		Податки на зовнішню торгівлю		Податки по соціальному страхуванню		Інші податки і неподаткові нарахування	
		51	28	44	20	11	3,5	0	0,6	23	8,2	0,0	2,8	4,9	2,5	13	10
Албанія	89/93	51	28	44	20	11	3,5	0	0,6	23	8,2	0,0	2,8	4,9	2,5	13	10

Азербайджан	91/93	36	38	35	38	5,7	8,0	2,3	2,2	0,0	11	0,0	0,8	7,7	9,0	20	7,0
Білорусь	91/93	49	47	36	37	11			12	16	16			9,0	7,0	13	12
Болгарія	89/93	60	31	49	19	23	4,6	4,1		11	6,2			9,6	8,0	12	12
Вірменія	91/93	26	20	16	13		4,6		1,6		6,3					26	7,9
Грузія	91/93	30	12	22	2,6	7,2	1,0	3,4	0,3	11	1,1	0,0	0,1			8,0	9,9
Естонія	91/93	36	32	34	31	7,5	4,0	6,5	7,0	9,9	9,2	2,0	0,5	7,8	9,7	2,7	2,1
Казахстан	91/93	35	22	25	21	10	6,0	0,0	0,0	11	6,6	0,0	2,1	3,7	0,0	11	7,7
Киргизстан	91/93	38	13	28	11	3,6	3,9	4,2	1,3	15	5,2	5,1	1,0			10	1,3
Латвія	91/93	37	33	32	29	7,3	7,3	14	14	10	8,1	0,0	1,3			5,8	2,7
Литва	91/93	50	25	41	23	11	4,7	4,9	4,6	18	7,2	0,8	0,5	6,6	5,6	9,0	2,5
Македонія	89/93	37	34	17	16	0,8	0,9	5,5	5,5	8,6	6,8	2,1	2,2	19	16	1,2	3,0
Молдова	93		17		15		4,8		1,6		7,4		0,9		0,0		2,6
Польща	89/93	41	44	26	24	11	5,9	3,4	6,3	8,9	9,0	0,0	2,3	6,7	3,0	11	17
Росія	91/93	41	34	38	28	12	10	4,4	2,7	12	7,9	6,3	3,4	3,5	5,3	2,8	4,1
Румунія	93	51	31	33	30	6,3	3,5		6,0	19	7,4	0,0	1,4	6,8	8,5	19	4,1
Словаччина	89/93	62	48	54	27	11	6,5	6,9	4,3	18	14	1,8	1,4	13	13	12	9,1
Словенія	93		50		46		0,5		7,2		12		3,8		23		3,4
Таджикистан	93	41		29		5,7		4,3		16		0,2		3,0		12	
Туркменістан	91/93	30	45	18	36	1,4	4,2	4,9	1,0	11	6,1	0,0	25	2,6	0,0	11	8,9
Угорщина	89/93	48	47	48	47	7,7	1,8	0,0	6,3	17	14	2,8	2,6	19	18	2,0	4,9
Узбекистан	91/93	35	33	27	31	4,2	6,5	4,9	2,1	12	11		1,6	2,9	1,0	11	11
Україна	91/93	38	42	26	32	9,6	9,3	3,2	1,9	9,4	13	0,0		12	10	3,9	8,4
Хорватія	91/93	34	34	33	31	4,0	0,5	4,8	4,7	8,4	15	1,2	2,9	18	11	1,8	0,3
Чехія	89/93	62	49	53	44	11	7,7	6,9	3,2	18	12	1,8	1,6	13	15	12	9,5
в середньому		41	34	32	27	8,3	4,8	3,8	4,2	13	9,2	1,3	2,9	8,8	8,3	9,5	6,7

Як видно з таблиці, зниження загальних надходжень є значно більшим, ніж зниження доходів від податків. Так відбувається зокрема тому, що переважна частина різниці між загальними урядовими доходами і податковими надходженнями припадала на відрахування від прибутку державних підприємств, які протягом 1989-1995 років стрімко зменшувалися в міру того, як скорочувалися обсяги виробництва. Монопольні реєтри перестали існувати, а підприємствам було дозволено залишати частину прибутку для проведення реструктуризації і введення інновацій.

Аналогічною є ситуація із доходами від податків: занепад

державного промислового потенціалу і неспроможність наявних податкових систем вийти за межі прийнятої ратіше бази спричинили зниження надходжень від корпоративних податків.

Індивідуальний податок на дохід і внески по соціальному страхуванню, які по суті є нарахуваннями на заробітну плату, виявилися більш живучими, зокрема тому, що зайнятість знизилася менше, ніж обсяги виробництва, і ще тому, що на уряд постійно чиниться потужний тиск у вигляді вимог щодо підвищення заробітної плати. Однак успіхи були незначними як у розвитку системи подоходного податку, яка може охоплювати зайнятих поза офіційним сектором, так і в розширенні системи соціального страхування за межі цього сектора. В довгостроковому плані розширення системи податку на дохід від діяльності нового приватного сектора, особливо в офіційному секторі економіки, передбачає значні можливості для збільшення бюджетних надходжень.

Бажано, щоб податкові системи були простими, з невеликою кількістю податкових ставок. Що ж до внутрішніх непрямих податків, хоча перехід від системи податку з обороту до систем ПДВ і є привабливим з точки зору ефективності, обсяги урядових надходжень дещо скоротилися. Створення бюджетного потенціалу цих систем потребує їхнього розширення для того, щоб охопити новий бізнес і весь склад економічних операцій між виробництвом і споживанням (Тайт, 1992). З таблиці 3.3. видно, що лише податки на зовнішньоторговельну діяльність зросли як часта ВВП. Податками на зовнішню торгівлю порівняно легко корегувати, але вони викривлюють як торгівлю, так і конкуренцію. Отже, вони повинні розглядатися переважно як перехідний захід для генерування доходів і надання промисловим підприємствам можливості реструктурувати виробництво.

Чи може застосування податків цього типу обмежитися перехідною роллю - це питання залишається відкритим. Відповідь на нього залежить від того, як швидко зможуть реформуватися і змінитися інші компоненти податкової системи, які вносять менше викривлень, і чи зможуть контролюватися інтереси окремих сторін, приховані торговими бар'єрами. На підставі аналізу кількісних і якісних показників, які відображають зміст і масштаби податкових реформ, у цьому розділі викладаються основні принципи, якими доцільно, на наш погляд, користуватися реформаторам в країнах з перехідною економікою.

Податковий тягар повинен бути розподілений за логічним принципом серед різних платників податку, незалежно від того, чи є вони індивідуалами чи фірмами.

Застосування диференційованого податку до підприємств сильно підживляє його ефективність і знижує можливість зростання податкових надходжень у майбутньому. Через те, що податкові органи в перехідних економіках неспроможні повністю охопити нові підприємства, ці підприємства частіше виявляються поза контролем. Розширення податкової бази зробить податки стійкішими, незалежно від зміни економічних умов, яка є типовою для країн Східної Європи і колишнього Радянського Союзу.

Великі "податкові прориви" для іноземних компаній можуть послабити стимули до інвестування, обмежити конкуренцію, дискримінувати національні компанії і зменшити можливості збільшення надходжень у середньостроковій перспективі. Загалом, у прагненні до ефективності, довгострокового зростання надходжень і до зменшення кількості ухилянь від сплати податків метою повинні стати розширення податкової бази і більш низькі ставки податків.

Ефективність передбачає також, що основою базою оподаткування повинно бути кінцеве споживання. Це означає, що проміжна продукція не повинна обкладатися податком доти, доки не виникнуть особливі ускладнення в здійсненні оподаткування кінцевої продукції. Широке введення системи ПДВ є в цьому відношенні перспективним. Для економічної ефективності податкові тарифи на проміжну продукцію повинні мати знижки, які будуть відображені в інших податках на кінцеву продукцію.

Тарифи слід використовувати з метою захисту лише тоді, коли є серйозні підстави для підтримки окремих національних галузей, коли інші способи їх стимулювання є менш ефективними. Тарифи діють подібно до виробничих дотацій, які фінансуються за рахунок споживача. Немає ніяких підстав вважати, що такий податок є найкращим бюджетним засобом підтримки промисловості в період, що досліджується (припускаючи, що подібна підтримка справді доцільна). В перехідних економіках з невеликою кількістю ефективних податків тарифи можуть відігравати роль генераторів надходжень. Тарифи повинні бути знижені, а для цього мають бути створені національні податкові системи, коли належним чином обкладається як національна, так імпортована кінцева продукція (тобто системи податку на додану вартість).

Напередодні початку реформ податкових систем в країнах Східної Європи і колишнього Радянського Союзу характеризувалися складною структурою податкових ставок і великою кількістю різних типів податків. Переускладненість подібної податкової системи

наявність у цій прогресивної шкали тягнуть за собою великі витрати на управління системою і в нових ринкових умовах не можуть діяти ефективно. Підвищуючи стабільність і максимально спрощуючи податкову систему, її можна зробити більш відкритою. Відкритість податкової системи необхідна, як для того, щоб забезпечити підконтрольність процесу збирання податків, так і для того, щоб політичні рішення з приводу змін у податковій системі були зрозумілими і піддаватися аналізу. Досягнення відкритості повинно бути спрямоване на звуження для органів оподаткування і платників податку можливостей діяти на власний розсуд відповідно як при збиранні, так і при сплачуванні податку. Це необхідно й тому, що можливість діяти на власний розсуд при справлянні податків розширює можливості для корупції. Отже, досягнення відкритості і зменшення можливостей діяти на власний розсуд може стати кроком до запобігання корупції.

Уряду слід прагнути до створення такої системи податків, яка сприяла б підвищенню бюджетних надходжень, а не вводити щоразу нові види податків "на даний випадок", тільки-но виникає чергова необхідність у збільшенні бюджетних надходжень. Крім того, слід також утриматись від частих змін "правил гри". Однак, будучи введеними, податкові правила повинні впроваджуватися в життя з якомога меншою кількістю підльг. Невизначеність системи знижує ймовірність виконання подібних рішень і руйнує стимули до інвестування.

Узгодженість між податковими системами органів державної влади різного рівня є ключовою складовою успішного функціонування федеральної системи або будь-якої децентралізації управління. Брак такої узгодженості може призвести до посилення нестабільності і втрати відкритості податкової системи.

В ринкових економіках основні засоби перерозподілу доходів суб'єктів економічної системи стосуються витратної частки бюджету. Ефективне функціонування схем забезпечення стабільних доходів зменшує переконливість аргументів на користь використання прогресивної шкали оподаткування.

Система оподаткування доходів з прогресивною шкалою і великою кількістю різних прогресивних ставок є, до того ж, дорогою з точки зору управління в умовах ринкової економіки. Однак, нижчі податки на продукцію, що споживається переважно незаможними прошарками населення, або на індивідуальні доходи можуть бути збережені як корисний засіб додаткової підтримки певного рівня доходів бідних, особливо тоді, коли нові схеми соціального захисту ще перебувають

у стані розвитку. В багатьох країнах Східної Європи і колишнього Радянського Союзу податкова реформа розглядається переважно як наближення податкових систем до таких, які функціонують у країнах ОЕСР.

Слід мати на увазі, що в функціонуванні цих податкових систем закладено значні порушення принципів, що викладено вище, і в багатьох ринкових економіках уряди часто змушені і афмувати податкові реформи.

Без потужного і настійливого реформування податкової системи в згаданих вище напрямках ухилення від сплати податків може стати в суспільстві систематичним явищем, як це часто трапляється в багатьох країнах, що розвиваються. "Податкова згода" тісно пов'язана з повагою до букви закону і прав власності, що має також ключове значення для успішного розвитку приватного сектора. Брак подібної згоди може як уповільнити темпи проведення реформ, так і послабити консенсус у суспільстві.

Дотримання вимог оподаткування дає явні переваги при здійсненні бізнесу (підтримка належних рахунків компанії, ліцензування компанії, торгова допомога компаніям, розвиток правової бази і наявність доступу до кредитів). Недотримання подібних вимог повинно суворо каратися.

Посилення ефективності діяльності податкових служб становить основу успіху при проведенні податкової реформи.

Прибутки підприємств були основним об'єктом оподаткування у податкових системах напередодні початку реформ. Падіння обсягів виробництва, зміщення виробництва за межі державного сектора, зростання незалежності підприємств і необхідності в збереженні прибутків як стимулу для реконструкції підприємств - все це невідворотно привело до зменшення надходжень від податків на прибуток підприємств.

Нові види податків на доходи корпорацій, які замінили старі податки на прибуток, відіграватимуть меншу роль у загальній податковій системі і повинні будуть задовольняти критеріям, які суттєво відрізняються від старих.

Нові податкові правила для підприємств мають бути простими, легкими в здійсненні, стабільними і стійкими відносно інфляції. Підприємства повинні бути здатні приймати рішення, базуючись на розумінні можливих доходів від інвестицій. Ризик, пов'язаний з браком зрозумілості системи податків, а нерідко і з істотними змінами в системі (що найчастіше є наслідком інфляційних процесів і неузгодженості податків, які стягуються на різних рівнях) може стати основним фактором, що стримуватиме інвесторів.

Інфляція в перехідних економіках істотно ускладнює

визначення оподатковуваного доходу, оскільки виплати процентів часто базуються на номінальних, а не на реальних процентних ставках, нарахування зносу основних фондів здійснюється на базі їх первинної вартості без врахування інфляції, яка чинить свій вплив за період з моменту придбання вхідної продукції. Вирівнювання реального і оподатковуваного доходу є пріоритетним завданням, яке повинно стати основою при розробці нових систем податків на доходи корпорацій (див. Gordon, 1994).

Податки на дохід корпорацій мають бути схожі між собою незалежно від роду діяльності фірм і повинні становити єдине ціле спільно з іншими елементами податкової системи, а також містити мінімальну кількість пільг. Іноземні фірми, приватизовані фірми, малі й середні підприємства повинні бути включені в корпоративну податкову мережу з однаковим і послідовним підходом до всіх. Нейтральність податкової системи можна зберегти тоді, коли вона не надаватиме випадкових чи невиправданих стимулів окремим галузям чи певним видам підприємств. Пільги повинні бути обмеженими не лише з огляду на ефективність, а й для того, щоб гарантувати певний рівень доходів і обмежити можливі політичні маніпулювання. Чимало країн перехідного періоду порушили свої корпоративні податкові бази введенням серій пільг "на даний випадок" (часто неефективних і руйнівних), тимчасовими звільненнями від сплати податків і так інше. В подібних обставинах підприємства витрачають зайві зусилля на те, щоб "зафіксувати" податкову систему на рівні, який надає їм перевагу над іншими. Одного разу введені податкові пільги в подальшому важко скасувати. Практика хабарництва навряд чи сприяє розвитку конкурентної ринкової економіки. Загалом метою реформи корпоративного прибуткового оподаткування повинно стати якомога більше розширення бази оподаткування з одночасним зниженням ставок податок. Реформування прибуткового оподаткування у країнах з перехідною економікою не досягло рівня, описаного вище. В багатьох країнах, в тому числі і в Україні, державні підприємства, які не були приватизовані, одержували фінансові ресурси від уряду шляхом прямого кредитування і нагромадження боргів по сплаті податків.

Перед урядами цих країн стоїть непросте завдання щодо створення і підтримання високих рівнів інвестицій як національних, так і іноземних з одночасним підтриманням низьких бюджетних витрат на стимулювання інвестицій.

Уряди можуть намагатися залучити прямі іноземні інвестиції за допомогою податкових пільг чи тимчасового звільнення

іноземних інвесторів, але це негативно впливатиме на ефективність згаданих методів. Тимчасове звільнення іноземних фірм від податків широко практикується в країнах Східної Європи і колишнього Радянського Союзу. Місцеві фірми, які часто змушені витратити великі кошти на реконструкцію, ставляться таким чином у програшне становище порівняно з іноземними фірмами. Іноземні фірми можуть припинити свою діяльність після закінчення строку тимчасового звільнення від сплачування податків, свідомо обираючи проекти лише з короткими строками реалізації або маніпулювати цінами між проектами, які підлягають тимчасовому звільненню від податків, та іншими проектами. Трансферти можуть означати, що, умовно кажучи, вся сума добавленої вартості, виробленої цими фірмами, експортуються з країни. Більше того, окремі країни і навіть окремі регіони в середині цих країн, вдаючись до цих заходів, можуть боротися за інвестиції, що означає порушення рівноваги і що може принести всім регіонам відповідні бюджетні проблеми. Сьогодні є переконливі докази того, що податкові стимули для іноземних прямих інвестицій практично не впливають на прийняття інвестиційних рішень. Крім того, застосування податкових пільг означає зменшення бюджетних надходжень, причому після того, як ці пільги було введено, їх важко скасувати. Позабюджетні стимули, такі як відповідна правова система, розвинута інфраструктура, якісна освіта і політична стабільність, можуть бути ефективнішим засобом залучення прямих іноземних інвестицій, ніж податкові пільги.

Довгострокова життєздатність та ефективність податкових систем у країнах з перехідною економікою залежить від того, чи буде включено до бази оподаткування діяльність приватного сектора без придушення стимулів до підприємництва. Податки на доходи та прибутки корпорацій повинні бути поширені без виключень на нові, щойно народжені, а також приватизовані підприємства. Пільгувати такі підприємства в сфері оподаткування недоцільно, адже після закінчення терміну пільгового режиму вони можуть згорнути свою діяльність.

Система ПДВ, прийнята в більшості країн перехідного періоду, може використовуватися як додатковий інструмент до прибуткового оподаткування, що збільшує бюджетні надходження та обмежує ухилення від сплати податків малими фірмами та одноосібниками. Система ПДВ може також надавати важливу інформацію для органів оподаткування щодо доходів корпорацій і індивідуальних доходів їхніх працівників.

Більшість нових фірм починають свою діяльність, являючи

собою підприємства дуже малих розмірів, а малі і середні підприємства є основою для розвитку країн з перехідною економікою. Внаслідок високого рівня невизначеності інвестори в країнах Східної Європи і колишнього СРСР мають причини займати вичікувальну позицію для того, щоб розібратися, які саме проекти є пайдоцільніші в даних умовах. Ряд компаній готових увійти в ринок, продовжують займати очікувальну позицію. Нові фірми, таким чином, можуть розглядатися як експеримент, який допомагає інвесторам, а також компаніям, що прагнуть увійти до ринку, розібратися, як краще діяти в нових ринкових умовах.

Лише нещодавно в країнах перехідного періоду малому приватному бізнесу було дозволено вільно розвиватися. Малий бізнес повинен обкладатися такими самими податками як і інші підприємства. На практиці ж однак адміністративні труднощі у відстежуванні доходів малих і середніх підприємств означають широкі можливості для ухилення цих підприємств від сплати податків і відповідно низький рівень податкових відрахувань. Вдосконалення системи бухгалтерського обліку і звітності малих і середніх підприємств, включення до податкових систем податку на додану вартість, спрощення оцінки вартості оподатковуваних активів і вдосконалення адміністрування процесу, в цілому, може посилити для малих і середніх підприємств стимул до дотримання податкового законодавства.

При попередніх режимах уряд міг безпосередньо контролювати фінансові ресурси, однак в умовах ринкової економіки він змушений збирати їх у представників приватного сектора. Отже, податкова реформа є однією з найважливіших умов успішного проведення ринкового реформування економіки. Податкова реформа є невідкладним завданням, оскільки стара податкова система дає дуже низькі податкові надходження і стримує інтереси до підприємницької діяльності через те, що її базу, що будувалася на прибутках і доходах великих державних підприємств, зруйновано, а методи справляння податків стають невідповідними в умовах перехідного періоду.

Внаслідок постійного політичного тиску скорочення бюджетних витрат - завдання надзвичайно складне. Всі ці фактори разом узяті, призвели до збільшення дефіциту Державного та місцевих бюджетів, що дає сильний поштовх в зростання інфляції. Невдачі при проведенні у відповідність бюджетних витрат і надходжень сприяли розвитку податкових режимів "на даний випадок", часто конфіскаційних, знижуючи стимули до інвестицій і таким чином обмежуючи розвиток приватного сектору, а отже її економічне зростання в цілому.

При формуванні податкових систем у регіоні слід брати до

уваги часом суперечливі фактори - ефективну систему справляння податків, економічну стабільність у країні, простоту системи оподаткування і її зрозумілість як для владних структур, так і для податкоплатників, справедливність при розподілі податкових надходжень, стійкість системи оподаткування до різних змін. Дотримання всіх цих умов потребує радикальних реформ як у самій системі оподаткування, так і в структурі податкової системи взагалі. Розширення податкової бази і зниження податкових ставок повинні відігравати в цьому основну роль.

Для досягнення успіху при проведенні податкової реформи життєво необхідною є розробка нової податкової системи, яка повинна дати свободу підприємству, інвестиціям і раціональному прийняттю економічних рішень. Щоб забезпечити відповідні податкові надходження, податкова система має бути розширеною з точки зору нового базису. Це розширення повинно досягатися у такій спосіб, щоб якомога менше обмежувати дух підприємництва, який стане потужною рушійною силою нової економічної системи. Підтримання стабільності податкової системи і послідовність у підходах до різних типів платників податку мають вирішальне значення.

Не менш важливою є необхідність обмежити ухиляння від сплати податків, які в багатьох країнах перехідного періоду стають мало не системою. Податковий консенсус глибоко пов'язаний з повагою до закону і прав власності і є основою для стабільного функціонування фінансової системи будь-якої країни.

Враховуючи те, що Україна при проведенні податкових реформ враховує зміни в оподаткуванні в Російській Федерації, доцільно на нашу думку в одному параграфі зупинитися саме на конкретному аналізі системи оподаткування в Росії.

Основні принципи діючої податкової системи Російської Федерації, закладені в 1992 р., коли був прийнятий великий пакет законів Російської Федерації про окремі види податків. За 8 минулих років було багато змін, але основні принципи зберігаються.

Загальні принципи побудови податкової системи, податки, збори та ін. обов'язкові платежі визначає Закон Російської Федерації "Про основні податкової системи в РФ". До поняття "інші платежі" відносяться обов'язкові внески в державні позабюджетні фонди, такі, як Пенсійний фонд, фонд медичного страхування, фонд зайнятості. Фонд соціального страхування.

Платники податків (суб'єкти оподаткування) - це юридичні і фізичні особи, на яких покладені обов'язки сплачувати податки.

Платники податків зобов'язані:

- вести бухгалтерський облік, складати звітність про фінансово-господарську діяльність, забезпечуючи їх зберігання не менше 5 років;
- надавати податковим органам необхідні для нарахування і сплати податків документи і відомості;
- вносити виправлення в бухгалтерську звітність в розмірі суми окритого тим заниженого доходу (прибутку), виявленого перевіркою податкових органів;
- у випадку незгоди з фактами, викладеними в акті перевірки, здійсненої податковим органом, надавати письмові роз'яснення мотивів відмови від підпису цього акту;
- виконувати вимоги податкового органу про усунення виявлених порушень законодавства про податки.

По кожному виду податку платішник має право і зобов'язаний знати:

- об'єкт податку;
- джерело податку;
- одиницю оподаткування;
- ставку податку;
- термін сплати податку;
- вид бюджету (позабюджетного фонду), в який зараховується сума податку за звітний період (податковий склад);
- пільги по податкам.

Об'єктом оподаткування є доходи (прибуток), вартість певних товарів, окремі види діяльності платників податків, операції з цінними паперами, користування природними ресурсами, майно юридичних і фізичних осіб, передача майна, додана вартість продукції, робіт і послуг.

Передбачено, що один і той же об'єкт може оподатковуватись податком одного виду тільки один раз за визначений Законом період оподаткування.

Одиниця податку встановлюється в залежності від об'єкту оподаткування. Ставка податку може бути встановлена в фіксованій сумі на одиницю оподаткування чи в % до псї. Процентна ставка податку називається податковою квотою.

Термін сплати податку повинен дотримуватись, з порушників стягуються пені в розмірі 0,7 % несплаченої суми за кожний день прострочки платежу.

Пільги по податках встановлюються наступні:

- *неоподатковуваний мінімум об'єкту;*
- *вилучення з оподаткування певних елементів об'єкта;*
- *пониження податкових ставок;*
- *вирахування з податкового окладу;*
- *цільові податкові пільги включаючи податкові кредити.*

Податковий кредит надається підприємству регіональним податковим органом на основі договору, на умовах зворотності.

Інвестиційний податковий кредит надається підприємствам для фінансування інноваційних програм і інвестицій.

Платник податку має право:

- *надавати податковим органам документи, що дають право на пільги;*
- *знайомитись з актами перевірок;*
- *надавати роз'яснення по актам перевірок;*
- *оскаржити рішення податкових органів і податкових інспекторів.*

Міра відповідальності платника залежить від видів порушень податкового законодавства. Ці порушення мають свою специфіку і під ними розуміють діяльність або бездіяльність яка виражається в невірному виконанні чи невиконанні обов'язків передбюджетом.

Правопорушення можуть бути наступні:

- *приховування чи заниження доходу чи іншого об'єкту оподаткування;*
- *відсутність обліку об'єкту оподаткування;*
- *неправильне отримання податку юридичними чи фізичними особами - кінцевим платником податку;*
- *ведення обліку з порушенням фінансово-господарського законодавства;*
- *несвочасна сплата податків;*
- *ненадання чи несвочасне надання звітності по податкам;*
- *невиконання платником вимог посадових осіб податкових органів.*

За порушення законодавства платник податку несе відповідальність у вигляді:

- *стягнення всієї суми прихованого чи заниженого податку і штрафу в розмірі тієї ж суми, при повторному порушенні - в подвійному розмірі, при навмисному приховуванні - в 5-кратному розмірі суми;*

- стягнення пені при затримці платежу 0,7 % від суми податку за кожний день прострочки;
- штраф за відсутність обліку об'єктів оподаткування і ведення обліку з порушенням встановленого порядку, що тягне за собою скриття чи заниження доходу - 10 % донарахованих сум податку;
- штраф за несвочасне надання (чи ненадання) документів, необхідних для нарахування чи сплати податків - 10 % належних для сплати сум податку.

Посадові особи і громадяни, які винні в порушенні податкового законодавства, притягуються до адміністративної, дисциплінарної та кримінальної відповідальності.

Структура і функції податкової служби.

Успіхи економічної реформи багато в чому будуть залежати від діяльності Державної податкової служби Російської Федерації. На жаль, її ще не існувало в той момент, коли почали створюватись кооперативи, розвиватись індивідуальна трудова, а насправді підприємницька діяльність. В цілому до наступлення ринкових відносин Російська Федерація, що знаходилась в складі Радянського Союзу, виявилась невідповідною. Звідси і диспропорції в кооперативному русі, практика "відмивання" там грошей, ухилення від сплати податків. У зв'язку з цим фінансова система країни потерпіла суттєві зміни, основою формування доходної частини рівнів стали податкові надходження. Непідприємства не бажали легко розлучатись з частиною свого прибутку, як раніше. Знадобився жорсткий і висококваліфікований державний контроль.

Державна податкова служба була створена у відповідності з Постановою Ради Міністрів СРСР від 24 січня 1990 р. за №76 "Про Державну податкову службу СРСР". Її правовий статус був визначений Законом СРСР від 21 березня 1990 р. "Про права та обов'язки державних податкових інспекцій".

21 березня 1991 р. був прийнятий Закон РРФСР за №943-1 "Про державну податкову службу РРФСР". Основним документом для практичної діяльності податкової служби Росії Указ Президента Російської Федерації від 31 грудня 1991 р. за №340 "Про Державну податкову службу Російської Федерації". Даним Указом затверджені положення про Державну податкову службу Російської Федерації, гарантії правового і соціального захисту її працівників.

Податкові служби Росії представляють єдину систему, яка має федеральний, регіональний і районний рівень.

Державна податкова служба Російської Федерації - найвищий

орган управління, вона розробляє методологію стягнення податків, здійснює контроль за надходженням окремих видів податків, здійснює свої функції як у відношенні федеральних податків, так і регіональних і місцевих податків. Це витікає з принципу єдності державної податкової політики. ДПС служить централізованою і незалежною системою контролю за дотриманням податкового законодавства. Незалежність розуміється, в першу чергу, як незалежність від місцевих органів влади. Останні не можуть змінити чи відмінити рішення податкових органів, давати їм оперативні керівні вказівки.

ДПС має вертикальну структуру підпорядкування і призначення на керівні посади. Подвійне підпорядкування мають лише податкові інспекції в республіках в складі Російської Федерації і по м. Москві: ДПС Російської Федерації і відповідному Уряду.

В систему податкових органів країни, крім ДПС, входять федеральні органи податкової поліції, що функціонують на основі Закону Російської Федерації від 24 липня 1993 р. за № 5238-1 "Про федеральні органи податкової поліції".

Два податкових органи здійснюють тісну взаємодію між собою. Різниця їх функцій визначається тим, що податкова поліція входить в систему правоохоронних структур.

Головне завдання Державної податкової служби Російської Федерації - контроль за дотриманням законодавства про податки, правильністю їх нарахування, повнотою і своєчасністю внесення у відповідні бюджети загальнодержавних податків і інших платежів, встановлених законодавством Російської Федерації і республік в її складі, органами державної влади країв, областей, автономних утворень, міст Москви і Санкт-Петербурга, районів, міст, районів в містах в межах їх компетенції.

З цією метою державні податкові служби:

- *забезпечують повний облік платників податків, включаючи іноземних громадян і осіб без громадянства;*
- *контролюють своєчасність надання платниками бухгалтерських звітів і балансів, податкових розрахунків, звітів, декларацій та інших документів, зв'язаних з відрахуванням і сплатою платежів в бюджет, а також перевіряють (достовірність) дійсність цих документів в частині правильності визначення прибутку, доходу, інших об'єктів*

оподаткування і відрахування податків і інших платежів до бюджету;

- забезпечують правильність застосування фінансових санкцій, передбачених законодавством Російської Федерації і республік в її складі за порушення зобов'язань перед бюджетом, адміністративних штрафів за ці порушення, допущені посадовими особами підприємств, установ, організацій і громадянам, і своєчасність стягування коштів по ним;
- здійснюють огляд, фіксацію утримання і стягнення у підприємств, установ і організацій документів, що засвідчують про скриття (заниження) прибутку (доходу) чи інших об'єктів від оподаткування. Основою для вилучення відповідних документів являється письмова мотивована постанова посадової особи податкової інспекції;
- здійснюють роботу по обліку, оцінці і реалізації конфіскованого майна і майна, що перейшло по праву спадкоємства до держави, і скарбів;
- отримують від підприємств, установ, організацій, фінансових органів і банків документи, на основі яких ведуть оперативно-бухгалтерський облік (по кожному платнику і виду платежу) сум податків та інших платежів, що підлягають сплаті і фактично поступлених в бюджет, а також сум фінансових санкцій і адміністративних штрафів;
- припиняють операції підприємств, установ, організацій і громадян по розрахунковим та інших рахунках в банках і інших фінансово-кредитних установах у випадках ненадання (чи відмови надати) державним податковим інспекціям і їхнім посадовим особам бухгалтерських звітів, балансів, розрахунків, декларацій та інших документів, зв'язаних з відрахуванням і сплатою податків і інших обов'язкових платежів в бюджет;
- контролюють виконання господарюючими суб'єктами вимог законодавства по відношенню готівкового грошового обігу і застосування контрольно-касових машин.

Виконуючи свої функції, податкові служби в міністерствах і відомствах, на підприємствах, в установах і організаціях, заснованих на будь-яких формах власності, здійснюють перевірки грошових документів, реєстрів бухгалтерського обліку, звітів, планів, конторисів, декларацій та інших документів, зв'язаних з відрахуванням і сплатою податків і інших платежів в бюджет.

При цьому посадові особи інспекцій мають право досліджувати будь-які виробничі, торгівельні і складські приміщення, отримувати від платників податку і від кредитних установ документи, що стосуються господарської діяльності, вимагати від підприємств та індивідуальних працевлаштувань, що здійснюють виплати фізичним особам, подання відомостей про ці виплати і про нарахування з них податок, вимагати від платника податку надання інформації про всі відкриті рахунки в банках та інших кредитних установах і про фінансово-господарські операції.

Перевірки можуть бути камеральними і документальними. Камеральна перевірка практично здійснюється щоквартально при здачі балансу (для іноземних фірм - щорічно). Документальна перевірка з виходом інспекторів в організацію здійснюється вибірково з певною періодичністю.

У ході перевірок виявляються значні суми, приховані від оподаткування. Про їх масштаби можна судити, наприклад, за деякими результатами діяльності Державної податкової інспекції по м. Москві.

Зниження питомої ваги стягнених платежів в загальних донарахуваннях свідчить про погіршення фінансового стану підприємств і організацій. Але тут також відбулося і надане податковим органам Указом Президента Російської Федерації право застосовувати розстрочки і відстрочки платежів штрафних санкцій, що позитивно впливає на економіку підприємств і окремих галузей.

Діяльність податкових служб в сучасних умовах представляє велику складність у зв'язку із збільшенням порушень податкового законодавства. Так, в 1993 р. виявлено 375 злочинів і правопорушень, пов'язаних із приховуванням доходу в великих і особливо великих розмірах. В 1994 р. ця цифра зросла майже втричі, зафіксовано 8312 таких порушень. Протягом 1996 р. працівниками ДПС в м. Москві перевірено документально більше 31 тисячі юридичних осіб. Порушення податкового законодавства встановлено у 69,1 % з них.

Загальна характеристика податків.

Законом "Про основи податкової системи Російської Федерації" введена трьохрівнева система оподаткування підприємств, організацій і фізичних осіб.

Перший рівень - це федеральні податки Росії. Вони діють на території всієї країни і регулюються загальноросійським законодавством, формують основу доходної частини федерального бюджету і, оскільки це найбільш доходні джерела, за їхній рахунок підтримується фінансова стабільність бюджет суб'єктів Російської Федерації і місцевих бюджетів.

Другий рівень - податки республік в складі Російської Федерації і податки країв, областей, автономної області, автономних округів. Цей рівень називають ще регіональними податками. Регіональні податки встановлюються представницькими органами суб'єктів Російської Федерації, виходячи із загальноросійського законодавства. Частина регіональних податків відноситься до загальнообов'язкових на території Російської Федерації. В цьому випадку регіональні влади регулюють тільки ставки у визначених межах, податкові пільги і порядок стягнення.

Третій рівень - місцеві податки, тобто податки міст, районів, селищ. В поняття "район" з позиції оподаткування не входить район всередині міста. Представницькі органи (міські Думи) міст Москви і С. Петербурга мають повноваження на встановлення як регіональних, так і місцевих податків.

Податки державі перераховують дві групи платників:

- *господарюючі суб'єкти, власники капіталу;*
- *працівники, що отримують певний дохід за свою роботу.*

Як і в інших країнах, найбільш доходні джерела зосереджуються в федеральному бюджеті. До числа федеральних відносяться: податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств і організації, акцизи, податок з фізичних осіб, митні збори. Перераховані 5 податків складають основу фінансової бази держави.

Найбільші доходи регіональним бюджетам приносять податок на майно юридичних осіб. В основному, це відповідає світовій практиці, з тією різницею, що в більшості країн не існує різниці між податком на майно юридичних осіб і податком на майно фізичних осіб. Частіше це один податок, хоча в деяких країнах є і така практика як в Росії. Досить сильно підтримує фінансову базу регіональних бюджетів цільовий податок на потреби установ народної освіти. Саме він дає необхідні кошти для розвитку на регіональному рівні цієї галузі.

Серед місцевих податків велике надходження забезпечують: податок на майно фізичних осіб, земельний податок, податок на рекламу, податок на утримання житлового фонду і соціально-культурної сфери і т. д.

Бюджетний устрій Російської Федерації, як багатьох європейських країн, передбачає, що регіональні і місцеві податки служать лише надбавкою в доходній частині відповідних бюджетів. Головна частина при їх формуванні - це відрахування від федеральних податків.

Закріплені і регулюючі податки повністю чи в твердо фіксованому проценті на довготерміновій основі поступають в нижчестоящі бюджети. Такі податки, як гербовий збір, державне мито, податок з майна, що переходить в порядку наслідства чи дарування, маючи федеральний статус, як правило, повністю зараховуються в місцеві бюджети.

Податок на прибуток підприємств і організацій в твердій частині: $13\% + 22\%$ ділиться відповідно між федеральним і регіональними бюджетами, а з останніх перераховується в місцеві бюджети.

Акцизи, податок на доддану вартість, подоходний податок з фізичних осіб розділяються між бюджетами, причому в залежності від обставин, включаючи фінансове становище окремих територій, відсоток відрахувань може змінюватися. Нормативи затверджуються щорічно при формуванні федерального бюджету.

Податок на майно юридичних осіб є регіональним податком. Але законодавче встановлено, що половина його поступлень направляється в місцеві бюджети.

Бюджетна система доповнюється державними позабюджетними фондами, доходами, частина яких формується за рахунок обов'язкових цільових відрахувань. За своєю соціально-економічною суттю відрахування в позабюджетні фонди носять лише податковий характер. Джерелом цих відрахувань, як і податків, служить вироблений валовий внутрішній продукт (ВВП). Відрахування прив'язані до фонду оплати праці і включаються в собівартість продукції (робіт, послуг). Кожен працівник відраховує з фонду оплати праці 28% в Державний пенсійний фонд, $5,4\%$ - в Фонд соціального страхування, $1,5\%$ - в Фонд зайнятості, $3,6\%$ - в Фонд обов'язкового медичного страхування, а кожен працівник відраховує від своїх заробітків 1% в Державний пенсійний фонд РФ.

В перші два роки функціонування податкової системи РФ регіональні і місцеві податки досить жорстко регламентувалися. Потім на три роки (1994 - 1996 рр.) обмеження були відмінені. Мета відміни обмежень була зрозуміла: дати можливість регіональним і місцевим владам самим пошукати джерела доходів і шляхи виходу з фінансової кризи. Це був свого роду економічний експеримент.

Слід сказати, що в цілому він вийшов з негативним результатом. Це відбулося внаслідок того, що на місцях перестаралися, що призвело до появи екзотичних податків. В різних місцевостях, наприклад, вводились: податок на ввіз товару, податок на вивіз товарів, податок на зниження об'ємів виробництва, податок з продажу, місцеві акцизи, податок на утримання футбольної команди і т.д. Особливу шкоду нанесли внутрішні митні збори, що стягувалися на кордоні деяких областей.

Зростання податків, як показав досвід трьох років, не призвів до збалансування доходів і видатків регіональних і місцевих бюджетів. Звичайно, була і позитивна практика. Наприклад, в м. Москві не захоплювалися багатьма податками, але ввели два досить корисних податки, що поповнили міський бюджет: готельний збір, який застосовується практично у всіх великих закордонних містах, і податок на утримання інфраструктури міста, що стягується з громадян, які прибули в столицю на постійне місце проживання.

А що говорять про податкові вповноваження регіональних і місцевих рад світовий досвід? Наприклад, в Швейцарії федеральна влада взагалі не вмішується в податкову політику кантонів, в кожному з яких діє своя самостійна система податків. Природно, що це не стосується федеральних податків, які функціонують на всій території Швейцарії. Проте Швейцарії можна протиставити Францію з її жорсткою централізацією податкової системи. Провінції і департаменти позбавлені можливості проводити податкову політику, оскільки все регламентовано владою країни. Між цими країноцями можна розташувати решту країн. Високу ступінь свободи мають законодавчі збори штатів в США, але істотно меншу муніципалітет. Мало самостійності в регіональній владі в Великобританії, ще менше в Голландії. В загальному, ми бачимо різноманітне поєднання ступеню централізації і самостійності регіональних і місцевих органів управління в питаннях податкової політики. Але в більшості країн провідною являється роль федеральних органів.

Варто зупинитися на характеристичні основних податків.

Одним з головних доходних джерел федерального бюджету, а також регіональних і місцевих бюджетів, служить податок на прибуток підприємств і організацій. За п'ять з половиною років і значення його дещо змінювалися, проте незалежно від цього він входив і продовжує бути одним з двох основних податків.

Податок регламентується Законом РФ "Про податок на прибуток підприємств і організацій". Податок є прямим, його сума

залежить від кінцевого фінансового результату підприємства - платника податку. А платники всі підприємства і організації, в тому числі і бюджеті, що є юридичними особами, включаючи підприємства з іноземними інвестиціями, міжнародні об'єднання і організації, які здійснюють підприємницьку діяльність, філіали та інші аналогічні підрозділи, що мають окремий баланс і розрахунковий рахунок, іноземні фірми, що здійснюють підприємницьку діяльність на території Росії.

З 1994р. платниками податку на прибуток стали комерційні банки та інші кредитні установи, на діяльність яких два попередніх роки розповсюджувався Закон РФ "Про податки на доходи банків".

Об'єктом оподаткування є валовий прибуток, що представляє собою суму прибутку (збитку) від реалізації продукції (робіт, послуг), основних фондів, іншого майна підприємства і доходів від реалізації операцій, зменшених на суму затрат по цим операціям.

Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності призвела до того, що підприємства часто отримують доходи у вільно конвертованій валюті. В цьому випадку вони підлягають оподаткуванню разом з виручкою, отриманою в рублях. При цьому доходи в іноземній валюті переказуються в рублі за курсом Центробанку РФ, діючому на день визначення підприємством виручки від реалізації продукції.

За п'ять років ставка податку на прибуток підприємств і організацій декілька разів змінювалася. Першопочатково, при прийнятті відповідного Закону вона була встановлена в розмірі 32%, а для посередницької діяльності - 45%. Так вона функціонувала в 1992 - 1993 рр. В 1994 р. і ставки, і механізм стягування податку на прибуток змінилися. Податок на доходи банків був відмінений і кредитні установи вносили в бюджет податок на прибуток. Цей податок ніби роздвоївся і почав складатись з двох частин: федеральної і регіональної. Було встановлено, що 13% прибутку будь-якого підприємства незалежно від форм власності і підпорядкованості надходить в федеральний бюджет. Регіональні органи влади можуть встановити податок ще в межах 25%. Якщо вони не приймуть рішення, то податок на прибуток в регіональні і місцеві бюджети стягується за ставкою 22%. Таким чином, для підприємств даний податок підвищився з 32% в 1993 р. до 35 - 38% в 1994 р. В наступному році відбулися нові доповнення. Тепер законодавчі органи суб'єктів Федерації можуть встановлювати ставку податку на прибуток не вище 22%. Практично всюди в Російській Федерації загальна ставка складає в теперішній час 35% (13+22). Більш вищі ставки

застосовуються до банків, бірж, брокерських контор і прибутку від посередницької діяльності. Для них ставка регіонального податку може бути встановлена до 30%, а загальна ставка - до 43%.

Окремі види прибутку оподатковуються особливо. Так, прибуток від дивідендів, отриманих по акціям, облігаціям та іншим цінним паперам, випущеними в РФ, оподатковується по ставці 15%. Доходи від ігрового бізнесу, включаючи ігрові автомати, оподатковуються за ставкою 90%, прибуток відеосалонів - 70%.

З 1996р. звільняється від податку прибуток засобів масової інформації за виключенням прибутку, отриманого від публікації реклами і еротичної продукції.

З 1997р. надана податкова пільга товариствам - власникам житла і нежитлових приміщень, інженерне обладнання житлових будинків.

Значні пільги по податку на прибуток надаються малому бізнесу. При введенні в дію Закону "Про податок на прибуток підприємств і організацій" було передбачено, що крім загальних пільг, в перші два роки після реєстрації не сплачують податок малі підприємства по виробництву і переробці сільськогосподарської продукції, виробництву товарів народного споживання, будівельні, ремонтно-будівельні і по виробництву будівельних матеріалів при умові, якщо виручка від вказаних видів діяльності перевищує 70% загальної суми виручки від реалізації продукції (робіт, послуг).

Починаючи з 1997р. змінився порядок стягування податку на прибуток. Точніше, право його змінити надано платінками податку за виключенням бюджетних організацій, малих підприємств і іноземних юридичних осіб. Рента підприємств за бажанням або зберігають старий порядок сплати авансових платежів з квартальними перерахунками, або можуть перейти на щомісячну сплату в бюджет податку, виходячи з фактично отриманого прибутку за попередній місяць. В цьому випадку місячні розрахунки податку на прибуток надаються підприємствами в податковій інспекції не пізніше 20 числа місяця, наступного за звітним, а податок вноситься не пізніше 25 числа того ж місяця.

З 1992р. в Росії одним з двох основних федеральних податків став податок на додану вартість (ПДВ). Податок являє собою форму стягнення в бюджет частини доданої вартості, що створює на всіх стадіях виробництва і обігу, і визначається як різниця між вартістю реалізованих товарів, робіт і послуг і вартістю матеріальних затрат, віднесених на витрати виробництва і обміну.

Оподаткований оборот визначається на основі вартості

реалізованих товарів (робіт, послуг) без виключення в них податку на додану вартість, якій сплачено при купівлі сировини, матеріалів, основних фондів і інших активів.

Для підприємств роздрібною торгівлі оподаткований оборот при реалізації товарів визначається у вигляді різниці між цінами їх реалізації і цінами, за якими вони здійснюють розрахунки за постачальниками, включаючи суму ПДВ. Аналогічно визначається оподаткований оборот при аукціонному продажу товарів. Для будівельних, будівельно-монтажних і ремонтних організацій оподаткований оборот являється вартістю виконаних робіт, прийнятих замовником.

В оподатковану базу по імпортованим товарам, включаючи митну вартість товару, митні збори, а по під акцизним товарам - і сума акцизу.

ПДВ є непрямим податком на споживання. Податок стягується в той момент, коли здійснюється акт купівлі-продажу, і до тих пір, поки продукція не дійде до кінцевого споживача. Технічно механізм стягування ПДВ зручний і забезпечує швидке надходження податку в бюджет.

Від сплати ПДВ звільнені: експортовані товари; послуги пасажирського транспорту; квартирна плата; деякі фінансові операції, патентноліцензійні операції, продукція власного виробництва окремих підприємств громадського харчування, а також тих, хто обслуговує соціальну сферу; послуги в сфері освіти; науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, що фінансуються з бюджету, послуги установ культури; платні медичні послуги; продукція сільськогосподарських підприємств, що реалізується за рахунок натуральної оплати праці; виробн народних промислів; деякі товари, що ввозяться на територію РФ.

Ставка податку з моменту введення в 1992р. і по 1996р. декілька разів змінювалася. Першопочатковий податок був встановлений в розмірі 28%. Проте в умовах відсутності на ринку достатньої товарної маси, лібералізації цін, початок якої співпав в часі з введенням даного податку, ставка опинилась дуже високою.

В зв'язку з цим ставка була пониженою до 20%, а по продовольчим товарам і основним виробам легячого асортименту - до 10%. Так було до липня 1995 р. Диференціація ставки податку на продовольчі і непродовольчі вироби відповідає світовому досвіду. Це практикується в Німеччині, США, Франції, Японії, а також в деяких інших країнах. З липня 1995 р. перелік пільгових товарів був різко скорочений. Тепер 10% податок стягується тільки з товарів, що увійшли в список, затверджений Урядом РФ. Це саме необхідні продовольчі товари.

ПДВ започатковували цілком направляти в федеральний бюджет. Але згодом прийнялось прийняти рішення передати частину його регіонам. Наприклад, бюджет М.Москви став отримувати спочатку 17%, потім 20%, а потім - 25% від загальної суми надходжень. До речі, світовий досвід свідчить, що непрямий податок на споживання (ПДВ чи податок з продажу) частіше слугить регіональним податком. Наприклад, в США - податок з продажу один з основних фінансових джерел штатів, відрахування від якого отримують і міста. Тепер і в Росії ПДВ фактично перетворився в регіональне джерело доходів. Значні відрахування від нього направляються в бюджети суб'єктів Федерації. По багатьох з них норматив складає 50% і більше.

Важливим видом непрямих податків стали акцизи, які раніше майже не застосовувалися, їх роль виконував податок з обороту. В усіх країнах світу на особливо високорентабельні товари встановлюються акцизні збори для стягнення в доход бюджету деякої частини надприбутку, що отримують виробники таких товарів.

Платіжками акцизів є підприємства і організації, що виробляють і реалізують підакцизні товари. З 1997 р. платіжками акцизів є не тільки юридичні, але і фізичні особи. Закон РФ "Про акцизи" розповсюджується на громадян, які займаються підприємницькою діяльністю без утворення юридичної особи. Введення акцизів співпало, як і вся податкова реформа, з лібералізацією цін. В зв'язку з цим акцизи встановлюються не в сумі на одиницю виробу, як в більшості країн, а методом відсоткових надбавок до роздрібною ціни товарів. Підакцизними є алкогольні напої, тютюнові вироби, легкові автомобілі, ювелірні прикраси із золота, платини, срібла і деякі види мінеральної сировини. В загальному досить звичайний для світової практики набір товарів, чия роздрібна ціна в силу споживчих властивостей суттєво перевищує собівартість. В 1993 - 1995 рр. в ряді підакцизних товарів відбувалися значні зміни. Були відмінені акцизи на продовольчі товари, на які вони були встановлені. Зрозуміло, що це не стосується алкогольних напоїв. З 1996 р. напрям податкової політики веде до загального скорочення видів підакцизних товарів. Відмінені акцизи на вироби із кримінально, хутовий і шкіряний одяг, грузовики.

Об'єктом оподаткування служать обороти по реалізації підакцизних товарів. Акцизами не оподатковуються товари, що йдуть на експорт. Якщо організація реалізовує на експорт товари, придбані нею з акцизами, то суми акцизів повертаються податковими органами. Повернення відбувається при наданні вантажно-митної декларації з штампом

митниці “випуск дозволений”.

Перелік підакцизних товарів і ставки акцизів на них встановлюються Урядом РФ.

Як і інші податки, акцизи є сильним регулятором економіки, використовувати якого потрібно досить обережно і вміло. Так, всім зрозуміло, до чого призвело в середині 90-х рр. збільшення акцизу на алкогольну продукцію. Акциз був збільшений, здавалося б, всього на 5%: з 85% до 90%. Проте наслідки були досить серйозними, причому і фінансові, і загальноекономічні, і соціальні. Ріст акцизів викликав миттєве збільшення цін на вітчизняну алкогольну продукцію, надалі падіння попиту. В комерційні кіоски почали надходити потоки дешевих, але недоброякісних спиртних напоїв із-за кордону, які заповнили ринок. Споживачі отримали низькосортну просякцію. Гроші почали йти за кордон, на її купівлю. Варто зазначити, що уряд зорієнтувався досить оперативну, понизивши акциз до попереднього рівня.

Поруч з ПДВ акцизи служать регулюючим джерелом, підтримуючи регіональні і місцеві бюджети. Починаючи з 1997 р. на ряд виробів акцизи встановлюються не в відсотках, як всі ці роки, а в грошовому вираженні. Вперше в рублях введені акцизи на алкогольну продукцію з врахуванням міцності, на пиво і тютюнові вироби. Почали платити акцизи і підприємці без утворення юридичної особи.

До числа великих джерел доходів бюджету відноситься подоходний податок з фізичних осіб. В більшості зарубіжних країнах податок на особисті доходи громадян служить головним джерелом доходної частини бюджету. Наприклад, в федеральному бюджеті США його питома вага становить більше 40%, в той час як податок на прибуток корпорацій - 10%. В бюджеті Данії питома вага подоходного податку - 48%. В Німеччині цей податок займає перше місце серед статей доходів бюджету, в Франції - друге місце після ПДВ.

Зростає значення цього податку і в Російській Федерації. Але цьому процесу перешкоджає низький рівень доходів основної маси населення. Наприклад, середньомісячний дохід москвича в 1996 р. був 1,2 млн. рублів. Але ж в Москві доходи вищі, чим в середньому по Росії. Правда, суттєво вищі і роздрібні ціни і тарифи.

Згідно законодавства, введеного в 1992 р., об'єктом оподаткування став сукупний річний дохід фізичної особи. Податок носить прогресивний характер. Подоходний податок є основним податком, що сплачують фізичні особи. В склад сукупного річного доходу включаються всі виплати в грошовому чи натуральному вираженні. Доходи, отримані

громадянами в іноземній валюті, для цілей оподаткування перераховуються в рублі по курсу Центрального банку, діючому на дату отримання доходу.

Платниками подоходного податку в Росії є особи, які проживають на території Росії не менше 183 календарних днів в році. Використовуються дві системи оподаткування: шедулярна і глобальна. Шедулярна система використовується протягом календарного року і передбачає стягнення податку безпосередньо у джерела виплати:

- а) за місцем основної роботи - згідно шкали ставок оподаткування;
- б) за місцем не основної роботи - за фіксованою ставкою 20%.

Глобальна система оподаткування передбачає оподаткування сукупного річного доходу із врахуванням сплачених сум податків за шедулярною системою. Перерахунок податку виходячи із величини сукупного річного доходу здійснюється за шкалою ставок (та ж сама що й при оподаткуванні доходів за місцем основної роботи). При стягненні податку є обмеження і якщо сума подоходного податку 50% податкової бази, тобто доходу, що оподатковується, то сума перевищить до бюджету несплачується.

Ставки подоходного податку періодично підлягають коректуванню. Останні зміни були внесені з 1 січня 1996р. При розмірі оподаткованого сукупного річного доходу до 12 млн. руб. ставка податку 12%. Далі йде наступна прогресія: до 24 млн. руб. - 20%, до 36 млн. руб. - 25%, до 48 млн. руб. - 30%, понад 48 млн.руб. діє максимальна ставка - 35%.

Подоходний податок з фізичних осіб є федеральним податком, але більша частина коштів, одержана від його стягнення, залишається в бюджетах суб'єктів Федерації. Поруч з податком на прибуток він служить регулюючим джерелом доходів в бюджет. Співвідношення його між бюджетами змінювалися. В різний час в регіональному бюджеті залишалося 100%, в теперішній час 90% - від всіх надходжень, решта направляються в федеральний бюджет.

Другим федеральним податком, що стосується громадян, став податок на майно, що переходить в порядку спадщини чи дарування. Це єдиний федеральний майновий податок. Інші майнові податки поступають в регіональні і місцеві бюджети.

Податком оподатковуються громадяни, у власність яких переходить майно по акту спадщини чи дарування. Оподатковується таке майно, як житлові будинки, дачі чи садові дома, приватизовані квартири, предмети мистецтва та антикваріату і інші транспортні засоби, ювелірні вироби, паї в житлобудівельних, гаражних і дачних

кооперативах, вкладення в кредитних установах, цінні папери.

Податок стягується в тих випадках, коли загальна вартість майна, що переходить у власність фізичної особи, на день відкриття спадщини чи оформлення договору дарування перевищує:

- при оформленні спадщини - 850 - кратний розмір величини мінімальної заробітної плати;
- при даруванні - 80 - кратної величини мінімальної оплати праці.

Як і в більшості країн, ставка податку на спадщину залежить не тільки від величини спадщини, але і від ступеню спорідненості.

Спадкоємці по закону класифікуються по трьом категоріям:

1. Спадкоємці першої черги - діти, в тому числі усиновлені, чоловік, батьки;
2. Спадкоємці другої черги - брати і сестри, дід і бабуся;
3. Інші спадкоємці.

Ставка податку з майна, що переходить в порядку дарування, диференціюється депо інакше. Тут тільки дві групи: дітям і батькам та іншим громадянам. Податок має ряд пільг. Так, він не стягується:

- з вартості житлових домів (квартир) і з сум найових накопичень в житлово-будівельних кооперативах, якщо ті, до кого переходить майно, проживають в цих домах (квартирах) разом з тим, від кого воно переходить;
- з вартості майна загиблих при захисті Радянського Союзу чи Російської Федерації у зв'язку з виконанням інших державних чи суспільних обов'язків чи при врятуванні людського життя;
- з вартості житлових домів і транспортних засобів, що переходять в порядку спадщини інвалідам I і II груп, якщо вони були інвалідами до відкриття спадщини.

Особливе місце в системі федеральних податків займають 4 податки, що служать джерелом утворення федерального і територіальних дорожніх фондів. Це строго цільові податки по використанню коштів. Серед них: податок на реалізацію паливно-мастильних матеріалів, податок на осіб, що користуються автомобільними дорогами, податок з власників транспортних засобів і податок на придбання автотransпортних засобів.

В поняття "паливно-мастильні матеріали" входять автобензин, дизельне паливо, дизельні і автотракторні масла.

Платниками податку можуть виступати як юридичні особи, так і індивідуальні підприємці. Об'єктом для оподаткування служать для виробників оборот по реалізації паливно-мастильних матеріалів виходячи із фактичних цін реалізації без ПДВ, а при торгівлі ними - сума різниці між виручкою від реалізації і сумою їх придбання. Ставка податку 25%.

Податок на осіб, що користуються автомобільними дорогами, сплачують підприємства і окремі підприємці за ставкою 0,4% від виручки від реалізації продукції без ПДВ, акцизів і податку з реалізації паливно-мастильних матеріалів. Податок з власників транспортних засобів сплачують юридичні і фізичні особи, що володіють транспортними засобами. Ставка податку залежить від потужності двигуна, що визначається в кінських силах. Податок на придбання автотransпортних засобів вносять в бюджет юридичні особи і окремі підприємці, що купують їх шляхом купівлі, обміну, лізингу і внесків в статутний фонд. Нарахування податку здійснюється від ціни продажу на додану вартість і акцизів. Ставка податку складає 20% при придбанні вантажних і легкових автомобілів, пікапів, легкових фургонів, автобусів, спеціальних автомобілів і 10% - при купівлі принципів і напівпринципів. Громадяни, що купують легкові автомобілі у власне користування, від даного податку звільняється. Із федеральних податків варто детальніше зупинитися на митних зборах, які мають важливе значення в економічній і фінансовій політиці держави.

Ставки ввізних і вивізних митних зборів встановлюються Урядом РФ, являються єдиним і не підлягають змінам в залежності від осіб, що переміщують товари через кордон. Вони служать інструментом оперативного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. В Росії застосовуються наступні види ставок митних зборів:

- *адваларні, тобто нараховані у відсотках до митної вартості оподаткованих товарів;*
- *специфічні, нараховані в певному розмірі за одиницю оподаткованих товарів;*
- *комбіновані, в яких поєднуються перші два види митного оподаткування.*

Для оперативного регулювання ввозу і вивозу товарів можуть застосовуватися за рішенням Уряду сезонні мита. За терміном дії вони не повинні перевищувати шести місяців на протязі календарного року.

Для захисту економічних інтересів країни по відношенню до

ввізних товарів можуть тимчасово застосовуватися особливі види митних зборів: спеціальні, антидемпінгові і компенсаційні.

Спеціальні служать захисним засобами, якщо товари ввозяться в країну в кількостях і на умовах, що загрожують нанести збитки вітчизняним виробникам аналогічних товарів. Вони можуть також застосовуватися в якості відповідних мір на дискримінаційні дії з боку інших держав.

Антидемпінгові вводяться у випадку ввозу товарів за ціною нижчою, чим їх нормальна вартість в країні вивозу, випадку, якщо це загрожуватиме матеріальними збитками вітчизняним виробникам, чи може призупинити розширення виробництва подібних вітчизняних товарів. Демпінгові ціни часто застосовуються для захоплення зарубіжного ринку, не захищеного відповідними торговельними угодами.

Компенсаційні митні збори застосовуються при ввозі товарів, для виробництва яких прямо чи непрямо використовувалися субсидії.

Митна вартість товару, що рухається через кордон, декларується його власником. Контроль за правильністю визначення вартості здійснюється митним органом, що здійснює оформлення товару. При цьому зберігається повна конфіденційність інформації, так як по суті вона містить в собі комерційну таємницю.

Найбільша питома вага серед податків суб'єктів Федерації належить податку на майно юридичних осіб. Об'єктом оподаткування виступають:

- а) основні фонди;
- б) нематеріальні активи;
- в) виробничі запаси.

Податок нараховується, виходячи із середньорічної вартості майна підприємств. Ставка податку на майно не повинна перевищувати 2% від бази оподаткування. Податок хоча і носить загально - державний характер, не зараховується в бюджетні суб'єктів Федерації.

Вагоме місце серед податків Федерації займають ресурсні платежі та податки на операції з ЦП, а також цільові податки на потреби установ освіти. Останні сплачують всі суб'єкти підприємницької діяльності. Ставка податку - 1% від суми на оплату праці.

До ресурсних платежів відносять:

1. Плату за воду. Платінками податку є промислові підприємства. Тарифи плати встановлюються в залежності від:

- а) місця знаходження водного басейну;

- б) характеру води (підземні, надземні);
 - в) в межах ліміту чи понад ліміт.
2. Лісовий дохід - сплачується тільки в сільській місцевості. Існує дві основних форми сплати податку:
- а) попелла;
 - б) плата за послуги лісового господарства.

Податки на операції з ЦП сплачуються:

1. При реєстрації проспекту емісії. Ставка податку 0,5% від суми емісії.
2. При купівлі - продажу ЦП на вторинному ринку. Ставка податку 0,3% від загальної суми купівлі - продажу.

Перший від податку сплачує той, хто реєструє проспект ЦП, другий вид - сплачує особа, що купує ЦП через рахункові відділи бірж або в дилерських чи брокерських конторах.

Місцеві бюджети в Росії формуються в основному за рахунок місцевих податків і зборів. Максимальне число місцевих податків на одній території становить 23. Найбільша питома вага належить платі за землю. Дода плати стягуються у формі земельного податку і орендної плати. Земельний податок сплачують власники та землекористувачі, яким передано право на вічне користування. Орендна плата сплачується за земельні ділянки, які передані у тимчасове користування на правах оренди. Конкретні ставки земельного податку запроваджуються місцевими органами управління, але виходячи із розміру запроваджених Державцю Думою середніх ставок та відповідних коефіцієнтів.

3.2. "Тіньова економіка" і проблеми оподаткування.

На сьогодні в країнах з перехідною економікою склалася ситуація, що при реформуванні господарського комплексу та трансформації податкової системи, не можуть не враховуватись масштаби розвитку такого економічного явища, як тіньова економіка, а також обсяги продукції і фінансових ресурсів, що обертаються у цьому секторі. Основними чинниками, що сприяли розвитку тіньової економіки в цих країнах, як і в Україні були і залишаються:

- *недосконалість діючої законодавчої бази, існування в законодавчих актах значної кількості необґрунтованих правових норм і обмежень щодо економічної діяльності в усіх сферах і галузях економіки;*
- *недосконалість податкового законодавства, його нестабільність та недостатній контроль за*

повнотою збирання податків;

- *правовий нігілізм багатьох підприємницьких структур і населення як реакція на неповне, нестабільне і недосконале законодавство;*
- *відсутність інвестиційних альтернатив для тіншових капіталів та зацікавленість у їх вкладанні в офіційний сектор економіки, відставання процесів приватизації;*
- *стрімке збільшення кількості громадян, які пропонують свою робочу силу, та зменшення пошуку на неї з боку підприємств. Неможливість працевлаштування у легальному секторі економіки змушує багатьох з них до пошуку роботи в структурах тіньової економіки та зайняття тими видами діяльності, які не контролюються державою і не оподатковуються;*
- *надмірна кількість пільг окремим суб'єктам підприємницької діяльності, що зумовлює неконтрольований перерозподіл ВВП, створює неординарні економічні умови для підприємництва, сприяє зменшенню надходжень до бюджету та ухиленню від сплати податків і платежів, з використанням підприємницьких структур, яким надано відповідні пільги;*
- *втрата історичних традицій, моральних і етичних норм, що мають бути в основі поваги до приватної власності та підприємницької діяльності;*
- *відсутність глобальної автоматизованої мережі податкової служби та єдиної державної бази даних з максимальним охопленням інформації щодо платників податків.*

Основними негативними наслідками такої складової економічного розвитку, якою виступає тіньова економіка, є порушення грошового обігу, скорочення податкових надходжень, розвиток інфляційних процесів, неконтрольоване розширювання населення за рівнем доходів, відплив капіталів за кордон та суттєве скорочення інвестиційних надходжень в Україну. Все це не дозволяє здійснити структурну перебудову та забезпечити збалансованість державного бюджету. Але найбільш небезпечним наслідком розвитку тіньової економіки є швидке зростання на фоні соціально-економічної кризи процесів криміналізації суспільства, що веде до втрати державою своїх регулюючих, контролюючих та інших соціальних функцій. Тому

подолання кризових явищ в економіці країн з перехідною економікою та гарантування економічної безпеки у процесі ринкових перетворень цілком обґрунтовано пов'язане із розробкою комплексу соціально-економічних і правових заходів впливу на тіньову економіку.

В світовій практиці як правило, виділяють наступні чинники, які визначають масштаби і динаміку тіньової економіки: 1) тягар оподаткування; 2) розміри отриманого доходу; 3) тривалість робочого часу; 4) масштаби безробіття; 5) роль державного сектору. Багато економістів, як зарубіжних, так і вітчизняних вважають однією з головних причин розвитку тіньового сектору економіки високий податковий прес. Цей чинник, звичайно, не єдиний, але дуже суттєвий: так в десяти лідерах тіньової економіки лише США мають рівень оподаткування нижчий 33 відсотки, і тільки три країни з більш високим рівнем оподаткування (Англія, Франція, Австрія) в десятку не потрапили. Адже, 33% валового національного продукту - це рівень податків та соціальних відрахувань, який можна вважати критичним в плані провокації поширення тіньової економіки. Відповідно, обсяги тіньової діяльності в рішучій мірі залежать від загального стану економіки, рівня життя населення та ініційованих державою обмежень. Вивчаючи зарубіжний досвід та аналізуючи вітчизняну практику, не можна не відмітити, що визначну роль в різкому зростанні масштабів тіньового сектору відіграли очевидні прорахунки та помилки при проведенні економічних перетворень. Це призвело до формування в Україні дестимулюючого механізму діяльності економічної діяльності і дестабілізації матеріального стану основної маси населення.

Дестимулюючий механізм утворився в процесі реалізації моделей економічного реформування, які включають в себе: масову прискорену приватизацію; одномоментну лібералізацію цін; деструктивну грошово-кредитну політику; жорсткий податковий тягар на виробників. Матеріальне становище основної маси населення в Україні не відповідає правилам ринкового господарювання: різке зниження і так не високого рівня життя до 40 відсотків в порівнянні до 1990 року; зведення до нуля грошових збережень основної маси населення лібералізацією цін. Ця проблема загострюється затримками з невиплатою заробітної плати, пенсій, різних матеріальних допомог, які не рідко доходять до пірроку і більше.

Тіньові структури, як відомо, не повідомляють статистичні органи про свої господарські обороти, тому пряма і стовідсоткова оцінка масштабів "тіньового капіталу", відповідно, не можлива. Але

це не означає, що завдання не підлягає вирішенню.

В попередніх системах національних рахунків, які пропонувались ООН, Євростатом і іншими міжнародними організаціями, не містилось однозначних рекомендацій відносно обліку тіньової економіки. Проте нова версія цих рахунків, прийнята в 1993 році, пропонує практично цілком враховувати тіньову економіку в складі виробничої діяльності. При цьому відповідні поправки при визначенні валового внутрішнього продукту повинні відображатись через:

- 1) показники законної діяльності, скриті або занижені виробниками з метою ухилення від сплати податків або виконання інших зобов'язань, обумовлених законом;
- 2) показники неформальної (неофіційно легальної) діяльності, в тому числі некорпоративних підприємств, працюючих для особистих потреб і з неформальною зайнятістю;
- 3) показники неофіційної нелегальної діяльності, в тому числі легальних видів діяльності, якими займаються нелегально, нелегальної діяльності, яка являє собою заборонені законом виробництво і розповсюдження товарів і послуг, на які існує ефективний ринковий попит, або нелегальної діяльності, направленої проти особистості або майна. Використовуючи різні підходи до оцінки обсягів тіньової економіки в Україні була зроблена попередня ймовірна оцінка її впливу на макрпоказники. Так, розрахунки, проведені на основі даних про споживання електроенергії, свідчать що у 1998 році обсяги валової продукції і доданої вартості, створеної у тіньовому секторі, становлять приблизно 43 відсотки офіційного ВВП. Близькі до того (45-50%) і результати, отримані при використанні інших методів оцінки: співвідношення доходів і витрат, спеціальні статистичні обстеження, оцінка попиту на готівку та інші. Звертає увагу на себе такий аспект, як грошове обслуговування потреб тіньової економіки. Розрахунки Національного банку свідчать, що 45% всієї грошової маси знаходяться поза банківською сферою; частка "тіньових" бартерних операцій у 1998 році відповідала 12% офіційного ВВП; недоотримання податків у 1998 році склало близько 62-65% тощо.

Визначення обсягів тіньової економіки, чітке розмежування її кримінальної і некримінальної часток, аналіз сфери її поширення, можливих шляхів легалізації та включення до системи офіційної економіки - це проблеми не тільки складні, а й значною мірою нові для органів законодавчої і виконавчої влади. Тому у процесі аналізу

тіньової економіки в країнах з перехідною економікою, перспектив її розвитку, підходів до регулювання не рідко зустрічаються дві крайності. Перша - ототожнювання тіньової економіки з кримінальною економікою, організованою злочинністю, мафією. Друга - прагнення оголосити неформальний сектор зразком ефективного ринкового господарювання у складних економічних умовах перехідного періоду.

Не існує чіткого і абсолютного розмежування: тіньова економіка з однієї сторони, легальна - з іншої. Існує єдиний господарський процес з тіньовою складовою. При цьому слід врахувати наступні обставини.

Представників тіньового сектору економіки слід розрізняти за характером їх зв'язку з виробництвом. Частина з них приймає участь у виробництві товарів і послуг, а інша - здійснює лише перерозподіл створеного продукту. Негативним аспектом збагачення окремих верств населення в Україні є те, що основна маса їх капіталу формується не шляхом виробництва товарів і послуг, а шляхом перерозподілу державних фінансових ресурсів. Бюджетний капіталізм відрізняє також і суб'єкти тіньової економіки, і їх інтереси. Відповідні типи, які визначаються особливостями сфер функціонування, використання методів і форм тіньової діяльності утворюють своєрідну піраміду. На її вершині - виключно кримінальні елементи, продавці наркотиків і зброї, наймані вбивці, рекетири і т.п.; сюди можна також віднести і корумпованих представників вищих органів влади і управління, які беруть великі хабарі, торгують державними посадами і інтересами. Ці елементи формують своєрідну надбудову тіньової економіки, яка за різними експертними оцінками складає від 5 до 25 відсотків всієї піраміди і володіє значними ресурсами, силою і впливом.

Середню частину піраміди складають тіньовики-господарники, до яких відносяться підприємці, комерсанти, фінансисти, банкіри, промисловці і аграрники, дрібні та середні бізнесмени. Ці люди - двигун економічної діяльності, при тому не тільки нелегальної. В перспективі вони спроможні виступати в якості основи середнього класу нормальної ринкової економіки. Вони змушені йти "в тінь" головним чином лише тому, що затрати їх діяльності при існуючих правилах економічної гри перевищують відповідні доходи. Вони також не безпідставно вважають, що вибрані моделі реформування потребують змін в перенаправленні на забезпечення інтересів виробників та споживачів. При тому повернення до державної монополії та адміністративно-розподільчої системи ними не прийнятне. Саме ця група "тіньової піраміди" формує рушійну

соціальну силу, яка виступає і проти повернення назад, і проти продовження радикально-ліберального реформаторського курсу.

Третя група, яка складає підніжжя “піраміди”, представлена найманими працівниками як фізичної, так і розумової праці. До цієї групи відносяться також дрібні та середні службовці, доходи яких за деякими оцінками падають на 60 відсотків ґрунтуватися на хабарах. Для цієї категорії осіб незарєєстрована діяльність є другорядною (неформальною) зайнятістю. В силу різного роду правових і економічних обставин ці заняття виведені із під дії закону “в тінь”. Таким чином, мова йде про потенційних союзників другої групи.

Звичайно, поділ представників тіньової економіки на три групи в певній мірі умовний, але провести його потрібно, оскільки, по-перше, мова йде про 8 млн. людей економічно активного населення нашої країни, яка виготовляє 50 відсотків внутрішнього валового продукту. По-друге, в суб’єктів другої і третьої груп поряд з загальними інтересами є ще інтереси специфічні, які визначаються прагненням переходу на легальне становище.

В державних владних структурах, громадських організаціях і наукових установах на сьогоднішній день домінує два методи вирішення проблеми легалізації тіньової економіки. Перший - радикально - ліберальний, який пов’язаний з цільовими установками на високі темпи первинного нагромадження капіталу. Результати його впровадження наступні: відмічені, про що сказано вище, критичні масштаби “тіньової” складової вітчизняної економіки і утворення міцних фінансово-виробничих клапів, які проникають у вищі ешелони влади, а також притіччя нормальної підприємницької діяльності, особливо малого і середнього бізнесу. Не випадково в деяких політиків виникають ідеї відносно того, щоб провести повну легалізацію тіньової економіки. Але навряд чи такі памірні одержать загальну підтримку, в тому числі, зі сторони тіньовиків - господарників, які випробували на собі весь тягар співпраці з організованими злочинними угрупованнями, і які бажають “почати життя з чистого листка” без загрози бути вбитим. Другий метод - репресивний, який необхідний, як своєрідна реакція на соціальні негативні наслідки ліберального і полягає в: розширенні та зміцненні відповідних підрозділів МВС, СБУ, податкової служби. Міністерства фінансів; вдосконаленні взаємодії спецслужб, формуванні системи тотальної контролю; загальне жорстке законодавство, направлене проти тіньової економіки, посилення заходів покарання. Звичайно, від використання репресивних методів очікувати позитивних соціальних результатів не слід, тому що при проведенні даного курсу влада зіткнеться не тільки з тіньовиками - господарниками, але й

значною частиною робітничого класу, якому тіньова економіка дозволяє вчасно отримувати заробітну плату та уникнути безробіття.

На теперішній час було б помилково заперечувати необхідність термінової розробки концепції і програми державної політики по відношенню до тіньової економіки. При цьому важливо розглянути два питання. По-перше, сьогодні до складу тіньовиків входять не тільки суттєво кримінальні, але й звичайні вітчизняні підприємці, обкладені з усіх сторін податками, замучені постійними змінами "правил економічної гри". Чи варто ототожнювати тих і інших, чи підхід держави до цього повинен бути диференційованим? По-друге, в тішовій економіці знаходяться величезні капітали, і це відбувається в умовах глибокої кризи капіталовкладень, коли інвестиційна діяльність неухильно наближається до точки повного затухання. Слід виробити стратегію повернення цих ресурсів на потреби економічного росту України.

Проблема існування в державі значного пласту тіньової економіки ніколи не буде вирішена остаточно без об'єднаного, дійового комплексу превентивних заходів, направлених на усунення тих об'єктивних обставин, які, як вже відзначалось, перетворюють людей на "тіньовиків", тобто злочинців. Серед цих заходів слід виділити такі, як вдосконалення та лібералізацію податкового законодавства, диференційований підхід до кваліфікації порушень у сфері оподаткування як кримінальних або пенальних, вдосконалення системи застосування санкцій до порушників.

Формуючи концептуальну основу політики по відношенню до тіньової економіки, слід мати на увазі наступні обставини: по-перше, повернення до монополії державної власності і адміністративно-розподільчої системи вже виключене; по-друге, необхідна зміна моделей реформування економіки в цілому, при тому на перше місце нової моделі повинні бути поставлені інтереси вітчизняних виробників та споживачів; по-третє, для здійснення цієї зміни потрібно привести в рух всі зацікавлені сили, включаючи і ті, які вже працюють в тішовому секторі економіки.

Реалізація даного підходу потребує чіткого розмежування капіталів кримінальних елементів і тіньовиків - господарників та відображення цього розподілу в нових економічно-правових актах, в тому числі в законодавстві по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією. Далеко не всіх "тіньовиків" можна однозначно віднести до злочинців, чимало з них загнані в економічне підпілля життєвими негараздами, неповнотою і

недосконалістю законодавства. Тож проблема тут двослідна: локалізувати та покарати безперечний кримінал і, з другого боку, легалізувати та поставити на службу економіці країни капітал некримінального походження. Водночас є потреба у змінах і доповненнях до чинного законодавства, виробленні механізмів легалізації та інвестуванні капіталів незлочинного походження. Вони повинні одержати законодавче закріплені гарантії недоторканості та недопущення експропріації. Відпрацювання критеріїв розмежування кримінальних елементів та тіньовиків-господарників - важливе завдання економістів, соціологів, спеціалістів правоохоронних органів.

Враховуючи вищесказане, необхідно, з однієї сторони, змінити загальні умови господарювання, з другої - здійснити спеціальну програму інтеграції на добрій основі тіньової та легальної економіки. Слід розробити націлений на паралельне рішення цих двох завдань комплексно-правовий підхід, пов'язаний з вдосконаленням податкового законодавства в напрямку забезпечення відповідних умов розвитку підприємства. З метою створення і підтримання сприятливого господарсько-правового середовища для бізнесу потрібна постійна корекція легітимних умов діяльності підприємців, пріоритетна по відношенню до посилення репресивних, кримінально - правових методів. Перш за все це відноситься до податкового режиму.

Не зайвим було б звернутися до досвіду нової економічної політики 20-х років, яка як відомо включала і програму легалізації прихованих капіталів. Суттєвою роль тоді зіграла розумна податкова політика: податки складали 25 відсотків доходів приватника, який відразу активізувався, при чому в першу чергу в сферах, які працювали на споживання. Коли ж було прийнято рішення витіснити приватника, податки почали підвищуватись: спочатку до 30 відсотків, пізніше з переходом до індустріалізації та масової колективізації, до 90 відсотків.

Згідно існуючому на сьогоднішній час податковому законодавству сумарна податкова ставка залишається вище 30 відсотків внутрішнього валового продукту, а з соціальними виплатами (пенсійний фонд, фонд зайнятості, дорожній збір і т.д.) - більше 40 відсотків. Світова практика оподаткування та аналіз діючої на Україні податкової системи вказують на необхідність скорочення оподаткованої бази до 26-28% ВВП (без врахування соціальних виплат); реконструкції податкової заборгованості, насамперед для малого бізнесу в переробній та легкій промисловості; звільнення від податкового пресу частини прибутку, яка йде на розширення виробництва і створення нових робочих місць;

перенесення центру ваги податкового тягара з сфери виробництва в сферу особистого споживання, на доходи і майно громадян, застосування рентних платежів. Також потрібно розробити і реалізувати діючі заходи захисту населення зі сторони держави від фінансових махінацій, забезпечити гарантії захищеності заощаджень і капіталів, а також інституту приватної власності.

3.3. Податкова етика, ухилення від податків і імперативи фіскального контролю.

Досліджуючи організацію оподаткування в Україні, необхідно, на нашу думку, зупинитися і на проблемах ухилення від сплати податків. Фіскальній практиці всіх часів і народів невідомі податки, які б не впливали на економічну та соціальну поведінку платників, не змінювали її, змушуючи пристосовувати господарювання й соціальний статус до умов та обставин, які створювались в процесі оподаткування.

Конструювання податкових систем і творення законів, здатних поряд із фіском служити соціальним та економічним аспектам більше, ніж пошуки ідеального податку, відповідає суспільним потребам. Якщо фіскальна законотворчість парламенту обов'язково обґрунтовується національними інтересами, добрими намірами, вищими етичними критеріями, то па рівні виконавчої влади при зіткненні необхідності з реальністю кількість проблем суттєво скорочується. Але закони і реформи, навіть, виважені і мудрі, ще треба привести в дію. Тому, податкова система повинна відповідати адміністративним та операційним можливостям управління нею.

Податкова етика, або іншими словами фіскальна культура - це частина національно-культурних особливостей народу кожної держави. Наприклад, у Скандинавських країнах, зокрема, у Швеції, рівень оподаткування сягає 60% валового національного доходу, тоді як у США і Японії цей показник не перевищує 35%. Для американця або японця, мабуть, був би нестерпний той рівень оподаткування. Тому, на нашу думку, в процесі розбудови податкової системи нового візиря дуже важливим є ґрунтовне дослідження та вивчення питань поведінки платників щодо фіску і навпаки, відношення податкової адміністрації до платників.

Податкова етика вклучає ставлення до процесу оподаткування всіх учасників податкового процесу: законодавців, фіскальних службовців і самих платників, тобто стосується всього суспільства.

В цьому аспекті дуже важливим є поєднання суб'єктивних намірів платників і збирачів податків із реальними обставинами та організаційною побудовою податкової системи, сполучення ідейно-

бажаного із реально можливим за існуючих політичних та економічних умов.

Знаючи основні принципи податкового менеджменту, розглянемо відповідність існуючої системи податкової служби в Україні тим економічним та соціальним завданням, які потрібно вирішувати для побудови ринкової економіки.

Основна функція податкової служби - це контроль за правильністю і своєчасністю надходження податкових когнів, боротьба з порушниками податкового законодавства. Це - стратегія. Тактику боротьби з порушниками диктує сама природа фіскальних порушень. Це заходи етично-виховного, профілактичного, контрольного та карно-ретреспективного характеру. Вистежуючи податкових зловмисників, які ухиляються від сплати податків, представники податкової адміністрації змушені реагувати на мотиви їхньої поведінки та на зміст їхніх дій. Узагальнюючи дану проблему, необхідно відмітити, що даний аспект включає в себе два основних напрями роботи податкової адміністрації: контрольний і соціально-психологічний. Головне у цій справі - організаційні потенціали, компетентність і професіоналізм представників податкової адміністрації. Вивчення передового досвіду країн з розвинутою економікою з питань контрольної та соціально-психологічної роботи є невід'ємним елементом будівництва оптимальної податкової системи в Україні.

Зараз на Заході досить активно використовується психологічний метод дослідження причин податкових порушень для вдосконалення способів боротьби із тими, хто ухиляється від сплати податків. Ще наприкінці 30-х років нашого століття відомий німецький економіст Г. Шмольдерс звернувся до проблеми ухилення від сплати податків і став предтечею фіскальної соціології, розробивши основи нового напрямку податкових знань - фіскальну психологію¹.

Предметом фіскальної психології є податкове мислення людей, податкова етика платників та збирачів податків. З цього часу проблема ухилення від сплати податків стала розглядатися в економічних, правових, етичних, суспільно-політичних, соціально-психологічних аспектах.

Цікавим, на нашу думку, в дослідженні проблеми ухилення від сплати податків, є визначення математичної залежності між процентом ухилення та фактично нарахованими та сплаченими сумами податків, що надійшли в бюджет держави. Її можна записати таким чином:

$$\% Y = (100 - \% H).$$

¹ Суторміна Е.М., Федосов В.М., Андрущенко В.Л.: Держава - Податки - бізнес // Київ, Либідь, 1992.

де % Y - процент ухилення від сплати податків;

% H - процент фактичного надходження податків до бюджету держави, що визначається по наступній формулі:

$$\% H = \frac{\text{сума податків, що фактично надійшли в бюджет}}{\text{сума податків, які повинні би надійти}} \times 100\%$$

Особливістю в даній ситуації є те, що величину суми податкових надходжень, що повинні би надійти до бюджету можна визначити лише емпірично. Тому про чітку математичну залежність щодо визначення проценту ухилення від сплати податків не може бути й мови. Але в науково-пізнавальному аспекті цей показник заслуговує певної уваги.

Особливо це стосується проблем ухилення від сплати посередніх податків. Адже, як відомо, завдяки процесу перекладавання майже весь тягар по сплаті непрямих податків лежить на кінцевому споживачеві. Він ухилитися від сплати непрямих податків не в змозі, адже сама сума як і ПДВ, так і акцизу і мита нівелюється в ціні товару, і рідко коли цей покупець без додаткових зусиль в змозі розібратися яку частину ціни товару становлять непрямі податки. Це означає, що носії податку вже сплатив загальну суму цих податків, придбавши його у роздрібного продавця. Залишилось тільки платникам цих податків перерахувати їх до бюджету (як було відмічено вище, в посередньому оподаткуванні носії податку та платник податку є різними особами). От якраз і на цій стадії можливе ухилення від сплати непрямих податків, адже платники податків отримують можливість незаконного збільшення своїх доходів в частині неперерахованих сум до бюджету, що є вже фактично сплаченими носіями таких податків.

У сфері податкових знань про ухилення від сплати податків розмежовуються поняття ухилення від сплати без порушення закону та поняття незаконного ухилення від сплати податків, хоча їх можна аналізувати і сукупно, як інтегральне поняття – “обхід податків”. Схожість і взаємозв'язок цих явищ визначає й одну стратегію фіскальних органів, щодо охорони державних доходів від несплати податків. Хоча в тактичному плані, методи боротьби із цими явищами істотно відрізняються. Ставлення до фіску відображає протиріччя мотивів корисливого інтересу, що побуджується матеріальним інстинктом, і громадського обов'язку вносити свій внесок в утримання держави, що з'являється в результаті суспільного виховання.

Ухилення від сплати податків в Україні процвітає частково

внаслідок аморалізму, що породжується бажанням отримання високих доходів незалежно яким шляхом, або через невдоволення високими податками, коли оголошення істинних доходів може означати іподі і економічне банкрутство. Ці дві причини, на нашу думку, і спонукають до ухилення від сплати податків у нашій країні.

Зміни в податковому законодавстві, що проводилися в Україні на протязі 1993-99 рр. істотного впливу на економічний стан суб'єктів підприємницької діяльності в сторону покращення не виявили. За рахунок незбалансованості податкових методів регулювання ринкових відносин, що існує внаслідок відсутності чіткої економічної доктрини, за рахунок високих ставок податків складається сприятливе середовище для ухилення від сплати податків. Більшість людей порушує прийняті законодавчі та моральні норми тільки тоді, коли вони відчувають, що можуть зробити це безкарно. Розчарування політикою, на яку уряд витрачає податки і збори, посилює ці бажання.

Ухилення від сплати податків не обов'язково викликає автоматичну реакцію податкової адміністрації у вигляді переслідування, чи покарання. Тому у платника є вибір між двома лініями поведінки - повідомити правду в податковій декларації чи неправду, точніше напівправду. Якщо він обере останній варіант, результат залежить від імовірності перевірки податкової інформації фіскальною адміністрацією. Ухилення можливе лише тоді, коли його масштаби переважають здатність податкових служб до адекватного контролю, або ж коли порушники знаходять способи нейтралізувати дію фіску. Джерела законних форм ухилення знаходяться у складній структурі бізнесу та господарських зв'язків, у величезній складності фіскального законодавства в умовах ринкового господарства. Для інвесторів та й дохододержувачів з'являється можливість без формального порушення закону обійти податок, використавши відповідні бізнесові операції та юридичні маневри для ухилення від фіскального обов'язку. Діють ці способи як на національному рівні економіки, так і в світовому масштабі. Наші вітчизняні науковці та економісти не раз характеризували способи легалізованого приховування доходів та прибутків від оподаткування¹. Їх суть зводиться до наступного: штучне завищення витрат виробництва та прискорене списання амортизації (згідно нового Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств") з метою зменшення прибутків; розміщення коштів у благодійні та довірчі фонди; розподіл доходів через партнерство та дарування; приховування сум ПДВ по відвантаженій, але не оплаченій продукції та ін.

Діючі закони в Україні передбачають немало пільг, використовуючи які суб'єкти господарювання можуть значно

зменшити виплати в бюджет на цілком законних підставах. Так, вирішуючи проблеми енергопостачання, Верховна Рада звільнила Донецькі шахти від сплати ПДВ. Разом із можливостями ухилення, рішення це породило і іншу проблему. На Донецькому вугіллі працюють металургійні підприємства України, а тут при реалізації сплачується податок на додану вартість з врахуванням добавленої вартості вугілля. Необхідно відмітити, якщо на ціні металу це ніяк не відображається, то відображається на металургах. І вже бумерангом б'є по самих шахтарях при сплаті ними за електроенергію, виробі з металу, деревину і іншу сировину з врахуванням податку на добавлену вартість. На нашу думку, діюча податкова політика, надаючи окремі пільги, не вирішує проблем, а лише перекладає їх з одних плеч та інші. При чому в процесі такого перекладання великі суми грошових коштів осідають на рахунках суб'єктів господарювання, не надійшовши до бюджету держави в результаті розумного (зі сторони бізнесу) використання діючого законодавства. Серед законодавців, для прикладу, розповсюджена думка, що звільняючи спільні підприємства з іноземними інвестиціями від сплати ПДВ, ми закладаємо вигідні підвалини для залучення в Україну зарубіжних інвесторів. Досліджуючи зарубіжний досвід в цих аспектах, необхідно відмітити, що такого роду пільги не зустрічаються в жодній країні із розвинутими ринковими відносинами.

Оскільки надходження непрямих податків, і особливо ПДВ, займають значну частку в доходах бюджету, як було відмічено вище, то пошук шляхів мінімізації ухилення від сплати таких податків дуже актуальний для України.

На нашу думку, існує межа непрямих податків, після якої проходить масове ухилення від сплати. Так, по емпіричних оцінках західних економістів, максимальна ставка ПДВ не повинна перевищувати 20% оборотів по реалізації. По наших розрахунках, для України і 20% - це дуже високо піднята планка, оскільки існують ще різного роду відрахування і вони також виступають базою для ПДВ. Декілька слів про доцільність введення в Україні кількох ставок ПДВ: основної і зниженої на продукти харчування, дитячий асортимент і інше. В деяких європейських державах введено декілька ставок ПДВ, наприклад, в Франції - 5, Іспанії - 3, Німеччині - 2. Ми проти такого підходу. Причому в деяких із цих країн ставка ПДВ перевищує 20%. Але застосування таких високих ставок в Україні, не дивлячись на реальні бюджетні потреби держави, із соціально-

¹ Суторміна Е.М., Федосов В.М., Андрущенко В.Л.: Держава - Податки - Бізнес // Київ, Либідь, 1992.

економічної сторони недопустиме. Адже висока шкала справлення ПДВ передбачає і достатньо сильний соціальний захист всіх верств населення. А цього в Україні в період розбалансованості економіки домогтися дуже важко. Тому, на нашу думку, є два виходи: пониження ставки ПДВ (при чому, єдиної для промисловості та торгівлі незалежно від характеру продукції), або при сьогоднішніх діючих ставках ПДВ пошук шляхів повернення податків платникам через суспільні фонди споживання.

На нашу думку, недопустимо також звільнення імпортованих товарів від сплати акцизного збору, що пропонують деякі наші економісти. Таким рішенням уряд дасть можливість валюті вільно, без порушення податкового законодавства, переміщатися за кордон, що аж ніяк не сприятиме розвитку нашої економіки.

Загальновідомо, що капітал не терпить відсутності прибутку, але треба зауважити, що збільшення прибутків за рахунок ухилення від сплати податків, не таке вже й надійне джерело. Тому культура стосунків ділового світу з державою помітно зросла, хоч і не до висоти властивої взаємним стосункам підприємців та комерсантів. Загроза розголосу фіскального скандалу стримує істинного бізнесмена, навіть, якщо обхід податкового законодавства обіцяє великий прибуток. У діловому цивілізованому суспільстві до атрибутів покарання, крім примусового відшкодування втрат фіску та кримінальної відповідальності, належить також публічне безчестя. Це відповідає загальній тенденції переорієнтації світової суспільної моралі.

Податкова етика, тобто наука, що висвітлює основні моменти податкового кодексу, є перспективною в Україні, оскільки вивчення податкового мислення людей дасть змогу зрозуміти основні причини ухилення від сплати податків. Розуміння поведінки суб'єктів підприємницької діяльності необхідне для ефективної організації діяльності податкової адміністрації. Адже через податкову службу забезпечується контроль за проведенням податкової політики держави, так як моральні аспекти ще не здатні замінити силу закону та авторитет влади.

На думку західних експертів дрібне, але масове ухилення від сплати податків настільки вкорінюється в суспільстві, що перебороти його без додаткових зусиль дуже важко. Ще серйозніші проблеми породжує велике ухилення особливо з боку великих компаній. Проте, рушіями, як першої, так і другої форми ухилення, залишаються люди, які приймають рішення.

Фіскальним зловживанням протистоїть податкова адміністрація, робота якої, певна річ у межах закону, повинна

відрізнятися сміливістю дій, розумінням реальностей господарського життя та психології платників. В Україні після прийняття Закону України від 05.02.1998 р. "Про внесення змін та доповнень до Закону України "Про державну податкову службу" значно розширилися функції державних податкових інспекцій, а також права податкових інспекторів і їх обов'язки та відповідальність. Стали більш жорсткими фінансові санкції по відношенню до податкового шахрайства.

Змінилась і структура податкових органів, значно розширився штат працівників, стала більш ефективною економіко-контрольна робота, зокрема, по непрямим податках. Звичайно це одні із кроків до побудови вдосконаленої податкової служби в Україні.

При перебудові податкової адміністрації потрібно використовувати передовий досвід країн, де податкова служба формувалась не одне десятиліття. Для прикладу розглянемо структуру службового персоналу по непрямим податках Ірландії (див. мал.). Аналізуючи дану структуру, можна зробити висновок, що сучасна структура податкової служби по ПДВ в Україні наближена до міжнародних стандартів. Створення спеціалізованих управлінь та відділів по непрямим податках, що є наслідком використання зарубіжного досвіду, є важливим кроком до покращення економіко-контрольної роботи по непрямим податках. Але який би досвід ми не використовували в побудові податкової адміністрації високих позитивних результатів в податковій політиці ми не досягнемо, поки не буде чіткої економічної доктрини держави, тобто не буде визначено чіткого цільного місця податків у всій соціально-економічній політиці держави.

На боці фіску на Заході стоїть сильна і кваліфікована податкова служба. Вона забезпечує ретельну перевірку декларацій та банківських рахунків, перешкоджає "відмиванню" незаконно добутих доходів та прибутків. Економічна, фінансова та соціальна необхідність боротьби з ухиленням від сплати податків диктує використання заходів як законодавчого характеру, так і адміністративного. Серед них суворі фінансові та кримінальні санкції, збільшення чисельності податкових агентів. Забезпечення їх найсучаснішими засобами інформатики й оргтехніки, координація дій податкових органів й діяльністю державного банку, митного комітету, а також з роботою спецслужб. В Україні необхідно розширити права податкових працівників, дозволити їм користуватися будь-якою інформацією, коли це потрібно для справи. В Італії наприклад, в 1996 році перед податковими органами

відкрита завіса банківської таємниці при підозрі приховування доходів чи при недбалому веденні бухгалтерського обліку¹.

Структура управління посередніх податків в Ірландії²

Досліджуючи практику фіскального контролю в Україні, можна також відмітити ще один важливий, на нашу думку, момент. Розслідуванням податкових порушень у країнах із розвинутими ринковими відносинами займаються не тільки працівники податкової адміністрації, але й ряд спецслужб. Так, вже багато років в багатьох країнах світу активно працює податкова поліція. Особливо помітна робота інспекторів цього відомства у ФРН. Щорічно у скарбницю у вигляді штрафів за ухилення від сплати податків надходить в середньому 60 млн. німецьких марок¹. Податкові поліцейські у ФРН користуються широкими правами. Вони можуть без відома клієнтів контролювати банківські рахунки,

¹ Суторміна В.М., Федосов В.М., Андрущенко В.Л.: Держава - Податки - бізнес // Київ, Либідь, 1992.

² (Tait A.A., The Value Added Tax Wash International Monetary Fund 1988. p. 246).

причому не тільки підозрюваних осіб, а й їх родичів, ділових партнерів, друзів; прослуховують телефонні розмови, арештовують підозрюваних осіб та проводять дознання.

В Україні створені спеціальні підрозділи у боротьбі із правопорушеннями у сфері оподаткування з метою здійснення передбачених законом заходів, спрямованих на покращення діяльності державної податкової інспекції та захисту економіки від злочинних посягань. Одним з головних завдань роботи цієї служби є забезпечення особистої безпеки працівників податкової адміністрації при виконанні ними службових обов'язків. Спеціальні підрозділи, як показує аналіз їх роботи за 1999 рік, здійснюють свою діяльність при взаємодії із місцевими державними податковими інспекціями, службою безпеки, контрольно-ревізійними, фінансовими, банківськими, аудиторськими та іншими організаціями та установами. Існування такого підрозділу зобов'язує платників ретельно відноситись до сплати податків; нагадує порушникам про те, що ухилення від сплати податків, в разі їх виявлення, не залишається без суворого покарання. Щодо психологічного аспекту, на думку автора, існування такої служби є однією із суб'єктивних форм впливу на поведінку платників.

При формуванні високоефективної податкової адміністрації не слід забувати і про матеріальне становище податкових інспекторів. У США працівники податкових служб - одна із найбільш високооплачуваних категорій державних службовців. Це пояснюється тим, що праця податкового інспектора потребує високого рівня кваліфікації і значиний розмір оплати праці до того ж попереджує зловживання службовим становищем. Така праця є престижною і втратити її через хабарництво недовідно і невигідно. Хоча, певна річ, високою заробітною платою не можна покінчити із хабарництвом в податковій службі. Тому, за податківцями в США встановлено суворий контроль.

В Україні необхідно підняти престиж роботи податківця, забезпечити його такою заробітною платою, щоб зловживання службовим становищем не марило до себе податкового інспектора. Необхідно також забезпечити комплексний контроль за працівниками податкової служби; перебудувати роботу так, щоб вона базувалась на здоровій конкуренції і самі її умови виключали можливість зловживання. Зараз у державній податковій інспекції цим займаються відділи оперативного контролю. Працівники цих підрозділів запобігають розголошенню державної, відомчої та комерційної таємниці робітниками податкових інспекцій та

¹ Фінансова Україна. / К.: - 1994р. № 1.

попереджають зловживання ними службовим становищем. Але робота відділів оперативного контролю, яка на місцях зводиться до простого дублювання роботи інших відділів податкових служб, потребує покращення. Тому, на нашу думку, необхідно вдосконаливати систему внутрішнього контролю і надалі залучати до такої роботи перекваліфікованих працівників міністерства внутрішніх справ та служби безпеки, які мають навики у цих питаннях. Необхідно визначити чіткіше адміністративні, фінансові та кримінальні санкції для тих осіб, що зловживають службовим становищем.

Високий рівень заробітної плати, звичайно, повинен відповідати високому рівню кваліфікації податкових інспекторів, а якраз зараз, вітчизняній податковій службі не вистачає кваліфікованих кадрів. На нашу думку, спеціалістів для податкової служби необхідно готувати окремо від фінансистів, адже праця податківця суттєво відрізняється від роботи фінансиста. При економічних вузах доцільно, створити спеціальні підрозділи, які будуть займатися підготовкою кадрів для податкової адміністрації. Працівники податкових служб повинні мати обов'язкову вищу економічну освіту, адже робота податкового інспектора, поряд із роботою з документами та законами, включає в себе, що є найголовнішим, взаємовідносини з людьми, що є платниками податків.

Поряд із освітою персоналу податкової служби гостро стоїть проблема недостатнього забезпечення інформаційно-технічним обладнанням податкової служби. Сюди відноситься забезпечення ДПА відповідними вітчизняними та зарубіжними літературними джерелами, а також персональними комп'ютерними засобами та банками даних, що відповідають світовому рівню. В США зараз проводиться впровадження сітки електронного обліку даних (ЕДІ), яка спрощує процес подання декларацій та документальне оформлення взаємозв'язків як для клієнтів - платників податків, так і для податкових управлінь. Союз податкових інспекторів (FTA) - некомерційна організація, яка об'єднує представників від усіх 50-ти штатів США, має намір почати фінансування контракту з корпорацією *Elektronic Date Systems (EDS)* про представлення податкової системи послуг її сіткою.

Для проведення в життя такого процесу при FTA створена корпорація *TAX NET Government Communication*, завданням якої є падання послуг та допомоги компаніям - платникам податків в передачі через сітку різноманітних типів податкових форм, що прийняті в різних штатах. Користування подібним сервісом створює ряд переваг: економія коштів за рахунок відмови від поштових

послуг, зменшення витрат на обробку документів, зменшення кількості помилок, що виникають при повторному вводі даних в комп'ютер.

Дана система послуг дозволяє платникам своєчасно отримувати повідомлення про надходження їх податкових декларацій. Для тих, хто розробляє програмне забезпечення, стандартизація формату означає, що їм більше не потрібно заповнювати податкові форми різних типів, чи використовувати різноманітні програми для представлення податкових декларацій в різних штатах, в яких вони сплачують податки. Вже 33 штати або дозволяють, або застосовують використання електронних засобів для збору та справлення податків, а Флоріда та Техас допускають електронне подання податкових декларацій як обов'язок¹. Система TAX NET є унікальною, на нашу думку, так як дозволяє суб'єктам господарювання, що виступають в якості платників податків, передавати всю інформацію про податки в центральну службу за допомогою стандартних форм. Крім того, компанії в якості підтвердження своїх дій можуть додавати до своїх електронних форм платіжні доручення.

Аналіз досвіду використання додаткових послуг, що надаються електронними засобами збору податків показує, що це повинно бути не питанням вільного вибору, а обов'язковою вимогою. Крім перерахованих вище переваг комп'ютеризованої системи оподаткування можна виділити ще її можливість більш досконалого податкового контролю за надходженням податкових коштів в бюджет держави.

Для України вирішення всіх цих питань неможливе без гармонійного поєднання національних особливостей формування ринкових відносин і світової фіскальної теорії та практики. Приєднання України до Міжнародної фіскальної асоціації дало б можливість нашій країні приймати участь у міжнародних конгресах податкових працівників та завести фіскальну документацію, що відповідає б міжнародним стандартам. Звичайно, для досягнення високого рівня комп'ютеризації у вітчизняній податковій адміністрації потрібен час, адже рівень розвитку техніки та електроніки в Україні далекий від бажаного. Перші кроки в комп'ютеризації вітчизняної податкової служби вже зроблені: для повного та своєчасного обліку платників, поліпшення контролю за сплатою податків реалізується перший етап впровадження автоматизованої служби "ПОДАТКИ".

На нашу думку, наступний етап комп'ютеризації заслуговує уваги.

¹ Taii D.D., Value added Tax. Internationale Monetary Fund, - Washington. 1988. p. 72.

Але дана автоматизована система не дозволяє чітко розібратися в поведінці платників та суб'єктивно впливає на їх дії, особливо при справленні непрямих податків. Тому ми пропонуємо розширити типову систему файлів по вхідних та вихідних даних комп'ютерної системи по непрямим податках. Даний перелік пропонується лише як основа і в ньому визначаються лише деякі основні пріоритети дизайну комп'ютерних систем:

- 1) файл, що визначає реєстраційний номер платника податків та роздрук з реєстраційного сертифікату по непрямим податках;
- 2) алфавітні та порядкові системи всіх реєстрацій, що призначені для використання в податковій адміністрації;
- 3) повідомлення про сплату;
- 4) повідомлення про кредити чи чеки, які підтверджують сплату;
- 5) повідомлення про суму оподаткування, виплати сум, повернень по непрямим податках;
- 6) список помилок (повернена інформація чи невідповідність документів);
- 7) список невідправлених повідомлень;
- 8) інформація, що запрошується про відсутність даних на повернення платежів по непрямим податках;
- 9) рахунки по недоборам (недоїмкам);
- 10) повідомлення про право накладання арешту чи штрафних санкцій;
- 11) нефайлові повідомлення;
- 12) реєстраційні форми для нових платників чи зміни найменування;
- 13) форми звітів по інвентарю та складських запасах (з обов'язковою відміткою сплачених сум ПДВ);
- 14) контроль аудиту та вимоги виконання;
- 15) звіт по аудиту;
- 16) повідомлення про недостатність фактів по аудиту;
- 17) зведений звіт та рахунки до отримання;
- 18) статистичний звіт;
- 19) операційний звіт з визначенням дій платників;
- 20) управлінський звіт.

На закінчення слід зауважити, що в Україні податкова етика тільки починає розвивати свою діяльність і значну кількість недоліків у її становленні можна пояснити складністю соціально-економічної ситуації в країні, перехідним періодом до ринкових

відносин. При прийнятті прогресивних законів у сфері соціально-економічного розвитку та відпрацюванні механізмів втілення їх у життя організація податкової адміністрації буде відповідати необхідним вимогам, бо вже закладено добрі підвалини в розвитку ефективної податкової служби і сформульовано основні складові податкового кодексу.

Досягнення наук про людину, як соціальну біологічну істоту, перенесені в сферу державних фінансів, дали змогу поставити перед фіскальними знаннями нову проблему - вивчення платника податків, як особистості; пізнання мотивів індивідуальних прагнень з метою пояснення, прогнозування та регулювання його поведінки. У реальному процесі оподаткування ідеальні вимоги економічної гармонії, фіскальної достатності та соціальної справедливості неминуче порушуються з одного боку через недосконалість податкового законодавства державної адміністрації, а з іншого - внаслідок фетишистських намірів платників. Іступність такого порушення, тобто міра ухилення від сплати податків в кожній державі визначається суперечливим співвідношенням між лібералізмом, якого добиваються суб'єкти господарювання, з його фетишистськими намірами, моральною етикою бізнесмена - платника податків та державним порядком, що існує на даний час в суспільстві. Цей постулат і пояснює фіскальну ситуацію в Україні, де брак державного порядку при майже повній відсутності моральної етики платників податків породжує масовий опір фіску та обхід податків.

Суттєво звузити сферу тіньової економіки та легалізувати податкові надходження можливо тільки шляхом послідовного і комплексного реформування соціально-економічних відносин, і як було сказано вище, в першу чергу вдосконаленням чинного податкового законодавства. Як свідчить світовий досвід, будь-який підхід до аналізуючого явища не може бути абсолютно безкомпромісним, якщо він виключає соціальні протести, протидію зі сторони різних громадських груп. На сьогоднішній день легалізація тіньових капіталів і направлення їх в економіку - чи не єдине в розумінні реальної можливості джерело великомасштабного інвестування. Законодавець загнав підприємництво "в тінь" і тепер зобов'язаний надати останньому можливість виїти з неї. Наказові заходи до тіньовиків - підприємців призведуть до безповоротної втрати для держави величезних капіталів, в створенні яких так чи інакше вкладена праця практично кожного громадянина України.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи перспективи використання світового досвіду у сфері фінансової діяльності держави, можна зробити висновки, що досвід соціально-ринкового господарства доводить, що удосконалення податкової системи України в цілому треба проводити в напрямках її лібералізації, децентралізації зменшення загальної суми частки ВВП, перерозподіленої через державний бюджет, побудови паретооптимального ефективного механізму оподаткування, поліпшення контролю за правильністю і своєчасністю сплати податків і податкових платежів за їх бюджетним використанням на соціально-економічні потреби країни, а також посилення організаційних сторін механізму створення самих законів щодо оподаткування. Крім того, є надзвичайно важливим досягнення того, щоб податки в дійсності використовували в оптимальному співвідношенні фінансову і розподільчо-регулюючу функції.

При вдосконаленні податкової системи держави, світовий досвід свідчить про доцільність запровадження деяких нових принципів (гласності, повисненості, пріоритетності) досягнення більшої чіткості у її функціонуванні, покращення процесів податкового планування і стратегії оподаткування у відповідності до соціально-економічної доктрини держави. Загалом, головним завданням є побудова податкової системи демократичної, правової, соціально-орієнтованої ринкової держави, що задекларовано у Конституції. Багатий світовий досвід соціально-ринкового господарювання може у значній мірі посприяти цьому процесу. Але не потрібно забувати і про те, що втілювати наміри у життя все-одно доведеться нам самим - жителям молодій незалежній держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Алексеевко М.М.** Взгляд на развитие учения о налоге у экономистов А.Смита, Ж.Б. Сея, Рикардо, Сисмонди и Дж. Ст. Милля. — Харьков, 1870. — XXXIV, 171 с.
2. **Алексеевко М.** Общая теория переложения налогов. — Харьков, 1870. — 17 с.
3. **Алексеевко М.М.** Государственный кредит. Очерк нарастания госдолга в Англии и Франции. — Харьков, 1872. — XXXIV, 426 с.
4. **Андрущенко В.Л., Федосов В.М.** Экономическая природа и эволюция универсального акциза в промышленности развитых странах капитализма // Финансы СССР. — 1973. — № 5. — С. 81 — 85.
5. **Андрущенко В.Л.** Фінансова думка заходу в ХХ столітті.: Львів, Камінь, 2000.
6. **Андрущенко В.Л., Федосов В.М.** “Налоговая этика” и налоговая техника в странах капитала // Финансы СССР. — 1975. — № 3. — С. 83 — 88.
7. **Андрущенко В.** Прояскі альтернативні методи формування бюджету // Економічний часопис. — 1996. — № 4. — С. 30 — 32.
8. **Бланкарт Ш.** Державні фінанси в умовах демократії. // Під ред. Федосова В.М. Київ, Либідь, 2000.
9. **Богачевский М.Б.** Налоги капиталистических государств. — М.: Соцэкгиз, 1961. — 322 с.
10. **Боголенов Д.** Краткий курс финансовой науки. — Харьков: Пролетарий, 1929. — 280 с.
11. **Боголенов М.И.** Финансы, правительство и общественные интересы. — СПб., 1907. — 333 с.
12. **Болдырев Б.Г. и др.** Финансы капитализма: Учебник / Под ред. Б.Г. Болдырева. — М.: Финансы и статистика, 1990. — 384 с.
13. **Браунт Б.** Налог на освобожденных от военной повинности в теории и в практическом применении. — Киев, 1889. — VIII, 288 с.
14. **Бржеский Н.** Податная реформа: Французские теории XVIII столетия. — СПб, 1888. — XVII, 194 с.
15. **Бунге Н.Х.** Государственное счетоводство и финансовая отчетность в Англии. — СПб., 1890. — 95 с.
16. Бюджетна система України. Навчальний посібник // Під ред. Юрій С.І., Бескид Й.М. К.: “Либідь”, 2000.
17. **Бьюкенен Дж.** Политическая экономия государства

благосостояния // Мировая экономика и международные отношения. — М., 1996. — № 5. — С. 46 — 52.

18. **Бьюкенен Дж. М.** Сочинения: Пер. с англ. Т. 1 / Гл. ред. Нурсев Р. М. и др. — М.: Таурис Альфа, 1977. — 560 с.

19. **Вагнер А.** О научном мышлении и популяризации в науке: Пер. с нем. — СПб, 1900. — 36 с.

20. **Вагнер А.** Социальный вопрос: Пер. с нем. — СПб, 1906. — 44 с.

21. **Василик О. Д.** Финанси в економічній системі держави // Фінанси України, №1, 2000.

22. **Вебер С. Ф.** Бюджет // Финансовая энциклопедия. Под ред. И. А. Блинова и А. И. Буковецкого. — М.: Государственное издательство, 1924. — С. 102 — 113.

23. **Вебер Ф.** Налоги: Пер. с франц. — М., 1906. — 83 с.

24. **Гейзель П.** Налог с наследства в Англии. Исследование по истории английских финансов. — М., 1907. — XXIV, 654 с.

25. **Гейзель П. П.** Прямые налоги. Очерк теории и практики. — Л.: Финансовое издательство НКФ СССР. — 108 с.

26. **Гейст Р.** История государственных учреждений Англии: Пер. с англ. — М., 1885. — VI, 857. X с.

27. **Гурьев А. Н.** Прямые и косвенные налоги. Pro и contra. — СПб., 1993. — 200 с.

28. **Дюринг Е.** Курс национальной и социальной экономики, со включением наставления к изучению и критике теории народного хозяйства и социализма: Пер. с нем. — СПб., 1893. — 556 с.

29. **Заблочкий-Десятовский А. П.** Финансовое управление и финансы Пруссии. Том 1 — 2. — СПб., 1871. — LXXVI, 558 с.; III, 448 с.

30. **Иловайский С. И.** Определение, содержание и значение науки финансового права в связи с кратким очерком финансового положения главнейших государств. — Одесса, 1887. — 16 с.

31. **Иловайский С. И.** Косвенное обложение в теории и на практике. Выпуск 1 — 2. — Одесса, 1892. — III, 636 с.

32. **Камупер К. Г.** Государственные расходы и проблема рынка в США. — М.: Наука, 1965. — 134 с.

33. **Кейнс Дж. Мейнард.** Общая теория занятости, процента и денег: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1978. — 494 с.

34. **Кейнс Дж. Невиль.** Предмет и метод политической экономии: Пер. с англ. — М., 1899. — IV, 278 с.

35. **Климентов П.** Новые приемы изучения в финансовой

науке. (И.Х.Тюзеров: Подходящий налог в Англии // Русская мысль. — М., 1900. — Т. 21. Кн. 1. — С. 138 — 156.

36. Кози М.Р. Американская мысль: Критический обзор: Пер. с англ. — М.: Иностранная литература, 1958. — 390 с.

37. Критика современных буржуазных теорий финансов, денег и кредита / Под ред. Г.П. Сблоса. — М.: Финансы, 1966. — 264 с.

38. Крисоватий А.І. Новий хозяйственный механизм и проблемы налогообложения // Теория и практика перестройки хозяйственного механизма. Материалы конференции. Киев, 1990.

39. Крисоватий А.І. Косвенные налоги в налоговой системе государства. // Проблемы налогообложения предприятий и населения. Материалы конференции. Москва, 1990.

40. Крисоватий А.І. Отдельные аспекты налогообложения предприятий в условиях рыночной экономики // В сб. "Финансы и кредиты при переходе экономики" Свищов, НРБ, 1990.

41. Крисоватий А.І. Система оподаткування в Україні та необхідність її вдосконалення // В збірнику наукових праць "Податки в Україні: теорія та практика", Луцьк, 1995.

42. Крисоватий А.І. Теоретичні аспекти оподаткування // В зб. Фінансові аспекти ринкового господарства. Тернопіль, 1995.

43. Крисоватий А.І. Вдосконалення податку на додану вартість // Фінанси України, 1996., №9, ст. 96 — 102.

44. Крисоватий А.І. Податковий кодекс в Україні: реалії та перспективи // В зб. Проблеми вдосконалення податкової системи України, Київ, 1996.

45. Крисоватий А.І., Юрій С.І. Теоретичні напрями розбудови податкової системи в Україні // В зб. Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки України, Луцьк, ВДУ ім. Л. Українки, 1998.

46. Крисоватий А.І. Державна податкова політика і система податків // Фінанси України, 1998., №11.

47. Крисоватий А.І., Мельник В. Місцеві податки в США та особливості їх справляння // Фінанси України, 1999., №1.

48. Крисоватий А.І. Система доходів бюджетів // Бюджетна система України: Уч. Посібник / Юрій С.І., Бескид Й.М. та ін. — К.: НІОС, 2000.

49. Кулшнер И.М. Очерки финансовой науки. Выпуск 1-й. — Петроград: Наука и школа, 1919. — 252 с.

50. Кулшнер И.М. Налоги // Финансовая энциклопедия. Под ред. И.А. Блинова и А.И. Буковецкого. — М.: Государственное издательство, 1924. — С. 592 — 611.

51. Лассаль Ф. Сочинения: Пер. с нем. Т. 2. — СПб., 1905. — 448 с.
52. Лассаль Ф. Косвенные налоги и положение рабочего класса: Пер. с нем. — СПб., 1906. — 116 с.
53. Лорна А. Финансовая политика как результат и орудие владельческих классов: Пер. с итал. — М., (без года издания). — 80 с.
54. Мейер Г. Развитие экономических идей: Пер. с нем. — Петроград: Мысль, 1923. — 104 с.
55. Мещерякова О. Налоговые системы развитых стран мира. М.: "Правовая культура", 1995.
56. Микеладзе П.В. Очерки финансовой организации союзных и федеральных государств. — Л.: Финансовое издательство НКФ СССР, 1926. — VIII, 244 с.
57. Микеладзе П.В. Косвенные налоги. — Л.: Финансовое издательство НКФ СССР, 1927. — 124 с.
58. Милль Дж. Ст. Основания политической экономии: Пер. с англ. — Киев, Харьков, 1896. — 866. XVII с.
59. Милль Дж. С. Основы политической экономии: Пер. с англ. — В 3 т. — М.: Прогресс, 1981. — Том 3: Книга V. О влиянии правительства. — С. 143 — 388.
60. Мітілю М.І. Основи фінансової науки. — Київ: Державне видавництво України, 1929. — 395 с.
61. Мюллер О. Подоходный налог по законодательствах различных государств: Пер. с нем. — СПб., 1906. — 120 с.
62. Налоги в иностранных государствах / А.И. Буковенкий, П.П. Гензель, И.М. Кулишер, В.Н. Твердохлебов; Под ред. В.Н. Твердохлебова. — М.: Финансовое издательство НКФ СССР, 1926. — XII, 264 с.
63. Налоги. Учебник // Под. ред. Д.Г. Черника, — М.: Финансы и статистика, 1995.
64. Налоговые системы зарубежных стран // Под. ред. В.Г. Князева, Д.Г. Черника. М.: Закон и право., 1997.
65. Нитти Ф. Основные начала финансовой науки: Пер. с итал. — М., 1904. — XXXII, 624 с.
66. Озеров И.Х. Основы финансовой науки. — Выпуск 1-й. Учение об обыкновенных доходах. — Изд. 5-е (с отдельным дополнением). — М., 1917. — 544, V с.
67. Озеров И.Х. Основы финансовой науки. — Выпуск 2-й. Бюджет. — Формы взимания. — Местные финансы. — Государственный кредит. — Изд. 4-е дополненное. — М., 1914. —

364 с.

68. Орлов Н.В., Александров А.М. Финансы капиталистических государств. — М. — Л.: Госфиниздат, 1938. — 396 с.

69. Отчет о мировом развитии, 1997: Государство в меняющемся мире: Пер. с англ. — М.: Прайм - ТАСС, 1997. — VIII, 305 с.

70. Петти В. Избранные работы. Трактат о налогах и сборах. — М.: Ось-89, 1997. — 112 с.

71. Пигу А.К. Политическая экономия войны: Пер. с англ. — Л.: Военное издательство, 1924. — VIII, 147 с.

72. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. Т. 1: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1985. — 512 с.

73. Покровский Н.Н. О подоходном налоге. — Петроград, 1915. — 184 с.

74. Рау К.Г. Основные начала финансовой науки: Пер. с нем. — Т. 1. — СПб., 1867. — 318 с.; Т. 2. — СПб., 1868. — 375 с.

75. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения: Пер. с англ. — Сочинения. Т. 1. — М.: Госполитиздат, 1955. — 360 с.

76. Сакс Дж. Рыночная экономика и Россия: Пер. с англ. — М.: Экономика, 1994. — 340 с.

77. Самуэльсон П. Экономика. Вводный курс: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1964. — 843 с.

78. Селпигман Э., Стурм Р. Эпюды по теории обложения: Пер. с англ. — СПб, 1908. — 200 с.

79. Селпигман Э. Очерки по теории обложения: (Финансовые проблемы военного и послевоенного периода): Пер. с англ. — П.: Издательство Северо-западного промбюро ВСНХ, 1924. — 127 с.

80. Селпигмен Б. Основные течения современной экономической мысли: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1968. — 600 с.

81. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов: Пер. с англ. — М.: Соцэкгиз, 1962. — 684 с.

82. Сутырши С.Ф., Погорлецкий А.Н. Налоги и налоговое планирование в мировой экономике. — С. — П.: Полнус, 1998.

83. Сутормина В.М. Финанси капіталістичних держав. — К.: Вища школа, 1970. — 278 с.

84. Сутормина В.Н. Финансы капиталистических государств. — 2-е изд. — К.: Вища школа, 1983. — 311 с.

85. Сутормина В.М., Федосов В.М., Андрущенко В.Л. Держава — податки — бізнес: (Із світового досвіду регулювання ринкової економіки). — К.: Либідь, 1992. — 328 с.

86. Сэй Ж.Б. Трактат политической экономии: Пер. с франц. — М., 1896. — XXI, 112 с.
87. Твердохлебов В. Обложение городских недвижимостей на Западе. Часть 1: Государственное обложение. — Одесса, 1906. — 276 с.
88. Твердохлебов В. Теории переложения налогов: Историко-литературный очерк. — СПб., 1914. — 43 с.
89. Тьер А. О налоге // О собственности: Пер. с франц. — СПб., 1872. — С. 281 — 357.
90. Федосов В.М. Налоги в экономике современного капитализма (на примере ФРГ). — К.: Вища школа, 1977. — 192 с.
91. Федосов В.М. Современный капитализм и налоги. К.: Вища школа, 1987.
92. Финансовая наука // Всемирная история экономической мысли: Т. 1 / МГУ им. М.В. Ломоносова; Гл. ред. В.Н. Черковец. — М.: Мысль, 1987. — С. 495 — 503; Т. 2 / М.: Мысль, 1988. — С. 144 — 148; Т. 3 / М.: Мысль, 1989. — С. 311 — 315.
93. Фридман М.И. Современные косвенные налоги на предметы потребления. Т. 1: Обложение спирта, сахара, пива и табаку в Германской империи. — СПб., 1908. — XVIII, 605 с.
94. Чантладзе В.Г. Вопросы теории финансов. — Тбилиси: Издательство Тбилисского университета, 1979. — 436 с.
95. Червик Д.Г. Налоги в рыночной экономике. М.: Финансы, 1997.
96. Шильд И. Современная теория финансов и влияние ее на финансовую администрацию в западно-европейских государствах. — СПб., 1860. — 262 с.
97. Шлецер Х. Начальные основания государственного хозяйства. Часть 2: Государственное хозяйство или наука о государственном богатстве. — М., 1821. — V, 274.
98. Юткина Т.Ф. Налоги и налогообложение. М.: Инфра-М, 1999.
99. Янгжул И. Опыт исследования английских косвенных налогов: Акциз. — М., 1874. — V, 306 с.
100. Янгжул И.И. Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах. — 4-е изд. — СПб., 1904. — 466 с.
101. Яснопольский Л.М. До питання про основні принципи по-даткової політики // Ювілейний збірник на пошану акад. Д.І. Багалія. — Київ: Українська Академія наук, 1927. — С. 209 — 219.
102. Atkinson A.B., Stiglitz J.E. Lectures on Public Economics. — Maidenhead: McGraw-Hill Book Company, 1980. — XVI, 619 p.

103. **Atkinson A.B., James M.** Buchanan's Contribution to Economics // *Scandinavian Journal of Economics*. — Stockholm, 1987. — Vol. 89, No. 1. — P. 5 — 15.
104. **Boulging K.** Economics as a moral science // *American Economic Review*. — Menasha, 1969. — Vol. LIX, No. 1. — P. 1 — 12.
105. **Brennan G.** The Buchanan Contribution // *Finanzarchiv*. — Tübingen, 1987. — Bd. 45, H. 1. — P. 1 — 24.
106. **Buchanan J.M.** Fiscal Theory and Political Economy. — Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1960. — 197 p.
107. **Buchanan J.M., Wagner R.E.** Fiscal Responsibility in Constitutional Democracy. — Leiden-Boston: Irwin, 1978. — X, 180 p.
108. Budget Deficits and Debt: Issues and Options. A Symposium Sponsored by The Federal Reserve Bank of Kansas City. — Jackson Hole, Wyoming, August 31 — September 2, 1995. — XXXVI, 442 p.
109. **Campa G.** On the Pure Theory of Public Goods // *Public Finance*. — The Hague. — Vol. 22, No. 4. — P. 401 — 416.
110. **Engelmayer S.D., Wagman R.J.** The Taxpayer's Guide to Effective Tax Revolt. — New York: Dale Books, 1978. — X, 269 p.
111. **Helpman E., Sadka E.** Optimal Taxation of Full Income // *International Economic Review*. — Philadelphia — Osaka, 1978. — Vol. 19, No. 1. — P. 247 — 251.
112. **James S., Nobes C.** The Economics of Taxation. — Oxford: Allan, 1978. — X, 310 p.
113. **Koim S. Ch.** A Note on Optimum Tax Evasion // *Journal of Public Economics*. — Amsterdam, 1973. — Vol. 2, No. 3. — P. 265 — 270.
114. *Lexicon of Terms and Concepts in Public Administration, Public Policy and Political Science*. — Kyiv: Osnovy Publishers, 1994. — 441 p.
115. **Musgrave R.A., Musgrave P.B.** Public Finance in the Theory and Practice. — New York: McGraw Hill Book Company, 1973. — XV, 762 p.
116. **Schumpeter J.A.** Capitalism, Socialism, and Democracy. — 3-d ed. — New York: Harper & Brothers Publishers, 1950. — XIV, 431 p.
117. **Tait A.A.** Value Added Tax. — Washington: International Monetary Fund, 1988. — XII, 450 p.
118. Taking Sides: Clashing Views on Controversial Economic Issues / Ed. by T.R. Swartz and F.J. Bonello. — Guilford (Conn.): The Dushkin Publishing Group, Inc., 1984. — Issue 12, P. 210 — 227.
119. Tax Policy in the Twenty-First Century / Ed. by H. Stein. — New York: Wiley, 1988. — XII, 324 p.
120. World Tax Reform. Case Studies of Developed and Developing

Countries / Ed. by M.J. Boskin, Ch. E. McLure. — San Francisco: ICS Press, 1990. — XIV, 332 p.